

Міністерство освіти і науки України

Державний заклад

**«Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Твердохлібова Яніна Миколаївна

УДК 373.3.015.31:7

ДИСЕРТАЦІЯ

**Методика художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя
образотворчого мистецтва**

**13.00.02 – теорія та методика навчання
(образотворче мистецтво)**

Подається на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник

Антонович Євген Антонович, кандидат педагогічних наук, професор

Одеса - 2018

Умовні скорочення

ВПНЗ – вищий педагогічний навчальний заклад

ECTS – Європейська кредитно-трансферна акумулююча система

НВП – навчально-виховний процес

НМКд – навчально-методичний комплекс дисципліни

НДРс – науково-дослідна робота студента

ОКХ – освітньо-кваліфікаційна характеристика

ОПП – освітньо-професійна програма

ПУНПУ ім. К. Д. Ушинського – Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського

ХГФ – художньо-графічний факультет

ЕГ – експериментальна група

КГ – контрольна група

АНОТАЦІЇ

Твердохлібова Я. М. Методика художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (образотворче мистецтво). – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 2018.

Дисертація присвячена проблемі розробки й впровадження сучасної методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва у навчально-виховний процес вищого педагогічного навчального закладу.

Проаналізовано проблему художньої підготовки вчителя у теорії та практиці роботи вищих педагогічних навчальних закладів; розглянуто зміст художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя; розкрито сутність та специфіку навчання основ мистецтва графіки в курсі «Теорія і практика графіки»; обґрунтовано змістове наповнення складових навчально-пізнавальної та художньо-творчої діяльності студентів. Виявлено, що для ефективного професійного становлення майбутніх учителів образотворчого мистецтва вагомою педагогічною умовою є переорієнтація організаційно-методичних засад художньо-графічної підготовки на основі теорії управління педагогічними процесами. Водночас з'ясовано, що методика художньо-графічної підготовки студентів на заняттях з академічної дисципліни «Теорія і практика графіки» потребує наукового перегляду.

Теоретично обґрунтовано та розроблено організаційно-методичну модель художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. В її основу покладено комплекс методичного забезпечення освітнього вектора «навчання – пізнання – учіння – творчість» для студентів вищих педагогічних навчальних закладів; визначено компоненти, показники, критерії, виявлено рівні художньо-графічної підготовки студентів; удосконалено зміст, форми та методи викладання дисципліни «Теорія і практика графіки», а також структуру управління педагогічним процесом

художньо-графічної підготовки студентів; створено інноваційну методику художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва відповідно до вимог Болонської угоди.

Проведений кількісний статистичний аналіз результатів формувального експерименту виявив позитивну динаміку в якісних рівнях художньо-графічної підготовленості студентів за гностичним, праксиологічним та оцінно-регулятивним критеріями. Отримані результати свідчать, що запровадження означеної моделі до структури й змісту професійної навчання студентів основам мистецтва графіки сприяло осучасненню методики та підвищенню рівня художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Ключові слова: методика, художньо-графічна підготовка, художньо-графічна діяльність, навчально-пізнавальна діяльність, художньо-творча діяльність, методична настанова, організаційно-методична модель, освітній вектор «навчання – пізнання – учіння – творчість».

Твердохлебова Я. М. Методика художественно-графической подготовки будущего учителя изобразительного искусства. - На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения (изобразительное искусство). – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, Киев, 2018.

Диссертация посвящена проблеме разработки и внедрения в учебно-воспитательный процесс высшего педагогического учебного заведения современной методики художественно-графической подготовки будущего учителя изобразительного искусства.

Проанализирована проблема художественной подготовки учителя в теории и практике работы ВПУЗ, содержание художественно-графической подготовки будущего учителя, раскрыта сущность и специфика обучения

основам искусства графики в курсе преподавания дисциплины «Теория и практика графики», обоснованно содержательную структуру составляющих учебно-познавательной и художественно-творческой деятельности студентов. Выявлено, что для эффективного профессионального становления будущих учителей изобразительного искусства весомым педагогическим условием является переориентация организационно-методических основ художественно-графической подготовки будущих учителей изобразительного искусства на основе теории управления педагогическими процессами. В то же время, установлено, что методика художественно-графической подготовки студентов на занятиях по академической дисциплине «Теория и практика графики» требует научного пересмотра.

Теоретически обоснована и разработана организационно-методическая модель художественно-графической подготовки будущего учителя изобразительного искусства, в основу которой положен комплекс методического обеспечения образовательного вектора «обучение – познание – учения – творчество» студентов высших педагогических учебных заведений; определены компоненты, показатели, критерии и выявлены уровни художественно-графической подготовки студентов; усовершенствованы содержание, формы и методы преподавания дисциплины «Теория и практика графики», а также структуру управления педагогическим процессом художественно-графической подготовки студентов; создано инновационную методику художественно-графической подготовки будущих учителей изобразительного искусства в соответствии с требованиями Болонского соглашения.

Проведенный количественный статистический анализ результатов формирующего эксперимента показал положительную динамику в качественных уровнях художественно-графической подготовленности студентов по гностическому, праксиологическому и оценочно-регулятивному критериям. Полученные результаты свидетельствуют о том, что внедрение указанной модели в структуру и содержания профессиональной обучения

студентов основам искусства графики способствовало осовремениванию методики художественно-графической подготовки будущего учителя изобразительного искусства.

Ключевые слова: методика, художественно-графическая подготовка, художественно-графическая деятельность, учебно-познавательная деятельность, художественно-творческая деятельность, методическая установка, организационно-методическая модель, образовательный вектор «обучение - познание - учения - творчество».

Tverdokhlibova Ya.M. Method of art-graphic training of the future fine-art teachers. - As a manuscript.

Thesis for a Candidate degree of Pedagogical Sciences, specialty 13.00.02 - Theory and Methods of teaching (fine arts). -National Pedagogical Drahomanov University, Kyiv, 2018.

The dissertation is devoted to the problem of developing and implementing a modern method of artistic and graphic training of the future teacher of fine arts in the educational process of a higher educational institution.

The author analyzes the problem of artistic teacher training in the theory and practice of higher pedagogical educational institutions; the content of artistic and graphic training of the future teacher is considered; the essence and specificity of the study of the basics of graphic arts in the course "Theory and practice of graphics"; the content content of the educational-cognitive and artistic and creative activities of students is substantiated. It was found out that for the effective professional formation of future teachers of fine arts, a significant pedagogical condition is the reorientation of organizational and methodical principles of artistic and graphic training based on the theory of teaching pedagogical processes. At the same time, it became clear that the method of artistic and graphic training of students in classes on academic discipline "Theory and Practice of Graphics" requires a scientific review.

The organizational and methodical model of artistic and graphic training of the future teacher of fine arts is theoretically substantiated and developed. It is based on

the complex of methodological provision of the educational vector "learning - knowledge - learning - creativity" for students of higher pedagogical educational institutions; defined components, indicators, criteria, levels of artistic and graphic training of students; The content, forms and methods of teaching the discipline "Theory and practice of graphics", as well as the structure of the pedagogical process of students' graphic arts training, have been improved; an innovative method of artistic and graphic training of future teachers of fine arts was created in accordance with the requirements of the Bologna Agreement.

The quantitative statistical analysis of the results of the molding experiment revealed positive dynamics in the qualitative levels of graphic and artistic readiness of students by gnostic, praxiological and evaluation and regulatory criteria. The obtained results indicate that the introduction of this model into the structure and content of the students' professional training on the basis of graphic arts helped to modernize the methodology and increase the level of artistic and graphic training of the future teacher of fine arts.

Key words: method, artistic and graphic training, artistic and graphic activity, educational and cognitive activity, artistic and creative activity, methodical guidance, organizational and methodical model, educational vector «learning - cognition - learning – creativity».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Навчально-методичні посібники

1. Твердохлібова Я. М. Художня графіка. Змістовий модуль 1,2: Навчально-методичний посібник для студентів художньо-графічних факультетів галузі знань 0202. Мистецтво та напряму підготовки - 6.020205* / М. І. Резніченко, Я. М. Твердохлібова / – Тернопіль, Видавництво «Навчальна книга» – Богдан, 2011. – 272 с.

Статті в наукових фахових виданнях

2. Сердотецька Я. М. Навчальний курс із методики художньої графіки в системі художньо-педагогічної освіти / Я. М. Сердотецька // Зб. наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 33, - Херсон, ХДУ, 2003. – С. 134-140

3. Сердотецька Я. М. Художньо-графічна підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва в системі педагогічної освіти / Я. М. Сердотецька // Науково-практичний журнал Південного наукового центру АПН України «Наука і освіта», № 6-7, жовтень, 2004. – С.258-262.

4. Сердотецька Я. М. До проблеми визначення дидактичних умов художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва / Я. М. Сердотецька // Зб. наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 36. – Херсон, ХДУ, 2004. – С.126-130.

5. Сердотецька Я. М. Художньо-графічна підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва як педагогічна проблема / Я. М. Сердотецька // Зб. наукових праць. Педагогічний вісник. – Одеса, ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2004. – С. 155-157.

6. Сердотецька Я. М. Методичні аспекти педагогічної технології навчання школярів в процесі вивчення художньої графіки // Педагогіка вищої та середньої освіти: Зб. наукових праць № 19. Спецвипуск «Художньо-педагогічна освіта ХХІ ст.: теорія, методика, технології». - Кривий Ріг: КДПУ, 2005. – С.237-245.

7. Сердотецька Я. М. Активізація творчої діяльності студентів на заняттях з художньої графіки / Я. М. Сердотецька // Зб. наукових праць. Педагогічні науки. Випуск ХХХ.- Херсон, ХДУ, 2006. – С. 136-140.

8. Сердотецька Я. М. Дидактичні умови розвитку творчої активності в художньо-графічній діяльності студентів / Я. М. Сердотецька // Педагогіка вищої та середньої освіти: Зб. наукових праць № 16. Спецвипуск «Мистецько-педагогічна освіта (теорія, методика, технології). - Кривий Ріг: КДПУ, 2006. - С.164-173.

9. Твердохлібова Я. М. Художньо-графічна підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва як складова у змісті педагогічної освіти /Я. М. Твердохлібова // Зб. наукових праць: Науковий вісник, № 8-9. – Одеса, ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2008. – С. 231-238.

10. Твердохлібова Я. М. Художня графіка як навчальна дисципліна підготовки вчителів образотворчого мистецтва / Я. М. Твердохлібова // Науково-практичний журнал Південного наукового центру АПН України: Наука і освіта №4, 2009. – С. 124-127.

11. Твердохлібова Я. М. Композиційна діяльність студентів у процесі художньо-графічної підготовки вчителів образотворчого мистецтва / Я. М. Твердохлібова // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання. – Вип.26: зб. наукових праць /за наук. ред. акад. В. І. Бондаря. – К.: Вид-во НПУ ім. Драгоманов, 2015. – С. 182-190.

12. Твердохлібова Я. М. Методика художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва / Я. М. Твердохлібова // Зб. наукових праць. Педагогічні науки. Випуск LXXX1, Том № 3. – Херсон, ХДУ, 2018. – С. 87- 92.

Статті в іноземних наукових виданнях

13. Твердохлібова Я. М. Art graphics as educational discipline in the system of training of fine arts teachers **European Science and Technology** [Text]: materials of II international research and practice conference, Vol. III, Wiesbaden, May 9-10, 2012 /publishing office “Bildungszentrum Rodnik e.V.”.-с. Wiesbaden, Germany, 2012. S.443-449 (рос.).

Статті в інших виданнях

14. Сердотецька Я. М. Графічне зображення птахів в практиці вчителя образотворчого мистецтва: методичні рекомендації / Я.М.Сердотецька. Навчальне видання. – Одеса: Аудиторія, 2005. – 8,3 др. арк.

15. Твердохлібова Я. М. Концепт-модель дидактичних засад художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва / Я. М. Твердохлібова // Вісник Закарпатської академії мистецтв. Випуск 8: Збірник наукових праць / Ред. кол.: Небесник І. І. та ін. – Ужгород: Закарпатська академія мистецтв, 2017. – С.106-111

16. Твердохлібова Я. М. Дидактичні умови художньо-графічної підготовки вчителів образотворчого мистецтва / Я. М. Твердохлібова // Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент. Зб. Наукових праць. Випуск 9. – К., 2014. – С. 252-266.

SPYSOK OPUBLIKOVANYKh PRATs ZA TEMOI u DYSERTATsII

Navchalno-metodychni posibnyky

1. Tverdokhlibova Ya. M. Khudozhnia hrafika. Zmistovyi modul1,2: Navchalno-metodychni posibnyk dlia studentiv khudozhno-hrafichnykh fakultetiv haluzi znan 0202. Mystetstvo ta napriamu pidhotovky - 6.020205* / M. I. Reznichenko, Ya. M. Tverdokhlibova / – Ternopil, Vydavnytstvo «Navchalna knyha» – Bohdan, 2011. – 272 s.

Statti v naukovykh fakhovykh vydanniakh

2. Serdotetska Ya. M. Navchalnyi kurs iz metodyky khudozhnoi hrafiky v systemi khudozhno-pedahohichnoi osvity / Ya. M. Serdotetska // Zb. naukovykh prats. Pedahohichni nauky. Vypusk 33, - Kherson, KhDU, 2003. – S. 134-140

3. Serdotetska Ya. M. Khudozhno-hrafichna pidhotovka maibutnikh uchyteliv obrazotvorchoho mystetstva v systemi pedahohichnoi osvity / Ya. M. Serdotetska // Naukovo-praktychni zhurnal Pivdennoho naukovoho tsentru APN Ukrainy «Nauka i osvita», № 6-7, zhovten, 2004. – S.258-262.

4. Serdotetska Ya. M. Do problemy vyznachennia dydaktychnykh umov khudozhno-hrafichnoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv obrazotvorchoho mystetstva / Ya. M. Serdotetska // Zb. naukovykh prats. Pedahohichni nauky. Vypusk 36. – Kherson, KhDU, 2004. – S.126-130.

5. Serdotetska Ya. M. Khudozhno-hrafichna pidhotovka maibutnikh uchyteliv obrazotvorchoho mystetstva yak pedahohichna problema / Ya. M. Serdotetska //Zb. naukovykh prats. Pedahohichni visnyk. – Odesa, PDPU im. K. D. Ushynskoho, 2004. – S. 155-157.

6. Serdotetska Ya. M. Metodychni aspekty pedahohichnoi tekhnolohii navchannia shkoliariv v protsesi vyvchennia khudozhnoi hrafiky // Pedahohika vyshchoi ta serednoi osvity: Zb. naukovykh prats № 19. Spetsvypusk «Khudozhno-

pedagogichna osvita KhKhI st.: teoriia, metodyka, tekhnolohii». - Kryvyi Rih: KDPU, 2005. – S.237-245.

7. Serdotetska Ya. M. Aktyvizatsiia tvorchoi diialnosti studentiv na zaniattiakh z khudozhnoi hrafiky / Ya. M. Serdotetska // Zb. naukovykh prats. Pedagogichni nauky. Vypusk KhKhKh.- Kherson, KhDU, 2006. – S. 136-140.

8. Serdotetska Ya. M. Dydaktychni umovy rozvytku tvorchoi aktyvnosti v khudozhno-hrafichnii diialnosti studentiv / Ya. M. Serdotetska // Pedagogika vyshchoi ta serednoi osvity: Zb. naukovykh prats № 16. Spetsvypusk «Mystetsko-pedagogichna osvita (teoriia, metodyka, tekhnolohii). - Kryvyi Rih: KDPU, 2006. - S.164-173.

9. Tverdokhlibova Ya. M. Khudozhno-hrafichna pidhotovka maibutnikh uchyteliv obrazotvorchoho mystetstva yak skladova u zmisti pedagogichnoi osvity /Ya. M. Tverdokhlibova // Zb. naukovykh prats: Naukovyi visnyk, № 8-9. – Odesa, PDPU im. K. D. Ushynskoho, 2008. – S. 231-238.

10. Tverdokhlibova Ya. M. Khudozhnia hrafika yak navchalna dystsyplina pidhotovky vchyteliv obrazotvorchoho mystetstva / Ya. M. Tverdokhlibova // Naukovo-praktychnyi zhurnal Pivdennoho naukovoho tsentru APN Ukrainy: Nauka i osvita №4, 2009. – S. 124-127.

11. Tverdokhlibova Ya. M. Kompozytsiina diialnist studentiv u protsesi khudozhno-hrafichnoi pidhotovky vchyteliv obrazotvorchoho mystetstva / Ya. M. Tverdokhlibova // Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedagogichnoho universytetu im. M.P. Drahomanova. Serii 17. Teoriia i praktyka navchannia ta vykhovannia. – Vyp.26: zb. naukovykh prats /za nauk. red. akad. V. I. Bondaria. – K.: Vyd-vo NPU im. Drahomanov, 2015. – S. 182-190.

12. Tverdokhlebova Ya. M. Metodyka khudozhno-hrafichnoi pidhotovky maibutnoho vchytelia obrazotvorchoho mystetstva / Ya. M. Tverdokhlibova // Zb. naukovykh prats. Pedagogichni nauky. Vypusk LKhKhKh1, Tom № 3. – Kherson, KhDU, 2018. – S. 87- 92.

Statti v inozemnykh naukovykh vydanniakh

13. Tverdokhlibova Ya. M. Art graphics as educational discipline in the system of training of fine arts teachers European Science and Technology [Text]: materials

of II international research and practice conference, Vol. III, Wiesbaden, May 9-10, 2012 /publishing office “Bildungszentrum Rodnik e.V.”.-c. Wiesbaden, Germany, 2012. S.443-449 (ros.).

Statti v inshykh vydannia

14. Serdotetska Ya. M. Hrafichne zobrazhennia ptakhiv v praktytsi vchytelia obrazotvorchoho mystetstva: metodychni rekomendatsii / Ya.M.Serdotetska. Navchalne vydannia. – Odesa: Audytoriia, 2005. – 8,3 dr. ark.

15. Tverdokhlibova Ya. M. Kontsept-model dydaktychnykh zasad khudozhno-hrafichnoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv obrazotvorchoho mystetstva / Ya. M. Tverdokhlibova // Visnyk Zakarpatskoi akademii mystetstv. Vypusk 8: Zbirnyk naukovykh prats / Red. kol.: Nebesnyk I. I. ta in. – Uzhhorod: Zakarpatska akademiia mystetstv, 2017. – S.106-111

16. Tverdokhlibova Ya. M. Dydaktychni umovy khudozhno-hrafichnoi pidhotovky vchyteliv obrazotvorchoho mystetstva / Ya. M. Tverdokhlibova // Mystetska osvita: zmist, tekhnolohii, menedzhment. Zb. Naukovykh prats. Vypusk 9. – K., 2014. - S. 252-266.

Зміст

Вступ	14
Розділ I. Науково-теоретичні основи художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва	21
1.1. Структурний аналіз методологічних засад художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва	21
1.2. Художньо-графічна підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва як педагогічна проблема	49
Висновки до першого розділу	91
Розділ II. Педагогічні умови художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва	93
2.1. Компоненти та зміст процесу художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва	93
2.2. Організаційно-методична модель художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва	111
Висновки до другого розділу	131
Розділ III. Експериментальна перевірка ефективності методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва	134
3.1. Критерії, показники рівня художньо-графічної підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів та їх діагностика	134
3.2. Організація та хід дослідно-експериментальної роботи	151
Висновки до третього розділу	197
Загальні висновки	199
Перелік використаних джерел	203
Додатки	231

ВСТУП

Актуальність і доцільність дослідження.

Зміни освітніх парадигм у сучасній системі вітчизняної педагогічної освіти окреслюють низку завдань фахової підготовки нового покоління вчителів мистецьких дисциплін. У контексті положень Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Національної доктрини розвитку освіти у XXI столітті», «Національної стратегії розвитку освіти України у 2012-2021 рр.» визначено основні стратегічні завдання щодо становлення творчої особистості фахівця мистецьких спеціальностей. Перебудова процесу професійної підготовки вчителів у вищих педагогічних навчальних закладах потребує сучасного розгляду методики викладання дисциплін художнього циклу загалом, та методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, зокрема. Необхідність наукового розгляду питань методики художньо-графічної підготовки майбутніх учителів зумовлено також вимогами шкільних програм з образотворчого мистецтва, в яких понад половину часу відводиться графічній діяльності школярів.

Психолого-педагогічні аспекти фахової підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва були і залишаються предметом уваги значної кількості вчених. У працях Б. Ананьєва, Г. Балла, І. Беха, В. Бондаря, В. Бутенка, В. Вернадського, Л. Виготського, С. Гончаренка, Н. Гузій, І. Зязюна, С. Коновець, Г. Костюка, О. Леонтєва, Б. Ломова, С. Максименка, Н. Ничкало, В. Орлова, В. Рибалка, В. Роменця, С. Рубінштейна, О. Рудницької, О. Савченко, О. Шевнюк, О. Щолокової виявлені загальні положення психічних процесів навчання та творчості особистості, надані поняття “мистецька освіта”, “художньо-педагогічна освіта”, “художнє навчання”, “художня творчість”, розкрито специфіку даних понять, що становлять основу для розгляду змісту методики викладання дисциплін художнього циклу в процесі підготовки вчителя образотворчого мистецтва. Педагогічна цінність різновидів навчальних занять та значення художньої творчості в процесі підготовки вчителя розкривається у працях вчених І. Алексєвої, Х. Банаша, С. Воробйової, Т. Добриніної, Г. Орловського, Л. Рилової, М. Сухарева та ін.

Різні аспекти художньо-педагогічної підготовки вчителів розкриваються в працях вітчизняних учених Є. Антоновича, І. Мужикової, О. Отич, Т. Осьмак, І. Пастиря, М. Пічура, Л. Плазовської, С. Симоненко, Г. Сотської, Л. Хомич, О. Шевнюк, В. Щербини, І. Янковської та інших) і зарубіжних дослідників (Г. Беда, М. Бесчаснов, О. Лещинський, С. Ломов, В. Кузін, Р. Майер, Л. Медведєв, М. Ростовцев, Є. Шорохов, О.Яшухін). Питання художньо-графічної підготовки студентів висвітлено в наукових дослідженнях Ю. Дворника, В. Денисенко, В. Кириченка, А. Лобанова, Ю. Майстренко-Вакуленко, В. Орлова, М. Резніченка, М. Сухарева, В. Сухенко, І. Туманова, А. Чебикіна, О. Чернишевої, М. Яковлева та інших. У працях вчених підкреслено значення мистецтва графіки, визначені шляхи і способи активізації художньо-педагогічної підготовки майбутнього вчителя, спрямованої на продуктивний результат діяльності учасників освітнього процесу.

Аналіз сучасної теорії та практики підготовки вчителя образотворчого мистецтва показав, що актуальність даної проблеми зумовлена сучасними концептуальними поглядами на освітній процес, а також суперечностями, що виникли між:

- необхідністю в сучасному вирішенні завдань вищої художньо-педагогічної освіти на демократичних засадах державотворення та застарілими підходами й недостатньою розробленістю інноваційного змісту методичних засад художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва в системі ВПНЗ;

- необхідністю підвищення якісного рівня підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва та практичною відсутністю науково обґрунтованої системи професійної підготовки студентів художньо-педагогічних факультетів у галузі мистецтва графіки до компетентного вирішення завдань художньо-естетичного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів різного типу.

Окрім цього, на сучасному етапі розвитку художньо-педагогічної освіти недостатньо науково обґрунтована сутність дидактичних умов та шляхів їх реалізації в процесі художньо-графічної підготовки студентів.

Означені суперечності, протиріччя і невідповідності зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: *«Методика художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри теорії і методики декоративно-прикладного мистецтва та графіки ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університету імені К. Д. Ушинського» в рамках наукової комплексної програми досліджень «Психолого-педагогічні засади розвитку художньо-графічної компетентності у майбутніх учителів образотворчого мистецтва» 0114U000013 (рішення Вченої ради університету, протокол №6 від 30.01. 2014 р.). Тема дисертації затверджена вченою радою ДЗ "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського" (Протокол № 19 від 30.03.2017 р.).

Мета дослідження – визначити, обґрунтувати та експериментально перевірити методику художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва у ВПНЗ.

Завдання дослідження:

- на основі аналізу науково-теоретичної, методичної літератури з'ясувати та конкретизувати сутність поняття «художньо-графічна підготовка»;
- проаналізувати стан художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва в системі ВПНЗ;
- визначити критерії, показники, виявити ознаки та рівні художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва;
- розробити та обґрунтувати складові методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва;
- експериментально перевірити методику художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва системі ВПНЗ.

Об'єкт дослідження – художньо-графічна підготовка студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Предмет дослідження – методика художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Для вирішення означених завдань були використані такі *методи дослідження*: *теоретичні*: порівняльний аналіз психологічної, педагогічної та методичної літератури, що дозволив уточнити зміст базових понять дисертаційної роботи; аналіз, систематизація й узагальнення теоретичних та емпіричних положень із метою визначення стану художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва; обґрунтування організаційно-методичної моделі художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість» у системі вищих педагогічних навчальних закладів; *емпіричні*: діагностичні (анкетування, бесіди, інтерв'ю), обсерваційні (не включене структуроване спостереження), прогностичні (підсумовування отриманих характеристик досліджуваного явища) для вивчення стану художньо-графічної підготовленості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва й аналізу відповідних проблем із метою прогнозування результатів дослідно-експериментальної роботи; *педагогічний експеримент* використано з метою перевірки ефективності запропонованої організаційно-методичної моделі художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва; *методи математичної статистики* – для обробки експериментальних даних і встановлення взаємозалежності між досліджуваними явищами та процесами художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Наукова новизна дисертації визначається тим, що:

– *вперше* науково обґрунтовано організаційно-методичну модель та експериментально перевірено методику художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість» з урахуванням індивідуальної траєкторії навчально-пізнавальної та навчально-творчої діяльності студента; схарактеризовано стан художньо-графічної підготовки майбутніх учителів

образотворчого мистецтва в системі ВПНЗ України; визначено критерії, показники та виявлено рівні художньо-графічної підготовленості студентів;

– *конкретизовано* поняття «художньо-графічна підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва», визначено його зміст і структуру;

– *удосконалено* зміст, форми та методи викладання дисципліни «Теорія і практика графіки» відповідно до вимог Болонської угоди;

– *подальшого розвитку* набули теоретичні та методичні засади фахової підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва, концептуальні підходи щодо удосконалення художньо-графічної підготовки студентів.

Теоретико-методологічною основою дослідження слугували філософсько-культурологічні, психолого-педагогічні теорії, наукові концепції та праці, в яких розкрито системний, комплексний, особисто-орієнтований, гносеологічний, праксеологічний, діяльнісний, управлінський та технологічний, культурологічний, навчально-творчий та методичний напрями розгляду основної дефініції, а саме: фундаментальні розробки вітчизняних, зарубіжних учених у галузі психології особистості й теорії діяльності (Г. Атанов, І. Бех, Л. Виготський, П. Гальперін, Д. Ельконін, О. Леонт'єв, С. Максименко, В. Моляко, С. Рубінштейн, В. Давидов, В. Кузін, В. Рибалка, Н. Тализіна, С. Якобсон), у галузі педагогіки (С. Гончаренко, Н. Гузій, І. Зязюн, В. Давидов, Н. Кічук, Н. Кузьміна, Н. Ничкало, В. Орлов, П. Підкасистий, М. Портнов, В. Сластьонін), художньої педагогіки та методики художнього навчання (Є. Антонович, Г. Беда, М. Безчастний, В. Бутенко, С. Коновець, В. Кузін, С. Ломов, Н. Миропольська, Л. Медведєв, І. Мужикова, Б. Неменський, В. Орлов, Н. Осмак, І. Пастир, Л. Плазовська, В. Радкевич, М. Резніченко, О. Риндін, М. Ростовцев, О. Рудницька, А. Сєров, Г. Сотська, В. Суханенко, А. Терент'єв, І. Туманов, О. Шевнюк, Є. Шорохов, В. Щербина, О. Щолокова, Б. Юсов, І. Янковська).

Науковим підґрунтям для розгляду питань методики художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва стали праці таких авторів як А. Сидоров, А. Гончаров, В. Фаворський, В. Звонцов, Б. Віппер, Ю. Герчук, Б. Клабуновський, П. Павлінов, А. Чебикін.

Практичне значення даного дослідження полягає в розробці сучасних науково-методичних матеріалів та впровадження їх у процес художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва, а саме: навчальних посібників, методичних рекомендацій, наочно-методичних матеріалів, програми «Теорія і практика графіки» для занять у майстерні, самостійної роботи, НДРС, творчої діяльності та пленерної практики студентів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження було представлено, висвітлено та обговорено на *міжнародних* науково-практичних конференціях: «Методичні аспекти педагогічної технології навчання студентів в процесі вивчення художньої графіки та її дидактичні можливості» (Одеса, 2002); «Формування професійної здатності у студентів художньо-графічного факультету» (Одеса, 2004); «Організація і методика самостійної роботи студентів художньо-графічних факультетів (в процесі вивчення дисципліни "Художня графіка")» (Одеса, 2005); «Дидактична сутність художньо-графічної підготовки студентів педагогічних вузів» (Одеса, 2006); «Художньо-графічна підготовка студентів в системі навчальних закладів педагогічної освіти» (Одеса, 2006); «Графіка на пленері як умова професійної підготовки майбутніх педагогів-художників» (Івано-Франківськ, 2007); «Педагогічні умови як системоутворюючий фактор управління процесом художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва» (Одеса, 2007); «Творчий компонент змісту художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва» (Київ, 2010); «Дидактичні умови процесу підготовки вчителів образотворчого мистецтва на заняттях дисципліни «Художня графіка» (Мало-Білозерка Запорізької обл. - Київ, 2012); «Моделювання процесу самостійної художньо-графічної діяльності студентів в педагогічних закладах освіти» (Одеса, 2014); «Графічна композиція в процесі формування професійної компетентності майбутнього педагога-художника» (Ужгород, 2016); «Методика викладання художньої графіки в процесі підготовки вчителів» (Ужгород, 2017); «Дидактична концепт-модель художньо-графічної підготовки студентів в системі педагогічної освіти» (III Міжнародний конгрес, Одеса, 2017); «Організаційно-педагогічні засади

художньо-графічної підготовки вчителів образотворчого мистецтва» (Кривий Ріг, 2017); «Методика художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва» (Херсон, 2018). Результати дослідження обговорювалися на міжкафедральних науково-звітних семінарах та 8 всеукраїнських конференціях: Київ (2008, 2015), Кривий-Ріг (2006, 2009), Одеса (2015, 2016), Херсон (2002, 2004, 2006, 2016).

Основні положення та результати дослідження *впроваджено* в навчально-виховний процес художньо-графічного факультету ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Ізмаїльського державного гуманітарного університету (довідка № 1-7/117 від 21.03.2018), Криворізького державного педагогічного університету (довідка № 09/1-667/3 від 16.11.2017), Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (довідка № 3952/01-55/48 від 28.10.2013), Херсонського державного університету (довідка № 16-31/304 від 22.02.2018), Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 49-н від 19.03.2018).

Публікації. Основні положення, результати та висновки дисертаційного дослідження відображено в 16 наукових публікаціях автора, з яких 1 навчально-методичний посібник із грифом МОН України, 11 статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття в зарубіжному виданні.

У навчально-методичному посібнику «Художня графіка. Змістові модулі 1,2», підготовленому у співавторстві, особистий внесок здобувача полягає у розкритті методики викладання дисципліни та викладі програмного матеріалу з науково-ілюстративним супроводом, що складає 70 % об'єму посібника.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (301 найменування, з яких 146 – зарубіжних авторів та 4 – іноземною мовою). Загальний обсяг роботи – 309 сторінок, з яких основного тексту – 200 сторінок. Робота містить 5 рисунків, 3 гістограми та 11 таблиць, додатки складають 95 сторінок.

Розділ I. Науково-теоретичні основи художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва

1.1. Структурний аналіз методологічних засад художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва

Сучасні теоретико-методологічні підходи до вирішення проблем вищої педагогічної освіти висувають завдання докорінної перебудови методичного забезпечення процесу підготовки майбутніх учителів. Концептуальний вимір педагогічної освіти визначається багатьма відмінними парадигмами представників різних наукових напрямів. Пошук ефективних форм і умов підготовки вчителів привертає увагу філософів (В. Вернадський [45], Б. Гершунський [64], І. Зязюн [104], В. Кремень [131], В. Лутай [154], Л. Фейєрбах [265]), а також психологів і педагогів (О. Абдулліна [1], Ю. Азаров [3], Ш. Амонашвілі [6], Г. Атанов [12], І. Бех [25], І. Богданова [29], В. Бондар [31], Є. Бондаревська [33], В. Бутенко В. [39], Васянович [40], В. Володько [54], І. Гавриш [57], С. Гончаренко [71], Н. Гузій [78], В. Давидов [79], Л. Дзюба [88], М. Дмитрієва [90], Т. Добриніна [91], В. Загвязинський [98], В. Кан-Калік [109], М. Кларін [118], Г. Костюк [128, 129], І. Лернер [145], М. Лещенко [147], Б. Ліхачов [148], С. Максименко [156], Л. Мільто [164], В. Моляко [169], О. Мороз [171], Н. Ничкало [267], В. Орлов [186], О. Пехота [206], В. Рибалка [221], О. Рудницька [225], Савченко [230], В. Сухомлинський [249], Н. Хмель [270], Л. Хомич [272], О. Чебикін [276], О. Шевнюк [281], Г. Шевченко О. Щолокова [290], В. Якунін [295], І. Янковська [296], Р. Яців [297]) та митців і просвітителів (В. Белінський [21], Дж. Дюї [87], Б. Неменський [183], І. Туманов [260], В. Фаворський [264], П. Чистяков [280], А. Чебикін [275], М. Чернишевський [279], Т. Шевченко [284]).

Зміщення наукових парадигм у сучасній освіті, що знаходять відображення в міжнародних та державних нормативних документах [82, 83, 84, 85, 86, 99, 211, 212], обумовили методологічне переосмислення цілей і завдань системи вітчизняної педагогічної освіти. Так, у Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття) [83], Законі «Про вищу освіту» (2010 р.) [99], Законі України «Про Освіту» (2017 р.) [100], наголошується на

необхідності підготовки вчителя з якісним рівнем професійної компетентності, здатного до впровадження педагогічних технологій художньо-естетичного виховання підростаючого покоління засобами образотворчого мистецтва, в тому числі і засобами мистецтва графіки.

Значущість професії вчителя стає очевиднішою в умовах глобалізації процесів людської діяльності, функціонування різних субкультур, інтегрованих у сучасному європейському просторі. У нормативних документах України щодо освіти (Державний стандарт вищої освіти [82], Концепція загальної середньої освіти /12-річна школа/ [123]), зазначається, що у вирішенні завдань художньо-естетичного виховання особистості в освітньому просторі значна роль відводиться вчителю з високим рівнем компетентності й здатності здійснювати свою педагогічну діяльність. З цього випливає, що проблема підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва з високим рівнем професійної здатності до педагогічної і творчої діяльності нині є актуальною і набуває особливого значення для сучасної теорії та методики навчання.

Значна кількість учених прийшла до висновку, що педагогіці мистецтва потрібні осучаснені акценти та нові шляхи її розвитку. Постали актуальні питання щодо визначення та утворення нових процесуальних характеристик підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Розгляд їх потребує також сучасного наукового підходу до вирішенні завдань організаційно-методичного забезпечення процесу художньо-графічної підготовки студентів у цій галузі образотворчого мистецтва.

Отже, розробка доцільних методичних умов процесу підготовки майбутнього вчителя, що стимулюють продуктивний вияв художньо-графічної навчально-пізнавальної та творчої діяльності особистості, сьогодні набуває особливої вагомості для художньо-педагогічної освіти. Ці завдання визначаються як пріоритетні для наукового розгляду актуальних проблем методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва в системі вищих педагогічних навчальних закладів.

Визначаючи ціннісні пріоритети сучасної національної освіти, академік І. Зязюн стверджував, що «вчитель, його майстерність, його таланти –

невичерпне джерело багатства народу, який прагне до інтелектуальної, етико-естетичної культури в часи усіяких потрясінь та негараздів», і що від його образу, соціальної позиції, ціннісно-цільових настанов залежать результати професійної спроможності кожної людини. «Унікальність педагогічної професії полягає ще й у тому, що, створюючи умови для стимулювання активності своїх вихованців, продумуючи й аналізуючи комплекс різновидних завдань, педагог творчо актуалізується, використовуючи власні творчі ресурси» [105, с.500]. Важливе місце в цьому складному й різноманітному процесі відводиться вченими особистості вчителя, рівню його професійної підготовки і компетентності (В. Андрущенко [204], Н. Анікіна [8], С. Вдович [42], С. Власенко [50], В. Володько [51], В. Галаган [58], Н. Гузій [77, 78], О. Дубасенюк [92], М. Євтух [94], І. Зязюн [104], О. Мороз [171], О. Падалка [172], Л. Онищук [184], В. Орлов [186, 187], О. Савченко [230], Л. Хомич [272], О. Шевнюк [281]), усвідомлення ним своєї ролі у вирішенні завдань фахової діяльності (І. Гавриш [57], І. Зязюн [105], С. Мельничук [161]), його готовності до виконання своїх функцій та організації педагогічної праці (Н. Кічук [115], В. Кузь [138], О. Михайлюк [167], А. Пеленков [205], А. Терентев [259], Б. Юсов [291]).

Наукові розробки вчених у галузі вітчизняної і зарубіжної психології К. Абульханової-Славської [2], Г. Балла [18], А. Вербицького [44], А. Е. Голубова [70], Л. Єрмолаєва-Томіної [96], В. Іванова [106], Г. Костюка [129], В. Кузіна [135], Б. Ломова [151], К. Лука [153], С. Максименка [156], К. Обуховського [181], педагогіки, теорії і методики: С. Гармашової [60], О. Кирилової [116], С. Коновець [122], А. Мелік-Пашаєва [160], В. Орлова [186], Т. Осмак, [194], Л. Плазовської [208], О. Полатайко [210], В. Радкевич [215], О. Рудницької [226], Г. Сотської [247], І. Туманова [260], А. Хуторського [274], О. Шевнюк [283], Г. Шевченко [285], О. Щолокової [290] та передового досвіду художників-педагогів Н. Гінзбурга [68], Ю. Дворника [81], Л. Медведєва [158], І. Мужикової [173], Б. Неменського [176], О. Риндіна [229], І. Туманова [261], В. Фаворського [264], П. Чистякова [280], І. Янковської [296]

та ін. свідчать про значний інтерес до проблем підготовки майбутніх учителів, в тому разі й вчителів образотворчого мистецтва.

Аналіз наукових праць учених доводить, що в психолого-педагогічній науці існують різноманітні погляди на формування і розвиток професійно освіченої особистості вчителя. Значна кількість науково-теоретичних, методичних розробок присвячена підготовці вчителя образотворчого мистецтва. Проте ще недостатньо розроблена ефективна методика художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва у вищих педагогічних навчальних закладах. Питання щодо наукового обґрунтування найбільш доцільних методичних засад, які б ефективно сприяли формуванню і становленню нового вчителя, розвитку його творчого потенціалу в процесі художньо-графічної підготовки, залишаються актуальними.

Звертаючись до змісту філософських, естетичних концепцій, педагогічних думок, викладених у доробках А. Бакушинського [15], В. Белінського [21], М. Бердяєва [22], С. Вдовича [42], В. Вернадського [45], Г. Гегеля [61], Й. Гете [65], І. Зязюна [103], М. Кагана [108], Я. Коменського [119], А. Маслоу [254], К. Платонова [249], С. Рубінштейна [224], О. Рудницької [225], В. Сухомлинського [383], П. Флоренського [267], Р. Шмигала [286] з'ясовано, що просвітителі на філософському рівні обґрунтували змістовність діяльності особистості. Вони висловили у працях свої погляди на систему виховання і навчання, яка була зумовлена на той час соціально-економічними, духовними і культурними умовам розвитку суспільства. Педагоги-просвітителі кожної історичної епохи визначали ті чи інші форми, засоби, методи навчання, що відповідали завданням освіти того часу. Так, видатний мислитель і педагог Я. Коменський у праці «Велика дидактика» виклав основи педагогіки свого часу, котрі й дотепер залишаються фундаментальними для дослідження дидактичних проблем мистецької освіти. Він підкреслював, що мистецька освіта та естетичне виховання мають сприяти розвитку у дітей художніх задатків і готувати їх до майбутньої творчої діяльності. Великий педагог убачав навчання особистості в діяльності «від простого до складного» через розвиток почуттів, уяви, образного сприйняття

навколишнього світу та спроможності до активної образотворчої діяльності. Я. Коменський надавав особливого значення вивченню методів викладання мистецьких дисциплін, акцентуючи увагу на графіці як першооснові образотворчої діяльності. Він обґрунтував принцип наочності як провідного дидактичного принципу, що є суттєвим для методики художнього навчання [119].

В ході розвитку художньо-естетичної думки ХІХ століття склався демократичний напрям філософії педагогічної освіти. Так, В. Белінський наголошував, що у мистецтва є свої закони, на основі яких і повинні розглядатися його твори, що мистецтво є тією мірою істини, без чого не може існувати людське суспільство [21].

Великий поет і художник, гуманіст Т. Шевченко наголошував, що із усіх красних мистецтв йому найбільш подобається гравюра і що бути гарним гравером – це значить поширювати серед громади прекрасне і навчальне [284]. Цей художньо-педагогічний заповіт Т. Шевченка залишається актуальним і на початку ХХІ століття, так як силове поле мистецтва графіки ще й до тепер має найбільший вплив на естетичний, духовний та професійний розвиток особистості.

На жаль, у реальній практиці сучасної мистецької освіти ці педагогічні заповіді не знаходять місця, а мистецтво графіки ще не використовується як потужний методичний засіб художньо-графічної підготовки вчителя образотворчого мистецтва у ВПНЗ.

Узагальнення історичного досвіду в системі освіти дозволило спрямувати пошук науково-теоретичних та методичних праць, у яких прямо чи дотично розкриваються питання й вирішуються завдання підготовки особистості вчителя. Методологічні та теоретичні аспекти проблеми знайшли своє втілення й у наукових доробках представників психолого-педагогічних та мистецьких шкіл різних часів розвитку педагогічної освіти ХХ століття. Видатний американський філософ, один із провідних представників прагматизму, творець педоцентричної теорії та методики навчання Джон Д'юї в роботі «Досвід і освіта» висвітлив завдання філософії освіти й виклав на засадах теорії досвіду

основні положення освітньої теорії та визначив основне концептуальне дидактичне положення процесу навчання – принцип цілісності досвіду досвідного континууму, окреслив об'єктивні й суб'єктивні умови, за наявності яких існуючий досвід набуває корисного значення для здобуття і зростання нового досвіду особистістю в організованому освітньому середовищі під впливом різних умов [87]. Вчений розглядав досвід як засіб і мету освіти. Тому він уважав, що освіта для виконання своїх цілей як перед окремим індивідом, так і перед суспільством, має базуватися на досвіді, котрий завжди виступає як фактичний життєвий досвід певної особи, що освітній досвід детермінується з людськими потребами, бажаннями, цілями та здібностями. Він наголошував, що «досвід є основою для визначення змісту, методів навчання і дисципліни, матеріального облаштування і соціальної організації школи», а «головним завданням навчання, ґрунтованого на досвіді, є вибирання з наявних знань таких, які можна буде продуктивно та творчо застосовувати в майбутньому» [87, с. 29].

Відомий вчений І. Зязюн зазначав, що «філософія освіти – це філософія і наука. В той же час вона використовує підходи і знання всіх рефлексивних дисциплін – методології, аксіології, історії, культурології, власне філософії. Її інтерес – педагогіка і освіта, тому все запозичене з інших дисциплін вона використовує для вибудови моделі подолання кризи освіти, для обговорення найзагальніших проблем педагогічної діяльності, проектування шляхів побудови нової педагогічної науки» [105, с. 35].

На сучасному етапі розвитку філософської науки спостерігається розгляд теоретичних питань з проблем філософії освіти в цілому й підготовки вчителя зокрема такими вченими як: В. Кремень [131], В. Луговий [152], В. Лутай [154] описали концепцію філософії сучасної освіти та шляхи її модернізації, В. Андрущенко, Н. Гузій, С. Сисоєва [204] визначили основні тенденції розвитку сучасних форм педагогічної творчості та прагматичних технологій навчального процесу, методологічні підходи до формування бази даних освітніх систем висвітлили у своїх наукових працях Г. Атанов (діяльнісний підхід в процесі навчання) [12], Б. Гершунський (практико-орієнтована освіта) [64], І. Зязюн

(культурна парадигма в практиці гуманітаризації і гуманізації сучасної освіти й філософія педагогічної дії) [104], І. Якиманська (педагогічна технологія особистісно-орієнтованого навчання) [292, 293].

В наукових працях Б. Ананьєва [7], В. Біблера [28], А. Брушлинського [34], В. Бутенка [37], В. Ващенко [41], І. Зязюна [105], Б. Неменського [177], О. Рудницької [225], С. Черепанової [89], Б. Юсова, В. Ільченка [291] розкрито філософсько-естетичний аспект концептуальних положень освіти крізь призму основних законів розвитку суспільства та творчого мислення особистості.

Для сучасної педагогічної освіти характерним є науковий пошук інноваційних методик підготовки вчителів на основі теорії особистості, розробленої такими вченими, як Ш. Амонашвілі [6], Г. Балл [18], І. Бех [27], Н. Гузій, С. Сисоєва [77], С. Коновець [122], Г. Костюк [129], С. Маркова [157], О. Мороз, О. Сластіон [174], В.Сластенін [221], В. Рибалка [221], О. Савченко [230], Л. Хомич [272] та ін.; теорії загальнолюдських цінностей, гуманізації, особистісно-орієнтованого підходу, пріоритету суб'єкт-суб'єктивних відносин, що знаходять своє відображення в поглядах таких представників педагогічної науки, як Б. Айсмостас [4], Ю. Бабанський [14], Б. Беспалько [23], І. Богданова [29], В. Бондар [31], Н. Гузій [77], В. Давидов [79], В. Загвязинський [98], І. Зязюн [103], В. Кан-Калік, М. Нікандров [109], Н. Кузьміна [137], І. Лернер [146], Б. Лихачов [148], А. Орлов [185], О. Пехота [206], В. Рибалка [221], С. Сисоєва [242], Г. Сотська [247], Н. Талізїна [250], О. Шевнюк [282] та ін.

Значна кількість сучасних вчених філософів, психологів, педагогів, культурологів та методистів висвітлили в науковій літературі авторські освітні парадигми згідно з вимогами до інформаційних систем, визначеними Міжнародним стандартом у галузі сертифікації та керування якістю, а також Національною доктриною розвитку освіти та законодавчими актами України з питань освіти.

Визначаючи шляхи розв'язання педагогічних проблем, більшість авторів зауважують на необхідності зміни самої технології навчання, способів досягнення його цілей. Ця думка є провідною в працях учених і свідчить, що окреслений аспект потребує розгляду досліджуваної проблеми з позицій нових

методичних засад підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Саме з вирішенням цієї проблеми пов'язані праці Ю. Азарова [3], Є. Антоновича [9], А. Бакушинського [15], Л. Велитченка [43], С. Власенко [50], Н. Гузій [78], О. Кирилової [117], С. Коновець [121], А. Лабанова [141], Б. Неменського [178], В. Орлова [188], О. Орловського [189], М. Резніченка [219], О. Рудницької [226], Є. Чернишової [278] та ін. Вони акцентують на тому, що в основу побудови методичної моделі має бути покладена ідея її максимальної ефективності для розвитку творчої особистості вчителя образотворчого мистецтва в професійній діяльності.

Основні аспекти окресленої проблеми викладено в дисертаційних роботах. Так, О. Дубасенюк досліджує теоретичні і методичні основи виховної діяльності педагога [92], С. Коновець в докторській дисертації визначила теоретичні і методичні основи творчого розвитку майбутніх учителів образотворчого мистецтва у вищих навчальних закладах [122], В. Орлов висвітлив теоретичні і методичні засади професійного становлення майбутніх учителів мистецьких дисциплін [186], Є. Балан розглянула основні аспекти дидактичної взаємодії викладачів і студентів як фактор оптимізації процесу навчання [16], З. Гіперс досліджує процес художньо-творчої діяльності студентів вищих закладів освіти [69], Т. Добриніна – педагогічні умови застосування інтерактивних форм навчання в педагогічному закладі [91], О. Кайдановська в дисертації виклала матеріали дослідження з проблем формування творчого мислення майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі вивчення основ композиції [110]. У їхніх доробках акцентовано увагу на тому, що будь-який науковий розгляд питань вимагає уточнення сутності тих філософських, психолого-педагогічних і методичних понять, якими буде описуватися і з'ясовуватися предмет і об'єкт дослідження. Визначені вченими освітні парадигми з їх дидактичною спрямованістю на вирішення проблем сучасної підготовки майбутніх учителів є важливими чинниками для наукового розгляду питань методики художньо-графічної підготовки студентів у ВПНЗ. Наукові концептуальні положення вчених виступають для нашого дослідження

системоутворюючими факторами розробки методики художньо-графічної підготовки студентів ВПНЗ.

Осмилення освітньої системи у контексті сучасних педагогічних концепцій показує, що викладач і студент постають як творчі суб'єкти навчально-виховного процесу, котрі намагаються досягти спільної мети – сходження студента на новий рівень індивідуального розвитку .усталеної підготовки до професійної діяльності. Ця мета для них стає спільною, оскільки викладачі прагнуть навчати, виховувати студентів, які, у свою чергу, прагнуть сформуватися як фахівці під час навчання у ВПНЗ.

Аналіз теоретичних засад вищої школи, викладених у працях В. Бондаря [31], С. Гончаренка [72], В. Моляко [169], В. Орлова [188], Г. Селевко [235] свідчить про те, що науковці діяльність педагога називають викладанням, а навчання, пізнання, учіння, творчість – діяльністю студента. У взаємодії вони разом утворюють освітній вектор – основу навчально-виховного процесу. Педагогічне поняття «освітній вектор» вчені розглядають як цілеспрямовану й змістовну взаємодію викладача і студентів у педагогічному процесі, під час якого студентами засвоюється певна сукупність знань, формуються практичні навички та вміння, розвиваються естетичні, інтелектуальні, творчі здібності й здатність до продуктивної діяльності.

В педагогічних працях вітчизняних та зарубіжних учених поняття «навчання» трактується як двосторонній процес взаємопов'язаних діяльностей – педагогічної діяльності викладача та діяльності студентів як процес професійної підготовки. Так, А. Алексюк [5], С. Гончаренко [73], С. Сисоєва [242], І. Якиманська [293] визначають поняття «навчальний процес» як педагогічну систему організації навчально-виховної діяльності, в основу якої покладено принцип органічної єдності та взаємозв'язку викладання й навчання, пізнання, учіння та творчості, спрямованої на досягнення цілей навчання і виховання особистості. Навчання, за Ч. Каписевичем, це «процес викладання-учіння (дія педагога й дія учня), що складається із більш широкої сукупності окремих дій, актів навчання; характеризується зв'язком його двох взаємопов'язаних боків: викладання і учіння, внаслідок чого дії учнів, котрі

спрямовуються і контролюються викладачем, одночасно самі впливають на його поведінку; на відміну від разових актів, процес навчання є систематичним, цілеспрямованим і довготривалим; спрямованим на досягнення запланованих цілей, що визначаються навчальними програмами» [113, с. 127].

Ми витлумачуємо художньо-графічну підготовку майбутнього вчителя образотворчого мистецтва як освітній вектор «навчання – пізнання – учіння – творчість», головним компонентом якого є діяльність її суб'єктів – викладача і студентів, спрямована на продуктивне оволодіння основами мистецтва графіки.

Діяльність особистості в предметній сфері як категорію соціальну трактують Г. Костюк [129], В. Рибалка [221], які зазначають, що її можна вивчати на різних рівнях, у тому числі й у навчально-виховному процесі фахової підготовки.

Для нашого дослідження вагомою освітньою концептуальною ідеєю є науковий погляд І. Якиманської, яка визначає психолого-педагогічні основи активізації навчальної діяльності учнів, її основних функції, структури та характеристик, способів організації пізнавальної діяльності, а також прийомів навчальної діяльності й зокрема критеріїв ефективності навчання [292], а також Б. Юсова про особистість, її пізнання в процесі творчості [291],

Феномен «пізнання» розглядається у філософській, психолого-педагогічній літературі значною кількістю вчених: Б. Ананьєв (людина як предмет пізнання) [7], І. Бех (пізнання в просторі мистецького світогляду особистості) [26], а Г. Єрмаш [95], М. Каган [108], В. Кузін [135], Є. Севастьянов [233] детермінують пізнання і творчість в мистецтві. І. Туманов зауважує, що пізнання як мисленевий процес особистості реалізується, здійснюється в єдності репродуктивних та продуктивних способів дій діяльності на основі комплексного навчання [260], а Г. Атанов [12], О. Афанасьєв [13], С. Симоненко [241], виходячи з розуміння пізнання у процесі діяльності як єдності репродуктивно відтворюючої і продуктивно перетворюючої функцій, стверджують, що у цьому випадку творчість не просто пов'язується з відображенням, але й є його органічним виявом, тим боком відображення, що супроводжує появу нових пізнавальних образів і візуального

мислення. С. Гончаренко наголошує, що система дидактичних принципів «виражає логічну систему конструювання і здійснення педагогічного процесу і виражає її діалектику категорій науково-педагогічного дослідження» в такій послідовності: «ціль – суб'єкт – зміст – внутрішні умови – зовнішні форми – засоби і способи педагогічного керівництва та навчального пізнання...» в діяльності [74, с. 154],

Репродуктивна і продуктивна діяльність розрізняються за своїми мотивами та кінцевим результатом, і ця різниця відтворюється у способах діяльності. В. Кузін визначає поняття «спосіб» як усвідомлену організаційну цілеспрямованість дій суб'єкта діяльності, що забезпечує досягнення певного результату [153]. Згідно з К. Платоновим, котрий писав, що «кожна дія, як і кожний навичок, також має свою структуру, що «до неї входять: мета дії, намір її досягнення, інтерес, переживання, труднощі або, навпаки, легкість виконання дії, організація сприйняття, уваги, мислення, пам'яті, зв'язку сенсорних і моторних компонентів рухів, ступінь вольового зусилля й тому подібні окремі психічні акти», котрі характеризують «динамічність розумово-практичних способів дій діяльності, а сукупність прийомів і методів діяльності забезпечують результат» [209, с. 253].

Суттєвою для розгляду проблеми дослідження є теорія настанови Д. Узнадзе, в якій концепція особистості будується з урахуванням поняття «настанова» як психологічного утворення та основного регулятивного механізму поведінки людини, що визначає її спрямованість та активність до предметної діяльності [262].

Отже, на початок ХХІ століття вітчизняні та зарубіжні науковці напрацювали унікальний теоретичний доробок у сфері дослідження проблем процесу фахової підготовки, суб'єктом якої є особистість та її діяльність – навчально-пізнавальна, навчально-творча та художньо-творча. Вченими розроблені новітні педагогічні технології навчання з їх дидактичною спрямованістю. Однак поза увагою залишаються питання методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, а отже, є

підставою для розгляду інноваційних змін структурного змісту методики викладання основ мистецтва графіки студентам ВПНЗ.

Важливим питанням зазначеної проблеми є професійне зростання особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва в діяльнісному навчальному пізнанні, учінні та художньо-графічній творчості освітньому процесі його художньо-графічної підготовки.

Грунтовні основоположні наукові погляди з питань розвитку особистості в діяльності викладено в працях Г. Костюка, який дав чітке тлумачення особистості як складної системи [129]. Він наголошував, що у процесі розвитку людина стає свідомою особистістю, тобто оволодіває «системою психічних властивостей, що внутрішньо зумовлює певну стійкість її поведінки, логіку її дій відповідно до наявних у неї поглядів, моральних переконань, характерологічних рис і місця, яке вона посідає в системі суспільних відносин» [128, с. 81]. Методологією досліджуваних проблем ученого є теорія цілісності особистості, теорія пізнання і діяльності особистості, в основу яких покладено теорію відображення, що розкриває надзвичайно складну внутрішню структуру процесу пізнання та розумово-практичних способів дій діяльності індивіда, коли конкретні чуттєві знання взаємопов'язані з абстрактними, а практика є перевіркою результатів навчальної діяльності особистості. Вважаючи проблему утворення психологічної структури однією із центральних серед проблем побудови цілісної моделі особистості, Г. Костюк пов'язує її саме зі структурою діяльності особистості, оскільки «психологічні властивості виробляються в діяльності людей, але по-різному, залежно від її соціальних умов, її змісту і структури, від ставлення до неї самої особистості» [128, с. 81]. «Властивості особистості, – писав він, – що утворюються під час діяльності, включаються до структури її наступної діяльності, зазнають у ній різних змін, диференціюються, інтегруються і стають компонентами більш складного цілого, яким є структура особистості, тобто стійка й разом з тим динамічна система психічних властивостей» [128, с. 81]. Особистість, за визначенням психолога, «є дуже складним ієрархічним утворенням, до якого входять підструктури різної онтогенетичної давності, що включаються у загальну

організацію особистості як суб'єкта спілкування, пізнання та праці» [128, с. 82].

Отже, структуру особистості Г. Костюк обумовлював саме структурою діяльності. Він зауважує, що, проходячи у своєму становленні через діяльність, якості особистості зберігають у своїй будові стійку діяльнісну характеристику у вигляді трьох її сторін – змістової, мотиваційної та операційної. Завдяки цьому в певних ситуаціях вони можуть бути включені у наступну діяльність як її структурно-функціональні регулятори. Цей аспект тотожності структури і функцій окремих якостей особистості надає їй особливої характеристики, що детермінується психологічною властивістю свідомого і несвідомого в її діяльності.

У структурі особистості вчений виділяє такі її складові, як-от:

«а) підсистема спрямованості – ставлення особистості до навколишнього світу, за яким стоять її потреби та інтереси, ціннісні орієнтації, цілі й настанови, моральні та інші почуття;

б) характер як індивідуальна своєрідність психічного складу особистості, що виявляється в її ставленні до суспільства, до інших людей, до праці, до своїх обов'язків, до себе самої;

в) підсистема освіченості, пов'язана із набутими особистістю знаннями (останні визначаються також формою існування свідомості);

г) свідомість і самосвідомість, завдяки яким людина власне й стає особистістю, яка усвідомлює навколишнє буття та саму себе, свої ставлення, функції та обов'язки;

д) розумові якості особистості, що зумовлюють внутрішні можливості здійснення виокремлених людиною цілей;

е) динамічні особливості поведінки (темперамент) особистості, що є спадковими за своїм походженням, але певним чином підпорядкованими соціально визначеним її рисам» [129, с. 175-176]. .

Г. Костюк наголошує, що в конкретних умовах навчання та виховання рушійні сили розвитку особистості постають у формі нових цілей і завдань, що ставляться зовні перед учнями, але сприймаються, усвідомлюються ними й стають внутрішніми цілями їхньої власної діяльності. Він підкреслює, що «мова

може йти про *здатність* особистості свідомо розуміти сутність певних об'єктів, здійснювати судження, висновки, окреслювати поняття, визначати особисті погляди тощо», й ділі стверджує, що зміст і характер процесу розуміння зумовлюється практичною, навчальною, науковою діяльністю особистості [129, с. 197].

Отже, в дослідженнях Г. Костюка розуміння виступає як структурований процес діяльності, під час аналізу якого можуть бути виділені такі його етапи: а) потреби і мотиви розуміння; б) ознайомлення з фактами, відображення, усвідомлення об'єктивного змісту, складних зв'язків в об'єктах розуміння; в) цілеспрямованість, тобто спеціальні питання, цілі, завдання розуміння; г) пошук засобів розуміння, продуктивний, результативний бік цього процесу; д) емоційний аспект процесу розуміння. В цьому полягає фактично діяльнісний аспект процесу пізнання особистістю об'єктивної дійсності в його головних структурно-процесуальних компонентах. Учений робить висновок, що «важливу роль в успішному перебігу розуміння відіграє оволодіння особистістю методами та прийомами логічного мислення, діалектичною логікою, що необхідно для глибокого проникнення у сутність явищ, а також уміння аналізувати свій власний процес мислення, контролювати його перебіг, перевіряти його результати та застосовувати їх на практиці» [129, с. 222].

Цей аспект розглядає І. Якиманська, яка зазначає, що «навчальна діяльність, спрямована на оволодіння знаннями є найважливішим чинником формування особистості», а «навчання, котре забезпечує повноцінне оволодіння знаннями, формує навчальну діяльність і тим самим безпосередньо впливає на розумовий розвиток, і є розвиваюче навчання» [293, с. 5]. Однак, вона підкреслює, що «ніякий зміст знань і методи їх викладу не можуть ефективно засвоюватися, якщо не виявлені внутрішні умови засвоєння, тобто та реальна навчальна діяльність, котра забезпечує засвоєння знань» [293, с. 12]. Для цього, акцентує І. Якиманська, потрібно створити умови для перетворювальних способів дій діяльності в розвиваючому навчанні «від простого до більш складного» [292].

Тотожною є думка психолога С. Рубінштейна стосовно того, що

«зовнішні причини діють тільки через внутрішні умови» [224]. Отже, пізнання та учіння є чинником для мотивації внутрішніх умов оволодіння масивом професійних знань і практичних навичок. Учіння суб'єкта освітнього процесу, тобто освітнього вектора, розглядається В. Моляко як спосіб оволодіння досвідом [169].

Діяльність, способи дій діяльності людини досліджувалися в різні періоди розвитку наукової думки. В класичній філософії проблема діяльності пов'язується з осмисленням проблем особистості через діалектику суб'єкт – об'єктних і суб'єкт – суб'єктних відносин. У найбільш поширеному визначенні діяльність розуміється як специфічна людська форма ставлення до світу, зміст якого становить його доцільну зміну й перетворення в інтересах людей [202]. У психологічній теорії діяльності, що склалася в результаті наукових досліджень учених, і насамперед О. Леонтьєва [144] та С. Рубінштейна [224], феномен «діяльність» трактує як багатофакторний процес підготовки людини до власного руху свідомої діяльності в розвитку.

Саме цей аспект ми розглядаємо з позицій методики навчання основ мистецтва графіки в системі освітнього вектора діяльності студентів.

На увагу також заслуговують погляди М. Ржецького, який досліджує важливі характеристики діяльності учнів, на розвиток яких повинен бути цілеспрямований педагогічний процес. Важлими при цьому, як наголошує вчений, мають бути визначені шляхи стимуляції учнів до самовираження як основи розвитку творчої особистості. В такому контексті автор викладу фундаментальних основ педагогіки окреслює аксіому методичного підходу до організації конкретного змісту настанови, спрямованої на різноманітні способи дій у діяльності учня та формування усвідомленої готовності до конкретної розумово-практичної діяльності. У зв'язку з цим вчений визначає структуру розгортання діяльності в такій моделі, що складається з: «1) усвідомлення вимог діяльності; 2) розуміння галузі й умов виконання вимог; 3) усвідомлення достатності знань, умінь; 4) усвідомлення своїх якостей і можливостей здійснювати діяльність; 5) мотивації виконання прийнятої вимоги; 6) постановки мети-наміру дій; 7) мисленнєвого уявлення моделі (траєкторії

способів дій) виконання запропонованої діяльності; 8) мобілізації вольових зусиль для здійснення дій; 9) усвідомлення результатів виконання вимог та їх післядію. Всі ці аспекти готовності учня до діяльності досягаються в процесі вивчення матеріалу певної дисципліни й мають бути попередньо сформованими» [220, с. 12-13].

Принциповими положеннями психології, викладеними у працях Л. Виготського [56], П. Гальперіна [59], Г. Костюка [128]. О. Леонтьєва [144], Б. Ломова [151], С. Максименка [155, 156], В. Рибалки [221] є закономірності єдності свідомості людини з її діяльністю. В науковому доробку О. Чебикіна розкрито особливості емоційної регуляції навчальної діяльності в різних формах [276].

Вказані наукові погляди на діяльність людини нами розуміються як важливі теоретичні орієнтири для вивчення методичних умов, що забезпечують траєкторію діяльності студентів у процесі їхньої художньо-графічної підготовки, складовими якої є художнє пізнання, учіння та творчість. Зміст і структура такої діяльності суттєво залежать від її мотивів, цілей і засобів здійснення, які мають бути педагогічно зумовлені методичними настановами.

Концептуальною основою для нашого дослідження є психологічна теорія мислення С. Рубінштейна. За його філософсько-психологічною парадигмою, особистість виявляється і формується у її взаємодії з навколишнім світом, у здійснюваній нею діяльності та поведінці [224]. Вчений стверджує, що властивості особистості виступають як регулятори поведінки та діяльності людини, що психічні процеси й властивості особистості опосередковують залежність поведінки суб'єкта від об'єктивних умов і зумовлюють протікання діяльності. І це виражається передусім у тому, що особистість визначає мотиваційний аспект певної діяльності, тобто ставлення до завдання, які постають перед нею. Відповідно до цього вченим розглядається сприймання, мислення, почуття як в динаміці, так і в статиці, тобто як такі, що адекватно змінюються і водночас є відносно стійкими властивостями. Автор підкреслює, що «психічні діяльності – це той «будівельний матеріал», з якого складаються психічні властивості й здібності людини», а здібності – це

зафіксована в індивіді система узагальнених психічних діяльностей. Для формування здібностей потрібно, щоб відповідні психічні діяльності узагальнювалися, закріпилися в індивіді, стали здатними до переносу з одного матеріалу на інший» [224, с. 248]. Отже, на думку С. Рубінштейна, здібності, властивості особистості не можуть бути відокремленими від психічних процесів, від її діяльності і вчинків. Процеси і результат діяльності особистості закріплюються в людині, включаються до складу її здібностей.

У цьому контексті структуру особистості як суб'єкта діяльності вивчають його послідовники К. Абульханова-Славська і А. Брушлінський [2], які стверджують, що «особистість та її психічні властивості водночас є і передумовою, і результатом її діяльності. За своєю різноманітністю основні властивості особистості взаємодіють одна з одною у конкретній діяльності, а сама діяльність формується в міру того, як особистість у процесі виховання й навчання оволодіває історично складним змістом матеріальної та духовної культури» [2, с. 16]. У зв'язку з цим, вчені пишуть, що цілісна структура особистості «визначається через триєдність: чого хоче людина, що для неї має привабливість (спрямованість, потреби настанови, адаптація, ідеали, що і як робити); що може людина (здібності, обдарування); що є вона сама – що із її тенденцій і настанов закріпилось у характері, стрижневих особливостях її особистості. Ці три модальності утворюють ціле і разом з тим це ціле не задане первісно, не зафіксоване, не статичне: здібності формуються у діяльності, яку здійснює особистість, утілює свої найкращі якості і т.д.» [2, с. 63].

У теорії особистості в системі синтетичного людинознавства, розробленій Б. Ананьєвим, також досліджуються три ієрархічно підпорядковані один одному рівні організації людини – індивіда, особистості, індивідуальності. Вчений вважає, що «індивідуальність складається на основі взаємозв'язку людини як особистості й людини як суб'єкта діяльності та зумовлюється її природними властивостями» [7, с. 25].

Становлення та розвиток особистості розглядається О. Леонтьєвим у психологічній теорії предметної діяльності. В розумінні проблеми формування творчої особистості в предметній діяльності він виходить із принципової

позиції, що цей «процес є неперервним, який складається з ряду послідовних стадій, котрі мають якісні особливості й залежать від конкретних умов та обставин» [144, с. 238]. Великого значення у формуванні особистості О. Леонт'єв надавав навчанню й учінню. У цьому зв'язку вчений обґрунтовує основні положення з психологічних питань усвідомленості учіння, в процесі якого навчальний матеріал усвідомлюється, стає предметом свідомості, як він усвідомлюється і чим навчальний матеріал стає для особистості. Такий концептуальний підхід став основою для розробки методичних засад, що забезпечуватимуть протікання художньо-графічної підготовки та основного методу дослідження – експерименту. Важливим також є положення О. Леонт'єва про те, що протікання формування особистості в безперервному процесі «саморуку» повинно бути забезпечено структурно-логічним змістом навчального матеріалу, який має бути «свідомо контрольованим, тобто усвідомленим, врегульованим», і доцільним в діяльності суб'єкта. А для того, щоб зміст був свідомо контрольованим, у порівнянні з іншим змістом, необхідно, щоб він посів структурне місце безпосередньої мети дії, її предмета, а далі й результату дії та діяльності, в тому числі й пізнавальної, навчально-творчої» [144, с. 193-201]. В цьому полягає педагогічний підхід ученого до навчально-виховного процесу як процесу розвитку особистості в умовах розумово-мисленнєвої і практичної діяльності, котрі не відокремлюються одна від одної, а зберігають форму з двобічним зв'язком

Основною, констатувальною характеристикою діяльності людини, за визначенням О. Леонт'єва, є її предметність. Предмет діяльності виступає, на думку вченого, двояко. «По-перше, – у своєму незалежному існуванні, як такий, що підпорядковує собі й перетворює діяльність суб'єкта. По-друге, як образ предмета, як продукт психічного відображення його властивостей, що здійснюється внаслідок діяльності суб'єкта» [144, с. 84]. У своєму психологічному аналізі будови структури людської предметної діяльності він виділяє в ній її види - макроструктуру і мікроструктуру. Вони відрізняються між собою за формою, за способами їх здійснення, за емоційною напруженістю, за часовими й просторовими характеристиками, за фізіологічними механізмами.

Предмет діяльності утворює її справжній мотив, за яким стоїть потреба, тобто мотив завжди відповідає потребам. Отже, поняття діяльності, за переконанням ученого, завжди пов'язане з поняттям мотиву, що без мотиву не буває діяльності. О. Леонт'єв стверджує, що «подібно до того, як поняття мотиву співвідносяться з поняттям діяльності, поняття мети зіставляється із поняттям дії» [144, с. 103] і визначає закономірну формулу: «мотив – дії – предметна діяльність»

Виходячи із цих концептуальних положень учених, доцільно усвідомити визначення, що єдиний у своїй сутності феномен діяльності реально існує в різних формах і видах в системі професійної освіти, а саме в навчально-пізнавальній, учінні та творчій діяльності, що протікає в педагогічному процесі, організованому з боку викладача.

Тлумачення понять «пізнання», «учіння», «творчість» як видів діяльності, на основі яких вони реалізуються у процесі поетапного діяльнісного навчання, висвітлено в наукових працях учених-педагогів Г. Атанова [12], Є. Бондаревської [33], В. Давидова [79], І. Зязюна [105], С. Коновець [122], О. Рудницької [225], І. Якиманської [292, 293].

Як свідчать результати досліджень згаданих учених, різноманітність цих видів діяльності залежить від змісту та структури діяльності особистості, від її мотивів, цілей і засобів здійснення способів розумово-практичних дій діяльності у процесі навчання.

Діяльнісний підхід у навчальному процесі як педагогічну взаємодію розглядає Л. Велитченко [43], парадигми діяльнісного підходу в навчальному процесі описуються в працях П. Гальперіна [59], І. Зязюна [103], А. Хуторського [274], В. Якуніна [295].

Важливу роль у розгляді проблем художнього навчання основ мистецтва графіки відіграє уведення Б. Неменським визначення «художня дидактика» [175, 176]. На її основі він розкрив основний механізм художньої діяльності, описав складові функції на прикладі ознак.

Художник-педагог Ю. Дворник стверджує, що навіть досить загальні спроби сформулювати принципи мислительного процесу дають уявлення про

його складність, багатоступеневість, інваріантність. Натомість слідом за психологами, які досліджували мислительні процеси людини, він пише, що «досвід індивідуального вирішення завдання – це не тільки актуалізований зміст мислення і система апробованих розумових дій, а й сформовані семантичні структури, що лежать в основі інтуїції та висування гіпотез», за допомогою котрих «спрямовується пошук рішення та сформовані розумові коди, форми оперування даними проблемної ситуації і здатність усвідомленої, змістової регуляції розумового процесу за умов конкретного завдання» [81, с. 121].

У такому аспекті Г. Атанов [12], Б. Неменський [176], І. Пастир [199], С. Симоненко [241], підкреслюють, що художня підготовка майбутнього вчителя образотворчого мистецтва має бути пов'язана з питаннями формування художньо-образного мислення як складової процесу пізнання, учіння і художньої творчості.

На основі результатів аналізу матеріалів вчених з окресленого питання нами було визначено, що методичні умови організації цього виду розумово-практичної діяльності студентів не розглядаються в педагогічному процесі художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя [240, 254]. Ми прийшли до розуміння що *художньо-графічна підготовка майбутнього вчителя образотворчого мистецтва може розглядатися як системоутворююча багатофакторна траєкторія особистості в освітньому векторі за структурним змістом процесу навчання, пізнання, учіння і творчості.*

В окресленому методологічному просторі, в межах якого проводився аналіз і синтез наукового знання про філософський, психолого-педагогічний, методичний, мистецько-прикладний підходи, здійснювався розгляд основних педагогічних явищ, що і дозволило розкрити закономірності процесу художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, визначити доцільні методичні умови викладання дисципліни «Теорія і практика графіки» основ художньої графіки.

Важливим завданням методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва є формування і розвиток його

художньо-естетичної культури. Психолого-педагогічні аспекти формування й розвитку художньо-естетичної культури вчителя, його педагогічної творчості як феномена професійної діяльності знайшли своє відображення в працях І. Лернера [145], Б. Ломова [150], Б. Неменського [178], Б. Юсова [291], а також у наукових розробках українських учених І. Бега [26], Н. Гузій [78], І. Зязюна [104, 105], С. Коновець [122], О. Олексюк [183], О. Рудницької [225], С. Сисоєва [242]. В освітній практиці знайшли своє застосування теорії художньо-естетичного виховання творчої особистості В. Бутенка [38, 39], Г. Ващенка [41], А.Мелік-Пашаєва [160], С. Мельничук [161], Г. Сотської [247], В. Сухомлинського [249], О. Шевнюк [282], Г. Шевченко [284], О. Щолокової [290].

Безперечною цінністю в теорії та методиці навчання є наукові дослідження учених з питань методики підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін, формування творчої особистості, професійної готовності до організації і навчання школярів (Н. Миропольська [165], О. Отич [195], Г. Падалка [197], Л. Рилова [228], М. Ростовцев [222]). Концептуальні парадигми вчених є суттєвими для розгляду методичних умов становлення майбутнього вчителя в процесі художньо-графічної підготовки.

Значну увагу до питань методики викладання змісту мистецьких дисциплін як наукової проблеми звертають вчені – педагоги і психологи Ю.Азаров [3], Р. Арнхейм [11], В. Громов [76]; методисти та фахівці-практики в галузі образотворчого мистецтва Є. Басін [20], Д. Брюн, А. Лихард [35], О. Кирилова [116], Л. Медведєв [159], В. Орлов [188], В. Радкевич [215], М. Ростовцев, А. Терентьєв [223], О. Риндін [229], М. Рудольф [300], І. Туманов [260], О. Шевнюк [283], В. Щербаков [288], В. Щербина [289].

У сучасній педагогіці та психології відбувається переосмислення й зміна багатьох поглядів та підходів до усталених традицій і стереотипів щодо процесу навчання й зокрема, до самого поняття «навчання». Так, А. Уман наводить нову класифікацію дидактики в трьох напрямках: дидактику засобів навчання; дидактику з позицій діяльності учнів; дидактику з позицій педагога (вчителя). Дидактика засобів навчання, зміст котрої розглядається вченим як

комплекс умов – «засобів навчання, що утворюють у реальному навчанні середовище для здійснення взаємопов'язаної діяльності вчителя й учнів. У такому випадку засоби навчання розуміються в широкому значенні, тобто не як власне засоби, на відміну від форм, методів і т.п., а як суперкатегорія, як інтегроване поняття, що включає весь спектр категорій у логіці «мета – засіб – результат» й подальше наголошує, що «категоріальний апарат дидактики складають такі базові поняття, як процес навчання, принципи навчання, зміст освіти, методи й форми організації навчання, диференціація навчання, діагностика навчання, оцінка, облік, контроль» [263, с.9].

Важливим аспектом проблеми також є дослідження перспективних підходів до визначення компонентів процесу навчання, дидактики і характеристики її об'єктів, що розглядають вчені Ш. Амонашвілі [6], В. Бондар [31], Є. Бондаревська [33], В. Вітанов [48], В. Галаган, В. Орлов, О. Отич [58], Л. Дзюба [88], В.Дьяченко [93], О. Савченко [230], В. Сластьонін [244], Г. Шевченко [285], В. Якунін [295].

Процес навчання у науково-методичному сенсі вважається вченими важливою складовою педагогічної технології. На теоретичному й практичному рівнях поняття «педагогічна технологія» має понад триста визначень, котрі використовуються у структурі складових навчально-виховного процесу. Різноманітність педагогічних технологій представили Г. Селевко [236], В. Володько [54]. Вітчизняний учений С. Гончаренко у своїх сучасних поглядах на методику як науку, розкриває по суті особливості методичної технології навчання [71].

Нові дидактичні підходи до практичного створення педагогічної технології навчання з позицій психологічної системи управління пізнавальною діяльністю, що забезпечує досягнення цілей навчання, пропонує М. Леонов [143]. Він зазначає, що в системі навчання потрібно створити психолого-педагогічні умови, котрі стимулюють розумово-практичну діяльність учнів на учіння. «В цьому плані потрібно будувати навчальний процес і всю систему освіти відносно індивідуальних здібностей кожного конкретного учня оволодівати інформацією і формувати відповідні уміння. Для цього потрібно на

основі інформації зворотного зв'язку «учень – вчитель» здійснювати корегування знань і умінь у ході процесу учіння. Зробити головним дидактичним принципом усіх джерел інформації принцип доступності навчального матеріалу, до того ж посилюючим для кожного учня, незалежно від науковості та інших принципів» [143, с. 51].

Аналіз наукових праць з питань дидактики засвідчує перспективні напрями розвитку методики навчання у сучасній мистецькій освіті. Так, за десятиріччя ХХІ століття в дидактиці використовуються різні підходи до процесу навчання, а саме: знаннєвий, культурологічний, компетентнісний, особисто орієнтований та їх різні поєднання. Значна кількість учених розробляють зміст освіти з позицій культурологічного підходу та реалій сьогодення. Встановлено, що цей підхід може бути інтегрованим і з особистісно орієнтованим, і з компетентнісним. Дослідження дидактичних проблем (зміст освіти, методи, форми навчання та ін.) здійснюються на основі різних дидактичних підходів. Наукове і організаційно-методичне обґрунтування моделі процесу навчання в освітньому векторі вищих педагогічних закладів з позицій толерантної дидактики знаходить у незначній кількості праць вчених різних країн. Так, С. Воробйова визначає роль дидактичних задач в підготовці вчителя [55], В. Вітанов розглядає особливості нової, толерантної дидактики [48], П. Підкасистий окреслює перспективні напрями розвитку дидактики [207]. Художник і педагог Б. Неменський наголошує на тім, що компоненти змісту художньої освіти, якими залишаються знання, способи діяльності, досвід репродуктивної, продуктивної і творчої діяльності повинні наповнюватися новими доцільно-змістовими характеристиками [175].

Важливим аспектом на сучасному етапі розвитку освіти є розгляд перспективних підходів до визначення дидактики і характеристики її об'єктів, насамперед такого об'єкта, як навчальне пізнання – невід'ємної функції процесу професійної підготовки майбутнього спеціаліста, що забезпечується методичною системою. Так, В. Бондар доводить, що дидактика із суто теоретичної, інформаційно-повідомлюючої навчальної дисципліни

перетворюється на теоретико-прикладну, яка виконує роль філософії освіти і навчання, методології розробки методик і технологій навчання. Вченим науково обґрунтовано процесуальний концепт з позицій методології системного підходу до аналізу й моделювання дидактичних явищ і процесів різного рівня узагальнення їх інваріантності. В основу авторського концептуального розгляду основних положень сучасної дидактики лягла наукова концепція зв'язку і єдності руху та способів і стилю взаємодії (прямої чи опосередкованої) суб'єктів освітнього процесу [31, 32]. Саме ця дидактична парадигма є науковим підґрунтям для осмислення й розробки методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Теоретико-методичною базою розгляду складових процесу художнього навчання з проблеми дослідження є також праці Н. Бесчаснова [24], В. Зінченка [102], Б. Неменського [175], О. Риндіна [229], А. Терентьева [259], І. Туманова [261], В. Фаворського [264]. Художники-педагоги наголошують на тому, що завданням методики навчання в результаті є формування позитивних художніх настанов, образотворчих умінь, навичок і знань на рівні змістовно-особистісного розуміння, яке враховує інтелектуальні й емоційні ставлення до мистецької продуктивної діяльності особистості, й далі зазначають, що в цьому процесі важливим постає питання формування здатності трансформувати накопичений пізнавально-практичний досвід на процес творчого розвитку особистості.

Прагнення до пошуку нової парадигми проявляється досить стабільно. Воно знайшло своє втілення в роботах педагогів-новаторів другої половини ХХ ст., висвітлених Г. Селевко у змісті енциклопедії освітніх технологій [236]. Останнім часом науковцями вирішуються питання щодо зорієнтованості освіти на людину культури та «освіту на все життя».

Різні аспекти проблеми обговорювалися й обговорюються засобами масової інформації, їм присвячено безліч монографій, дисертацій, статей, методичних вказівок і рекомендацій, вони всебічно розглядаються на численних конференціях, конгресах, з'їздах, симпозіумах. Розробляються й

пропонуються різноманітні концепції перебудови системи мистецької освіти. Найчастіше зустрічається інформація про одержання позитивних результатів від упровадження до педагогічної практики тих або інших інновацій. Однак багато авторитетних дослідників зазначають, що впродовж тривалого періоду часу будь-які суттєві позитивні зрушення якісної підготовки випускників педагогічних університетів не спостерігаються. Не викликає сумнівів справедливність положення про те, що якість підготовки випускників школи якщо не повністю, то значною мірою визначається рівнем підготовки вчителів до здійснення професійної педагогічної діяльності в рамках багатогранного навчально-виховного процесу ВПНЗ [254].

З огляду на проблему багато вчених, як от: В. Беспалько [23], М. Кларін [118], В. Бондар [31], В. Луговий [152], Н. Тализіна [250], Ю. Татур, [251] В. Якунін [295] вважають що вдосконалення підготовки майбутніх учителів та підвищення рівня якості їх професійної готовності носять фрагментарний характер, тому принципово не можуть привести до значного успіху. Необхідне здійснення глибоких, кардинальних перетворень сформованої методики та практики щодо підготовки майбутніх учителів. Вони наголошують, що такі перетворення можуть бути здійснені лише на основі нової, теоретико-методологічної ідеї, що знайшла своє наукове оформлення в теорії управління педагогічними процесами. Ми враховуємо, що ця концептуальна ідея повинна послужити основою для усунення протиріч, властивих процесу художньо-графічної підготовки вчителів у рамках ВПНЗ, зокрема, між безупинно зростаючими вимогами до якості підготовки вчителів і консерватизмом системи їхньої підготовки, між декларативними цілями процесу підготовки вчителів образотворчого мистецтва і реальних завдань, на яких зосереджені зусилля колективів ВПНЗ, між імовірнісним характером результатів педагогічних впливів та необхідністю досягнення певних, з достатнім ступенем точності прогнозованих результатів художнього навчання, виховання й цілеспрямованого формування професійно значимих особистісних якостей і властивостей майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, між необхідністю розвивати творчі здібності й формувати творчу активність

майбутніх учителів і реальним процесом формування стереотипних знань у галузі мистецтва графіки [238].

Значно важливішим аспектом на сучасному етапі розвитку художньо-педагогічної освіти є розгляд перспективних підходів до визначення методики і характеристики її впливів на індивідуальну траєкторію професійного зростання майбутнього вчителя образотворчого мистецтва в працях вітчизняних та зарубіжних учених (Є. Антонович [9], Н. Бєсчаснов [24], С. Коновець [121], І. Мужикова [173], Б. Неменський [176], О. Отич [195], І. Пастир [199], Л. Плазовська [208], М. Резніченко [218], О. Рудницька [226], Г. Сотська [247], О. Шевнюк [283], О. Щолокова [290], І. Янковська [296] та ін.). У фундаментальних наукових працях ними зазначається, що в основу побудови дидактичної системи має бути покладена ідея максимальної ефективності методики навчання. Найбільш суттєвим напрямом вивчення цього питання є визначення методологічних засад розвитку індивідуальності майбутнього учителя образотворчого мистецтва засобами мистецтва в концептуальних поглядах О. Рудницької [226] та концептуальні погляди Б. Неменського, який розкриває особливості художньої дидактики, значне місце в котрій відводить питанням формування художньо-образного сприйняття і мислення у взаємозв'язку з вироблення способів дій, спрямованих на оволодіння системою знань, умінь та навичок в образотворчій діяльності [179].

У такому контексті цінною є наукова позиція П. Підкасистого щодо структурування сучасної дидактики, який характеризує систему методичного забезпечення процесу навчання такими параметрами, як склад, структура, функції, а діяльність зумовлює категоріями «мета», «засоби», «результат». Вчений зазначає, що ці характеристики поєднує системно-діяльнісний підхід, тому слід розрізняти, з одного боку, навчання як діяльність і, з іншого – процес навчання як систему діяльності в її динаміці та зміні станів [207]. Окрім цього, вчений зазначає, що в системі навчання потрібно створити психолого-педагогічні умови, котрі стимулюють розумово-практичну діяльність особистості на учіння, що потрібно будувати навчальний процес відносно індивідуальних здібностей кожного конкретного учня і на основі інформації

зворотного зв'язку «учень – учитель», здійснювати корегування знань і умінь у ході учіння [207]. Важлива роль у цьому процесі вченим відводиться методиці навчання, методичним умовам протікання всіх компонентів навчального процесу. Є. Бондаревською поняття «методика» розглядається як парадигма і методологічний регулятив педагогічної науки й інноваційної практики [33] й відносить методику як академічну навчальну дисципліну до педагогічної практики здійснення підготовки фахівця у будь-якій галузі освіти.

Таким чином, головною педагогічною умовою підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва має бути єдність змістового та процесуального боків організаційно-методичної моделі, а отже сутністю методики художньо-графічної підготовки студентів в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість». В педагогічній практиці методика виокремлює умови протікання процесу засвоєння знань, опанування системи умінь та навичок, формування досвіду майбутніми фахівцями, визначає обсяг і структуру змісту навчання, удосконалює методи й організаційні форми навчально-пізнавальної, навчально-творчої діяльності особистості.

Зважаючи на такий контекст, необхідно підкреслити, що науково-теоретична функція методики навчання основ мистецтва графіки у системі художньо-педагогічної освіти полягає у вивченні процесів навчання, в методичному обрентуванні фактів і закономірних зв'язків між різними боками освітнього вектору особистості, у розкритті їх змістової сутності. Отже, вбачається слушним, що методика навчання виконує нормативно-прикладну, конструктивно-технологічну функції, спрямовані на навчально-пізнавальну, навчально-практичну і творчу діяльність особистості в освітньому векторі. Тому, без сумніву, методика художнього навчання основ мистецтва графіки з її функціональними складовими потребує розробки навчально-методичного матеріалу, визначення методів і засобів навчання, пізнання, учіння та організації творчої діяльності особистості. В єдності цих функцій визначається сутність методичних засад процесу навчання під час реалізації освітніх, виховних і розвиваючих завдань художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

З урахуванням основних наукових концептуальних визначень і підходів до художньо-педагогічної системи підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва *художньо-графічну підготовку слід розуміти як особливий багатофакторний освітній вектор «навчання – пізнання – учіння – творчість»*, наповнений доцільно змістовими характеристиками методичних засад у цілому й окремо педагогічного супроводу, методичними настановами для кожного виду діяльності студента в його освітній траєкторії впродовж навчання у ВПНЗ.

Як свідчить емпіричний аналіз теоретичних основ з окреслених завдань дослідження, наукові доробки вчених ще не знайшли свого застосування у системі вітчизняної мистецької освіти. Такий стан виник протириччям поглядів науковців у теорії і практиці в мистецькій освіті.

На підставі аналітичного аналізу наукових доробок ми зосередили увагу на тому, що в педагогічній системі освітній вектор предметної діяльності особистості повинен протікати за умов індивідуальної траєкторії в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість». Рішення окресленого завдання стають нагальними у сенсі розгляду питань методичного забезпечення підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва в курсі викладання дисципліни «Теорія і практика графіки».

З цього питання авторська педагогічна концеп-ідея висвітлена в статтях, зміст яких розкриває основні дидактичні підходи до розв'язання завдань методики художньо-графічної підготовки студентів у системі національної художньо-педагогічної освіти [238, 239, 240, 252 - 257]. В них визначено, що пізнання, учіння, творчість, на основі яких реалізується діяльність студента в процесі навчання основ мистецтва графіки, потребує наукового розгляду методичних засад як педагогічного інструментарію організації і керівництва художньо-графічною діяльністю, що є багатофакторним утворенням в освітньому векторі мистецької підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. В змісті визначено основні компоненти методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

На засадах проаналізованих та узагальнених теоретичних праць широкого загалу вчених різних наукових галузей нами було визначено, що незважаючи на інтенсивність розробок і вираження їх у значній кількості статей і посібниках, монографіях, ще не достатньо вивчено питання щодо методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва у ВПНЗ. Отже, актуальними залишаються питання наукова розробка й ретельне обґрунтування методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва на основі результатів експериментального дослідження.

1. 2. Художньо-графічна підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва як педагогічна проблема

Необхідність науково обґрунтованого проектування процесу навчання основ мистецтва графіки сприяла пошуку ефективних методичних засад художньо-графічної підготовки студентів, спрямованих на фахове зростання майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Варто підкреслити, що це завдання формує змістову структуру методичних умов забезпечення художньо-графічної підготовки у ВПНЗ. Для вирішення завдань дослідження вбачається розгляд сутності змістової структури та стану методики художньо-графічної підготовки майбутніх учителів в системі ВПНЗ.

Аналіз науково-методичних доробок учених у галузі педагогіки мистецтва та практичної діяльності ВПНЗ дозволив розкрити сутність художньо-графічної підготовки майбутніх учителів. Так, висвітленню проблем художньо-педагогічної освіти в Україні та окремих аспектів змісту методичних засад підготовки вчителя образотворчого мистецтва присвячена наукова праця Т. Паньок [198]. Автор наукового дослідження в історичному аспекті з'ясувала, що «проблема вивчення вищої художньо-педагогічної освіти охоплює декілька аспектів для її вирішення, а саме: змістовий (образотворча і педагогічна спрямованість навчального матеріалу через плани, програми, підручники, посібники); процесуальний (розроблення й використання ефективних методів і форм засвоєння студентами навчального матеріалу); діяльнісний (практична

діяльність викладача з навчання і виховання особистості за допомогою принципів і методів образотворчого мистецтва» [198, с. 107]. Антологію аксіологічної парадигми описала в навчальному посібнику В. Крижко [132], Р. Яців висвітлив антологію української теоретичної думки ХХ століття в контексті ідей, смислів, інтерпретації образотворчого мистецтва [297].

Безперечною цінністю наукових поглядів є розробка стратегії сучасної художньо-педагогічної підготовки майбутнього вчителя, спрямованої на розвиток і саморозвиток його особистості, здатної здійснювати діяльність на високому рівні компетентності, осмислено й творчо. Ця стратегія, за думкою В. Сластьоніна, «втілюється в принциповій спрямованості змісту й форм освітнього процесу вищої педагогічної школи на пріоритет особисто-орієнтованих технологій педагогічної освіти». Вчений стверджує, що «виникнення та практичне використання педагогічних технологій у сучасних умовах розвитку освіти зумовлено: необхідністю втілення в педагогіку системно-діяльнісного підходу; потребою в здійсненні особистісно-орієнтованого навчання на всіх ланках освітньої системи, заміни малоефективних вербальних способів передачі знань; можливістю експертного проектування технологічного ланцюжка процедур, методів організаційних форм взаємодії вчителя й учнів, що забезпечують гарантовані результати навчання й знижують негативні наслідки роботи малокваліфікованих педагогів» [245, с. 51]. Окрім того, за визначенням І. Лернера, структура змісту підготовки вчителя містить у собі такі необхідні для навчання компоненти: когнітивність, практичність, творчість і комунікативність, що є закономірними для педагогічного процесу [145]. Важливим аспектом при цьому, як зазначає Є. Балан, постають питання дидактичної взаємодії викладача і студентів як фактора оптимізації освітнього процесу [16].

Безпосередньо у світлі проблеми художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва вартує уваги концептуальна ідея президента Академії мистецтв України А. Чебикіна, котрий, розглядаючи питання перспективи розвитку сучасної мистецької освіти, констатує, що «виховання молодого художника мусить відбуватися на аналітичному

вивченні процесів і технік, мистецької майстерності й умілості в різних її фахових та виробничих формах поряд із ретельним вивченням відповідних технологій, художніх форм та формально-технічних елементів» [275, с. 35].

Питання художньо-педагогічної підготовки вчителя образотворчого мистецтва висвітлили вчені А. Бакушинський, Г. Беда, О. Богомазов, В. Єфіменко, Д. Кардовський, С. Коновець, В. Кузін, С. Ломов, Л. Медведєв, І. Пастир, М. Резніченко, О. Рудницька, О. Риндін, М. Ростовцев, В.Щербина та ін. Відповідним прикладом розгляду цього питання стали твердження художників-педагогів І. Бродського, Ю. Дворника, А. Дейнеки, К. Костанді, І. Крамського, Ю. Майстренко-Вакуленко, М. Радлова, І. Рєпіна, О. Риндіна, І. Туманова, А. Фаворського, К. Юона, А. Чебикіна, П. Чистякова та багатьох інших.

Провідною педагогічною ідеєю науковців і художників-педагогів стала думка про естетичні й смислові настанови в процесі мистецької підготовки педагога-художника. Так, І. Туманов у фундаментальній праці (2010 р.) на основі теоретико-методологічних поглядів, викладених у теорії настанов Д. Узнадзе [262], обґрунтовує методикау навчально-творчого підходу до художнього навчання за єдиними завданнями-настановами. Концептуальною квінтесенцією його авторської методики художнього навчання основ образотворчого мистецтва є теоретико-методологічні основи комплексного навчання, теоретичні положення методів застосування зображально-виражальних засобів просторових мистецтв, прийомів формоутворення відповідно до законів і закономірностей мистецтва та художньої творчості [260]. Вчений зазначає, що необхідною умовою реалізації даного підходу як методу, що відображає нову форму навчання, повинне бути використання таких принципів: «зображення природи з метою її пізнання, коли основою процесу навчання буде «студія», здійснювана за законами формоутворення та образотворення»; «зображення як творчість, здійснювана на основі законів та закономірностей взаємодії і синтезу мистецтв із метою розвитку творчих індивідуальних здібностей студентів». У цілому він доводить: «... якщо навчання розуміти як процес пізнання, а пізнання розуміти як форму отримання

знань, які набуваються насамперед у процесі навчання, то навчання і творчість є єдиними і перебувають у діалектичному взаємозв'язку» [260, с.39].

Зрештою багатьма ученими визначається, що педагогічний процес буде ефективним, якщо навчально-пізнавальна, творча діяльність буде забезпечена доцільними методичними засадами, що активізують мотиваційну сферу розумово-пізнавальних та художньо-практичних, творчих способів дій образотворчої діяльності студентів (Р. Барциц [19], Н. Бесчаснов [24], З. Гіперс [69], О. Кирилова [116], С. Коновець [121], Б. Ломов [150], Л. Медведєв [159], І. Пастир [199], М. Резніченко [218], Л. Рилова [228], І. Туманов [261], О. Шевнюк [283], Є. Шорохов [287], В. Щербина [289]. А за переконанням С. Рубінштейна, від відбору умов, мотивів організації художньо-творчої діяльності «залежить внутрішній зміст і смисл завдання для особистості» [224, с. 188].

У контексті вивчення теоретичних засад учених можна стверджувати, що художньо-педагогічна підготовка майбутнього вчителя є бінарним за своєю сутністю процесом навчання, що організовується викладачем і здійснюється відповідно траєкторії індивідуальної діяльності студента в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість».

Сучасна педагогічна теорія і методика художньої освіти нараховує чимало новітніх та інноваційних чинників оптимізації професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва. В такому контексті цінною є науково-педагогічна позиція Ю. Дворника, котрий зазначає, що «тільки з навчання, наполегливого та довготривалого, виникає система установок» і наголошує, що «найголовнішою в системі навчання є установки на сприйняття виразності об'єкта зображення» [81, с. 89-90]. Він підкреслює, що «ця установка повинна бути дуже різнобічною, але варто турбуватися про інтеграцію усіх методів самоконтролю» [81, с. 91].

Дотримуючись концептуальних положень учених та художників-педагогів, слід розглядати художньо-графічну підготовку студентів ВПНЗ як педагогічний процес, методично організований на основі взаємодії настанов та дидактичних принципів з урахуванням пропедевтики навчання основ мистецтва

графіки в траєкторії пізнання й практичного оволодіння методом образотворення, закономірностями виразного виявлення графічної форми та створення графічної композиції.

Сутність змісту художньо-графічної підготовки полягає в оволодінні професійними способами дій розумово-практичної графічної діяльності, базисом якої має бути художньо-образне мислення та мислення в матеріалі (техніко-аналітичне мислення). Реалізація цих завдань може продуктивно протікати в педагогічному процесі за умов організаційно-методичного забезпечення процесу навчально-пізнавальної, навчально-творчої діяльності студентів у ході виконання вправ-настанов репродуктивно-розвивального, перетворювального та творчого характеру.

Класично структура змісту художнього навчання ґрунтується на виділенні головних, найбільш суттєвих компонентів процесу фахової підготовки й визначенні доцільних зв'язків між ними. Як свідчить аналіз нормативно-програмних матеріалів, структуризація сутності й оформлення змісту процесу художнього навчання визначається метою дисциплін мистецького циклу та основними положеннями організації процесу навчально-пізнавальної, навчально-творчої діяльності студентів у їхньому взаємозв'язку. Першою й головною особливістю процесу художнього навчання є прямий, безпосередній зв'язок із дійсністю, котрий повинен відбуватися в єдності навчально-пізнавальної та навчально-творчої діяльності особистості – майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Ретроспективний аналіз наукових поглядів із питань педагогіки мистецтва та дидактики художнього навчання показав, що теоретико-методологічним підґрунтям для розробки змісту художнього навчання стали концепт-ідеї представників психолого-педагогічних шкіл, художників-педагогів ХХ століття. Так, А. Бакушинський науково обґрунтував теорію й практику художнього виховання й розвитку особистості, розкрив зміст процесу художньо-творчого розвитку дітей та керівництво ним, сформулював дидактичний принцип взаємозалежності процесів споглядання та образотворення [15]. А. Мелік-Пашаєв [160], Б. Неменський теоретично

визначили особливості мистецтва як складової духовної культури людства [178]. У цьому аспекті наукові дослідження присвячені ролі мистецтва в розвитку особистості, природі й закономірностям художньої діяльності [273].

В сучасній педагогіці мистецтва науковці виділяють декілька провідних парадигм професійної художньої освіти, а саме: когнітивну, особистісно-орієнтовану та культурологічну. В ході вивчення проблеми та аналізу й узагальнення матеріалів теоретичного дослідження ними була визначена структура художньо-естетичної діяльності особистості: навчально-пізнавальної, навчально-творчої, ціннісно-орієнтаційної та художньо-творчої.

Концептуальні положення щодо художньої освіти представлені О. Рудницькою в новій парадигмі мистецької освіти як самостійної галузі професійної освіти [225, 226]. Академік І. Зязюн у рецензії на книгу О. Рудницької пише, що «основою авторської теорії є загальнофілософська методологія, екстраполяція якої в площину закономірностей, законів та узагальнюючих концепцій психолого-педагогічної науки зумовлює адекватне розуміння гносеологічних і світоглядних проблем мистецької освіти» і далі підкреслює, що О. Рудницька визначила «пріоритети розвитку педагогіки мистецтва в умовах зміни освітньої парадигми та соціокультурної динаміки ХХІ століття...» [225, с. 4].

Слушним є тлумачення методологічних засад розвитку індивідуальності педагога-художника засобами мистецтва в монографічній праці О. Отич [195]. Аналізуючи принципи та підходи у вивченні проблеми використання мистецтва в системі розвитку індивідуальності майбутнього педагога, автор дійшла висновку, що «у ході філософської рефлексії та наукових досліджень індивідуальності склалися різні підходи до визначення змісту цього поняття», й з'ясувала методологічні засади, що дозволяють вивчити певний аспект індивідуальності педагога та розкрити вплив мистецтва на розвиток відповідних її якостей [195, с. 406].

Важливим науковим джерелом для розгляду сутності й змісту художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя є праця В. Рибалка [221], в котрій викладено теорії концептуальних поглядів вітчизняних учених – психологів і

педагогів на особистість, а також теоретичний виклад І. Туманова про діяльнісний навчально-творчий підхід до комплексного навчання особистості майбутнього митця [260].

Проведений аналіз дозволив зробити висновок, що продуктом художньої творчості, у якій нероздільно злиті воєдино перетворювальна, пізнавальна, ціннісно-орієнтаційна, творча діяльності, є художні образи. Це спонукає до вивчення методів формування й розвитку художньо-образного мислення як важливого компонента професійної культури вчителя образотворчого мистецтва.

На підставі зазначених концептуальних засад можна стверджувати, що розвиток складної системи художнього навчання характеризується переходом у нову якість: навчання в самонавчання, учіння, розвиток і саморозвиток. Її функціонування розглядається як динамічний стан системи в умовах протікання дисциплін мистецького циклу в їхньому взаємозв'язку.

Для розгляду сутності й змістової структури методики художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва в часових межах опанування навчальної дисципліни «Теорія і практика графіки» ми звернули увагу на теоретичні чинники й дидактичні орієнтири, викладені у наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених. Вивчення наукових першоджерел засвідчило, що проблема підготовки вчителів образотворчого мистецтва розглядається у незначній кількості дисертаційних досліджень, недостатньо висвітлюються питання методики художньої підготовки студентів у науково-методичній літературі. При цьому вчені торкаються як загальної педагогіки та педагогіки мистецтва, так і методичних боків означеного питання, але лише незначну кількість наукових розробок присвячено проблемам художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя та художника-графіка.

Доцільним для розгляду й подальшого визначення структурних компонентів змісту художньо-графічної підготовки студентів є висвітлення питань з проблем методики художнього навчання. Проблемам методики художнього навчання студентів у системі педагогічної освіти присвячено дослідження Р. Барцица [19], С. Гармашової [60], З. Гіперс [69],

В.Зінченка [102], О. Кайдановської [110], А. Лабанова [141], Л. Нодельмана [180], В. Орлова [186], О. Саган [231], М. Сухарева [248], Є. Чернишової [278] та ін. Учені розробили методично конструктивні підходи до розуміння сутності й структури змісту процесу художньої підготовки студентів педагогічних закладів освіти з основ живопису, рисунка, композиції, декоративно-прикладного мистецтва та визначили критерії діагностування професійно значущих якостей майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Рівень художньо-педагогічної підготовки студентів автори співвідносять зі ступенем сформованості стійкого інтересу до предмета своєї діяльності, оволодіння принципами педагогіки мистецтва, індивідуального стилю художньої та педагогічної творчості, методичної та дидактичної компетентності. В їхніх працях розглядаються методичні підходи до навчання основ образотворчого мистецтва та формування професійної культури педагога-художника.

Ряд дослідників вважає, що завдання підготовки майбутнього вчителя передусім полягає в тому, що студента потрібно «навчити вчитися», тобто забезпечити такі умови художньої підготовки, які б дозволили в подальшій професійній діяльності самостійно підвищувати якісний рівень кваліфікації, опановувати основи педагогічної і методичної майстерності, професійної культури та художньої творчості у сфері образотворчої діяльності (О. Кирилова [117], А. Свешніков [232]. Проте Є. Бондаревська [33], А. Пеленков [205] переконані, що більшої уваги необхідно приділити пошукам нових педагогічних методичних чинників роботи зі студентами, завдяки яким значно б підвищилася їхня готовність до професійної діяльності.

Важливими для нашого дослідження є також наукові праці, котрі присвячені підготовці вчителів образотворчого мистецтва (на той час – учителів малювання) в педагогічних закладах освіти у ХХ столітті. Суттєвими бачаться науково-методичні погляди Г. Орловського [189], який відзначав, що «вчителю такого своєрідного предмета, як образотворче мистецтво (малювання), належить не лише вчити дітей малювати, але й проводити з ними популярні бесіди про мистецтво, виховувати їхній художній смак тощо. Для цього потрібен чималий обсяг знань з історії мистецтв, з малюнка, живопису й

композиції, із графіки й декоративного мистецтва» [189, с. 3]. Він наголошував, що художня освіченість учителя вимагає якісної художньої підготовки, здатності до художнього навчання школярів

За останнє десятиріччя значна кількість вітчизняних учених спрямувала свої зусилля на пошук доцільного ефективного методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Різні аспекти художньо-педагогічної підготовки вчителів образотворчого мистецтва, її сутність і зміст розкриваються у працях вітчизняних учених-педагогів Є. Антоновича, Л. Бабенка, О. Власюк, Л. Гарбузенко, В. Григор'євої, В. Кардашова, О. Ковальова, С. Коновець, Л. Любарської, Т. Міхової, І. Мужикової, І. Пастиря, Л. Плазовської, М. Резніченка, Е. Серпіонової, О. Ткачука, О. Шевнюк, В. Щербини, І. Янковської та інших.

Безперечно цінністю становлять розробки Л. Бугової, В. Бутенка, Н. Гузій, І. Зязюна, А. Кірсанова, Н. Кічук, С. Коновець, В. Кузіна, О. Михайлюк, В. Радкевич, І. Радченко, О. Рудницької, Г. Сагач, С. Симоненко, О. Шевнюк та інших, у котрих окреслені концептуальні підходи до процесу підготовки вчителів у системі художньо-педагогічної освіти в умовах діяльності сучасних ВПНЗ. В їхніх наукових працях міститься ґрунтовна думка, що формування творчої особистості може здійснюватися творчим педагогом-художником, професійно компетентним учителем. Так, Н. Гузій, на основі методології, теорії технології розкриває сутність педагогічної творчості в структурі професіоналізму учителя – вихователя – викладача [131, 132]. Шляхи формування художньо-образного мислення досліджує С. Симоненко [241], а В. Кузін, автор науково-методичних публікацій з питань психології творчої діяльності й методики художнього навчання, розглядає мистецтво як засіб художнього пізнання та розвитку особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва [135], Л. Єрмолаєва-Томіна – психологію художньої творчості [96], шляхи та форми вдосконалення підготовки вчителів образотворчого мистецтва до керівництва графічною діяльністю школярів визначає М. Резніченко [218], питання методики художнього навчання основ образотворчого мистецтва розкривають С. Коновець [121], І. Мужикова [173],

В. Орлов [186], Т. Осмак [194], Л. Плазовська [208], О. Риндін [229], О. Шевнюк [283], І. Янковська [296], В. Щербина [289] та інші вітчизняні вчені.

Заслуговують на увагу погляди В. Кузя щодо підготовки майбутніх учителів. Зазначаючи, що в освіті нині чітко окреслюється зміщення акцентів – від навчання абстрактних істин до оволодіння практичними конкретними корисними знаннями, виховання мотивації до самовдосконалення і підготовки, до реальних умов життєдіяльності, вчений накреслює портрет сучасного вчителя, на досягнення якого має спрямовуватися навчально-виховний процес у педагогічному університеті, зокрема:

- наявність професійних, загальнонаукових та особистісних рис, що мають формуватися в гармонії зі шкільною концепцією, відповідати потребам сучасної школи;

- віра в обдарування кожної без винятку дитини;
- сповідування принципу природовідповідності;
- володіння найновішими педагогічними технологіями (індивідуалізації та диференціації навчання, електронно-інформаційними, педагогіки співробітництва, новим глобальним педагогічним мисленням);

- наявність творчих, дослідницьких, експериментаторських умінь, прагнення до розробки й упровадження в практику нових прогресивних технологій та власних дидактичних і виховних знахідок, методично обґрунтованих. До цього вченим додається, що «крім комунікативних, організаційних, інтелектуальних, фізичних, моральних здібностей, у майбутнього педагога в ході його професійної підготовки слід розвивати креативність, індивідуальність стилю діяльності; почуття власної гідності, такту; професійну компетентність; педагогічний оптимізм; авторитетність тощо [138, с. 9-11]. Проте це лише емпіричний розгляд нагальної проблеми в системі художньо-педагогічної освіти.

Аналіз педагогічних досліджень, зокрема С. Маркової і В. Горлової, дозволяє віднести до розгляду нашої наукової проблеми з питання проектної діяльності педагога-художника як творчого процесу, оскільки він організовує і

здійснює процес художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Автори розглядають проектну діяльність педагога у взаємозв'язку із творчою діяльністю, як творчий педагогічний процес з особистісно-діяльнісною орієнтацією, логічною і гносеологічною детермінованістю, мотиваційною і перетворюючою спрямованістю. Проектна діяльність визначається як система дослідної діяльності, спрямованої на пошук нових, ефективних форм і методів організації, здійснення та забезпечення освітнього процесу, підвищення професійної компетентності і майстерності викладача, на розвиток творчого потенціалу. Крім того, вчені розкривають функції проектної діяльності викладача як творчого процесу (прогностична, інтегративна, системна, інформаційна, управлінська, рефлексивна, технологічна) [157].

У дисертаційній роботі «Зміст графічної підготовки вчителя образотворчого мистецтва і креслення в умовах багаторівневої педагогічної освіти» О. Чернишева описує три рівні базової графічної підготовки студентів: перший рівень навчання – в процесі оволодіння прикладною графікою, другий рівень – під час спеціалізації з графічних дисциплін і третій – у процесі індивідуально-творчої діяльності та педагогічної (виробничої) практики в школі [278].

Дослідники А. Лобанов [141], М. Сухарєв [248] вивчають шляхи вдосконалення спеціальної підготовки студентів художньо-графічних факультетів під час навчання графічної композиції, окреслюють методичні принципи й підходи у формуванні композиційних здібностей, але не висвітлюють усю систему методів художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Викликає науковий та практичний інтерес дисертаційне дослідження Л. Нодельмана з проблем педагогічної технології особистісно-орієнтованого навчання студентів художньо-графічного факультету комп'ютерної графіки у міжпредметному взаємозв'язку з дисциплінами мистецького циклу [180]. Увагу привертають методичні розробки оптимальних шляхів удосконалення організації і методики проведення занять з книжкової графіки в рамках

самостійної роботи студентів художньо-графічного факультету педагогічного закладу освіти О. Кирилової [116]. В дисертації І. Янковська науково обґрунтовує методику формування у молодших школярів уміння організувати художню діяльність на уроках образотворчого мистецтва [296]. І. Мужикова розкриває роль і місце образотворчого мистецтва у професійній підготовці вчителя початкових класів до формування у школярів продуктивних способів образотворчої діяльності [173], В. Щербина окреслює шляхи формування у студентів композиційних умінь за допомогою спеціально розробленої системи практичних вправ з композиції [289].

Науковець І. Пастир дослідив проблеми художньо-творчого становлення вчителя засобами образотворчого мистецтва, розкрив зміст, завдання, форми й методи формування художньої творчості студентів вищих педагогічних навчальних закладів [200]. В. Вільчинський, В. Єфіменко, М. Резніченко розробили вперше для національної системи художньо-педагогічної освіти програму з основ мистецтва графіки [192].

Різноманітні методичні аспекти з питань художньо-графічної діяльності студентів розглядаються в роботах М. Бесчасного [24], С. Курика [139], А. Лаптева [142], А. Лещинського [149], П. Павлінова [196], М. Резніченка [218, 219], О. Саган [231], В. Фаворського [264], М. Яковлева [294] та інших.

Теоретичні й методичні засади професійного становлення майбутніх учителів мистецьких дисциплін вивчає В. Орлов [186]. Ним розроблена система професійного становлення майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, що забезпечується єдністю процесу психолого-педагогічної та художньо-естетичної підготовки в траєкторії безперервного професійного розвитку. Головним фактором ефективності такої системи є послідовність у досягненні мети, створення й утілення в художньо-педагогічну практику нового технологічного підходу до процесу підготовки майбутніх спеціалістів, актуалізація духовних потреб, усвідомлення художньо-педагогічного досвіду, мотивація безперервного розвитку професійної культури. У дослідженні розкрито взаємозалежність розвитку компонентної структури професійних індивідуальних якостей і художньо-педагогічної практики, показано тенденцію

переходу рівня в професійному становленні особистості з урахуванням часових факторів та інтенсивності застосування інтерактивних методів професійної підготовки [188].

Незважаючи на значну кількість досліджень, проблема методичного забезпечення художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва потребує сучасного наукового розгляду, що пов'язано з Державним стандартом шкільної освіти /візуальна (образотворча) змістова лінія/ [84], програмами загальноосвітньої школи, де передбачено значну кількість завдань для графічної діяльності учнів 1-7 класів. Як свідчить аналіз шкільних програм з образотворчого мистецтва, їх змістом визначено понад 40% завдань для образотворчої графічної діяльності школярів. У них передбачено вивчення творів майстрів мистецтва графіки та практичне виконання навчально-творчих робіт із застосуванням художніх технік оригінальної графіки (зображення тушшю, фломастерами, вугіллям, пастеллю, крейдою, прийомами гратографії тощо) та друкованої графіки (монотипія, ниткографія, гравюра на картоні, ліногравюра та в інших нетрадиційних техніках графічного зображення).

Сучасні державні документи шкільної освіти потребують дотримання нормативних вимог та виконання завдань програм професійно підготовленими вчителями в галузі мистецтва художньої графіки. Звідси посилюється увага до методики художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва та наукового обґрунтування її доцільної сутності та змісту.

Пілотажний контент-аналіз науково-педагогічних розвідок зарубіжних фахівців свідчить про те, що питанням методики художнього навчання основ мистецтва графіки вони також приділяється увагу. Значна кількість науково-методичних праць висвітлює педагогічні умови та методику навчання в процесі художньо-творчої діяльності учнів. Так, Х. Ферберт розкриває практичний досвід графічного зображення об'єктів навколишнього середовища у процесі художнього навчання учнів. На прикладі виконання завдання «Автопортрет» у процесі створення образу засобами графіки автор формує у школярів уявлення про жанр, аналізує їхню концепцію образу [301].

Р. Майєр, автор статті «Крапка, лінія, творчість...» висвітлює деякі основні питання методики «графічного малювання» і естетичного виховання, методичні прийоми, розпочинаючи з елементів форми і закінчуючи більш «високою» формою образотворчого синтезу та розвитку цих засобів вираження в зображенні з природи і по пам'яті. Педагог висловлює думку про концепцію та орієнтацію малювання й естетичного виховання особистості у Великій Британії й наголошує на тому, що виховання мистецтвом відмінне від художнього виховання. Він ілюструє зразками практичних вправ на тему «Мистецтво і навколишнє середовище» [300].

Досвід педагога-художника Х. Банаша знайомить нас із продуктивною методикою, котра розкриває практику застосування в навчально-виховному процесі трьох способів педагогічної настанови що стимулюють образотворчу фантазію, креативність особистості, а саме: аматорський (ризикований) прийом, принцип колажу та експериментально-творчий прийом роботи зі шрифтами, ілюстраціями і текстом, котрі наочно демонструються і розглядаються на зразках як спосіб стимуляції креативності та художньої діяльності [299].

Значна кількість методичних пошуків оприлюднена у фахових журналах для вчителів образотворчого мистецтва (Німеччина, Болгарія, США, Росія та ін.). В Україні викладачі, вчителі та студенти користуються періодичними виданнями «Мистецтво в школі», «Мистецтво і виховання», «Арт-студія», «Світ виховання» та ін., де висвітлюються методичні доробки вчителів-практиків з питань навчання основ мистецтва графіки та естетичного виховання школярів засобами графіки.

Дослідження зазначених питань стало передумовою розгляду сутності та структури художньо-графічної підготовки у ВПНЗ.

Методика художнього навчання основ мистецтва графіки є складним педагогічним утворенням, котре виконує багатофакторну функцію в процесі професійного становлення майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, а художнє навчання розглядається як двосторонній процес: діяльність викладача, який навчає, виховує і розвиває особистість, створює методичні умови і використовує доцільні методи взаємовпливута методичні настанови

для досягнення оптимально продуктивних результатів у цілому – якісного рівня сформованості професійно значущих художньо-графічних здатностей вчителя образотворчого мистецтва.

На основі вивчення та аналізу складових педагогічного процесу ми виділили змістові складові узагальненої структури художнього навчання основ мистецтва графіки та його елементи, зокрема: *педагогічна постановка проблеми, спрямованої на усвідомлене освоєння пізнавальних завдань програмного матеріалу; методична настанова на художньо-естетичне сприймання предметів і явищ, понять, професійної спостережливості, художньо-образної уяви й творчого мислення; визначення організаційно-методичних умов засвоєння студентами системи знань, умінь і навичок та їх практичної реалізації в навчально-творчій діяльності; аналіз досягнень і корекція для вдосконалення методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.*

Основні аспекти авторського бачення змістової структури художньо-графічної підготовки майбутніх учителів висвітлені в статтях, надрукованих у фахових виданнях та у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій різного рівня [219, 238, 239, 240, 252, 253, 254, 255, 256, 257]. У них окреслено сучасний вимір завдань методики художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого в системі художньо-педагогічної освіти, розкрито сутність сучасної парадигми методики художньо-графічної підготовки студентів, розглянуто методичні умови протікання навчально-пізнавальної та навчально-творчої діяльності студентів на заняттях з дисципліни «Теорія і практика графіки». Змістовність авторської парадигми щодо методики художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва детермінована з позицій теорії діяльнісного навчання у відповідності індивідуальної (групової) траєкторії освітнього вектора «навчання – пізнання – учіння – творчість».

Виходячи з аналізу наукових джерел та практичного досвіду викладачів ВПНЗ, можна також стверджувати, що методична сутність процесу художньо-

графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва в системі художньо-педагогічної освіти полягає в:

1) єдності викладання дисципліни «Теорія і практика графіки» як форми навчання та пізнання, учіння й творчості студента;

2) єдності дидактичних і методичних взаємовпливів;

3) всебічності та можливості вирішення широкого кола методичних завдань, настанов;

4) індивідуалізації процесу художнього пізнання, учіння й творчості з урахуванням здібностей студентів, темпів та ступеня оволодіння програмним матеріалом;

5) організаційній і методичній мобільності, і передусім у відповідності методів викладання цілям художнього навчання основ мистецтва графіки, формування художньо-аналітичного, художньо-образного графічного та композиційного мислення, мислення в матеріалі й у цілому творчого мислення студентів.

Окреслений масив утворює структуру змісту методичних засад художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Дотримуючись концептуальних положень щодо навчального процесу, представлених у фундаментальних працях учених Г. Атанова [12], Г. Балла [17], В. Бондаря [31], С. Гончаренка [71], Н. Гузій [77], М. Дмитрієвої [90], Л. Онищук [184], Г. Падалки [197], Г. Сотської [247], А. Хуторського [274] та ін.), ми виділили такі суттєві складові для утворення змістової структури художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, котрі забезпечують діяльність викладача в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість», як-от: встановлення зв'язку теорії з практикою; формування інтересу, «внутрішнього настрою» до графічної діяльності студентів; ознайомлення студентів з теоретичним матеріалом про закономірності формоутворення й образотворення мовою графіки шляхом використання інформаційно-наочного методу його викладу на заняттях;

формування і розвиток розумово-практичних способів дій графічної діяльності студентів засобами наочного навчання на всіх етапах освітнього вектра.

Такі складові структури педагогічного процесу впливають передусім із потреби збереження дидактичних принципів системності та взаємозв'язку складових методики навчання. В педагогічному процесі передбачається контроль і оцінка результатів навчання, рівень якості взаємовпливу.

За результатами емпіричного дослідження, вже на першому етапі, було окреслено основні дидактичні умови художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, а саме:

- оптимальне використання часу занять у такій послідовності: актуалізація опорних знань, чуттєвого досвіду; формування нових знань, навичок і способів дій; застосування, закріплення знань і способів дій у художньо-графічній навчально-творчій діяльності відповідно до програмного матеріалу та його завдань;

- доцільна єдність теоретичних (психолого-педагогічних, мистецтвознавчих, культурологічних та художніх) і практичних (образотворчих) методів навчання основ мистецтва графіки;

- зв'язок із досвідом, раніше набутим студентом;

- цілеспрямоване формування системи художньо-технічних умінь і навичок як наявності професійної здатності реалізовуватися в творчій графічній діяльності;

- індивідуалізація, диференціація та інтенсифікація навчального процесу, спрямованого на досягнення продуктивної художньо-графічної діяльності студентів та якісних показників;

- використання різних форм заохочення прагнень студентів знаходити індивідуальний спосіб роботи з пізнавально-інформаційним, науково-методичним матеріалом з питань теорії і практики мистецтва графіки та мотивація щодо особистого способу творчого вирішення програмного завдання (вправи);

- застосуванням у процесі навчання смислоутворюючих позитивних мотивів-стимулів, що спонукають студентів до художньо-образного,

графічного, композиційного мислення, мислення в матеріалі і, як результат, до продуктивно творчої художньо-графічної діяльності;

- спільний зі студентами аналіз навчально-творчих досягнень з обговоренням їхніх результатів, планування виставкової роботи.

Визначені аспекти дозволяють окреслити особливості змісту індивідуальної траєкторії художнього навчання, пізнання, учіння і графічної творчості студента в межах освітнього вектора професійної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва на художньо-графічному (педагогічному) факультеті, а саме:

- зв'язок із системою управління, навчання та учіння, системою дидактичною та методичною тощо в рамках дисциплін мистецького, психолого-педагогічного циклів;

- безперервність взаємодії цих систем, обумовлених єдністю цілей;

- взаємодія різних підсистем процесу художнього навчання детермінується єдністю методичних технологій.

Загальні дидактичні закономірності, за допомогою котрих здійснюється педагогічне управління процесами самоорганізації і саморозвитку в підсистемах, що взаємодіють під час художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва, спрямовують методичні умови на необхідність використання синхронності взаємодії різних ситуацій цілісної системи «навчання – пізнання – учіння – творчість».

У ході вивчення цього питання було визначено, що педагогічне управління, як система високого ступеня циклічності включає всі взаємодіючі підсистеми процесу навчання основ графічної грамоти з метою забезпечення синхронної та ефективної взаємодії методичних умов, а саме:

- визначення цілей кожної підсистеми на стратегічному та оперативному рівні;

- обробка дидактичних матеріалів для моделювання кожної підсистеми;

- вибір методичних умов з доцільними засобами і формами, котрі забезпечують функціонування педагогічної системи в цілому;

- розробка дидактичної та технологічної документації для аналізу

результатів художньо-графічної підготовки студентів.

Визначена змістова структура методики художньо-графічної підготовки студентів забезпечує процес розумово-практичної діяльності студента в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість». Зважаючи на такий контекст освітнього вектора, вбачаємо особливо суттєвими такі його складові, як *художньо-аналітичні і художньо-образні способи мислення у графічній діяльності студентів.*

Беручи до уваги новітні наукові концептуальні погляди вчених щодо теоретико-методичних засад підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, *вважаємо ймовірним системний характер діяльнісного процесу художнього навчання, пізнання, учіння та творчості, за умов застосування сукупності інваріантних взаємодій діяльності викладача і студента (студентів) у послідовному й поетапному процесі художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.* Відтак системний підхід передбачає розгляд методичних питань художнього навчання, вирішення яких залежить, передусім від оптимального вибору структури цілей та організації взаємодії між елементами у середині систем і між ними.

Взявши за основу системний підхід учених-педагогів (Н. Гузій, С. Коновець, Н. Кузьміна, Б. Неменський, В. Орлов) ми вийшли на розгляд розуміння функціонування педагогічного процесу як *методичної діяльності викладача у взаємодії зі студентами, що й утворює універсальну цілісність процесу художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.* Це надало можливість конкретизувати змістову структуру методики художньо-графічної підготовки відповідно до вимог ОПП і ОКХ майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Підводячи підсумки нашого аналізу теоретичних основ художнього навчання, можна зробити висновок словами видатного німецького філософа Г.-В.-Ф. Гегеля, який зазначив, що тільки метод у змозі втримати думку від усіляких ухилянь і довести її до наміченої мети [61]. Це означає, що *успішність формування професійних знань, навичок, системи художніх умінь та художньо-образного мислення в матеріалі залежить від відповідних*

методичних розробок та настанов, тобто доцільної змістової структури методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Таким чином, результати аналізу матеріалів досліджень учених свідчать про широкий спектр наукового вирішення питань підготовки майбутнього вчителя. Разом з тим очевидно, що проблема методики художньо-графічної підготовки студентів ВПНЗ ще не була предметом окремої уваги.

Аналіз практичного досвіду художньо-графічної підготовки студентів у педагогічних університетах виявив низку завдань для наукового розгляду змістової структури методичного забезпечення процесу художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Для укладення змістової структури організаційно-методичної моделі художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва постало питання щодо виявлення особливостей, специфіки навчального процесу та стану викладання основ мистецтва графіки в системі педагогічних університеті й рівня підготовленості студентів.

Вивчення педагогічної думки й практичного досвіду в історичному розвитку системи мистецької освіти минулого, зокрема методичної діяльності видатних художників-педагогів, надає можливість визначити особливості художньо-графічної підготовки майбутніх учителів ВПНЗ. У такому контексті цінну доказову базу становлять науково-методичні праці видатних художників-педагогів. Звернення до дослідницьких праць учених різних історичних періодів, у тому числі й методичних напрацювань педагогів-художників, уможливило використання передових педагогічних ідей у розгляді змістової структури методики художньо-графічної підготовки студентів ВПНЗ.

У виявленні специфіки процесу вивчення основ мистецтва графіки та для повнішого розуміння окресленої проблеми особливо цінним є погляд на сутність педагогічної системи художньої підготовки студентів таких учених, як Г. Беда, Д. Кардовський, П. Павлінов, М. Радлов, М. Ростовцев, А. Соловійов, Г. Смірнов, Г. Орловський, А. Терентьєв, П. Чистяков, В. Яковлев та ін. Значний інтерес, безсумнівно, становлять праці М. Волкова, О. Лагутенко,

Т. Паньок, В. Радкевич, М. Ростовцева, Р. Шмагала, Р. Яціва, у яких в історичному аспекті визначена антологія педагогічної думки з питань методики навчання основ образотворчого мистецтва.

Виявлення принципів традиційних і нетрадиційних методичних підходів до процесу художньої підготовки фахівців спонукає до перегляду передових ідей кращих представників художньої школи минулого й сучасності. Так, значна кількість науковців та педагогів-художників на конференціях з проблем та стану художньо-педагогічної освіти [273], питань та перспектив розвитку й удосконалення професійної і методичної підготовки студентів художньо-графічних факультетів педагогічних закладів освіти висловили думку про те, що процес навчання образотворчого мистецтва необхідно поставити на міцний фундамент педагогіки мистецтва [246]. Вони єдині в поглядах на те, що як і в системі академічно художньої, так і в системі художньо-педагогічної освіти, потрібно приділяти посилену увагу питанням організаційно-методичного забезпечення самого процесу художньої підготовки майбутніх фахівців у галузі образотворчого мистецтва.

Історія розвитку художньої освіти багата прикладами дієвих методів і прийомів навчання основ образотворчого мистецтва та розвитку в особистості творчого потенціалу. Прогресивні художники-педагоги вважали, що академічні знання є необхідними для вирішення творчих завдань. Вони пов'язували їх із вивченням природи під час занять в умовах майстерні або на пленері. Показовими для розгляду окресленого питання є методичні погляди провідних художників, педагогічна діяльність яких протікала в першій половині ХІХ ст. Ретроспективний аналіз педагогічної діяльності провідних художників свідчить про значущість методичних умов організації і здійснення процесу художньої підготовки майбутнього художника безпосередньо в навчально-виховному процесі.

Художньо-педагогічні думки про творчу систему академічної освіти викладені в науково-теоретичному обґрунтуванні знаменитого педагога П. Чистякова [280]. Він відводив рисунку чільне місце. Вивчення закономірностей побудови живої природи, врахування індивідуальних

особливостей вихованців у навчанні рисунка становили основу методики П. Чистякова. Дотримуючись традиційної системи послідовності в оволодінні знаннями, уміннями й навичками, методичні завдання в процесі художнього навчання він вирішував творчо. На першому етапі навчання П. Чистяков пропонував різні завдання, спрямовані на активізацію образного мислення, наприклад, виконання рисунка «лінії в просторі», «лінії на площині», що вимагало не механічного, а свідомого, творчого підходу до графічного зображення студентами. Наступні завдання були спрямовані на реалізацію набутих знань при виконанні рисунка предметів. Об'єктами зображення слугували гіпси, потім людське тіло. Мета розробленої ним методики художнього навчання визначалася в тому, що, опанувавши в досконалості необхідними методами й прийомами графічного зображення з натури, молодий художник може бути вільним для творчості.

П. Чистяков використовував методику особистісно-орієнтованого навчання, пропонував індивідуальні завдання кожному окремо студенту для вирішення більш складних завдань у силу їхніх здібностей. Методика П. Чистякова, заснована на дидактичних принципах науковості, свідомості й творчого підходу до процесу художнього навчання, сприяла вихованню багатьох талановитих художників і педагогів. Передовим уважався реалістичний підхід у зображенні натури [280].

Педагогічні ідеї й методика художнього навчання П. Чистякова знайшли своє творче продовження у педагогічній діяльності Д. Кардовського, засновника системи художньо-педагогічної освіти.

У пошуках відповіді на питання щодо особливостей процесу художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва ми звернулися до зарубіжної художньої педагогіки рубежу XIX – XX ст. Характерною рисою процесу формування художника зазначеного періоду була тенденція відходу від академічних традицій. При чому ця тенденція розвивалася як у європейських державах та Україні [68, 222, 297].

Зарубіжна школа образотворчого мистецтва була представлена такими методистами, як А. Ашбе (методика, побудована на аналізі форми від великих

об'ємів до пластичного трактування), Ш. Холлоші (метод тонового зображення цілісної форми), Г. Баммес (методика роботи над конструктивно-пластичним рисунком).

Звертаючись до методичного досвіду педагогів академічної школи рисунка, що є різновидом мистецтва оригінальної графіки, можна знайти наукове підтвердження деяких положень, в основі яких лежить сутнісна специфіка процесу художньо-графічної підготовки студентів. Найголовніша особливість полягає в тому, що художники-педагоги розглядали зображення з природи як основу художньої освіти, а отже, воно мало посідати центральне місце у підготовці майбутнього вчителя. Так, зображення (рисунки) з природи було принципово важливою методичною настановою в педагогічній діяльності. Такий методичний аспект знаходить своє втілення у педагогічній діяльності Г. Беди, Н. Берштейна, І. Врони, Ф. Кричевського, Г. Орловського, М. Ростовцева, К. Юона, В. Фаворського, В. Яковлева, О. Яшухіна та ін. Всі вони без винятку розглядали художнє навчання безпосередньо в навчально-творчій діяльності студентів. При розробці своїх методик вони виходили з того, що натура – основа образотворчого мистецтва, а оволодіння майстерністю рисунка з природи – основа творчого рисунка.

При набутті первісних навичок у точності зображення педагоги ставили перед студентами посильні творчі завдання: знаходження загального в рисунку моделі, виявлення виразної пластики форми, створення художнього образу.

У сучасній художньо-педагогічній практиці питанням виразного зображення з природи засобами графіки й розвитку творчого потенціалу студента присвятили українські художники-педагоги Ю. Дворник, В. Денисенко, В. Кириченко, Ю. Майстренко-Вакуленко, В. Сухенко, І. Туманов, А. Чебикін, М. Яковлев та ін. Художники-педагоги наголошують на тому, що грамотність і виразність при освоєнні природи мають бути визначальними. При графічному зображенні натурних постановок, із набуттям системи знань і навичок побудови форми на аркуші паперу, передачі її пропорцій, виявлення пластики, умінь користуватися прийомами й способами формоутворення рисувальними матеріалами студенти повинні залучатися до

розв'язання творчих задач: усвідомлення суті постановки, розуміння пластично-образної характеристики моделі тощо. Рішення студентами цих навчальних завдань забезпечується досвідом вираження свого бачення, рівнем умінь і технічних навичок у зображенні форм в умовному просторі засобами рисунка.

Методично значимими для професійної художньої підготовки особистості, її творчого розвитку, як уважають художники-педагоги академічної школи, є навчальні постановки, особливо натурні. Аналіз їхніх методичних поглядів щодо натурних постановок свідчить, що вони володіли мистецтвом організації постановки, при складанні якої увага приділялася задуму й композиційній злагодженості, її емоційності й виразності відповідно до завдань навчальної програми як об'єкту для пізнання, так і для практичного оволодіння закономірностями зображення. Водночас варто підкреслити, що такий педагогічний аспект властивий лише для системи художнього навчання в умовах спеціалізованої майстерні.

Дослідження особливостей методичних підходів до викладання дисциплін образотворчого та декоративного мистецтва в системі художньої освіти показує, що зміст підготовки художника включав також вивчення й копіювання рисунків майстрів, рисування гіпсових зліпків, а потім живої моделі. Навчальний процес був спрямований на розвиток у студента зорового сприйняття: уміння «бачити» закономірності будови форми, здатність схоплювати найбільш характерне в природі й технічно вірно передавати сприйняте в рисунку.

Аналіз програм та перегляд рисунків студентів, як академічної школи минулого, так і сучасної художньої освіти свідчить, що в методиці художнього навчання простежувалася чітка послідовність виконання завдань, логіка переходу від однієї справи до іншої. Це дозволяло привести молодого художника до можливості вирішення не лише професійно-технічних, але й образно-пластичних завдань у рисуванні з природи, сформувавши художнє сприйняття та творче становлення до розв'язання задач графічного зображення.

Варто відзначити, що у педагогічній спадщині прогресивних художників-педагогів, новаторів художньої освіти наявна залежність творчого розвитку

учня від творчого потенціалу й методичних здатностей, компетентності педагога. Важлива роль у цьому процесі, безумовно, належить художнику-педагогу, який передає досвід своєї діяльності, розпредмечує його в процесі навчання й виховує творчу особистість, тобто здійснює супровід її зростання як митця. Ця думка знаходить своє відображення в наукових працях Г. Беди, М. Ростовцева, О. Є. Шорохова, А. Чебикіна, Р. Шмагало та інших, які підкреслюють, що тільки професійно підготовлений, і з високим творчим потенціалом, практичним досвідом та високим рівнем компетентності в галузі мистецтва художник може на якісному рівні здійснювати педагогічну діяльність у процесі художньої підготовки своїх вихованців, формувати ціннісне ставлення до реального світу, розвивати художньо-аналітичне, тобто культурологічне та художньо-образне мислення що є особливим предметом пізнання і творчості в мистецтві.

Таким чином, передача досвіду емоційно-образного, емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу формується через емоційно-образне художнє мислення, без якого особистість художника не може бути повноцінною, культурною й духовно розвинутою, професійно здатною до творчості. Цей досвід необхідно набувати, здібність – формувати за принципом від простого до складного в процесі навчання, учіння, пізнання та творчості. Слід чітко розуміти, що «сфера емоційно-образного мислення, сфера мистецтва ні в якому разі не допускає декретування правил, принципів того чи іншого світосприйняття» [175, с. 19]. В цьому аспекті важливим є вивчення психологічних механізмів методики художнього навчання, де «мистецтво зумовлює більш значущу для морального формування особистості роботу та залучає її до людського досвіду пошуків духовних, моральних цінностей, до творчих досягнень» [175, с. 24.].

Принцип «діяльних відношень» між художником і натурою, базується на психології пізнавальних процесів людини, що важливо для розгляду завдань методики художнього навчання основ мистецтва графіки. Психолог О. Леонт'єв зазначав, що можливості сприйняття зумовлені облаштованістю органів чуття людини, її сенсорними здібностями, які відповідають сутнісним її

силам. Далі він підкреслює: «Для того щоб у голові людини виник дотичний, зоровий або слуховий образ предмета, необхідно, щоб між людиною й предметом склалося діяльне відношення, і від процесів, що реалізують це відношення, й залежить адекватність і ступінь повноти образу» [144, с. 296].

У психологічній науці стверджується, що пізнання починається з почуттєвого сприйняття людиною навколишнього оточення, предметів та явищ. Зв'язок людини з навколишнім світом відбувається за допомогою відчуття, відзначав Г. Костюк [129]. На основі відчуттів людина одержує почуттєві відомості – образи сприйняття. Тому в процесі графічного зображення з природи значну роль, за визначенням І. Павлова, відіграє передусім все враження. Виходячи із цього висловлення вченого фізіолога, безпосереднє сприйняття, що фіксує, схоплює загальний вигляд предметів і явищ і дає переконливе уявлення про сприйманий об'єкт, значна увага повинна бути приділена організаційно-методичному забезпеченню цього психічного акту, адже звідси починається шлях пізнання, шлях до наукового осягнення людиною навколишніх об'єктів. Разом із тим існує й інший аспект ставлення до предмета зображення – емоційний: об'єкт викликає стан, при якому образ-відбиття втілюється у внутрішню форму переживання. Психолог О. Леонт'єв доводить, що переживання є внутрішніми в тому розумінні, що мають інший характер та іншу функцію, ніж відбиття зовнішньої дійсності, це не предметне відбиття, а образ. «Головна функція емоційного відчуття суб'єктом динаміки своїх потреб складається у... внутрішнім регулюванні – включенні активних механізмів поведінки», - пише вчений-психолог [144, с. 24].

Теоретико-методологічну основу дослідження сутнісних особливостей процесу художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва становлять наукові праці, що мають пряме відношення до аналізованої нами проблеми. Суттєвими також є наукові доробки О. Полатайко, зміст яких детермінується з проблемою дисертаційного дослідження методики художньо-графічної підготовки студентів. Науковець теоретично обґрунтувала та експериментально перевірила на практиці організаційно-методичну систему формування художньо-образного мислення засобами музичного мистецтва.

Організаційно-методична система включає мету, об'єктивні та суб'єктивні фактори впливу на особистість, педагогічні чинники формування художньо-образного мислення студентів, а також педагогічних умов та дидактичних принципів в процесі викладання спецдисциплін, завдань, засобів, технологій, форм і методів роботи в діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу [210].

Ми також притримуємося основних поглядів психолога С. Симоненко щодо методики формування візуального мислення студентів ХГФ [241], педагогічних концеп-ідей з питань змістової сутності структури формування творчої особистості майбутнього вчителя, які знайшли свого вирішення в дослідженнях Т. Осьмак [194] та методики формування умінь художньо-образного аналізу творів декоративного мистецтва у студентів вищих педагогічних навчальних закладів, висвітлених у дисертаційному дослідженні Л. Плазовської [208], а також наукових позицій М. Радлова з питань методики формування художнього образу в процесі графічного зображення з природи [216].

Ці наукові положення важливі для розгляду складових методики формування розумово-практичних способів дії навчально-пізнавальної та художньо-творчої діяльності студентів засобами мистецтва графіки. Вивчення питання й аналіз результатів як наукових пошуків вчених, так і практичного досвіду викладачів свідчить, що при графічному зображенні розкривається почуттєво-емоційна значимість художніх розумово-практичних дій навчально-пізнавальної та художньо-творчої діяльності студентів.

У зазначених методичних поглядах вчених було визначено складові процесу графічного зображення, котрий розпочинається з ретельного вивчення істотних особливостей сприйманого об'єкта. На основі всебічного, глибокого вивчення природи й пізнання закономірностей формоутворення відбувається формування повноцінного уявлення про предмет, котре трансформується в практичному відтворенні засобами графіки на основі художньо-аналітичного сприйняття. У процесі практичної діяльності набуті знання й уміння передачі закономірностей формоутворення природи зазнають складних якісних

перетворень, коли знання, за висловом П. Чистякова, «переходять у кінцівки пальців». При цьому, як стверджують художники-педагоги О. Риндін, І. Туманов, з'являється можливість реалізації художньо-емоційного осмислення предмета графічного зображення. Вони відзначають, що виховання правильного художнього сприйняття й розвиток образотворчих дій до рівня навичок досягаються шляхом цілеспрямованих вправ і методичних настанов. Швидкість, точність, лаконічність і виразність графічного зображення здобуваються в результаті довготривалих навчальних занять графікою, а саме при виконанні системи завдань-вправ (технічних, композиційно-графічних та ін.). У цьому процесі формується й розвивається «мислення в матеріалі». Професор І. Туманов підкреслює, що сприйняття в мистецтві й у процесі навчання «набуває форми художнього сприйняття, а розуміння цієї особливості має надзвичайне значення для формування професійних якостей художника» [260, с. 40-47]. Тому навчальний процес підготовки художника, за його висловленням, повинен «будуватися за образом і подобою творчої діяльності в мистецтві» [260, с. 33]. Посилаючись на думку І. Туманова, можна вважати що формування професійного, художньо-естетичного сприйняття як форми всебічного пізнання зображуваного предмета, мотиву та усвідомлення образотворчих способів дій є важливим завданням методики художнього навчання основ мистецтва графіки.

Відомий психолог Б. Ломов відзначав, що усвідомлене й разом з тим цілісне сприйняття можливе в тому разі, коли особистість володіє знаннями про основні способи зображення, про головні елементи структури змісту рисунка графічного аркуша, а також навичками роботи в матеріалі. Й далі писав, що почуттєве сприйняття потрібно співвідносити з роботою над формою, до початку графічного зображення уможливно передбачити це зображення на чистому аркуші паперу [150]. Прикладом може слугувати творчий метод роботи таких художників, як І. Богдеско, М. Божій, М. Врубель, Т. Яблонська й багатьох інших майстрів живопису й графіки, які ґрунтовно вивчали натуру з метою набуття навичок вільної передачі її об'єктивних закономірностей.

Значимим прикладом є творчість Т. Шевченка, який створив велику кількість графічних рисунків з природи та гравюр.

Питанням сприйняття природи і сприйняття малюнка присвятили свої праці вчені психологи, педагоги, а саме: О. Авсіян, Р. Арнхейм, Ю. Вергеліс, В. Зінченко, М. Волков, Н. Лі, Б. Ломов, Л. Медведєв, В. Романець, В. Серов, С. Симоненко та ін.

Виходячи із вищезазначених положень, ми виявили, що процес формування художньо-графічного образу, який має незначну відмінність від процесу формування образу засобами інших видів образотворчого мистецтва (живопис, скульптура), зумовлюється особливостями трьох рівнів пізнання в процесі розумово-практичної художньо-графічної діяльності. Перший – сприйняття, другий – уявлення як психологічні способи дій та третій як практичний спосіб техніко-технологічного відображення мотиву, його образу на зображальній площині. Це надає можливість методично сформувати зміст програмних завдань з системою графічних вправ: технічних, формоутворюючих, композиційних, навчально-творчих та творчих).

У теорії художньої освіти значною кількістю вчених стверджується ідея про дидактичне та методичне осмислення багатоаспектної художньо-педагогічної практики підготовки фахівців [246, 258]. Особливий інтерес для сучасної теорії і практики викликає новий концепт «науково-освітній потенціал художньої педагогіки», субтеоретичним конструктом якої є художня дидактика з її методичним забезпеченням доцільних засад художньої підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва [176]. Б. Неменський, услід за В. Сухомлинським [249], котрий наголошував у свій час про користь «принципу художності», зазначає, що гуманізація та гуманітаризація освіти наприкінці ХХ ст. без визнання дидактичного принципу художності як рівнозначного дидактичного принципу науковості та наочності, неможливі, оскільки «будь яка система пізнання, побудована не на фундаменті емоційного використання мистецтва з дитинства, приречена на провал» [179, с. 123]. Пріоритети художньої дидактики в системі мистецької освіти та концептуальні методичні положення викладені в педагогічній технології вченого й

художника-педагога в такому інструментальному позначенні: закон художнього уподібнення розглядається як головний закон художнього сприйняття в поєднанні із творчою свободою особистості; принцип оволодіння вживанням на основі принципу цілісності емоційного оволодіння образотворчим досвідом у єдності сприйняття життя й мистецтва та творення під час практичної образотворчої діяльності особистості; принцип опори на апогей явищ у мистецтві для розкриття й усвідомлення як образотворчої грамоти, так і змістових його художньої мови [179]. У цих концептуальних поглядах виокремлюється одна з особливостей художньо-графічної підготовки особистості майбутнього вчителя. Як стверджує О. Рудницька, «на сучасному етапі мистецької практики «ключовою проблемою педагогіки стає забезпечення знань новими теоріями та інноваційними методиками, висвітленням кращих історичних набутоків у галузі викладання різновидів мистецтва» [225, с. 8].

Із визначених концептуальних парадигм ми дійшли до розуміння, що художньо-графічну підготовку майбутніх учителів образотворчого мистецтва слід розглядати як цілісну дидактичну систему, котра може бути структурно-методично побудована так: на першому етапі формуються основи образного сприйняття дійсності та творів мистецтва графіки й художнє уявлення про графічну діяльність, на другому етапі практично виробляється система художніх знань, умінь та навичок в графічному зображенні форми (вивчається графічна палітра формоутворення)) на третьому – студенти опановують базові основи художньо-образного усвідомлення мови графіки, закономірностей образотворення в графічній композиції безпосередньо в процесі навчально-творчої діяльності.

Застосований комплексний підхід дозволив дослідити базові особливості художньо-графічної підготовки майбутніх учителів, розкрити сутність цілісної дидактичної системи навчання, виявити суттєві характеристики процесу пізнавальної та навчально-творчої діяльності студентів. А ще надало змогу переглянути й оновити зміст програми курсу «Теорія і практика графіки» відповідно до вимог ОПП підготовки майбутнього вчителя образотворчого

мистецтва та його ОКХ (див. додаток «Теорія і практика графіки», навчальна програма).

На основі вивчення питань із зазначеної теми можна стверджувати що *цілісність методики художнього навчання основ мистецтва графіки передбачає постановку мети й завдань усього процесу художньо-графічної підготовки та конкретного завдання за модулями, а саме: обсяг інформації, що розглядає поняття, закономірності мистецтва графіки й забезпечує зміст художньо-графічної підготовки студента; доречні методи та форми навчання (фронтальні, індивідуальні, групові, за допомогою електронних носіїв); дидактичні засоби навчання (посібники, наочність, методичні рекомендації, структурно-логічні карти) та структура занять за змістом програмного завдання предмета, що передбачає послідовність ускладнення навчально-пізнавальної й творчої діяльності студентів на пропедевтичному рівні; послідовність занять упродовж семестру, що надає можливість засвоїти на практиці програмний матеріал як за змістовим модулем, так і виконати творчий індивідуальний проект; отримання результату навчально-творчої діяльності студентів через якісний і кількісний контроль, оцінювання навчально-творчих досягнень студента (згідно з критеріями кредитно-модульного оцінювання за 100 бальною системою); аналіз результатів (перегляд робіт, їх обговорення, рефлексія).*

Важливою умовою для організації проведення педагогічної діяльності та методичного забезпечення процесу протікання навчально-пізнавальної і художньо-творчої діяльності студентів має бути спеціалізована графічна майстерня з обладнанням та матеріалами.

Значимим для художньо-графічної підготовки студентів має бути наочний фонд із репродукцій та оригіналів творів майстрів мистецтва графіки, зразкових студентських робіт. І найбільш ваговою умовою для ефективного вирішення завдань програми є постать педагога-художника, здатного на високопрофесійному рівні компетентності й особистої культури організувати й здійснювати педагогічний процес художнього навчання.

Визначені дидактичні умови характеризують специфіку методики художньо-графічної підготовки студентів у освітньому векторі, що має забезпечуватися педагогічним супроводом у формі методичних настанов.

Таким чином, *особливість процесу художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва полягає у педагогічному механізмі вирішення навчально-виховних завдань, детермінованих базовими дидактичними закономірностями освітнього вектора «навчання – пізнання – учіння – творчість» з методично-змістовими лініями на заняттях академічного курсу «Теорія і практика графіки».*

Означені складові процесу художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя стали підґрунтям для подальшого педагогічного пошуку вихідної позиції у розгляді специфічних ознак змісту методичних засад. У ході емпіричного дослідження було встановлено, що такими складовими методичних засад передусім є теоретичний і практичний, наочно-методичний матеріал, зміст котрого спрямовано на: а) усвідомлене сприйняти теоретичних положень мистецтва графіки; б) формування розуміння своєрідності мови художньої графіки та формування мислення в матеріалі; в) глибоке засвоєння залежності графічної композиції від прийнятих типів зображальної поверхні та способів художнього вираження засобами графіки; г) засвоєння психологічних закономірностей зорового сприйняття та способів користування ними для створення художньо-образної структури графічної композиції в її функціональному зв'язку із застосуванням різноманітних способів та прийомів графічного зображення художніми матеріалами (мислення в матеріалі); д) оволодіння творчим методом та принципами створення (від задуму до відтворення художнього образу на заключному етапі) графічної композиції на основі міцних знань техніко-технологічних процесів і практичних умінь використання зображально-виражальних засобів різних матеріалів і художніх технік оригінальної чи друкованої графіки. Ці передумови характеризують структурно-функціональний зміст методичних засад, особливості яких спрямовано на формування й розвиток художньо-аналітичного та художньо-образного мислення особистості в процесі графічної діяльності.

Отже, художньо-графічна підготовка майбутнього вчителя образотворчого мистецтва також базується на системі графічних завдань-вправ, орієнтованих на практичне застосування теоретичного матеріалу. Як засвідчили результати пошукового дослідження, саме система графічних завдань-вправ забезпечує формування і розвиток образного сприйняття й відтворення дійсності мовою графіки на різних рівнях художньо-пізнавальної та навчально-творчої діяльності студентів. В основу побудови системи завдань-вправ покладено закономірності співвідношення реконструктивної і творчої діяльності. Реконструктивне пізнання виступає як підготовча ланка, а творче – як головна. Всередині реконструкції завжди присутні елементи творчості, а всередині творчості – елементи реконструкції.

Кожна вправа передбачає вирішення конкретної навчально-пізнавального та творчого завдання за допомогою методичних настанов, різних за формою педагогічних взаємодій.

Отже, система навчально-пізнавальних завдань-вправ забезпечує процес художньо-графічної підготовки студентів у освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість» на таких рівнях їхньої діяльності:

а) відтворювальний рівень навчально-пізнавальної діяльності (настановні, технічні вправи);

б) інтерпретаційний рівень художньо-пізнавальної діяльності (навчально-пізнавальні, допоміжні, додаткові й варіативні вправи);

в) творчий рівень художньо-творчої діяльності (проблемні та творчі вправи і завдання для художньо-творчої та науково-дослідної діяльності).

В ході пілотажного дослідження було визначено зміст системи завдань-вправ що забезпечує складові освітнього вектора художньо-графічної підготовки студентів за умов педагогічного супроводу в формі методичної настанови відповідно до структури, логіки і рівнів художніх розумово-практичних способів дій графічної діяльності особистості.

Паралельно було визначено що різні рівні пізнавально-практичної діяльності особистості доцільно доповнюють один одного. З огляду на це, ми звернули увагу на пріоритетні педагогічні умови для подальшого дослідження

методичних засад художнього навчання студентів основ мистецтва графіки, які слугують орієнтиром для конкретного й цілеспрямованого дослідження методичних засад художнього навчання студентів основ мистецтва графіки. Для забезпечення процесу художньо-графічної підготовки студентів було розроблено зміст матеріалу навчально-методичного комплексу дисципліни «Теорія і практика графіки» за змістовими модулями. Методичні настанови викладено в навчально-методичних посібниках, методичних рекомендаціях (Додаток НМКд). Згідно програмного матеріалу дисципліни було укладено таку наочність, як-от: твори майстрів графіки, графічні роботи студентів та школярів, таблиці з основ графічної мови, структурно-логічні карти техніко-технологічного та творчого (композиційного) процесу створення графічного зображення образу різноманітними способами та прийомами оригінальної графіки, авторські посібники, наочно-методичні розробки з основ графічної композиції, альтернативні програми, посібники, а також навчальні видання вітчизняних і зарубіжних авторів, художників-графіків.

Таким чином, уважне ознайомлення з історією методики художнього навчання (чинники, передумови, факти, події) сприяло тому, що в нашому дослідженні було привернуто увагу до характерної особливості процесу художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя, котра полягає в тому, що:

а) практична робота на першому етапі процесу художньо-графічної підготовки студентів має бути спрямована на пізнання фундаментальних закономірностей формоутворення та образотворення через оволодіння формальною композицією в сукупності всіх її складових за допомогою системи настановних вправ;

б) важливою методичною настановою є наочно-інформаційний показ зображальних засобів графічної палітри (лінія, штрих, п'ятно, точка, зигзаг, розчерк) в організації всіх складових формальної, тобто безпредметної композиції в лінійному, тоновому, комбінованому вирішенні;

в) у завданнях-вправах має передбачатися розгляд та усвідомлення поняття «гармонія художньої форми в композиції», що формує сукупність розумово-практичних способів дій, спрямованих на організацію формату

зображальної площини через урівноваження форм та їх співрозмірності засобами графічного рисунка.

Забезпечується цей етап методикою наочного навчання з дидактично змістовими лініями (композиція, форма, простір, художня техніка з її прийомами і способами виразного формоутворення) за структурно-логічною послідовністю на пропедевтичному рівні. Такий методичний конструкт дозволяє студентам оволодіти графічною палітрою зображення форми у формальній безпредметній композиції у форматі аркуша паперу як зображальної та художньої площини.

Провідним творчим методом створення навчально-творчої діяльності студентів є метод відтворення художньої пластичності форми засобами графічного рисунка, котрий надає композиції змістовності й значущості в образному вираженні.

На основі аналізу кола питань, що порушуються в теорії і практиці художньої графіки, ми визначили такі пріоритетні практичні завдання із педагогічним супроводом та методичними настановами, котрі насамперед спрямовані на розкриття загальних положень теорії композиції, зміст якої розглядає: а) *мистецтво як форму художнього сприйняття світу; б) просторовість, зображальність та зорове сприйняття; в) діалектичне протиріччя рухового та зорового сприйняття; г) конструкцію графічної композиції, для котрої характерно введення четвертого виміру (часу), а також типи зображальних поверхонь (рухомо-дотична, рухомо-зорова та зорова); д) системи проектування простору світу, залежно від обраного типу зображальної поверхні; е) історичний огляд розвитку та видозміни систем проектування на зображальні поверхні як найважливішого чинника, що створює внутрішню форму художнього твору, а відповідно, і композицію як головну структуру форми; ж) закони, принципи та засоби композиції; з) композиційну побудову (гармонії композиції) методом «золотого перетину», що теж суттєво характеризує процес художнього навчання основ мистецтва графіки [255].*

Специфічним завданням художньо-графічної підготовки студентів є методичне забезпечення формування системи вмій виразного виявлення форми й образного утворення на двохмірній площині аркуша паперу різними способами та прийомами зображення. Педагогічний супровід також передбачає створення методичних умов для формування «мислення в матеріалі», за допомогою якого попередньо обмірковується ідея-задум майбутньої графічної роботи й без чого не може бути виявлено образу в змісті композиції. *Мислення в матеріалі – це можливість передбачення кінцевого результату, тобто композиції, яка може бути побудована лише при вироблені системи умій та усвідомлених навичок, які увійшли в руку, коли творчий процес спрямовано на самовираження, не скуте турботою про ремісничу квінтесенцію зображення що і характеризує професійну здатність в графічній діяльності особистості.*

Значущим також постає питання про творчі методи створення графічної композиції, а саме: вибір композиційних принципів та засобів, що дозволяють найбільш яскраво виявити художній образ («мислення в матеріалі»); творчо-технологічні особливості різноманітних видів графіки; обмеженість і специфічність графічних зображальних засобів та їх вплив на трансформацію теорії композиції стосовно графіки; особливі способи формування стилю в графічному творі; функціонально-структурний аналіз графічних композицій, а також питання щодо проблеми вирішення просторово-часових співвідношень в графічній композиції та геометрично-протилежного зображення в графіці відповідно до специфіки їх застосування. Тому лекційний та практичний зміст програмного матеріалу має передбачати розгляд методичних питань у процесі художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Суттєвою особливістю процесу художньо-графічної підготовки студентів ВПНЗ є оволодіння техніко-технологічними процесами зображення засобами оригінальної і друкованої графіки. Засвоєння закономірностей графічних технік становить підґрунтям формування мислення в матеріалі, без якого неможлива композиційно-творча діяльність. Головна складність у засвоєнні графічних технік та основ графічної композиції полягає не в лекційному курсі, а в

практичних заняттях, оскільки єдиний спосіб випрацювати «мислення в матеріалі» – це систематичне виконання вправ-настанов та навчально-творчих завдань, що закріплюють теоретичний курс в практичній самостійній діяльності студентів. Ускладнення завдання композиції надає можливість студентові засвоїти теоретичні положення не тільки шляхом учіння, але й у ході творчості, тобто усвідомити весь процес зсередини.

Результати дослідження уможливили висновок проте що в процесі художньо-графічної діяльності особистість пізнає не лише дійсність, але й опредмечує свої знання, накопичує професійний досвід у формі вмінь та навичок, що процес пізнання-учіння-творчості здійснюється не тільки емпірично, але й у формі академічної підготовки, спрямованої на набуття знань, формуванням навичок і вміння застосовувати техніко-аналітичні та художньо-образні способи дій графічної образотворчої діяльності.

Отже, техніко-аналітична підготовка й художньо-образне пізнання, успішне оволодіння мистецтва графіки студентами передусім повинні базуватися на теоретичних знаннях графічної мови та основ графічної композиції, системі вмінь та навичок використання різноманітних прийомів і способів графічного зображення. Саме ці особливості становлять фундамент формування й розвитку професійної здатності до художньої творчості й розуміння специфіки процесу образного пізнання навколишньої дійсності (формування наочного художнього образу) й адекватного відображення в системі художніх образів засобами графіки.

Визначений масив методичних засад художнього навчання створює основу для продуктивної навчально-пізнавальної та художньо-творчої діяльності студентів в процесі викладання основ мистецтва графіки.

Художньо-графічну підготовку варто розглядати в послідовному художньо-творчому зростанні в процесі професійного становлення вчителя образотворчого мистецтва. Сутність цього процесу зумовлюється змістом рівнів-стадій підготовки майбутнього вчителя в художньо-освітній діяльності. До них було віднесено такі рівні:

- на першій стадії – адаптивний рівень художньо-графічної діяльності особистості студента. Стадія введення в художньо-графічну діяльність, оволодіння початковими знаннями й умінням;

- на другій стадії – художньо-репродуктивний рівень навчально-пізнавальної діяльності студента. Стадія усвідомлення графічної мови, практичного оволодіння художніми способами та прийомами формоутворення й образотворення в мистецтві графіки;

- особисто-продуктивний рівень формується на третій стадії – навчально-творчій діяльності, в ході котрої студент на практиці усвідомлює смисл способів дій графічної діяльності у відтворенні художнього образу засобами графічної мови;

- на четвертій стадії – суб'єктивно-професійний рівень графічної підготовки, тобто особистісного учіння, її професійна усталеність у художній діяльності, а практичний навчально-пізнавальний досвід реалізується у творчому самовираженні особистості в мистецькому просторі.

Отже, окреслений масив особливостей логіко-сміслового змісту процесу художньо-графічної підготовки студентів передбачає розгляд складових багатомірної методики художнього навчання основ мистецтва графіки в педагогічній діяльності художника-педагога. Логіко-смісловий зміст поєднує складові означеного процесу в образно-понятійну дидактичну конструкцію з її методичними функціями. Такий системно-цілісний методичний підхід надає можливість доцільніше керувати педагогічним процесом, отримувати якісні показники результатів навчання і виховання особистості.

Описана специфіка структури процесу художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва за визначеними дидактично-змістовими умовами передбачає методику поетапного оволодіння основами мистецтва графіки на пропедевтичному рівні, коли одні й ті ж закономірності та правила графічного зображення засвоюються за принципом «від простого до складного» впродовж усього терміну навчання у ВПНЗ.

Вагомою особливістю художньо-графічної підготовки є послідовне формування здібностей до естетичного сприйняття, сприймання дійсності та

творів мистецтва. Два боки художнього сприйняття й зображення характеризують дві стадії процесу пізнання. Для опанування основ мистецтва графіки важливим є живе почуттєве споглядання, абстрагування, як підкреслюють майже всі художники, філософи, вчені в галузі психології художньої творчості, вчені-педагоги. Ці специфічні риси художнього процесу (сприйняття та зображення) забезпечуються психологічним і методичним розглядом законів сприйняття, бачення предметних форм та їх зображення, закономірностей і правил графічного формоутворення, виявлення художнього образу засобами графіки, що є значимими для методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Своєрідністю художньо-графічної підготовки студентів, їх художнього навчання є емоційний вплив методичних настанов у процесі наочного навчання основ графічного мистецтва. Принцип наочності як «золоте правило дидактики» є невід'ємним від художньої освіти. Тому важливою методичною умовою має бути наочно-інформаційний показ у формі педагогічного рисунка або проведення майстер-класу, де розкриваються закономірності графічного зображення та композиції, а отже студентами наочно усвідомлюється творчий метод створення художнього образу. Саме педагогічний рисунок викладача стимулює мотивацію до навчально-пізнавальної діяльності студентів, а проведення майстер-класу формує поняття про творчий метод у художньо-графічній діяльності.

Таким чином, художнє навчання має свої особливості та загальноприйняті в педагогіці дидактичні принципи. Але специфіка художньо-графічної підготовки майбутніх учителів потребує глибокого обґрунтування й розробки методичних засад процесу навчання та процесу навчально-пізнавальної й творчої діяльності студентів безпосередньо в умовах навчально-виховного процесу.

На основі окреслених вище специфічних ознак педагогічної системи процесу графічної підготовки майбутнього вчителя було проведено констатуюче дослідження його стану в ВПНЗ.

Вивчення змісту організації і проведення занять з художньої графіки викладачами ПНПУ імені К. Д. Ушинського, Ізмаїльського державного гуманітарного університету, Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, Криворізького державного педагогічного університету, Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка вказує на той факт, що процес навчання як педагогічна діяльність викладача характеризується багатьма змінними станами, різноманітними методичними пошуками, переважно неусвідомленими й науково не обґрунтованими. В додатку А висвітлено ознаки рівня педагогічної і методичної діяльності викладачів дисципліни «Теорія і практика графіки» (анкета «Викладач очима студента»).

На підставі результатів пілотажного дослідження стану викладання основ мистецтва графіки в у зазначених ВПНЗ можна стверджувати, що викладачі укладають зміст програми відповідно до навчальних аудиторних годин робочого плану спеціальності, створеного на своє розуміння деканами, але без урахування вимог ОКХ, ОПП, Державного стандарту та системності й міжпредметного зв'язку в доцільній послідовності. Викладачі кафедр у програмах не виокремлюють мету дисципліни, а заміняють безсистемними завданнями технологічного характеру, тому й планують свою роботу в такому ж режимі. Оскільки кафедра здійснює розгляд семестрових робіт студентів та їх оцінювання в більшості випадків без аналізу результатів педагогічної діяльності викладача й діяльності студентів, то в цьому випадку викладач, який знає студентів та їхній якісний рівень навчально-пізнавальних і творчих досягнень, стає пасивним, не завжди усвідомлює значення педагогічних умов та критеріїв оцінювання кожного завдання й у цілому завдань окремого змістового й індивідуально-творчого модулів програмного матеріалу.

Проаналізовані навчальні плани спеціальності за освітнім рівнем «бакалавр» переважної більшості педагогічних закладів свідчать про значну розбіжність годин. У переліку професійного циклу дисциплін робочих планів (натомість у деяких навчальних планах визначено як спецкурс) «Теорія і практика графіки» знаходить своє місце як другорядна дисципліна, що

призводить до неоднозначного підходу до художньо-графічної підготовки студентів у різних педагогічних закладах освіти, а отже, характеризує в цілому стан художньо-графічної підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів на недостатньому рівні якості.

Так, аналіз нормативних навчальних планів та програм, а також діяльності викладачів дисципліни «Теорія і практика графіки» дозволяє дійти висновку про наявність різних методик художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Зміст їх у більшості випадків не відповідає нормативним вимогам стандарту ОКХ та ОПП. Такий підхід до планування й організації художньо-графічної підготовки студентів стереотипний і не вирішує завдання якісної підготовки майбутнього вчителя. Проведене анкетування студентів засвідчило, що художньо-графічна підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва потребує нагальних розробок методичних засад у вирішенні окресленої проблеми.

Таким чином, питання, яким чином відійти від застарілого стану художньо-графічної підготовки студентів, залишається проблемним і потребує перегляду наукової організації процесу художнього навчання основ мистецтва графіки в сучасній практиці та методичного обґрунтування умов його протікання.

Аналіз змісту програмного матеріалу дисципліни «Художня графіка» в різних навчальних закладах регіону, країн ближнього зарубіжжя свідчить, що кафедри приділяють формам організації графічної діяльності студентів, а також методам навчання, але не розглядають багатомірну методичну модель підготовки вчителя, тобто не моделюють практичні педагогічні ситуації, що спираються на індивідуальну чи колективну творчість, на розвиток творчої особистості майбутнього учителя образотворчого мистецтва, не враховують взаємопроникнення графічних знань і вмінь у процес художньо-педагогічної підготовки студентів, не створюють умови формування і розвитку художньо-аналітичного мислення та художньо-образного, мислення в матеріалі, композиційного мислення для розкриття їхнього творчого потенціалу в вирішенні творчих завдань у процесі художньо-графічної діяльності.

Недостатньо забезпечується процес художньо-пізнавальної діяльності студентів методичною наочністю. Укладений викладачами зміст обов'язкових завдань з художньої графіки, особливо на початковому етапі професійної підготовки, передбачає оволодіння студентами навичками тільки на ремісничому рівні виконання графічного зображення у формі академічного рисунка в техніці туш-перо. Значна кількість завдань програм з художньої графіки не передбачає підготовки студентів до перетворенням образно-знакових моделей, створення художнього образу. В майстернях вони під керівництвом викладачів тільки оволодівають навичками роботи в деяких техніках графіки, зокрема як туш-перо, пензлик, ручна монотипія, ліногравюра й у деяких випадках офортом.

Вивчення умов організації та протікання практики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя показало, що специфічна для педагогіки мистецтва вимога єдності теорії і практики майже не реалізується. Процес художньо-графічної підготовки студентів здійснюється лише на рівні особистого творчого досвіду викладачів, які спонтанно намагаються сформувати у студентів певний рівень умінь, навичок і прийомів графічного зображення. В деяких випадках студентам пропонується графічне завдання, котре виконується як академічний рисунок, без урахування особливостей лаконічного відображення форми саме графічними засобами. Результати педагогічної діяльності викладачів свідчать, що організаційно-методичне забезпечення процесу художнього навчання основ мистецтва графіки та навчально-пізнавальної діяльності студентів досить посереднє.

Так, проведене дослідження з питань якості педагогічної діяльності викладачів, які викладають дисципліни мистецького циклу, висвітлив стан художньо-педагогічної, в тому числі й художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва (див. гістограму 1.3, 2.3).

На гістограмі 1.3 позначені показники професійної діяльності викладачів профільних кафедр ВПНЗ південного регіону України, рівень яких характеризує не тільки їхній професіоналізм, але й стан художньо-педагогічної освіти, в тому числі й стан методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Таким чином, у підсумку можна стверджувати, що професійна підготовка студентів ВПНЗ у галузі мистецтва графіки потребує наукового обґрунтування методики викладання основ мистецтва графіки в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість».

Висновки до першого розділу

В нових економічних умовах суспільного виклику глобалізації ми приділяємо увагу вимогам сучасності до рівня професійної підготовки майбутніх учителів у системі художньо-педагогічної освіти.

На підставі проаналізованих та узагальнених теоретичних праць широкого загалу різних наукових галузей ми дійшли таких висновків:

Доведено актуальність проблеми художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва та виявлено недостатність розробки теоретичних засад, шляхів та способів методичного забезпечення процесу художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва у ВПНЗ. Було виявлено, що художньо-графічна підготовка майбутнього вчителя образотворчого мистецтва ще не повною мірою склалася, що позначається на рівні якості професіоналізації та компетентності випускника педагогічних університетів.

З'ясовано, що методика навчання основ мистецтва графіки базується на науково-теоретичних засадах (методологічних, психолого-педагогічних, культурологічних), а сам процес художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва має забезпечуватися в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість». З огляду на це обґрунтовано сутнісну характеристику художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва в сучасних умовах розвитку художньо-педагогічної освіти в Україні.

З 60-х років минулого століття відбуваються позитивні зрушення в художньо-педагогічній освіті, значно розширюється вибір художньо-графічних дисциплін, спецкурсів як окремих курсів (графіка, художня графіка, оригінальна графіка, друкована графіка, естамп, ліногравюра, графічні техніки в школі і т.д.). Складання окремих програм, спецкурсів та розмаїття

методичних прийомів навчання основ мистецтва графіки не вирішують проблеми системного педагогічного підходу до методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Констатовано, що вимоги до професійних якостей художньо-графічної підготовки вчителя образотворчого мистецтва змінилися відповідно до освітньо-кваліфікаційної характеристики та освітньо-професійних програм і зміщенням цілей вищої освіти України в європейський освітній простір.

Проведений аналіз науково-методичних доробок дозволив з'ясувати сутність і змістову структуру та особливості компонентів художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва в сучасних умовах розвитку національної освіти України.

Виявлено стан художньо-графічної підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів та особливості доцільної методики художнього навчання, спрямованої на формування і розвиток художньо-аналітичного й художньо-образного мислення особистості в навчально-пізнавальній та навчально-творчій діяльності студентів на заняттях з дисципліни «Теорія і практика графіки».

Таким чином, на основі аналізу праць з психології, педагогіки, мистецтвознавства встановлено, що ефективне професійне становлення майбутніх учителів образотворчого мистецтва можливе за умов переорієнтації організаційно-методичних засад художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва на основі теорії особистості та теорії управління педагогічними процесами.

Виявлено методичну сутність художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва в системі художньо-педагогічної освіти

Розділ II. Педагогічні умови художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва

2.1. Компоненти та зміст процесу художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва

З метою забезпечення оптимального протікання процесу художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва в освітньому векторі ми звернулися до розгляду змісту компонентів методичної системи і їх характеристики. Насамперед постало питання щодо виявлення їх взаємодії у змісті художньо-графічної підготовки студентів ВПНЗ.

На основі аналізу наукових праць і нормативних документів із цього питання, а також вивчення різнобічних аспектів діяльності педагогів, які здійснюють процес художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, нами передусім були виокремлені параметри функціональних компонентів процесу педагогічної діяльності викладача, а саме: гностичний, конструктивний, організаційний й комунікативний. Розгляд змісту виділених компонентів надав можливість дійти до висновку про те, що на основі теорії управління педагогічними процесами, висвітленої в працях О. Анісімова, В. Бондаревської, В. Бондаря, М. Кларіна, може бути побудована педагогічна діяльність викладача академічної дисципліни «Теорія і практика графіки». Це надало можливість позначити функціонально-змістові параметри структурно-логічної конструкції методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва: урахування вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики та освітньо-професійної програми; мета і завдання художньо-графічної підготовки студентів; структура теоретичного і практичного навчання (оптимальний набір змісту практичних завдань); форми художньо-графічної діяльності студентів; логічна структура навчально-пізнавальної інформації; способи дій навчально-творчої діяльності студентів з методичним настановами; структура програмного змісту за навчальними модулями в освітньому векторі художньо-графічної підготовки студента за принципом пропедевтичного навчання «по спіралі» та індивідуальною

траєкторією навчання, учіння і творчості відповідно до робочої програми дисципліни «Теорія і практика графіки». Такий підхід, за нашим переконанням, дозволяє розглянути сутність методичних умов у змісті організаційно-методичної моделі художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість».

Діяльнісний підхід до навчання в процесі художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва потребує розуміння сутності педагогічної взаємодії, усвідомлення необхідності впровадження ефективних педагогічних умов для практичного вирішення професійних завдань у різних аспектах освітнього процесу, що у свою чергу визначає необхідність у розробці технології методичної системи художнього навчання. Це завдання вимагає наукового оформлення й утілення сучасної методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя в процесі реалізації програмного матеріалу дисципліни «Теорія і практика графіки».

Аналіз розгляду проблеми, що висвітлюється у педагогіці мистецтва, свідчить, що у вирішенні завдань художньо-педагогічної освіти важлива роль відводиться педагогічним передумовам наукової організації процесу художнього навчання.

Сучасна психолого-педагогічна наука розглядає художньо-педагогічну підготовку майбутніх учителів образотворчого мистецтва як дидактично організований процес цілеспрямованих розумово-практичних способів дій, наслідком яких є усвідомлена творча діяльність особистості на основі засвоєння існуючого багатства художньої культури [164, 191, 282]. Важливими для наукового розгляду окресленої проблеми є праці вчених, педагогів художньо-графічних факультетів (відділень) педагогічних університетів, у котрих розкриваються різні дидактичні підходи до процесу художньо-педагогічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва. З позицій педагогіки мистецької освіти, в дисертаційних дослідженнях В. Григор'євої, О. Макарової, Т. Міхової, І. Мужикової, В. Орлова, І. Пастиря, О. Ткачука, В. Щербини та інших підтверджується доцільність наукового розгляду педагогічних умов

художньо-педагогічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Зміст доробок провідних художньо-освітніх шкіл свідчить, що результати художньо-графічної підготовки студентів залежать від ступеня впливу педагогічних умов на окремі компоненти процесу художнього навчання у взаємозв'язку з розмаїттям його педагогічних взаємовпливів. Цим питанням великого значення надавали як художники, так і педагоги, мистецтвознавці (А. Дейнека, М. Радлов, А. Соловйов, Р. Шмагало), висловили педагогічні думки сучасні педагоги й художники провідних вищих закладів мистецької освіти України Ю. Дворников, А. Лоза, В. Овчинніков, В. Суханенко, І. Туманов, А. Чебикін, В. Чуприна та ін. Отже, значний масив наукових праць висвітлює питання щодо створення педагогічних умов професійної підготовки майбутнього вчителя.

Проте дослідження проблем забезпечення процесу художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва доцільними педагогічними умовами до цього часу залишається поза увагою вчених-педагогів у теоретичному, дидактичному та методичному аспектах, що негативно позначається на якості професійної підготовки майбутніх учителів, і, як результат – не зовсім продуктивної діяльності вчителів-практиків та викладачів вищих педагогічних навчальних закладів.

Виходячи з означених проблем, можна стверджувати, що на сучасному етапі розвитку вітчизняної педагогічної освіти художньо-графічна підготовка вчителів у педагогічних навчальних закладах об'єктивно потребує оновлення структури, змісту форм і методів шляхом дидактично активізуючої спрямованості процесу навчання-пізнання-учіння та творчості студентів. Отже, для вирішення окресленої проблеми ми звернулися до передових, оптимально ефективних концептуальних ідей вітчизняних учених, котрі розглядали питання мистецької підготовки фахівців у системі художньої та педагогічної освіти.

У новітній педагогічній науці, у педагогіці мистецтва вітчизняними вченими (І. Зязюн [103], С. Коновець [122], В. Орлов [187], О. Отич [195], О. Рудницька [226], Г. Сотська [247], І. Туманов [260], О. Шевнюк [282],

О. Щолокова [290]) широко розглядаються питання щодо умов організації та керівництва процесом художньо-педагогічної підготовки майбутнього вчителя мистецьких дисциплін. Їхні науково доказові концептуальні погляди надають можливість визначити найбільш суттєві педагогічні умови процесу художньо-графічної підготовки майбутніх учителів на сучасному етапі розвитку художньо-педагогічної освіти.

Так, на особливу увагу привертають теоретичні праці І. Зязюна, де окреслені ціннісні пріоритети підготовки вчителя, серед котрих педагогічна майстерність, розглядається як мистецтво розвитку особистості та умова формування професійних і мистецьких компетентностей. Виходячи з принципу «краси педагогічної дії» (за висловом академіка І. Зязюна) В. Орлов назвав педагогічну майстерність викладача мистецьких дисциплін «методичним мистецтвом» [186], що є також педагогічною умовою організації і здійснення навчального процесу художньо-графічної підготовки вчителя образотворчого мистецтва.

Важливою науково-теоретичною й дидактичною складовою педагогічних умов підготовки сучасного вчителя образотворчого мистецтва є формування професійної художньо-естетичної культури на основі гуманістичної концепції культури. Вчені Г. Сотська [247], О. Щолокова [290], в ґрунтовних працях визначили доцільні педагогічні умови формування й розвитку художньо-естетичної культури майбутнього вчителя, а О. Шевнюк в авторській концептуальній моделі культурологічної освіти представила педагогічні умови формування культури майбутніх учителів, розвитку їхньої професійної компетентності в соціокультурній діяльності [282]. Розроблені авторами культуровідповідні педагогічні технології навчання студентів у системі педагогічної освіти становлять теоретичну основу й орієнтир у моделюванні методичних засад художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Суттєвими для розгляду методичних засад із проблем нашого дослідження є концептуальні ідеї Г. Сотської [247]. Вона, як автор концептуальної педагогічної технології формування естетичної культури майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, наголошує на тому, що

впровадження педагогічної технології формування естетичної культури майбутнього вчителя образотворчого як цілісної інтегрованої системи дозволяє, по-перше, розглядати сукупність і послідовність реалізації педагогічних методів, засобів, прийомів, форм естетико-педагогічної діяльності, метою якої є формування здатності майбутніх учителів образотворчого мистецтва розпізнавати естетичну цінність об'єктів і явищ навколишнього середовища, по-друге, супроводжується асоціативно-цілісним переживанням дійсності й подальшим відтворенням її в естетичній діяльності особистості; по-третє, дозволяє ефективно здійснювати процес формування професійної здатності до цілісного синтетичного й емоційно-почуттєвого сприйняття та розуміння предметної дійсності як об'єкта і сфери естетичного пізнання, розвитку естетичних смаків, оцінок та ідеалів особистості, що становлять основу художньо-естетичного досвіду та творчої самореалізації й самовдосконалення в різних видах художньо-естетичної діяльності [247].

В основу педагогічної технології Г. Сотської покладено принципи: сукупності свідомих, рефлексованих і безсвідомих, не відрефлексованих настанов відповідно до запланованої діяльності учасників педагогічного процесу (постановка завдань, визначення для їх вирішення засобів, загальної організації процесу); естетичної цілісності освітньо-виховного процесу; естетичного діалогу в ньому; особистої естетичної значущості та активності, особистої актуальності в процесі естетичного переживання та принцип формування розумових дій і внутрішнього плану свідомості через засвоєння практичних дій діяльності, тобто інтеріоризації. Як стверджує автор цієї педагогічної парадигми, зазначені принципи стають умовою забезпечення процесу професійного зростання майбутніх педагогів-художників [247].

Важливою складовою змісту педагогічної технології І. Сотська вважає пленерну практику як вид різнобічної творчої діяльності, у процесі якої формується гуманно-творче ставлення до природи як суб'єкта взаємодії, розвивається естетичне сприйняття природи й навколишнього середовища, вироблення здібності до художньо-творчого освоєння й перетворення об'єктів природи та явищ за законами краси [247]. Цей аспект є важливим і для розгляду

основних положень методики викладання дисципліни «Теорія і практика графіки» в умовах навчально-творчої практики (пленеру), передбаченої навчальним планом.

З-поміж знаних вітчизняних учених-дослідників, котрі зробили вагомий науково-теоретичний внесок у розвиток педагогіки мистецтва та новітньої методики художнього навчання, на особливу увагу заслуговують ґрунтовно висвітлені в низці праць С. Коновець концептуально-теоретичні засади формування творчого розвитку та цілісної творчої особистості вчителя образотворчого мистецтва. В них розкрито сутність таких складових процесу творчого розвитку особистості, як творчий процес, творче мислення, творча діяльність, інтелект, інтуїція, уява, асоціювання, креативність; представлено особливості професійної підготовки вчителя в системі художньо-педагогічної освіти; визначено передумови й критерії оптимізації навчально-творчої діяльності особистості, способи реалізації зазначених умов у професійній діяльності викладачів художніх дисциплін вищих навчальних закладів. На особливу увагу С. Коновець заслуговують наукові доробки з питань креативної діяльності особистості як пріоритетної складової процесу творчого розвитку вчителя образотворчого мистецтва. Її авторська «Технологія культивування креативності вчителя образотворчого мистецтва», як і означені вище науково-теоретичні концептуальні парадигми [121], є також ваговою педагогічною умовою для розгляду питань художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Науковий інтерес для нашого дослідження становлять теоретико-методологічні та методичні положення, ґрунтовно висвітлені у наукових працях І. Туманова [260]. Створена вченим, художником-педагогом, митцем і практично підтверджена методика комплексного навчання за єдиними завданнями-настановами в курсі викладання рисунка, живопису і скульптури, концептуальною основою якої є використання зображально-виражальних засобів, прийомів формоутворення відповідно до законів і закономірностей образотворчого мистецтва та художньої творчості, взаємодії та синтезу їх у процесі підготовки художників, є цінним доказовим матеріалом і науково-

педагогічною настановою для розробки методичних засад художнього навчання студентів основ мистецтва графіки в процесі їхньої художньо-педагогічної підготовки у ВПНЗ.

Педагогічна концепція І. Туманова є для розгляду компонентів організаційно-методичної моделі художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва в освітньому векторі «навчання – учіння – пізнання – творчість» найбільш вагомою.

Зазначені теоретичні парадигми підтверджують наше розуміння того, що процес художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва і формування професійних здатностей буде ефективним, якщо реалізувати міжпредметні зв'язки фахових (художніх) та психолого-педагогічних дисциплін, зміст яких спрямований на формування професійної культури й здатності в застосуванні масиву знань, умінь та навичок у творчій діяльності; здійснювати забезпечення освітнього вектора «навчання – пізнання – учіння – творчість» навчально-методичним комплексом дисципліни «Теорія і практика графіки» із дидактично-змістовими лініями: виконання завдань (система різноманітних вправи з використанням технік оригінальної та друкованої графіки, за допомогою яких формується «мислення в матеріалі», здобувається практичний досвід у застосуванні виразних засобів графічного зображення); робота з натури в умовах спеціалізованої майстерні та на пленері (формування й розвиток художньо-аналітичного мислення, удосконалення «мислення в матеріалі»; оволодіння на більш високому рівні мовою графіки), композиційна діяльність (розвиток художньо-образного, творчого мислення, оволодіння творчим методом створення композиції засобами графічного рисунка).

Враховуючи педагогічні передумови сучасного розвитку художньо-педагогічної освіти та вирішення завдань дослідження, на нашу думку, слід розглядати *методику художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва як цілеспрямований динамічний і багатofакторний процес формування й розвитку художньо-естетичної культури майбутнього*

вчителя-предметника та його професійної здатності до художнього навчання школярів засобами мистецтва графіки [238].

Відомо, що художньо-аналітичні та художньо-образні розумово-практичні способи дій в навчально-пізнавальній та художньо-творчій діяльності студентів є найважливішими складовими процесу художньо-графічної підготовки студентів у педагогічному процесі. Відтак, за нашим переконанням, продуктивна навчально-пізнавальна та художньо-творча діяльність студентів, як свідчать результати аналізу наукових концепт-ідей, може бути якісно забезпечена на кожному етапі процесу художньо-графічної підготовки студентів, якщо оптимально реалізувати організаційно-методичну модель в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість» за логічним змістом розумово-практичних способів дій діяльності студента.

На наш погляд, найбільш оформлену модель навчального процесу представив польський учений В. Оконь. Він виділив у моделі такі компоненти «навчання – учіння», як-от: усвідомлення учнями навчальних цілей і завдань, постановку проблем, із чим пов'язано формування інтересу, «внутрішнього настрою»; ознайомлення учнів із новим матеріалом шляхом використання дидактичних засобів навчання в практичній діяльності для вирішення проблем і освоєння готових знань; керівництво процесами оволодіння загальними поняттями і судження за допомогою відповідних мислительних операцій та практичного вирішення проблеми; закріплення знань; формування умінь, навичок і потреб особистості; установлення зв'язку теорії з практикою; контроль і оцінка результатів навчання, а в процесі учіння – самоконтроль [182, с.130].

Відповідно зазначено, що керівництво цим багатофакторним процесом має бути зумовлено:

- доцільним використанням часу занять у такій його послідовності: актуалізація опорних знань, способів дій, чуттєвого досвіду; формування нових знань, навичок і способів дій; мотивації до активної й продуктивної навчально-творчої діяльності у вирішенні завдань програмного матеріалу;

- раціональною єдністю наукових (психолого-педагогічних, мистецтвознавчих і художніх) і практичних (образотворчих) методів і настанов навчання;

- зв'язком із досвідом, раніше набутиим студентом;

- цілеспрямованим формуванням системи вмій як наявності професійної здатності та навичок застосовувати їх на практиці;

- індивідуалізацією, диференціацією та інтенсифікацією процесу, спрямованого на досягнення результатів продуктивної діяльності та її якісних показників;

- застосуванням різних форм заохочення прагнень студентів знаходити свій спосіб роботи з навчальним матеріалом, свій спосіб творчого вирішення програмного завдання;

- застосуванням у процесі навчання з боку педагога та пізнання-учіння з боку студента смислоутворюючих позитивних мотивів-стимулів, що спонукають останніх до художньо-образного, графічного мислення і як результат, до продуктивно-творчої художньої діяльності [182, с.130-131].

Окреслені дидактичні умови становлять важливими чинниками наповнення змісту процесуальних складових педагогічного управління доцільними компонентами, що забезпечують продуктивну діяльність суб'єктів освітнього вектора. Ми дотримуємося позиції В. Лугового про те, що «конкретний зміст виявляється шляхом структурних ітерацій (перебування між ними), послідовного руху від з'ясування найзагальніших до розкриття менш загальних, часткових структур та елементної предметності освітньої цілісності» [152, с.50]. Цими процесуальними освітніми компонентами формується зміст властивостей фахівця, яких охоплює його перетворюючу культуру (умілість, майстерність), ціннісно-орієнтаційну культуру (вихованість), культуру спілкування (комунікативність), художню культуру (здатність до художньої творчості). Так, загальнокультурна підготовка як компонент в змісті освітнього вектора є необхідною умовою для цілісного сприйняття творів мистецтва графіки з метою вироблення на її основі повноцінної педагогічної інформації для наступної ціннісно-повної її передачі. Спеціально-професійна підготовка як

компонент для оволодіння культурною спадщиною й способами її трансляції детермінується предметною спеціалізацією педагогічної діяльності [152].

Розглянуті компоненти, що розкривають зміст освітнього вектора «взаємодіють, взаємопередбачають, взаємодоповнюють один одного і не зустрічаються в ізольованому вигляді, проте з точки зору домінантного вияву вони можуть і повинні реально вичленовуватися не тільки в теоретичному аналізі, але й в організації педагогічної практики» [152, с. 64].

В основу концептуальних поглядів В. Лугового покладено такі структурно-функціональні умови організації навчального процесу, як-от: єдність викладання та учіння; єдність педагогічних і виховних взаємовпливів; всебічність, можливість вирішення широкого кола методичних завдань; індивідуалізація навчання з урахуванням здібностей окремих студентів, темпів та ступеня оволодіння програмним матеріалом; методична та організаційна гнучкість і насамперед відповідність методів викладання цілям художнього навчання та естетичного виховання [152].

На підставі викладеного вище можна стверджувати, що навчально-пізнавальна, художньо-творча діяльність студентів повинна здійснюватися: по-перше, на основі модернізації навчально-виховного процесу підготовки вчителів образотворчого мистецтва в педагогічних університетах; по-друге, на науковому підґрунті, змістова й концептуальна спрямованість котрого має бути втілена в програму та посібники, методичні матеріали з питань художньої графіки; по-третє, художньо-графічну діяльність студентів в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість» потрібно розглядати як форму цілісного розвитку особистості з її потребами, мотивами.

Суттєвим чинником також є концептуальна ідея О. Чебикіна, викладена в науковому доробку про емоційну регуляцію навчальної діяльності особистості [276].

Таким чином, осмислення освітніх проблем, фактів у системі художньо-педагогічної освіти надало змогу виокремити суттєві компоненти процесу художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, котрі реалізуються на дидактичних принципах художнього

навчання, зокрема, науковості, систематичності й системності, наочність, зв'язок мистецтва із практикою, активність у художньому пізнанні й творчій діяльності, що сприяють формуванню професійних розумово-практичних способів дій художньої діяльності особистості. З-поміж базових педагогічних умов художньої підготовки вчителя можна назвати ще й принципи художньої дидактики (за Б. Неменським [175]), а саме: формування професійної культури, художньо-аналітичного та художньо-образного мислення, професійно-творчого мислення, що й зумовлюють шлях до продуктивної образотворчої діяльності особистості.

Важливою педагогічною умовою в сучасній практиці підготовки майбутнього вчителя є проектування та здійснення навчально-виховного процесу на засадах теорії педагогічного управління. Враховуючи важливість регулятивних факторів технології управління педагогічним процесом та зіставлення їх дозволило визначити складові багатофакторної структури педагогічного управління процесом художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Реалізація їх сприяє інноваційному підходу до розробки змістової структури методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

У сучасній педагогіці мистецтва розглядаються різні методичні підходи до педагогічного процесу, з одного боку, з позицій методики викладання основ образотворчого мистецтва, або методики художнього навчання, іншого – методики наочного навчання основ образотворчого мистецтва. За нашим переконанням, перша позиція є найбільш значимою педагогічною умовою організації й здійснення процесу художньо-графічної підготовки вчителя. Друга позиція тлумачиться в більш вузькому значенні як метод художнього навчання, котрий є важливо супровідним у процесі художнього навчання основ техніко-технологічного ремесла, що є передумовою формування мислення в матеріалі. Педагогічна майстерність викладача художніх дисциплін базується на методиці наочного навчання, а основним інструментарієм виступає педагогічний рисунок у формі вправ-настанов, виконаних безпосередньо викладачем.

З позицій педагогіки мистецтва, мовне пояснення навчального матеріалу, як зазначається в науково-методичних працях учених М. Резніченка [218], М. Ростовцева, А. Терентьєва [223], І. Туманова [260], має бути оформленим супроводом конкретної наочності, наочно-інформаційним супроводом. Ця педагогічна умова передбачає використання таких прийомів взаємодії в діяльності викладача, як наочне навчання, методична настанова у формі педагогічного малюнка. Вона допомагає розкривати причинно-наслідковий зв'язок теорії й практики за темою і сприяє формуванню наукового, художньо-естетичного, культурно-мистецького світогляду студентів, про що свідчать результати пілотажного дослідження.

Актуалізація та усвідомлення (вербалізація, тобто переведення з коду почуттів на понятійний код), зіставлення тих узагальнених описів відповідних наочних образів спонукають особистість до опредметнення мотивів діяльності в процесі пізнання, учіння й творчості. Тому вищим рівнем роботи педагога з урахуванням специфіки викладання дисциплін художнього циклу є методичний інструментарій, за допомогою якого здійснюється необхідне педагогічне перетворення в процесі художнього навчання. Таким інструментарієм є методика наочного навчання з практичними методами, що визначилися й оформились у практиці педагогіки мистецтва. Наочне навчання як педагогічний інструментарій доповнює зміст методичних настанов у процесі викладання основ мистецтва графіки.

Візуальна настанова викладача у формі педагогічного рисунка, як практичного ілюстративно-показового методу методики художнього навчання, допомагає викликати в усвідомленні особистості зоровий образ способів дій, що дозволяє їй опредмечувати досвід професійної діяльності. Наочний показ викладачем є одним із головних прийомів формування навичок і системи вмій у процесі практичної роботи студента.

Важливою педагогічною умовою процесу художньо-графічної підготовки вчителя є організація самостійної творчої діяльності студентів, супровід та консультування котрої здійснює викладач.

Психологічною наукою встановлено, що діяльність людини стає незрівнянно продуктивною, якщо вона чітко бачить мету й загальний масив завдань, що детермінують навчально-пізнавальну діяльність на цілеспрямоване оволодіння програмного матеріалу при вивченні курсу дисципліни. Значущою умовою також є індивідуальний підхід у процесі художнього навчання, що забезпечує сприятливі передумови для активної самостійної, творчої роботи для кожного студента. Сутність принципу індивідуально-особистісного підходу виявляється в обсязі й складності програмного матеріалу й зобов'язує викладача в процесі художнього навчання орієнтуватися на підготовленість студентів до його сприйняття; спрямовувати зусилля кожного студента на вирішення окреслених завдань; допомагати студентам, котрі не в змозі самостійно опанувати матеріал практичними способами дій, які йому незрозумілі; надавати можливість сильним студентам творчо вирішувати завдання на заняттях із мистецької дисципліни; спрямовувати зусилля студентів на максимальний вияв самостійності в процесі виконання програмного завдання; орієнтувати студента на критичне ставлення до своєї роботи; визнавати думку студента у вирішенні художніх проблем при зображенні об'єктів навчальної постановки.

Отже, здійснювати індивідуальний підхід – це педагогічно впливати на професійне становлення майбутнього вчителя образотворчого мистецтва з урахуванням вище визначених компонентів організаційно-методичного супроводу діяльності особистості в освітньому векторі професіоналізації майбутнього вчителя образотворчого мистецтва у галузі мистецтва графіки.

В педагогічній науці визначено сутність технології навчання як комплексної багатofункціональної системи в навчальному процесі та способи досягнення її цілей, але питання дослідження взаємозалежностей її складових щодо художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва потребують науково-методичного обґрунтування

Окреслені концептуальні педагогічні пріоритети становлять науковим підґрунтям для пошуку вихідної позиції щодо розгляду найважливіших складових компонентів організаційно-методичних засад здійснення процесу

художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Початковою науковою позицією для дослідження педагогічних умов художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва ми визначили теорію управління педагогічними процесами. Як відомо з теорії управління педагогічними процесами управлінська діяльність базується на універсальних функціях, як-от: розробка та прийняття управлінського рішення, що зумовлює зміст планування, організації його виконання, здійснення, облік і контроль, корекція та регулювання. Аналіз складових управлінської діяльності викладача з урахуванням професійних (психолого-педагогічних) аспектів змісту кожної функції показав, що в сучасній практиці управління педагогічними процесами застосовуються такі компоненти його роботи: а) діагностичний, прогностичний, проектувальний, що відповідають першій фазі процесу управління; б) організаторський, комунікативний, мотиваційний, що зумовлюють характер організації, здійснення, корегування та регулювання й порівняльно-оцінювальний компонент як стадії контролю, а також емоційно-вольовий, гностичний, або пізнавальний, котрі відповідають фазам педагогічного управління навчально-виховним процесом, в тому числі й процесом художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Розглянемо основні характеристики визначених компонентів процесу педагогічного управління.

Діагностичний компонент педагогічного управління навчально-пізнавальною, художньо-творчою діяльністю студентів передбачає вивчення і аналіз вихідного стану, рівня навчально-творчих досягнень та художньо-графічної підготовленості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Прогностичний компонент вимагає прогнозування розвитку об'єктів та суб'єктів педагогічного управління на перспективу відповідно до мети та завдань сучасної художньо-педагогічної освіти в цілому, з урахуванням часткових цілей і завдань навчального предмета «Теорія і практика графіки». Прогностичний компонент має взаємозв'язок із гностичним компонентом, котрий передбачає аналіз і прогнозування навчально-пізнавальної, графічної

(композиційної, художньо-творчої) діяльності студентів, а також власну професійну діяльність і педагогічну діяльність колег – педагогів-художників.

Гностичний компонент потребує аналізу власної методичної діяльності та діяльності колег, а також навчальної діяльності студентів для вироблення оптимальної методики художньо-графічної підготовки студентів ВПНЗ. Отже, із названих вище педагогічних умов організація освітнього вектора студентів має розпочинатися з планування траєкторії процесу згідно із метою та завданнями художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Це передбачає визначення: а) змісту художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя в системі безперервної художньо-педагогічної підготовки; б) логічної послідовності викладання навчальної дисципліни «Теорія і практика графіки» в міжпредметному зв'язку відповідно до вимог ОПП та ОКХ [82].

Важливим компонентом в організації процесу художньо-графічної підготовки студентів ВПНЗ є контроль і корекція. Це дозволяє на основі аналізу індивідуальних та середньогрупових показників навчально-творчих досягнень студентів здійснити регуляцію педагогічних умов у змісті методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Аналіз наукових праць з цього питання надав можливість виокремити для нашого дослідження оцінно-регулятивний компонент. Отже, положення теорії управління педагогічним процесом є науковою підставою для вивчення методичних засад із проблеми дослідження, що дозволяє проаналізувати складові організаційно-методичної моделі художньо-графічної підготовки студентів.

У ході пошукового дослідження було встановлено, що на процес художньо-графічної підготовки студентів впливають такі педагогічні умови, як: науково-методична організація освітнього вектора «навчання – пізнання – учіння – творчість», здійснення, контроль та корекція процесу навчання студентів основ мистецтва графіки; доцільна методична організація сприйняття навчального матеріалу, систематичність, послідовність та наступність його викладання; мотивація до активної розумово-пізнавальної та навчально-творчої діяльності студента, що включають мисленнєві операції (порівняння, аналіз,

синтез, узагальнення тощо); систематичне повторення пройденого матеріалу на пропедевтичному рівні у визначеній траєкторії художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Кожна із окреслених вище педагогічних умов висвітлює один бік процесу художньо-графічної підготовки студентів, певну його закономірність, що спрямована на вирішення мети – забезпечення продуктивності художнього навчання основ мистецтва графіки. Сукупність їхнього застосування в навчально-виховному процесі дозволяє визначити доцільні методичні завдання, зміст, методи й засоби, форми художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

У розгляді основних параметрів змісту компонентів з позицій діяльнісного підходу в навчанні врахувалися науково-методологічні погляди О. Рудницької, котра визначила три групи критеріальних ознак професіоналізації особистості, а саме: когнітивну, ціннісну та регулятивну [225]. За її твердженням, завдання професійної освіти полягає у залученні особистості до культурних цінностей, а «розуміння культури передбачає здатність не лише чуттєво сприймати зовнішній бік предмета, але й «розшифровувати» його сутність..., виражену відповідними знаками. Такими знаками в образотворчому мистецтві є фарби, лінія, пляма, графічний рисунок, композиція тощо. Їх конкретне поєднання створює знаково-зображальну систему, що кодує і передає певний зміст, тобто художньо-образну інформацію» [225, с. 8-9].

Відтак для з'ясування якісної характеристики процесу художньо-графічної підготовки студентів були остаточно враховані такі компоненти: гносеологічний, праксеологічний, оцінно-регулятивний.

Гносеологічний компонент визначає теоретичне пізнання образотворчого мистецтва, у тому числі й мистецтва графіки, передбачає такі способи дій діяльності, як-от: сприйняття, естетичну оцінку явищ художньої культури, аналіз – інтерпретацію творів мистецтва, результатом якої має бути сформована ціннісна професійна орієнтація, система знань про мистецтва графіки та її мови, в цілому предметна компетентність вчителя образотворчого мистецтва.

Праксеологічний компонент забезпечує формування знань вмінь, навичок як професійної здатності через методично організовану розумово-практичну діяльність студентів, цілеспрямовану на активне художнє пізнання та учіння й особисте вираження досвіду в процесі художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Оцінно-регулятивний компонент забезпечує контроль і корекцію навчальних досягнень студентів у процесі художньо-пізнавальної, художньо-творчої діяльності, а при необхідності корегування змісту педагогічного супроводу й методичних настанов в освітньому векторі художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

На основі окреслених компонентів педагогічного процесу було визначено складові змісту методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

В побудові організаційно-методичної моделі було використано метод укладення сукупності суттєвих ознак процесу художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість» за блоками, а саме:

- фоновий блок (характеристика культурно-освітнього простору, до якого потрапляє абітурієнт художньо-графічного факультету педагогічного університету (інституту): культурологічне, мистецьке, науково-педагогічне, навчально мобільне, художньо-творче та ін.);

- світоглядний блок (окреслює бажані світоглядні, культурні та поведінкові якості студента, ментальні параметри його особистості);

- блок знань (прогностичне бачення всієї системи теоретичних і прикладних мистецьких знань у галузі мистецтва графіки, якими повинен оволодіти студент, у тому числі з урахуванням вимог існуючих освітніх стандартів);

- блок вмінь та навичок (найбільш суттєві розумово-практичні художні вміння й навички та художньо-творче мислення студентів, які в майбутній художньо-педагогічній діяльності забезпечують виконання професійних функцій);

- блок художньо-творчих якостей особистості (індивідуально зорієнтовані якості навчально-пізнавальної та художньо-творчої діяльності, які слід формувати в процесі художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва з урахуванням його особистісних інтересів і можливостей).

Окреслені блоки спрямували нас до пошуку змісту навчального матеріалу дисципліни «Теорія і практика графіки» й обґрунтування процесуальної складової освітнього вектора та його методичного забезпечення за змістовими модулями та індивідуальної траєкторії навчання студента.

На підставі аналізу наукових поглядів учених та практичного досвіду колег було ухвалено рішення взяти до уваги такі методичні структурно-функціональні складові організації освітнього вектора «навчання – пізнання – учіння – творчість»:

а) *змістовий* – навчально-методичне забезпечення і програма художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва;

б) *методичний* – визначення доцільних засобів, прийомів передачі знань, умінь, навичок з одночасним впливом методичного супроводу навчально-пізнавальної й навчально-творчої діяльності студентів на розвиток художньо-графічного мислення особисті на кожному етапі художнього навчання;

в) *організаційний* – з'ясування системи методичних настанов, спрямованих на продуктивне забезпечення процесу художньо-графічної діяльності студентів, в основу котрого покладено принцип наступності оволодіння програмним матеріалом;

г) *контрольно-аналітичний* – позначення способів перевірки результатів запропонованої методики художньо-графічної підготовки на основі навчально-творчих досягнень студентів.

Базуючись на цих основних структурно-функціональних складових процесу художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, ми остаточно прийшли остаточно до висновку що найсуттєвішими компонентами організаційно-методичної моделі процесу художньо-графічної

підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва є гностичний, праксеологічний та оцінно-регулятивний компоненти.

В ході констатувального експерименту було встановлено рейтинг значущості факторів, що впливають на вибір пріоритетності застосування методичних умов у процесі художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Дослідження здійснювалося у формі спостереження, опитувальника, бесід та анкет із метою визначення вагомості педагогічних умов та впливу методичних настанов на продуктивність процесу художнього навчання студентів основ мистецтва графіки.

Масив опрацьованих матеріалів щодо змісту та компонентів процесу художньо-графічної підготовки вчителя образотворчого мистецтва в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість» становить основою утворення організаційно-методичної моделі.

2. 2. Організаційно-методична модель художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва

Художньо-графічна підготовка нової генерації вчителів образотворчого мистецтва потребує сучасного методичного і практичного аналізу організації навчального процесу. Постановка питання про наукову організацію процесу підготовки майбутніх учителів вимагає і нових підходів до розробки, обґрунтування та впровадження дієвої моделі управління педагогічним процесом художнього навчання і виховання в сучасній системі художньо-педагогічної освіти.

Широке застосування методу моделювання в сучасних педагогічних дослідженнях детермінується розмаїттям його гносеологічних функцій, що обумовлює вивчення педагогічних явищ і процесів на спеціальному об'єкті-моделі, є проміжною ланкою між суб'єктом – педагогом-дослідником і предметом дослідження, тобто між визначеними властивостями та відносинами між елементами педагогічної системи з її методичним інструментарієм [5, 12, 88, 90, 118, 130, 216, 145, 213, 235, 245, 263, 293].

Один із найбільш значимих чинників удосконалення ефективності діяльності учасників педагогічного процесу та вирішення окресленого завдання становлять теоретико-методологічні положення концепції управління педагогічними процесами (В. Беспалько, М. Кларін, В. Краєвський, М. Поташник, В. Полтораєк, І. Якиманська та ін.).

Результати вивчення цього питання свідчать, що фахова підготовка є педагогічно керована на основі засобів непрямого та перспективного управління діяльністю студентів і має бути забезпечена змістом методичних засад. Виходячи з означених тверджень, ми з'ясували, що сучасний педагогічний процес у навчальному закладі професійної освіти об'єктивно потребує методичного оновлення змісту підготовки майбутнього вчителя шляхом дидактично активізуючої спрямованості навчально-пізнавальної та навчально-творчої діяльності студентів.

У ході теоретичного дослідження окресленої проблеми ми гіпотетично визначили, що процес якісної професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва стане результативним та успішнішим, якщо системно й планомірно реалізовувати такі педагогічні умови художньо-графічної підготовки студентів ВПНЗ, як-от:

- побудова теоретичної бази методичних засад процесу художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва;
- створення оптимально ефективної системи методичного забезпечення й комплексу засобів, реалізація яких гарантує досягнення загальної мети художньо-педагогічної освіти та її підсистеми – процесу художньо-графічної підготовки вчителя образотворчого мистецтва;
- вдосконалення змісту навчальних програм, їх теоретичного, методичного та практичного матеріалу;
- використання на заняттях з дисципліни «Теорія та практика художньої графіки» ефективних освітніх технологій та взаємозв'язку структур методів викладання й навчання;
- розробка й упровадження різноманітних форм художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва в освітньому

векторі процесі з урахуванням індивідуальної траєкторії студента в навчально-пізнавальній та художньо-творчій діяльності.

Загально визнано, що однією з найважливіших ознак освітньої діяльності є поява в результаті її здійснення таких розумово-практичних новоутворень як: знання, уміння, навички та творчі здатності особистості. Так, Л. Виготський, звертає увагу на відкриття нового знання в процесі рішення навчально-творчих проблем; Г. Костюк навів чітке визначення особистості як складної системи і структури діяльності. «Властивості особистості, - писав він, - що утворюються під час діяльності, включаються до структури її наступної діяльності, зазнають у ній різних змін, диференціюються, інтегруються і стають компонентами більш складного цілого, яким є структура особистості, тобто стійка й разом з тим динамічна система психічних властивостей» [129, с.81]. Учений наголошує, що «проходячи у своєму професійному становленні через діяльність, якості особистості зберігають у своїй основі стійку характеристику діяльності у вигляді трьох її боків – змістової, мотиваційної та операційної» [129, с.17], і завдяки цьому в певних ситуаціях вони можуть бути включені в подальшу діяльність як її структурно-функціональні регулятори. В структурі особистості вчений виділяє такі її підструктури, як: а) підсистема спрямованості – ставлення особистості до навколишнього світу, за яким стоять її потреби та інтереси, ціннісні орієнтації, цілі й настанови, моральні та інші почуття; б) характер як індивідуальна своєрідність психічного складу особистості, що виявляється в її ставленні до суспільства, до інших людей, до праці, до своїх обов'язків, до себе самої; в) підсистема освіченості, що пов'язана із набутими нею знаннями (останні визначаються також формою існування свідомості); г) свідомість і самосвідомість, завдяки яким людина власне й стає особистістю, що усвідомлює навколишнє буття та саму себе, свої ставлення, функції та обов'язки; д) розумові якості особистості, що визначають внутрішні можливості здійснення виокремлених людиною цілей; е) динамічні особливості поведінки (темперамент) особистості, що є спадковими за своїм походженням, але певним чином підпорядкованими соціально визначеним її рисам. Розглядаючи діалектику зовнішнього і внутрішнього під час розвитку особистості,

Г. Костюк стверджував, що в конкретних умовах навчання та виховання рушійні сили її розвитку постають у формі нових цілей і завдань, які ставляться зовні перед нею, але сприймаються, усвідомлюються нею й стають внутрішніми суперечностями, цілями її власної діяльності. Вчений виразно показав функціональні можливості особистості в регуляції діяльності людини на прикладі її ролі у здійсненні процесу розуміння. В дослідженнях Г. Костюка процес розуміння виступає як структурований процес, який має такі його складові:

- а) потреби й мотиви розуміння;
- б) ознайомлення з фактами, відображення, усвідомлення об'єктивного змісту, складних зв'язків в об'єктах розуміння;
- в) цілеспрямованість, тобто спеціальні питання, цілі, завдання розуміння;
- г) пошук засобів розуміння, продуктивний, результативний бік цього процесу;

д) емоційний аспект процесу розуміння. В цьому полягає фактично діяльнісний аспект процесу розуміння особистістю об'єктивної дійсності в його головних структурно-процесуальних компонентах. Науковець підкреслював, що «важливу роль в успішному перебігу розуміння відіграє оволодіння особистістю методами та прийомами логічного мислення, діалектичною логікою, що необхідно для глибокого проникнення у сутність явищ, а також уміння аналізувати власний процес мислення, контролювати його течію, перевіряти його результати та застосовувати їх на практиці» [129, с.222]. На його думку Такий розгляд особливостей діяльнісного процесу, за розумінням ученого, не тільки забезпечує регуляцію і управління діяльністю в цілому і окремих його складових, таких як багатофакторні розумово-практичні операції, способи дій, але й змінюється за якісними параметрами.

Концептуальні погляди вченого на особистість як цілісну систему стали науково-теоретичним підґрунтям визначення змісту регулятивно-рефлексивного компонента й змістовного оновлення методичного забезпечення процесу художньо-графічної підготовки студентів.

Варто підтримати думку вчених в галузі мистецької педагогіки про те, що професіоналізація особистості має бути підпорядкована логіці освітньо-мистецького процесу, протікання котрого здійснюється за умов використання педагогічних законів та дидактичних принципів, вироблених академічною системою художнього навчання [225, 260, 290].

Отже, розробка та обґрунтування змістовних складових організаційно-методичної моделі художньо-графічної підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів є нагальним завданням даного дослідження.

Аналіз складових процесу художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя ми першочергово пов'язуємо зі змістом загальних законів навчання та виховання, а також із закономірностями художнього навчання, які набули визнання у науково-педагогічній спільноті фахівців. Це надає можливість свідомо передбачити змістовність діяльності учасників педагогічного процесу.

Так, при визначенні змісту організаційно-методичної моделі ми спиралися на теоретичну базу, яку становлять положення педагогічних законів, виокремлених С. Гончаренко [74]. Серед них є найбільш значимі для педагогічної практики, а саме: закон соціальної зумовленості цілей, змісту, форм і методів навчання; закон взаємозв'язку творчої самореалізації учня й освітнього середовища; закон взаємозв'язку навчання, виховання і розвитку; закон обумовленості результатів навчання характером діяльності й спілкування учнів; закон цілісності та єдності педагогічного процесу; закон взаємозв'язку і єдності теорії та практики в навчанні; закон активної діяльності; закон впливу на розвиток особистості.

Вчені Н. Гузій, С. Коновець Г. Костюк, І. Туманов розкривають ознаки утворення нових цілей і змісту діяльності особистості, окреслюють пізнавальні мотиви способів дій продуктивної діяльності, які виступають в якості орієнтованої основи освітньої діяльності. Ми підтримуємо наукові погляди вчених, що покладання на виокремлені ознаки дозволяє розкрити внутрішні й зовнішні зв'язки методичних засад процесу пізнання, учіння та творчості студентів в освітньому векторі.

Наукова організація освітнього вектора художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва нами розглядається на основі теорії управління педагогічним процесом., що дозволяє розглянути складові методики викладання основ мистецтва графіки на заняттях дисципліни «Теорія і практика графіки». На рисунку 1.2. наочно виокремленні й процесуально взаємопов'язані складові методики викладання основ мистецтва графіки.

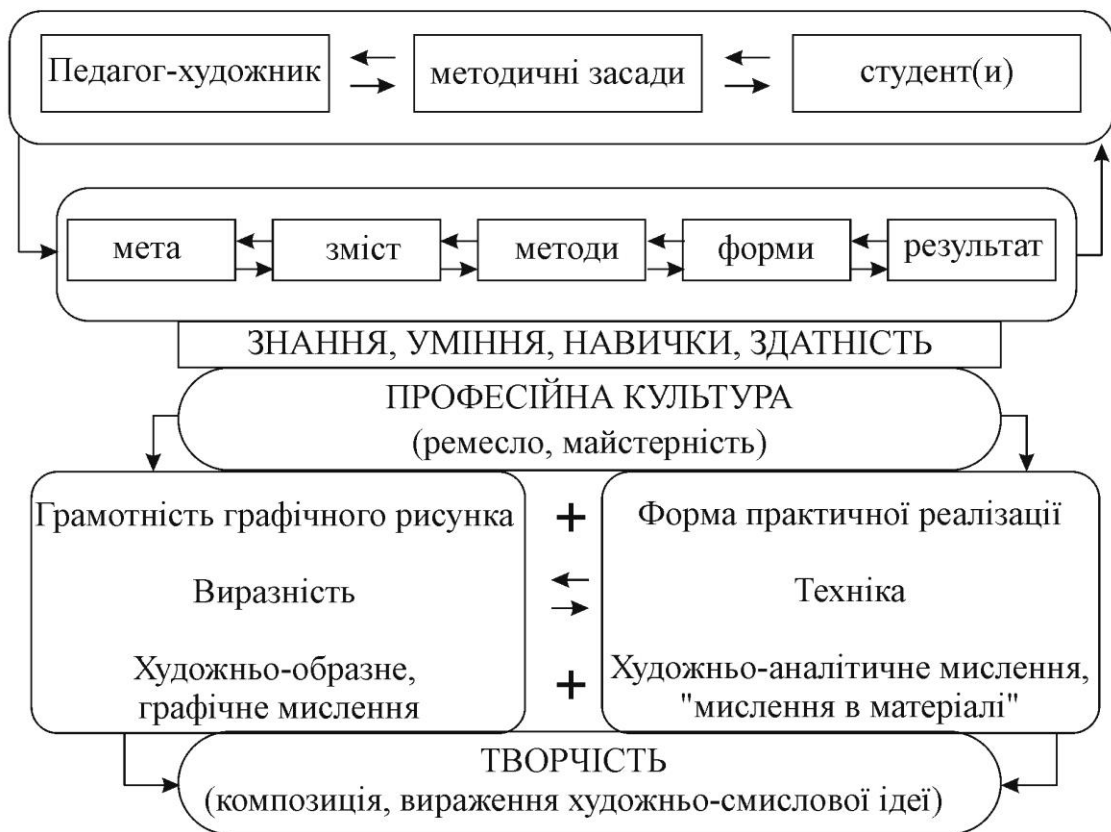

Рисунок 1.2. Складові методики викладання дисципліни «Теорія та практика графіки» в освітньому векторі художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва (*авторський варіант*)

Для оволодіння професійним ремеслом і майстерністю передусім потрібно засвоїти суму знань про художні засоби, способи і прийоми формотворення й образотворення, щоб продуктивніше їх реалізовувати в практичній графічній діяльності. Використання графічних технік і специфічних формоутворюючих способів і прийомів ми розглядаємо як процес формування «мислення в матеріалі», що становить одну із методичних умов професійної

художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя [219].

На наше переконання такий педагогічний підхід має доцільну значимість для методики художньо-графічної підготовки студентів на всіх етапах освітнього вектора за будь-якими навчально-пізнавальними та художньо-творчими завданнями різного рівня складності. Художники-педагоги акцентують на тім, що для оволодіння професійним ремеслом і майстерністю передусім потрібно засвоїти суму знань про художні засоби, способи і прийоми формотворення й образотворення, щоб продуктивніше їх реалізовувати в практичній графічній діяльності. Використання графічних технік і специфічних формоутворюючих способів і прийомів ми розглядаємо як процес формування «мислення в матеріалі», що становить одну із методичних умов професійної художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя [198].

Для наочного сприйняття розмаїття художніх засобів формотворення та образотворення було визначено основні види графічних зображень та їхні способи і техніко-технологічні прийоми виразного графічного відтворення образу об'єктів зображення. Як основні складові художньої графіки в методиці навчання ми їх використовуємо у взаємозв'язку. Наведені нижче художні засоби використовуються в різних видах графіки (див. рис. 2.2).

Проведене на художньо-графічному факультеті Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського пілотажне дослідження з означених питань засвідчило, що важливою методичною умовою художньо-графічної підготовки студентів є застосування в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість» як класичних, так і альтернативних, інноваційних принципів відображення форм реального світу різноманітними прийомами і способами графічного рисунка. В методиці художнього навчання студентів основ мистецтва графіки ми використовуємо академічну форму підготовки, в основу котрої покладено систему практичних завдань-вправ з основ художньої мови графіки, виконання яких студентами забезпечується методичним супроводом-настановою.

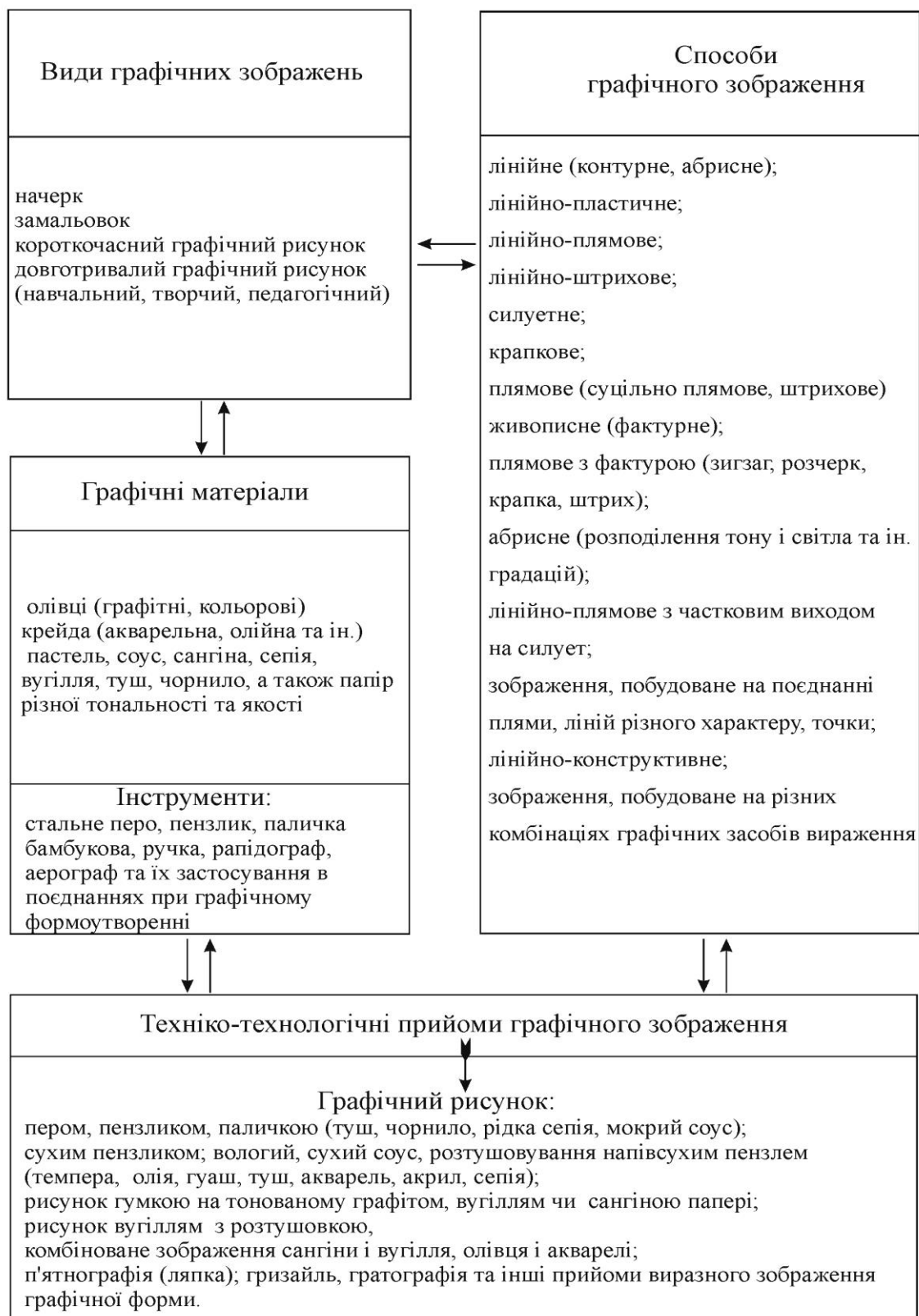

Рисунок 2. 2. Художні засоби формування та образотворення в графіці
(авторський варіант)

Одним із провідних новоутворень процесу професійного навчання основ мистецтва графіки є формування психологічної системи навчально-пізнавальної та художньо-творчої діяльності особистості безпосередньо при взаємодії викладача і студентів. Організаційно така взаємодія пов'язана з умінням викладача реалізовувати методичні засади у досягненні результатів – якісного рівня продуктивної художньо-графічної діяльності студентів. Педагогічне розуміння й методична здатність викладача щодо забезпечення й супроводу настановами процесу навчання основ мистецтва передбачає визначення мети й завдань, відбір навчального матеріалу, планування педагогічних взаємодій, контроль і регуляцію навчально-пізнавальної та художньо-творчої діяльності студентів упродовж усього терміну їхньої професійної підготовки в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість»

При проектуванні методичної моделі художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва нами була приділена особлива увага визначенню методично вмотивованих умов культурно-естетичного виховання в процесі їхньої професіоналізації.

Проаналізовані концептуальні погляди вчених стали підґрунтям для нашого педагогічного пошуку вихідної позиції складових змісту організаційно-методичної моделі художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Такими методично вмотивованими складовими передусім є теоретичний і практичний, наочно-методичний матеріал, зміст якого спрямовано на:

- а) усвідомлене сприйняття теоретичних положень мистецтва графіки;
- б) формування розуміння своєрідності мови художньої графіки, тобто мислення в матеріалі;
- в) глибоке засвоєння залежності композиції від прийнятих типів зображальної поверхні та способів художнього вираження засобами графіки;
- г) опанування психологічних закономірностей зорового сприйняття та способів користування ними для створення художньо-образної структури графічної композиції в її функціональному зв'язку із застосуванням різноманітних способів та прийомів графічного зображення художніми матеріалами (мислення в матеріалі);
- д) оволодіння принципами творчого методу створення

графічної композиції (від задуму до відтворення художнього образу в заключному етапі) на основі міцних знань техніко-технологічних процесів та практичних умінь використовувати зображально-виражальні засоби різних графічних технік, виявляючи їх особливості при виконанні творчих робіт.

Важливість завдань-вправ для кожного етапу освітнього вектора «навчання – пізнання – учіння – творчість» пояснюється не тільки опануванням знаковою системою, що оформлюється в графічному вираженні образу, але й загальністю кількісних відношень знаків-образів як художньої мови графічного мистецтва. Методичний розгляд цих питань потребує наочно-інформаційного пояснення, настанови, що й створює педагогічне поле для матеріалізації художньої теорії мистецтва графіки в практичних завданнях не тільки в умовах майстерні під час занять під керівництвом викладача, але й у процесі самостійної творчої діяльності студентів.

Програмний матеріал дисципліни «Теорія і практика графіки» в організаційно-методичній моделі ми розглядаємо як систему завдань за різноплановим змістом складності, що складаються з чотирьох блоків: форма і формоутворення; графічна мова, прийоми та способи графічного вираження форми та образу в матеріалі; засоби художньо-образного вираження задуму; основи графічної композиції та художньо-графічна, прикладна творчість у галузі мистецтва графіки.

Перший блок завдань включає вивчення форми об'єктів навколишнього предметного середовища, специфіку формоутворення в графіці, опанування графічної палітри як інструмента формоутворення, графічного зображення на площині паперу конкретного формату.

Другий блок завдань передбачає оволодіння на професійному рівні основними методами графічного зображення на двомірній площині, усвідомлення загальних правил та закономірностей формоутворення, способів оформлення логіки побудови думки почуття у виразному зображенні засобами оригінальної чи друкованої графіки.

Важливим методичним аспектом системи художнього навчання основ графіки є обґрунтування художньо-естетичних категорій, якими повинен

керуватися студент у процесі учіння за програмою дисципліни. Такими художньо-естетичними категоріями передусім є: організація елементів рисунка графічного зображення на аркуші паперу; виявлення декоративної форми, пластичної ідеї та єдності стилістичної характеристики рисунка засобами графічної палітри; застосування в графічних зображеннях пластичної метафори, пластичної домірності, знака та знакової моделі для вираження ефектів форми в графічному рисунку, що в цілому складають образну структуру художньої графіки.

Третій блок завдань передбачає вивчення та практичне опанування різних засобів відображення предметного середовища на площині, оволодіння техніко-технологічними прийомами та способами графічного зображення конкретними зображальними матеріалами та інструментами. Методичний супровід-настанова в педагогічному процесі пізнання – учіння передбачає: оволодіння змістом структури образотворчої графічної діяльності студентів, засвоєння ними на практичному рівні творчим методом створення графічної композиції, графічного зображення з натури, по пам'яті, за уявленням; творчий вияв у графіці різного роду та призначення – малюнки, замальовки – вправи для очей і руки та формування спостережливості, зорової пам'яті, композиційних, допоміжних рисунків для станкових графічних аркушів та ескіз-картонів для гравюри; графічні композиційні замальовки до літературних творів та графічно-композиційні начерки різноманітних варіацій на одну тему; формування мислення в матеріалі (виконання в різноманітних техніках оригінальної та друкованої графіки).

Четвертий блок програмних завдань характеризується більш високим рівнем опанування практичних способів дій художньо-графічної діяльності через виконання самостійних творчих завдань, композицій на задану тему, проектування творчого методу створення різноманітних композицій та визначення авторського стилю. В цьому блоці передбачається можливість застосування варіативних завдань творчого характеру залежно від індивідуального рівня навчально-творчих досягнень студента. Важливим методичним аспектом цього блоку є настанова студентам з боку викладача на

розвиток художньо-образного бачення, а не естетичного споглядання. Споглядання, тобто розглядання, надає можливість більш уважно розглянути предмет, а бачення надає ясність, яку не може надати споглядання, що рівнозначно, за П. Чистяковим, вислову «дивитись і не бачити» [279]. Цілеспрямоване бачення надає можливість визначити естетично-художню цінність зображуваного об'єкта в системі художньої форми, художньо відтворити результати спостереження та образних уявлень у графічному зображенні в єдності виразних і зображальних засобів та мислення в матеріалі.

Відповідно до основних вимог, визначених блоками, навчально-пізнавальна діяльність, процес учіння і творчості передбачають оволодіння програмним матеріалом за змістовими модулями та модулями індивідуально-творчих проєктів, які опановуються студентами на заняттях під керівництвом викладача, а також самостійної роботи й під час проходження пленерної практики.

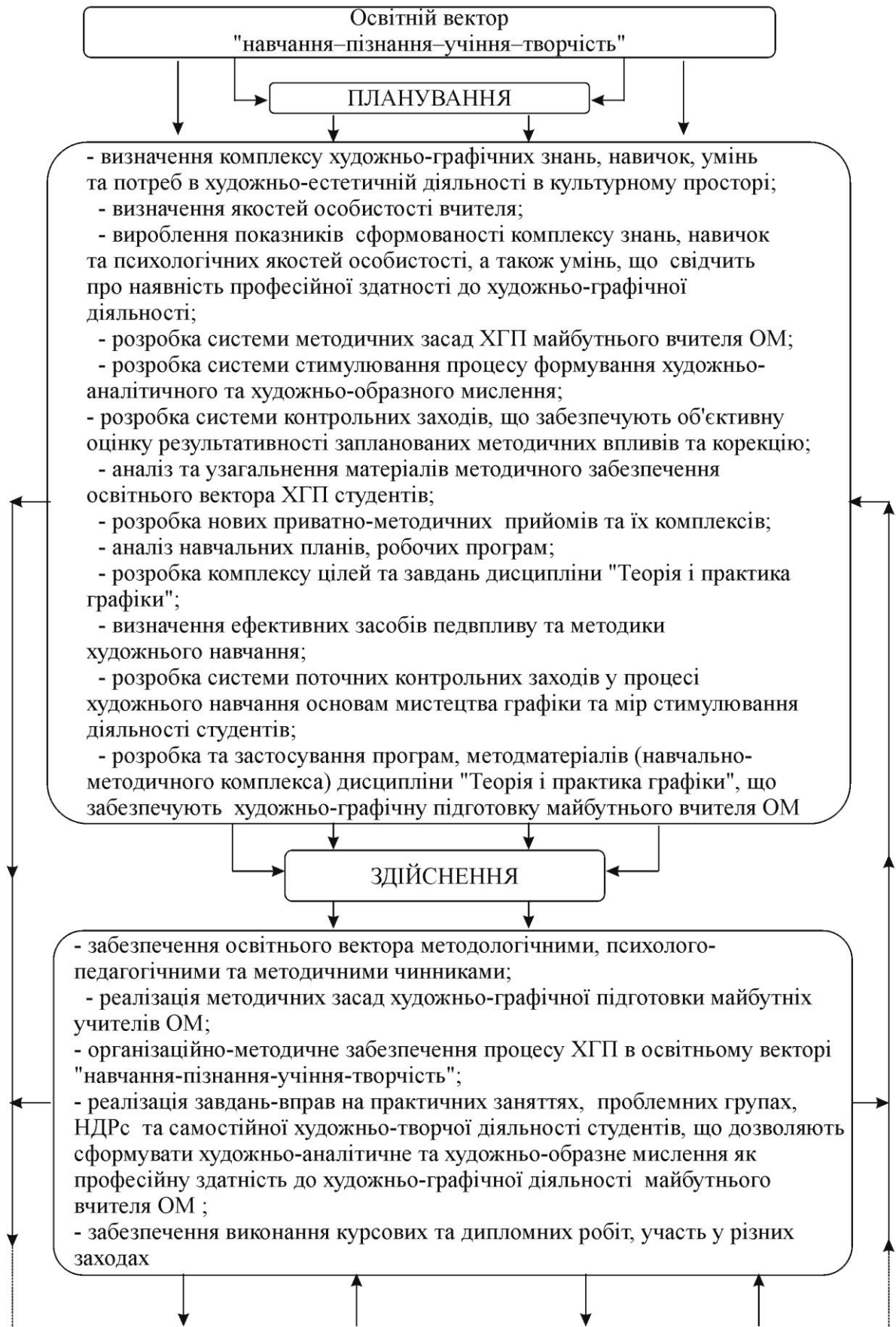
В змісті методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва було передбачено систему різноманітних типів практичних вправ, різних за рівнем і ступенем складності завдань, котрі функціонально формуються в три групи згідно з вище визначеними блоками. Перша група утворює систему формально-композиційних вправ, друга – систему предметно-композиційних вправ, третя – композиційну сюжетно-сміслову систему творчих завдань.

Значно важливою умовою в комплексі методичних засад є наочне навчання як методичний інструментарій викладача, як метод забезпечення процесу розкриття художньо-теоретичних положень та передачі мистецького досвіду, як наставляння, настанова й пробудження до цілеспрямованих розумово-практичних способів дій особистості в графічній діяльності, як обґрунтування закономірностей формоутворення засобами образотворчої мови за допомогою візуально-інформаційного показу, пояснення програмного матеріалу у формі педагогічного рисунка для засвоєння їх у навчально-творчій практиці студентів.

Такий методичний підхід, як свідчить практика, є доцільним методичним взаємовпливом на розвиток особистісних здібностей, формування потреби у творчій художньо-графічній діяльності студентів за законами краси. Сутність вправ є вихідним засобом для формування художньо-графічних способів дій (художньо-аналітичного та художньо-образного мислення), спрямованих на практичну навчально-творчу діяльність особистості в освітньому векторі.

Під час розробки організаційно-методичної моделі художньо-графічної підготовки студентів в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість» були застосовані основні положення моделювання педагогічних систем і процесів, викладених у праці В. Міхеєва [168]. При оформленні змісту елементів структури моделі використовувалися принципи концепції професійно-діяльничої підготовки вчителів, викладених в нормативних документах для розробки складових систем стандартів вищої освіти [120] та наукових працях Г. Атанова [12], В. Галагана, В. Орлова, О. Отич [58], М. Дмитрієвої, А.Штейнберга [90], М. Кларіна [118], теорія навчальних задач (психолого-педагогічний аспект) Г. Балла [17], а також теорія і практика навчання основ графіки [264]. При визначенні її змісту також керувалися вимогами комплексу нормативних документів для розробки складових стандарту вищої освіти в Україні та вимогами Державного стандарту загальної середньої освіти (художня культура) [84]. Ми спиралися на ряд концептуальних положень дослідників (І. Богданова [29], Я. Болюбаш [30, 49], В. Бондар [31], Б. Гершунський [63], Г. Костюк [129]), котрі відзначають, що моделювання як метод дослідження – це логіка спрощення.

Для організації та оптимального методичного забезпечення освітнього вектора художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва ми розробили структурну модель педагогічного управління цим процесом (див. рисунок 3.2).

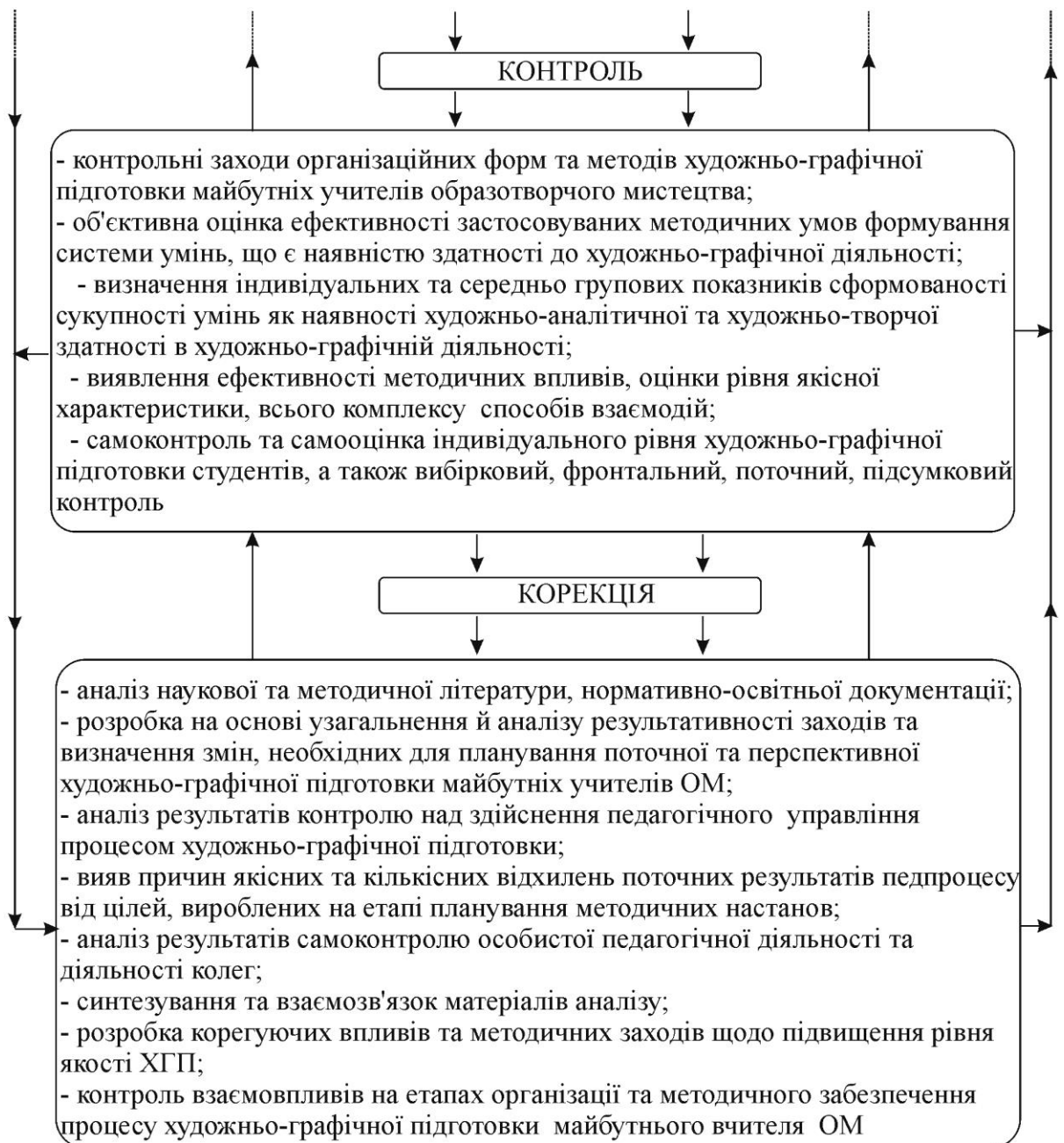

Рисунок 3.2. Структурно-функціональна модель педагогічного управління процесом художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва (авторський варіант).

Структурний зміст педагогічного управління процесом художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва передбачає планування освітнього вектора, його здійснення, контролю та корекції. Так, при плануванні цього процесу здійснюється вивчення педагогічних умов та методичних засад відповідно до мети та завдань програми «Теорія і практика

графіки». Для забезпечення діяльнісного процесу художньо-графічної підготовки студентів використовується навчально-методичний комплекс матеріалів супроводу теоретичних й практичних занять та їхньої самостійної роботи.

В процесі художньо-графічної підготовки студентів важливим є контроль за рівнем навчально-пізнавальних та художньо-творчих досягнень. Для цього здійснюється ряд заходів, як-то: виявлення індивідуальних та середньогрупових показників якісного рівня художньо-графічної підготовленості студентів (фронтальний, поточний, вибірковий, підсумковий). На основі аналізу показників контрольних заходів викладач (викладачі) дисципліни «Теорія і практика графіки» здійснює вияв причин якісних та кількісних відхилень результатів впливу методики художньо-графічної підготовки студентів на будь-якому етапі освітнього вектора й здійснювалося корегування її змісту.

Розгляд структурних складових педагогічного управління процесом художнього навчання студентів ВПНЗ дозволив нам укласти структурно-логічну конструкцію організаційно-методичної моделі художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва (рисунок 4.2). Складові моделі організаційно-методичного забезпечення освітнього вектора художньо-графічної підготовки студентів за своїм змістом є керованим, безупинним і циклічним багатofакторним процесом навчання (педагогічні дії викладача) та навчально-пізнавальної й художньо-творчої діяльності студентів. Значна роль в цьому процесі відводиться доцільної методики викладання дисципліни «Теорія і практика графіки» як складової освітнього вектора. Показники розвідувального експерименту засвідчили, що упровадження практики педагогічного управління процесом художньо-графічної підготовки студентів дозволяє значно на якісному рівні формувати професійну здатність до художньо-графічної, творчої діяльності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Методика художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва детермінується характером процесу педагогічного управління діяльності особистості у змісті траєкторії навчання основ мистецтва графіки.

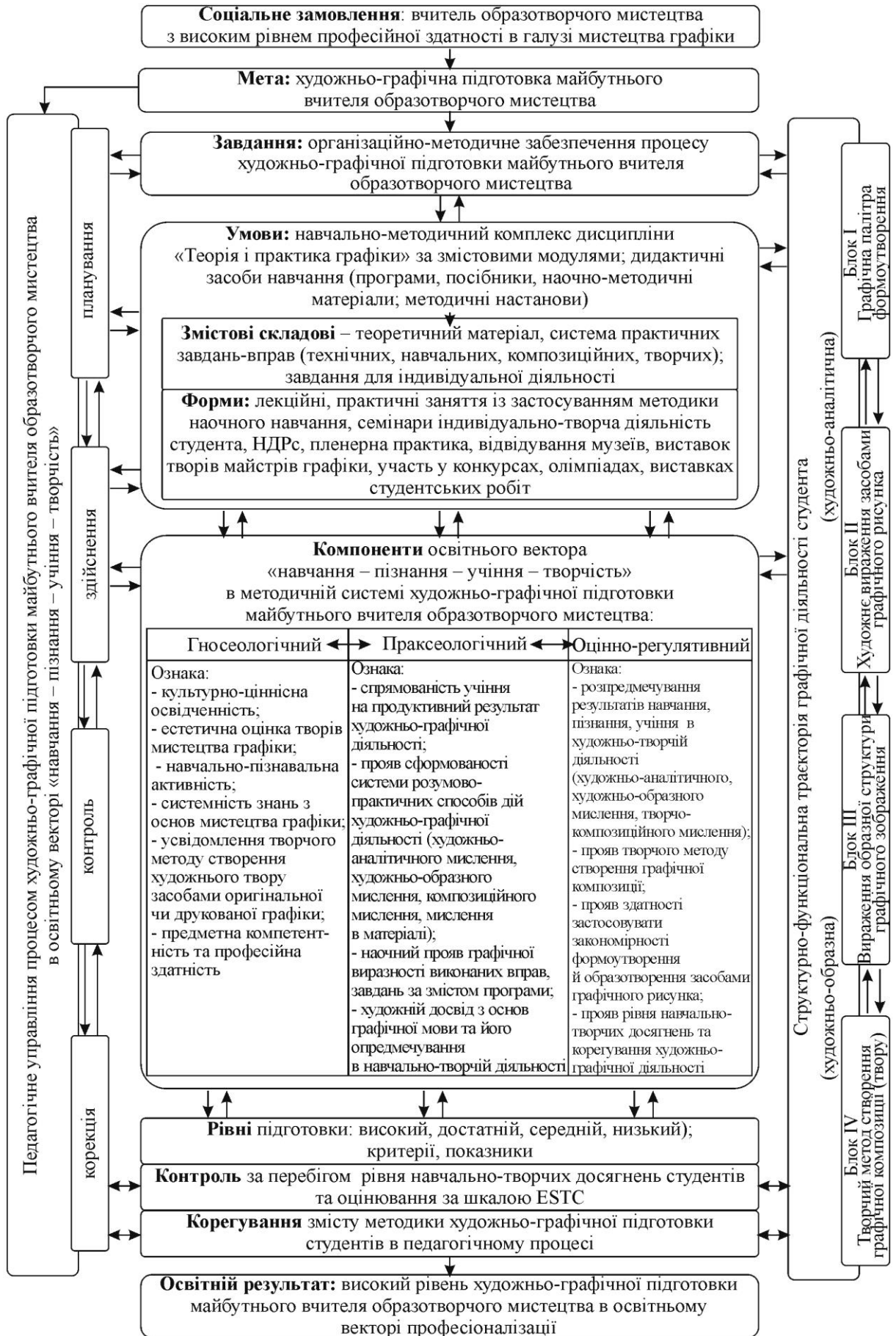

Рисунок 4. 2. Організаційно-методична модель художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва (авторська)

Організаційно-методична модель художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва передбачає навчально-методичний комплекс дисципліни «Теорія і практика графіки», зміст програми котрої укладено як систему теоретичного матеріалу й практичних завдань і вправ за змістовими модулями та модулями для самостійної індивідуально-творчої діяльності (колективного проекту).

Зазначимо, що запропонована модель може бути ефективною в тому разі, якщо до методичної системи художнього навчання включити такі дидактично зумовлені складові ознаки навчально-творчої діяльності студентів:

а) художньо-теоретичні знання техніко-технологічних процесів зображення різними графічними матеріалами, тобто знання про прийоми і способи виразного зображення форми, художнього формоутворення;

б) навчально-аналітичні вміння й практичні навички творчо-технологічного процесу створення образу.

Водночас оволодіння художньо-образною формою в процесі створення композиції засобами художньої графіки передбачає систему вправ та завдань різного рівня складності. Зазначені методичні умови забезпечують протікання навчально-пізнавальної та художньо-творчої діяльності студентів у процесі їхньої художньо-графічної підготовки.

Кожен із блоків освітнього вектора містить методичні настанови, спрямовані, по-перше, на рефлексію закономірностей графічного формоутворення за такими показниками, як-от: наявність рухомого сприйняття, всебічне сприйняття моделі з різних кутів зору; сприйняття силуетного пластики, ритму; експресії як внутрішніх протиріч, архітектоніки і морфології форми моделі, натури; світлотонових мас моделі і співвідношень форми та тла; зображальної площини як художньої площини, яка у своїй відповідності бере участь у формоутворенні та відтворенні відношення форми до тла на площині аркуша паперу; композиційної структури графічного зображення в узагальненій формі, оскільки графіка неможлива у своїй основі без композиційної побудови й організації художньо-зображальної площини будь-якого формату (через свою специфіку матеріального рішення зображення)

відповідно до техніко-технологічних можливостей художніх матеріалів та використання інструментів для графічного відтворення образу певної моделі; емоційне сприйняття не тільки вигляду натури, але й стану, що естетично впливає на почуття образу; сприйняття характерних рис, окремих виразних елементів в узагальненій формі.

По-друге, – на формування художнього уявлення в процесі графічної навчально-пізнавальної та творчої діяльності, що виявляється за такими показниками: сюжетно-образна характеристика об'єкта зображення; художньо-образний задум графічного зображення; наявність образних зіставлень у графічному зображенні; уявлення про пластику й графічність об'єкта зображення, що наочно виявляється в навчально-творчих роботах студентів; уявлення про взаємодію раціональних і емоційних напрямів способів дій у графічній діяльності в процесі створення графічного зображення; уявлення про засоби вираження графічної форми, про технологічні можливості формоутворення певними художніми матеріалами; уявлення про можливості включення в процес графічного зображення елементів попередньо осмисленого сприйняття, віддзеркаленого у свідомості; про обсяг образотворчих способів дій та їх усвідомлення у вирішенні завдань графічного зображення; про найбільш значні властивості форми моделі, що розкривають її образ; уявлення про хід виконання завдання в пошуках художньо-графічного образу засобами певної техніки графіки та можливостями графічних матеріалів; усвідомлення творчого методу створення графічного твору.

По-третє, – на формування і розвиток техніко-технологічних умінь і навичок та практичного оволодіння як наявності професійної здатності до відображення мотивів сприйманої дійсності на зображальній площині певними графічними матеріалами, що виявляються за такими специфічними ознаками: передача характеру форми, пластично-виразної суттєвості графічної форми; правильна організація роботи певними художніми матеріалами та вміле використання графічної палітри; ступінь застосування прийомів і способів графічного відтворення виразного зображення у формі образу; ступінь

варіативного рішення в передачі виразного зображення та пластичного оформлення елементів структури рисунка в композиції графічного аркуша.

Важливим є також методичні настанови щодо формування позитивної рефлексії студентів на продуктивну творчу діяльність під час виконання графічних композицій, тобто звернення особистої уваги на професійному рівні компетентності уваги до творчого метода створення художнього твору засобами графіки.

Для педагогіки мистецтва ці аспекти є важливими. Визначення їх надало нам можливість виокремити доцільні дидактичні умови організації педагогічного процесу художньо-графічної підготовки майбутніх учителів та сформувати масив методичних засад для його супроводу на заняттях дисципліни «Теорія і практика графіки», зміст котрої укладено в 12 кредитів, що становить 360 годин.

Відтак, спираючись на наукові доробки учених, художнє навчання ми розглядаємо, передусім, як цілісну методичну систему, в якій функціонує багатофакторний і методично організований педагогічний процес діяльності викладача зі студентами. Такий підхід до організації процесу художнього навчання студентів охоплює всі ланки навчально-виховної роботи мистецьких і методичних кафедр педагогічних університетів (див. довідки про впровадження матеріалів дослідження).

Таким чином, як засвідчили показники розвідувального експерименту, розробка й упровадження в педагогічну практику доцільного змісту методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва дозволяє значно на вищому якісному рівні розвивати не тільки творчі здібності, а й формувати професійну здатність до художньо-графічної, творчої діяльності випускника педагогічного університету.

Відповідно до вищевикладеного подальше було розроблено критерії та показники, які забезпечують можливість виявлення рівнів сформованості художньо-графічного досвіду студентів на кожному етапі їхньої підготовки в галузі мистецтва графіки.

З огляду на зазначене, можна стверджувати, що *художньо-графічна підготовка студентів має здійснюватися за такими структурно-логічними складовими освітнього вектора «навчання – пізнання – учіння – творчість» студентів, як-от: мотивація, усвідомлення мети, завдань художньо-графічної діяльності, способи дій художньо-творчої діяльності, осмислення програмних навчально-творчих завдань (вправ-настанов) та завдань самостійної роботи; узагальнення й систематизація та закріплення знань, умінь та навичок у практичній навчально-пізнавальній, художньо-творчій діяльності; самоконтроль та за необхідністю корекція одержаних результатів, і що важливо, цей процес має бути забезпечений педагогічним супроводом у формі методичних настанов.*

Висновки до другого розділу

В ході дослідження з'ясовано сутність педагогічних умов процесу художнього навчання, встановлені відношення між усіма складовими освітнього вектора художньо-графічної підготовки студентів. Відображено зміст складових навчально-пізнавальної та художньо-творчої діяльності студентів із педагогічним супроводом методичних настанов.

Основними складовими художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва є навчання, пізнання, учіння, творчість і забезпечуються педагогічним супроводом методичних настанов навчально-пізнавальну та художньо-творчу діяльність, орієнтованих на формування художньо-аналітичного та художньо-образного мислення.

Взаємозв'язок процесу навчання з боку викладача з пізнавальною, художньо-творчою діяльністю студентів становить багатопланове й складне педагогічне явище, яке потребує чіткого визначення і проектування методичних засад, спрямованих на організацію, здійснення та контроль, а за необхідності – корегування змісту методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Ми прийшли до висновку, що конструювання педагогічної технології управління процесом художньо-графічної підготовки зістовно забезпечує побудову організаційно-методичної моделі з її об'єктами педагогічного

супроводу (дидактичних засобів, форм, методів, настанов, стимулювання студентів до учіння, навчально-пізнавальної та художньо-творчої діяльності, регулювання процесу взаємодії студентів у процесі викладання дисципліни, оцінювання результатів навчальних й творчих досягнень і на основі їх аналізу здійснення корекції, як діяльності викладача, так і діяльності студентів).

Внаслідок аналізу теоретичного викладу вчених та визначених педагогічних умов, методичних засад процесу художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва ми дійшли висновку, що художньо-графічна підготовка майбутнього вчителя образотворчого мистецтва буде якісно й продуктивно протікати за умов методичного забезпечення всіх складових освітнього вектора «навчання – пізнання – учіння – творчість». Весь масив емпіричного дослідження нами був узагальнений, що надало можливість створити організаційно-методичну модель художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, яка має керовану природу, носить пропедевтичний безупинний «наскрізний» і циклічний характер з різним рівнем складності та відповідає вимогам сучасних освітніх концепцій щодо наукової організації і здійснення навчально-виховного процесу підготовки майбутніх учителів у вищих педагогічних навчальних закладах. Складові організаційно-методичної моделі художньо-графічної підготовки вчителя образотворчого мистецтва мають структурно-функціональне призначення для індивідуальної траєкторії художнього навчання студента в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість»

Розробка нових методичних прийомів та їхніх комплексів, спрямована на процес формування навчально-пізнавальних, художньо-пізнавальних і художньо-творчих способів дій графічної діяльності на якісному рівні художньо-аналітичного й художньо-образного, композиційно-графічного мислення студентів.

Впровадження організаційно-методичної моделі художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва, як свідчать результати пошукового експерименту, надає можливість вирішувати такі методичні завдання: застосовувати методичне пояснення основних положень

графічної мови, використовувати метод наочних настанов у формі педагогічного рисунка, сприяти підвищенню особистісної самореалізації художньо-творчих можливостей студента, мотивації розвитку особистісної художньої культури і професійної компетентності.

Аналіз теоретичних здобутків у вітчизняній психології та педагогіці у полі дослідження моделі особистості надав можливість у рамках дисертаційної роботи визначити масив педагогічних умов, що уможливають продуктивніше здійснення процесу навчання основ мистецтва графіки. Найбільш суттєвими є такі педагогічні умови: розгляд навчально-творчих завдань для засвоєння графічної мови; використання методики художнього навчання з методичними настановами; мотивація студентів до учіння та практичної художньо-творчої діяльності.

Розділ III. Експериментальна перевірка ефективності методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва

3.1. Критерії, показники рівня художньо-графічної підготовки студентів вищих педагогічних закладів освіти

З огляду на логіку встановлених психолого-педагогічною наукою основних закономірностей протікання процесу навчання ми передусім спрямували своє зусилля на розробці критеріїв, показників якісних рівнів художньо-графічної підготовки студентів. Визначальними параметрами розгляду цього питання стали основоположні нові підходи до методичних засад художнього навчання основ образотворчого мистецтва, виражених в концепції мистецької освіти Б. Неменського [175]. Відповідно до логіки та принципів художнього навчання ми також врахували критерії, показники рівнів професійної підготовки вчителя образотворчого мистецтва, укладених С. Коновець [122], котрі були адаптовані до розгляду і перевірки ефективності запропонованої нами організаційно-методичної моделі.

Так, до гностичного компонента як продуктивної пізнавальної діяльності ми відносимо критерії, які об'єктивно характеризують здатність студента до художньо-графічної діяльності; достатньо якісний рівень особистісної культури та художньої підготовленості; широта потреб, усталеність інтересів до самовдосконалення в художньо-графічній діяльності (навчально-пізнавальній, художньо-творчій у процесі учіння); сформованість мотивації щодо самовираження та продуктивної художньо-творчої самореалізації в індивідуальній траєкторії освітнього вектора.

Праксеологічний компонент надав змогу з'ясувати критерії щодо наявності систематизованих знань про образотворчу мову мистецтва графіки й психології художньої творчості (художньо-образне сприйняття, уява, мистецько-творча обізнаність) та практичних умінь і навичок графічного зображення на основі художньо-аналітичного мислення (мислення в матеріалі), художньо-образного мислення (композиційне мислення). Оцінно-регулятивний

компонент передбачає розгляд прояву рівня розумово-практичних способів дій, оцінювання синтетично-інтегрованого результату навчання, пізнання, учіння особисті, котра на основі осмислення методичних настанов і рішення графічних завдань рефлексує їх на творчий метод відтворення виразної форми, художнього образу в композиції засобами графіки, тобто художньо-графічну творчість. Критеріями становлять інтегровані показники рівня сформованості художньо-аналітичного та художньо-образного мислення, вираженого в творчому методі створення навчальної чи творчої композиції засобами художньої графіки. При невідповідності якісного рівня художньо-графічної підготовленості студента здійснюється корекція змісту методичних настанов у курсі викладання основ мистецтва графіки й проводиться регулювання педагогічного взаємовпливу на конкретному етапі особистісно-орієнтованої траєкторії «навчання – пізнання – учіння». Окреслені компоненти за своїм змістом дозволяють визначати стан і якість методики художньо-графічної підготовки студентів ВПНЗ.

В дослідно-експериментальній роботі ми застосовуємо синтетично-інтегровані критерії та показники окреслених компонентів для визначення якісних рівнів художньо-графічної підготовки студентів на засадах розробленої методики навчання основ мистецтва графіки.

На основі структурного змісту компонентів процесу художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва, критеріїв та їх показників, й за допомогою організаційних форм і методів використано рейтингові рівні досліджуваного феномена, виражених за 100-бальною шкалою оцінок, а критерії в основному відповідають вимогам багатоцільового механізму Європейської кредитно-трансферної акумулюючої системи (ECTS) й надає можливість виявити рівень художньо-графічної підготовленості. Застосовані показники, критерії якості рівня художньо-графічної підготовленості студентів, їх професіоналізації також відповідають вимогам професіограми вчителя образотворчого мистецтва [82] й Державних стандартів шкільної освіти в галузі «Художня культура» [84].

Рівні художньо-графічної підготовленості студентів виявлялися за шкалою оцінювання ECTS: 90-100 балів – відмінно (A); 75-89 балів – добре (BC); 60-74 балів – задовільно (DE); 35-59 балів – незадовільно з можливістю повторного складання (FX), а 1-34 балів – незадовільно з обов'язковим повторним курсом (FX) у нашому дослідженні не використовувалися.

Критеріальні ознаки художньо-графічної підготовленості уможливили визначення високого, достатнього, середнього, початкового і низького рівнів. Охарактеризуємо їх.

Виявлення *високого рівня* (90 - 100 балів, A – відмінно) здійснювалося за такими показниками:

1. Завдання за змістовими модулями привертають увагу виявами зацікавленого художньо-емоційного ставлення автора до графічного зображення доцільним трактуванням форми та простору, художньою виразністю образу в графічній композиції.

2. У навчальних та творчих роботах вміло узгоджена зображальна якість із художньо-образним зображенням елементів композиції, що свідчить про високий рівень загального й художнього розвитку студента: гарну спостережливість, зорову пам'ять, здатність до художнього сприйняття форми й простору, відчувати й передавати характерну виразність форми, багатство тонових відтінків, просторові зв'язки тощо.

3. Навчально-творчі роботи (завдання) за змістовими модулями характеризуються високим художнім рівнем, вільним володінням основними теоретичними знаннями та практичним застосуванням образотворчих засобів у виразному графічному відтворенні об'єктів різноманітними художніми прийомами та способами. Структура композиції графічного зображення вирішена образно й несе художньо-сміслову навантаженість.

4. Наочний прояв художньо-аналітичного, художньо-образного мислення та особистісної культури в композиційній діяльності, усталеність інтересів до самовдосконалення в художньо-графічній творчій діяльності, обізнаність у психології творчості та творчих методах створення композиції засобами оригінальної графіки.

5. Самостійність у вирішенні завдань індивідуально-творчого проекту, участь у НДР та НТР студентів, у конкурсах, виставках студентських робіт тощо.

Достатній рівень (75-89 балів, В-дуже добре) визначався за такими показниками:

1. Сформована культурологічна позиція до мистецтва, студент емоційно реагує на художньо-образну трактовку в композиції майстра мистецтва графіки.

2. Студент усвідомлює значення теоретичних положень і закономірностей мистецтва графіки, володіє сумою знань, свідоміше обирає їх для вирішення творчих завдань, показує художньо-образне мислення через прагнення до повнішого творчого відтворення художнього образу в графічних композиціях.

3. Студент на практиці достатньо володіє окремими художніми техніками графічного мистецтва. сміливіше експериментує з художніми техніками та матеріалами, але навички графічного зображення потребують удосконалення.

4. Студент не відчуває необхідності у виконанні ескізу для пошуку кращого вирішення графічних гармоній у лінійному та тоновому зображенні композиції. Варіанти художніх рішень графічних робіт такі ж, але в технічному відношенні вони виконані на більш високому рівні.

5. Роботи характеризуються достатнім художнім рівнем сприйняття форми й простору, володінням основними практичними знаннями в галузі мистецтва графіки та достатнім рівнем використання художніх засобів формоутворення й образотворення у виконанні графічної композиції за темами змістових модулів та індивідуально-творчого проекту.

Середній рівень досягнень (60-74 бали, С - добре) характеризувався такими показниками:

1. Студент демонструє знання та рівень володіння художніми матеріалами. Низький рівень володіння образотворчою грамотою не дозволяє йому зробити це відповідно до вимог програми за змістовими модулями.

2. Студент більш свідомо намагається відомими йому графічними засобами виразності розкрити свій задум у композиції; графічною грамотою володіє на рівні елементарних вимог програми.

3. Виконані навчально-творчі роботи характеризуються незначною силою емоційного сприйняття моделі та труднощами практичного використання образотворчих прийомів і художніх засобів графічного зображення.

Початковий рівень (35-59 балів, задовільно - D, достатньо - E) визначався за такими показниками:

1. Навчальним роботам властивий недостатній художній рівень сприйняття об'єктів графічного зображення.

2. Роботи виконані на основі прямого відтворення окремих предметів та їхніх фрагментів, композиція зображень не організована у вибраному форматі.

3. У навчальних роботах й творчому проекті не застосовані художні прийоми та засоби графічного образотворення об'єктів зображення; графічний рисунок примітивний, рівень володіння зображальними вміннями та навичками елементарний; відсутність деяких програмних завдань за змістовими модулями, а знання теорії на недостатньому рівні.

Низький рівень досягнень (1-34 бали, FX - незадовільно) виявлявся за такими показниками:

1. Теоретична підготовка недостатня, знання на низькому рівні.

2. Графічні зображення за змістовими модулями примітивні, схематичні й художньо невиразні.

3. Відсутній творчий підхід у вирішенні завдань змістових модулів програми та індивідуального проекту.

4. Тестування виконано на низькому рівні або відсутній індивідуально-творчий проект.

Основні критерії та їх показники оцінювання навчально-пізнавальних та навчально-творчих досягнень у сукупності визначають характеристику якісного рівня художньо-графічної підготовки студента впродовж навчання в університеті. Для експериментального дослідження ми використали чотири рівня навчально-пізнавальних та навчально-творчих досягнень студентів –

високий, достатній, середній, низький). Низький рівень ми розглядаємо як початковий рівень художньо-графічної підготовки, так як деякі досягнення все ж таки проявляються у студентів.

У дослідженні використовувалися як традиційні форми контролю якісних рівнів сформованості художньо-графічної здатності, так і нетрадиційні форми (тести, рейтинги, блочне оцінювання, перегляд наочних розробок студентами на засіданні кафедри з подальшим аналізом і оцінкою). Питання рівня якості художньо-графічної підготовленості студентів розглядалися в ході кафедрального перегляду навчально-творчих робіт, виконаних під час проходження пленарних практик. При цьому особлива увага приділялася вдосконаленню системи єдиних вимог до оцінювання, виробленню та корекції індивідуальних прийомів і стилю роботи викладача зі студентами, формуванню й розвитку професійно значущих якостей випускника – майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Робота в цьому напрямі регулярно обговорювалася на науково-методичному семінарі та об'єднаних засіданнях кафедр факультету. Результати експертної оцінки методичної діяльності були ухвалені абсолютною більшістю педагогів. На їхню думку, застосовані компоненти, критерії та показники рівнів якості художньо-графічної підготовленості студентів у галузі мистецтва графіки мають оптимальну ефективність.

На основі спостережень, анкетування й експертної оцінки художньо-графічної діяльності кожного студента ми узагальнювали дані індивідуальних показників для отримання середньо групових показників і критеріальної оцінки, котрі дозволили в ході експериментальної роботи з'ясувати ефективність упровадження розробленого навчально-методичного комплексу дисципліни «Теорія і практика графіки».

На підставі результатів пошукового експерименту щодо визначення критеріїв навчально-пізнавальних та художньо-творчих досягнень студентів на заняттях художньою графікою були виявлені та уточнені за змістом такі критерії показників художньо-графічної діяльності студентів, а саме:

а) наявність запасу образного зіставлення, вміння здійснювати варіативний пошук. Цей рівень вимірюється як ступенем відповідності

зображуваного об'єкта графічній трактовці (просторове розташування, конструкція і т.д.), так і виразністю форми;

б) художньо-естетична цінність графічного зображення, що визначається знанням зображальних та виражальних можливостей графіки, культурою застосування образотворчих зображальних засобів графічного відтворення образу; в) здібність до синтезу уявлень, виражених у графічному зображенні, що виявляється в образності композиції, здібність підпорядкувати модель (постановку) задуму графічної композиції.

Крім того, були з'ясовані складові процесу формування художньо-аналітичного та художньо-образного мислення студентів у ході вивчення основ мистецтва графіки. Так, для кожного художнього образу природи необхідно:

а) визначити засоби графічного вираження (різноманітність ліній – м'яка, легка чи штрих для передачі об'єму та відповідної штриховки, використання ракурсів, світлотіні тощо);

б) обрати художні способи виразного графічного зображення;

в) застосовувати необхідні художньо-технічні прийоми, техніко-технологічні методи графічного зображення відповідно до завдань та мети;

г) вибирати папір за фактурою та відтінком;

д) використовувати художньо-композиційні прийоми вираження образного стану природи (спокійний, ліричний, бурхливий тощо), моделі (міміка, жест, рух) загального композиційного рішення змісту природи (композиційна рівновага плям і т.п.);

е) виокремлювати в графічному зображенні ті деталі, частини природи, котрі допомагають вираженню її стану та її образу.

Важливими ознаками якісного рівня художньо-графічної підготовки студента є художньо-аналітичне сприйняття моделі, природи, що передбачає визначення загальної пропорційності елементів графічного зображення форм (передача характеристики форми та її змісту; конструктивне членування форми; знання теорії наочної перспективи – ракурси довільних форм; правильна техніка роботи в матеріалі; ступінь завершеності графічної роботи).

Всі категорії показників було поділено на групи, котрим властивий рівень якості художньо-аналітичного та художньо-образного мислення в процесі методичного супроводу графічної діяльності студентів.

Перша група показників характеризується на рівні сприйняття, а саме: 1) загальних пропорцій об'єктів зображення; 2) наявності умовного простору, планів; 3) різних точок зору на об'єкт зображення; 4) силуетного окреслення форм та їхніх частин; 5) світлотіньових мас форми та фону; 6) експресії як внутрішнього протиріччя; 7) композиційних елементів форм; 8) образного стану та узагальненості графічного зображення; 9) характерних ознак форм.

Друга група показників окреслює змістовність методів активного образного мислення, зокрема: 1) метод формування задуму, уявлення про об'єкт зображення та кінцевий результат графічного зображення; 2) метод художньо-образного зіставлення; 3) метод взаємозв'язку художньо-образного та техніко-аналітичного способів дій для оволодіння графічною формою, котрий являє собою і метод дослідження процесу художньо-творчої діяльності; 4) метод перетворення образу, що передбачає вивчення літературних джерел з питань творчості в художньо-графічній діяльності та визначення загальних програмних вимог до графічних зображень, за допомогою яких створюються передумови до побудови системи образного оволодіння дійсності.

Окреслені показники навчально-аналітичної та художньо-образної діяльності студентів у процесі викладання основ мистецтва графіки надали можливість визначати три групи критеріїв якісного рівня художньо-графічної підготовленості майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Перша група показників виявляє якісний рівень творчого мислення за такими показниками:

1. Прагнення до передачі загальних характеристик форм.
2. Уміння узагальнювати, абстрагувати форму, прагнення до її стилізації.
3. Уміння визначати головне, доцільний зміст графічного зображення.
4. Уміння підпорядковувати деталі форми загальній образній структурі графічної композиції.
5. Здатність знаходити внутрішні смислові зв'язки в цілому.

6. Спостережливість і вміння міркувати та самостійно розмірковувати, тобто аналізувати.

7. Своєрідність та оригінальність мислення, судження.

8. Наявність творчого задуму графічного зображення до початку його практичної реалізації.

9. Загальний рівень образності в графічній роботі.

Друга група показників, що визначає якісний рівень навчально-пізнавальної та художньо-творчої діяльності студента виявляється в таких проявах:

1. Прагнення до передачі динаміки, внутрішнього руху та стану об'єктів графічного зображення.

2. Тенденція до використання образотворчих засобів для вираження і передачі особистого ставлення до об'єктів зображення в питаннях композиційного вирішення, малюнка форм, визначення тону, пропорційних відношень.

3. Прагнення до виразних графічних варіантів вирішення завдання (характер графічного малюнка).

4. Емоційність, що виявляється через креативність, художньо-експресивну манеру виконання графічного зображення.

Третя група показників, що характеризує рівень технічних можливостей студента, визначається такими якісними ознаками:

1. Уміння компоувати зображальну площину формату аркуша паперу.

2. Загальна пропорційність.

3. Конструктивність, тектонічність форм.

4. Рівень просторової організації елементів зображення (глибина, плановість).

5. Застосування закономірностей і послідовності виконання роботи (методика виконання графічного зображення).

6. Знання та вміння використовувати допоміжні прийоми й засоби графічного рисунка.

7. Знання й уміння застосовувати основні закони графічного зображення (основи наочної перспективи, пластичної анатомії, теорії світлотіні, принципи роботи відношеннями).

8. Знання й творче використання різних графічних технік, зображальних можливостей художніх матеріалів та прийомів і способів виразного графічного зображення.

9. Єдність художнього стилю та рівень завершеності графічної роботи.

Отже, важливою методичною умовою художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість» повинна бути нерозривність художньо-аналітичних і художньо-образних способів дій у графічній діяльності студента. Такий підхід визначає методичні положення художньо-графічної підготовки студентів, важливішим серед яких є перехід від навчальних завдань до творчих, тобто від вивчення об'єкту зображення до пошуку його художнього образу, що повинно здійснюватися шляхом послідовної зміни ставлення до форми зображення як об'єкта – спочатку емоційно змістової, потім зовнішньо пластичної, а потім художньо-творчої.

До змісту такого методичного підходу покладено уявлення про форму як пластичну основу художнього образу. Протікання процесу оволодіння основами мистецтва графіки повинно забезпечувати свободу творчого вирішення навчальних завдань (постановок чи графічного зображення за задумом) й одночасно сприяти досягненню навчально-пізнавальних завдань у графічному рисунку. Взаємозумовленість у графічній діяльності навчально-аналітичних і художньо-образних способів дій – важливий аспект методики художнього навчання основ мистецтва графіки.

В ході дослідження були також визначені показники творчих способів дій на кожному етапі художньо-графічної діяльності студентів. Так, на першому із них такими творчими способами дій були: пошук композиційних засобів вираження задуму; вивчення та застосування художніх матеріалів для передачі якісних виразних характеристик натури, об'єктів графічного зображення; вивчення методів та прийомів графічного рисунку й вірне застосування їх під

час роботи; пошук зовнішніх і внутрішніх смислових виразних якостей об'єктів зображення і передача їх у графічному рисунку. Виразність графічного рисунку залежить і від здібності студента бачити, свідомо уявляти та образно мислити, а також від пропорцій, композиційної побудови, тонових відношень форми і тла, художніх матеріалів та їх зображальних можливостей, культури застосування графічних засобів.

Аналіз робіт студентів з позицій застосованої методики художнього навчання засвідчив, що виразність графічного рисунка зумовлюється знаннями студентів з основ мистецтва графіки та навичками техніки художнього вираження форми предмету в графічному рисунку. Знання, уміння та навички забезпечують грамотність графічного рисунку, а графічна техніка зображення виступає як форма їх практичної реалізації (див. рис. 1.2).

Отже, на основі результатів дослідження, ми дійшли визначення, що *образотворчі способи дій творчої діяльності студентів мають бути спрямовані на пошук нового в дійсності, що зумовлюється, по-перше, зв'язком між виразними якостями графічного рисунка та рівнем розвитку творчих здібностей студента, по-друге, між виразністю графічного зображення і розвитком сприйняття (константність, цілісність, структурність, предметність), а також творчими якостями мислення, рівнем оволодіння основами графічної грамоти, їх творчим застосуванням під час графічного зображення, що є важливою умовою методичного супроводу діяльності студента при створенні навчально-творчої роботи.*

Для забезпечення якості діагностики рівня художньо-графічної підготовки студентів застосовувалися визначені компоненти, критерії і показники для того, щоб: по-перше, правильно прогнозувати, проектувати, моделювати ті якості підготовки випускника, які ВПНЗ передбачає отримати в результаті; по-друге, забезпечувати, підтримувати досягнення очікуваного рівня якості художньо-графічної підготовленості студентів, своєчасно реагувати на небажані відхилення від нього та корегувати зміст методики художньо-графічної підготовки студентів; по-третє, підвищувати якість методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого

мистецтва згідно зі зростаючими вимогами до професійної компетентності вчителя образотворчого мистецтва; по-четверте, виявляти й оцінювати реальну якість художньо-графічної підготовленості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, її відповідність вимогам ОКХ, ОПП як складових Державного стандарту освіти та мети завдань програми «Теорія і практика графіки» і при необхідності здійснити регуляцію педагогічних взаємовпливів та методичних настанов в процесі викладання дисципліни «Теорія і практика графіки».

Загальна технологічна побудова процесу навчання, як зазначають учені, художники-педагоги та педагоги-художники (Б. Гершунський, М. Дмитрієва, С. Коновець, І. Пастир, М. Резніченко, О. Рудницька, І. Туманов, І. Якиманська та ін.), потребує його орієнтації на чітко й детально означені цілі. При цьому вихідним положенням для кожної мети є правило, процедура, алгоритм чи еквівалентний їм набір процедур. Інструментальна спрямованість педагогічної технології надає їй широкі можливості у побудові різних систем навчання на основі добору навчальних процедур і методичних настанов як умови педагогічного процесу. Методичні умови розглядаються при цьому як спосіб досягнення вже визначених ззовні заданих цілей. Вченими зазначається що будь-який фрагмент навчального процесу в межах технологічного підходу до його побудови має такі етапи, як-от: загальна постановка мети навчання, перехід від загального формулювання мети до її специфікації, попередня діагностична оцінка рівня навчальних досягнень студентів і визначення оптимальних навчальних процедур; здійснення навчання; оцінка результатів і корекція навчання на основі оперативного зворотного зв'язку. На цьому етапі в ряді випадків можлива корекція – спілкування, що відбувається шляхом повторення відрізка навчального процесу, спрямованого на досягнення цієї мети з деякими варіаціями зміни навчальних процедур. Окреслена послідовність етапів фактично охоплює весь багатофакторний навчальний процес на рівні різної складності програмного матеріалу.

Сутність організаційно-методичного забезпечення процесу художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва

полягає в тому, щоб організувати і стимулювати навчально-пізнавальну та активізувати художньо-творчу діяльність студентів у курсі викладання дисципліни «Теорія і практика графіки» на основі добору методичних засад у взаємодії безперервного діалогу викладача та студентів. З огляду на це передбачено визначення складових програми і моделювання методики проведення експериментальної роботи з досліджуваної проблеми.

Виходячи із вищевикладеного, доцільно припустити, що навчання основам мистецтва графіки в процесі професійної підготовки студентів структурно може бути побудоване за умов, коли педагогічний процес передбачає систему доцільних методичних засобів формування здатності до продуктивного пізнання, учіння, творчості, самоорганізації і самоконтролю. Для цього потрібно в процесі художньо-графічної підготовки студентів реалізувати визначені в другому розділі дисертації методичні засади, оскільки зазначені здатності художньо-аналітичного й художньо-образного мислення, «мислення в матеріалі» не є природною властивістю особистості. Саме про це свідчать результати аналізу діяльності студентів та педагогічної діяльності викладачів, котрі не враховували відповідні закономірності художнього навчання та методичні засади художньо-графічної підготовки в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість».

Для художнього пізнання основ художнього формоутворення та образотворення визначаються поняття таких зображально-графічних засобів:

1) лінія – контурне окреслення, розмежування кордонів кольорових, тонових, світло-тонових мас, предметів і тла в передачі простору.

2) тон – суцільності тону; утворення тонових нюансів чи контрастних відношень; виявлення великих тонових відношень і поняття про закономірності переходу світла у тінь чи навпаки.

3) пропорційність – відповідність частин цілому в межах однієї моделі, об'єкта; передача величини предметів, об'єктів, що входять в однопланове зображення; передача пропорцій залежно від простору та планів.

4) форма – подібність та відмінність форми силуетного окреслення предметів, об'єктів та їх частин; вивчення розподілу світлотіньових чи тонових

мас; диференційоване застосування знання про зміну тону й контрасту для визначення акценту, композиційного, смислового центру та виявлення планів у графічному зображенні мотиву.

5) перспектива – орієнтація відносно площини аркуша паперу, оцінка нахилу, вертикалі й горизонталі, розуміння взаємного просторового розміщення предметів та їх частин у графічному зображенні; оволодіння явищами загородження, що визначає характеристику взаємного розміщення предметів, об'єктів в уявному просторі на площині паперу; упорядкування простору в графічному зображенні (лінія горизонту, точка зору, наочна перспектива) і поняття про взаємне скорочення – ракурс форм.

б) композиція – з'ясування величини формату залежно від характеру графічного зображення; гармонійне розташування предметів, об'єктів на площині на основі ритму чи контрасту, рівноваги чи динаміки відносно зорового центру; вибір місця джерела освітлення та його направлення; побудова зображення в глибину, організація планів, визначення горизонту, деталізація та узагальненість зображення.

Система навчання основ графічної композиції методично була орієнтована на творче самовизначення індивіда кожного студента. Прояви якісного рівня навчально-творчих досягнень студентів у процесі пізнання та оволодіння мовою графічного мистецтва вимагає урахування індивідуальних особливостей інтелектуального, психологічного розвитку особистості.

Таким чином, методичну основу освітнього вектора «навчання – пізнання – учіння – творчість» становить нерозривність розумово-практичних, художньо-аналітичних і художньо-образних способів дій графічної діяльності студентів. Такий підхід визначає основні положення методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, важливим серед яких є перехід від навчальних завдань до творчих і передбачає послідовність художнього навчання – від вивчення об'єкта пізнання до пошуку його художнього образу, а отже, повинен здійснюватися шляхом послідовної зміни ставлення до форми зображення як об'єкта, до форми як самоцілі, до форми як засобу характеристики – спочатку емоційно змістової, потім

зовнішньо пластичної, а зрештою – художньо-творчої. До змісту такого методичного підходу покладено уявлення про форму як пластичну основу художнього образу. Протікання процесу оволодіння основами мистецтва графіки повинно забезпечуватися системою навчальних і творчих завдань, що передбачають взаємозумовленість у графічній практичній діяльності студента художньо-аналітичних і художньо-образних способів дій, спрямованих на пізнання й реалізацію знань з основ мистецтва графіки. Вивчення цих аспектів процесу художньо-графічної підготовки є найсуттєвішим для забезпечення методичними умовами, настановами в ході навчання студентів основ мистецтва графіки.

В методиці викладання основ мистецтва графіки ми використовуємо такі типи вправ, які повинні бути виразно виконані за мінімум часу, зокрема, з метою:

- розкриття основ образотворчої мови за змістом програмного матеріалу;
- розвитку психофізіологічних особливостей сприйняття форми, кольору, конструкції, простору;
- розкриття прийомів та способів виразного зображення різними художніми матеріалами;
- виявлення образного стану об'єктів зображення в композиції тощо.

Систематизація, порівняння й аналіз різних аспектів процесу навчання дозволило уточнити сутність змісту художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва, тим самим з'ясувати об'єктивно існуючі стійкі зв'язки та відношення між ознаками і подіями в реальному навчальному процесі.

При вивченні методичних засад протікання процесу художньо-графічної підготовки ми виявляли, а потім встановлювали його окремі закономірності, що й надало можливість визначити зміст програми й методики проведення експериментальної роботи з досліджуваної проблеми.

Згідно з програмою й методикою експериментальної роботи з досліджуваної проблеми нами окреслені відповідні складові педагогічного процесу, що передбачають зміну методичних умов стану його елементів і

зв'язків таким чином, як показано на рисунку 1.3.

Рисунок 1.3. Складові структури педагогічного процесу

Відповідно, для успішного й продуктивного вирішення завдань педагогічного процесу методика викладання програмного матеріалу дисципліни «Теорія і практика графіки» в освітньому векторі була спрямована на формування у студентів :

1) знання й розуміння навчального матеріалу про:

- еволюцію композиційних структур художніх творів графічного мистецтва в рамках національної та світової культури;

- матеріальні засоби, спеціальні обладнання для практичного застосування в художньо-графічній діяльності;

- специфіку технологічних і образотворчих можливостей пластичних засобів реалізації графічної композиції;

- принципи трансформації природних і предметних форм у стилізовані мотиви;

- специфіку застосування реалістичних закономірностей і абстрактні методи побудови в графічних композиціях;

- етапи, види, методи і техніки художнього проектування графічних композицій;

2) формування системи умінь як наявності здатності до художньо-графічної творчості:

- виконання графічних композицій за допомогою будь-якої художньої техніки та графічних матеріалів;

- засвоєння технології і методів виконання графічних композицій у конкретній графічній техніці;

- формування в процесі навчання професійних і творчих здібностей у галузі художньо-графічної творчості;

- розвиток у студентів художнього мислення й образної уяви, мислення в матеріалі, виховання естетичної культури;

- формування досвіду творчої композиційної діяльності.

Таким чином, зміст організаційно-методичної моделі, як свідчить наш досвід педагогічної практики, надає можливість доцільніше управляти

процесом художньо-графічної підготовки студентів в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість», отримувати якісні показники результатів підготовленості майбутнього вчителя в галузі мистецтва графіки.

3. 2. Організація та хід дослідно-експериментальної роботи

Реалізація методики художньої-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва здійснювалася в три етапи проведення на художньо-графічному факультеті ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», а також на базі кафедр Херсонського державного університету, художньо-педагогічних відділеннях Криворізького державного педагогічного університету, Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Такий вибір баз дослідження зумовлений насамперед тим, що акредитована спеціальність у них має четвертий рівень, де працюють провідні фахівці системи художньо-педагогічної освіти, достатньо високий рівень професійно-педагогічної підготовки вчителів образотворчого мистецтва.

У вирішенні завдань практичного дослідження були виділені параметри змісту програми проведення експерименту та перевірки ефективності методики художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Для виявлення якісного рівня художньо-графічної підготовки студентів було використано числову модель ефективності художньо-графічної підготовки майбутніх учителів у їхній навчально-пізнавальній та творчій діяльності. На кожного студента заповнювалася анкета числової моделі, результати якої обраховувалися, а потім і здійснювався аналіз якісної характеристики даних. А для визначення результативності запропонованих методичних засобів були виділені ознаки, котрі розкривають показники кожної критеріальної функції. Їм присвоєно цифрове значення, а саме: 3 – показник виявляється в цілому, 2 – показник виявляється частково, 1 - показник не виявляється, 0 - інформація відсутня. Цифровими показниками якості рівня художньо-графічної підготовки

студентів є числові значення середнього бала за відповідними напрямками, яким ми надали такі значення: 1 – аналіз, 2 – планування, 3 – реалізація, 4 – конструктивний аналіз. Ці величини найчастіше використовуються в теорії педагогічного управління процесом навчання. Вони найбільш доступні для математичного обчислення результатів досягнень студентів викладачами кафедр мистецьких дисциплін. Якісний рівень художньо-графічної підготовленості майбутніх учителів образотворчого мистецтва виявлявся за допомогою математичного обрахування. Узагальнений показник ефективності визначався середньоарифметичним значенням за формулою:

$$K_{cp} = \frac{K1_{cp} + K2_{cp} + K3_{cp} + \dots + K4_{cp}}{4},$$

де K_{cp} – середнє арифметичне кожного напрямку, $i = 1, 2, 3, 4$.

Рівень художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва буде якісним, якщо $K_{cp} \geq 2,7$.

При виявленні показників ефективності художньо-графічної підготовки студентів використовувалися також положення й нормативні вимоги Державного стандарту педагогічної освіти.

Під час дослідження на етапі констатуючого експерименту ми виявили вихідні рівні художньо-графічної підготовки студентів, що характеризують як результат педагогічної діяльності викладача та його особистої методики художнього навчання, так і діяльності студентів. Було встановлено, що провідною умовою програми й методики проведення експериментальної роботи з проблем художньо-графічної підготовки студентів у педагогічному процесі є нерозривність художньо-аналітичних і художньо-образних способів дій мисленнєво-практичної діяльності студентів на всіх курсах художньо-графічної підготовки, враховуючи перший.

В експерименті були задіяні студенти 1-4-х курсів денної форми навчання (2010 - 2011 н. р. – 126 студентів, 2011- 2012 н. р. – 128 студентів (на третій курс були додатково прийняті випускники художніх училищ, коледжів),

2012 - 2013 н. р. –126 студентів, 2013 - 2014 н. р. –123 студенти, 2014 - 2015 н.р. – 58 студентів (рівень спеціаліста). Робота велася зі студентами набору 2010 року впродовж п'яти навчальних років.

Крім того, експериментальною роботою були охоплені 8 викладачів кафедр образотворчого мистецтва ВПНЗ, які проводили заняття з дисципліни чи спецкурсу «Художня графіка».

Довготривалий період експериментального дослідження зумовлений викладом повного змісту програми за модулями (12 кредитів – 360 годин) із супроводом методичних настанов, визначених під час емпіричного дослідження та констатуючого експериментів. Це дозволило отримати достовірні результати художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва на рівні бакалавра та спеціаліста.

Формування складу контрольних й експериментальних груп здійснювалося за принципом випадкового добору. В експериментальних групах студентів проводилася цілеспрямована робота, у контрольних групах підготовка студентів здійснювалася традиційними шляхами без урахування змісту розробленої нами організаційно-методичної моделі художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Такий поділ студентів на контрольні та експериментальні групи відбувався за вибраною ними спеціалізацією, а саме: художня графіка та графічний дизайн; живопис та декоративно-прикладне мистецтво. За навчальним планом кількість кредитів була виділена однакова – 12 кредитів для студентів освітнього ступеня «бакалавр» і 2 кредити для ОКР «спеціаліст» (за старим планом).

З урахуванням мети та завдань дослідження експериментальна робота проводилася у два етапи.

Перший етап визначався метою констатувального експерименту, *другий* – здійснювався за логікою формувального експерименту і за їхніми результатами математично обраховувалися показники компонентів, визначався рівень художньо-графічної підготовки студентів.

Метою констатувального експерименту було виявлення рівнів художньо-графічної підготовленості майбутніх учителів образотворчого мистецтва в залежно від методичного забезпечення, що застосовувалося під час художнього навчання на заняттях з дисципліни «Теорія і практика графіки». До його завдань входило: виявлення вихідного рівня художньо-аналітичного та художньо-образного мислення, рівня знань та системи вмінь як професійної здатності до художньо-графічної діяльності. Для цього було визначено критерії і показники рівнів сформованості здатності до художньо-графічної діяльності студентів у структурі гносеологічного, праксеологічного та оцінно-регулятивний компонентів їхньої діяльності. Також було схарактеризовано рівні сформованості, котрі використовувались у процесі обстеження рівнів художньо-графічних досягнень студентів під час навчально-пізнавальної та навчально-творчої діяльності, а також у період проходження ними пленерних практик, самостійного виконання завдань за індивідуальним проектом (модуль II).

Зазначимо, що кожний із визначених компонентів передбачав свої показники рівнів художньо-графічної підготовки студентів:

1. Гносеологічний – це усвідомлена обізнаність студентів з теорією і практикою художньої графіки як найбільш оперативним видом образотворчого мистецтва з його жанрами та техніко-технологічними особливостями створення композиції навчального й творчого характеру, а саме:

а) знання історії розвитку мистецтва графіки та закономірностей формоутворення й образотворення в композиційному доробку, особливостей творчого методу в графічній діяльності;

б) знання системи методів і прийомів художньо-образного вираження в графічному зображенні за уявленням (ілюстрації до літературного твору) та з натури (постановок натюрмортів, пейзажних мотивів, портрету, напівфігури та фігури людини);

в) пізнання на професійному рівні художньо-аналітичного та художньо-образного мислення, що й складає професійну культуру продуктивних способів дій художньо-графічної творчої діяльності.

II. Праксеологічний – це сформованість художньо-графічної здатності як наявності системи умінь з показниками:

а) здатність здійснювати практичну роботу в ході учіння як форми навчально-пізнавальної та навчально-творчої діяльності в процесі художньо-графічної підготовки;

б) здатність до самостійної художньо-творчої діяльності в галузі мистецтва графіки;

в) здатність визначати творчий метод створення графічної композиції й реалізовувати систему знань, умінь і навичок у виявленні художнього образу в змісті власного творчого доробку.

III. Оцінно-регулятивний компонент як синтетично-інтегрований результат освітнього вектора художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва забезпечується такими показниками:

а) здатність оцінювати результати особистої траєкторії навчання, пізнання, учіння та творчості в освітньому векторі;

б) здатність оцінювати особисті досягнення за якісними характеристиками навчально-творчих робіт та рівнем оволодіння теоретичним матеріалом з основ мистецтва графіки (самооцінка на основі самоаналізу) та корегувати змістові складові індивідуальної траєкторії на досягнення якісних показників навчально-творчої діяльності;

в) здатність контролювати процес засвоєння власних знань, умінь та навичок, створювати мотивацію для особистісної продуктивної художньо-творчої діяльності та при необхідності здійснювати корегування.

Для більш мобільного визначення якісних рівнів художньо-графічної підготовки студентів ми використовуємо в дослідно-експериментальній роботі синтетично-інтегровані результати діяльності студентів в освітньому векторі. Так, при розгляді змісту гносеологічного компоненту були включені такі узагальнені критерії з показниками: *ціннісна професійна орієнтація; знання теоретичних основ мистецтва графіки; предметна компетентність.*

Зміст праксеологічного компоненту ми розглядаємо за критеріями таких узагальнених показників здатності студентів: *мистецько-творча обізнаність; навчально-пізнавальна діяльність; художньо-творча діяльність.*

До оцінно-регулятивного компоненту було включено такі критерії з узагальненими показниками: *рефлексія системи знань на продуктивну розумово-практичну діяльність; інтегрований результат освітнього вектора «навчання – пізнання – учіння – творчість»; усвідомлення навчально-творчих досягнень та регуляція самореалізації в художньо-графічній творчості.*

В ході констатувального експерименту на першому етапі графічної діяльності студентів нами було визначені такі види творчих задач, як-от: пошук композиційних засобів вираження задуму; вивчення та застосування художніх матеріалів для передачі якісних виразних характеристик природи, об'єктів графічного зображення; вивчення методів та прийомів графічного рисунка й вірне застосування в художньо-творчій роботі; пошук зовнішніх і внутрішніх смислових виразних якостей об'єктів, що зображуються, і передача їх у графічному рисунку. Зазначимо, що структура компонентів виразності графічного рисунка зумовлюється знаннями основ мистецтва графіки та навичками техніки художнього вираження графічного зображення, тобто виразного графічного рисунка (лінійного, тонового, штрихового, силуетного тощо). Знання, вміння та навички спрямовані на грамотність графічного рисунка, а техніка виступає як форма їх практичної реалізації. Виразність графічного зображення залежить від пропорцій, композиційної побудови, тонових відношень форми і тла, художніх матеріалів та їх зображальних можливостей, культури застосування графічних засобів. Виразність графічного рисунка також зумовлена здібністю студента бачити, свідомо уявляти та образно замислювати як почуттєво-конкретні, а не абстрактні якості натурних постановок.

В процесі викладання образотворчої грамоти на заняттях дисципліни «Теорія і практика графіки» ми звертаємо увагу студентів на такі особливості графічного зображення, яке має бути оформлено характерними ознаками пластичних форм, динамікою, ритмом, фактурою, пропорційністю тонових

відношень плям. Графічна образотворча діяльність студентів була спрямована на художнє відкриття, пошук нового в дійсності, що зумовлюється зв'язком між виразними якостями графічного рисунка та рівнем розвитку художніх здібностей, між виразністю графічного рисунка й розвитком сприйняття та творчими якостями мислення, рівнем оволодіння основами графічної грамоти та їх творчим застосуванням під час графічного зображення. Відповідно , методична настанова передбачала цілеспрямований розгляд питань, що пов'язані з основоположними поняттями і забезпечують навчально-пізнавальну діяльність студентів під час практичного виконання програмного завдання з природи або за уявленням. Так, до програмного практичного завдання чи графічної справи було визначено сутність методичних настанов: а) для виразного зображення з природи чи за уявленням виявити загальну пропорційність та конструкцію форм, а також характеристику форми та її зміст; б) обрати засоби графічного формоутворення (розмаїття ліній: абрисна, просторова, товста, живописна м'яка, легка чи штрих для графічного моделювання об'єму тощо); в) підкреслити для графічного зображення ті деталі, частини природи, котрі допомагають вираженню цілісності, її стану та образу; г) визначити необхідні художні способи, техніко-технологічні прийоми графічного зображення; д) виділити художньо-графічну позицію-задум для образотворення природи (спокійний, ліричний, бурхливий тощо) чи моделі (міміка, жест, рух); е) з'ясувати загальну композиційну ідею виявлення сюжетного змісту чи композиційної структури зображення природи в конкретному форматі; ж) вибрати папір за фактурою та відтінком. Такий методичний підхід до художнього аналізу надає можливість сформулювати художньо-пізнавальні цінності візуального сприйняття природи й розвинути художньо-аналітичне мислення у студентів, що є основою для подальших практичних дій у графічній діяльності.

На етапі констатувального експерименту було здійснено апробацію методичного матеріалу під час теоретичних і практичних занять, спочатку – в пробних, потім – у найбільш вдалих і ефективних варіантах у поєднанні послідовності їх проведення. Побудова експериментальної системи викладання

основ мистецтва графіки дозволила найбільш продуктивні результати внести у зміст НМКд для оптимізації процесу художньо-графічної підготовки студентів під час формувального експерименту й одночасно вдосконалити зміст програми дисципліни «Теорія і практика графіки» та її забезпечення ефективним за змістом навчально-методичним комплексом (Додатки НМКд).

Весь масив доробок дозволив оптимізувати методику проведення формувального експерименту в контрольних і експериментальних групах.

Проведення формувального експерименту за відібраними доцільно ефективними методами викладання в оптимальному їх поєднанні та апробації методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва на основі комплексного взаємовпливу їх складових стало подальшим завданням програми дослідження.

Для проведення констатувального експерименту застосовувалися такі методи дослідження: аналіз (виділення окремих методичних ознак і якостей процесу навчання основ мистецтва графіки) та синтез як смислове з'єднання ознак в методичній системі); експертна оцінка, спостереження, анкетування, тестування, аналіз та порівняння навчальних та творчих робіт художньо-графічної діяльності студентів. В експерименті було задіяно 283 особи контрольних груп і 289 осіб експериментальних груп.

За результатами пошукового експерименту було констатовано стан і прояв художньо-графічної підготовленості студентів, здійснено порівняльну діагностику вихідних рівнів художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва; ухвалено об'єктивне рішення щодо однорідності експериментальної і контрольної груп відповідно до розроблених критеріїв навчально-пізнавальних та художньо-творчих досягнень студентів.

Для науково-методичного обґрунтування процесу художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва була здійснена експертна оцінка змісту дисциплін (освітньо-професійних програм) чинного до навчального плану в два етапи. На першому етапі були залучені викладачі, магістри, представники навчального відділу ВПНЗ. Для експертизи був вибраний метод ранжування, що дозволив встановити відносну значущість

дисципліни «Теорія і практика графіки» в системі художньо-педагогічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Так, аналіз стану художньо-графічної підготовки студентів у Південноукраїнському національному педагогічному університеті ім. К. Д. Ушинського свідчив, що навчально-пізнавальний та художньо-творчий компоненти процесу мистецької підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва забезпечуються професійно-орієнтованими дисциплінами, серед яких важливе місце відводиться академічній дисципліні «Теорія і практика графіки». Навчальним планом на дисципліну було відведено 432 години, з них 24 години лекцій, 288 годин на практичну роботу під керівництвом художника-педагога, 144 години на самостійну, індивідуально-творчу, наукову роботу студента. Зміст навчання основ мистецтва графіки забезпечувався освітньо-професійною програмою підготовки бакалаврів. Знання й система практичних умінь становили основу формування професійної художньо-графічної майстерності. На рівні спеціаліста та магістра навчальним планом було виділено відповідно – 8 годин лекцій, 120 практичних годин для занять у майстерні під керівництвом викладача та 32 години самостійної роботи студента. Навчальними планами інших педагогічних закладів, що здійснюють підготовку вчителя образотворчого мистецтва, визначено значно менше годин на дисципліну, а то й зовсім її немає в переліку професійно-орієнтованих дисциплін, «Художня графіка» ними визначена як спецкурс за вибором. Невирішеність на рівні нормативно-правових положень призвела до неоднозначності ролі й місця художньо-графічної підготовки студентів у системі художньо-педагогічної освіти.

Конкретність результатів художнього навчання наочно виявляється на виконаних програмних завданнях за змістовими модулями та модулями індивідуально-творчих завдань, що й визначає якісний рівень художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Саме навчально-творчі роботи студентів стають важливими показниками рівня оволодіння художньо-образною грамотою, художньо-виражальними засобами й, у цілому рівня професійного зростання майбутнього вчителя.

Проведений аналіз професійного росту студентів у галузі мистецтва графіки засвідчив, що студенти недостатньо (63% - 360 осіб), або зовсім не піклуються про формування образотворчо-технічної майстерності (24% - 137 осіб), і лише 75 осіб - 13 % студентів зацікавлені в якісній художньо-графічній підготовці, підвищенні професійної компетентності в цій галузі образотворчого мистецтва. Більшість студентів (майже 80%), користуючись лише незначною кількістю графічних прийомів зображення, котрі були запропоновані програмою на початку навчання, недостатньо віддзеркалюють їх природні нахили та уподобання. Згодом це привело їх до усталеного закріплення обмеженої кількості технічних прийомів графічного зображення та їх постійного домінування в навчальній діяльності, неоправданої однобічності застосування способів графічного зображення при вирішенні творчих завдань.

Невизначеність методичних умов у змісті художнього навчання призводить до закріплення у студентів графічного стереотипу, низького рівня художньо-образного мислення та мислення в матеріалі. Навчально-творчі роботи характеризуються недостатньою виразністю та графічною недосконалістю.

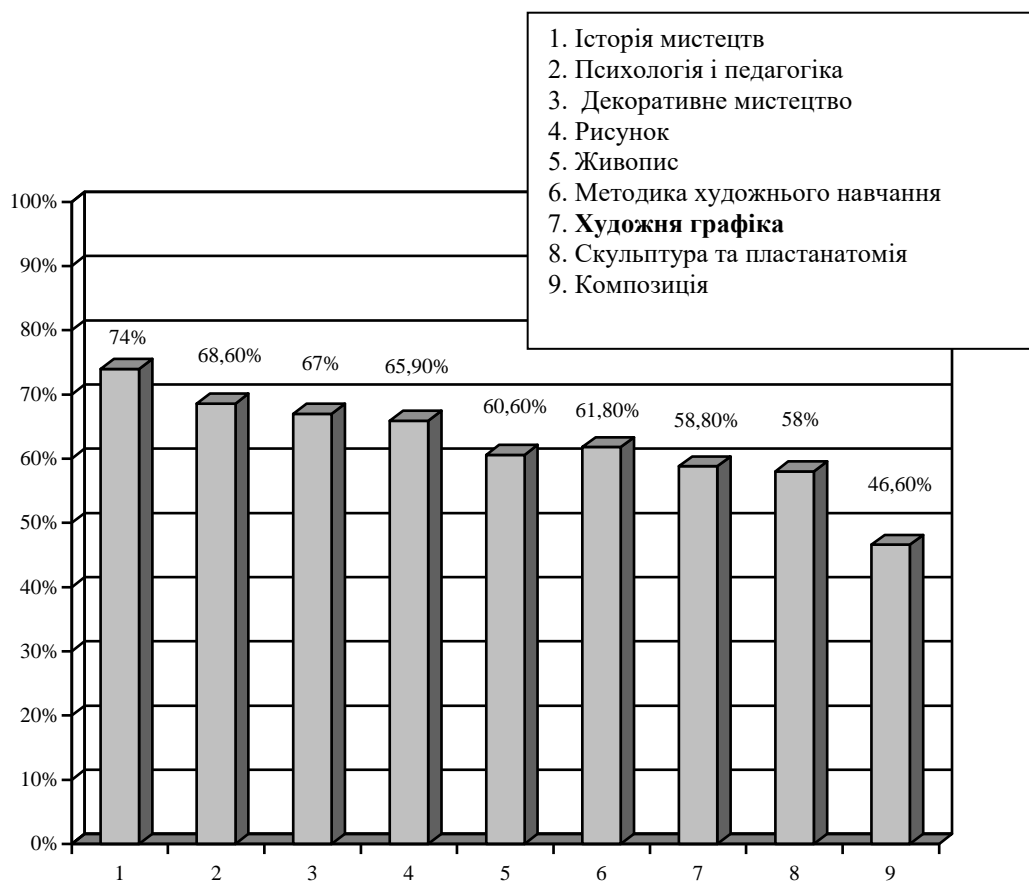
Отже, у підсумку можна констатувати, що без належного організаційно-методичного забезпечення художнього навчання основ мистецтва графіки студенти, у своїй більшості, недостатньо продуктивно оволодівають на професійному рівні теоретичними знаннями та практичними вміннями і навичками, способами дій художньо-творчої діяльності, не усвідомлюють пластично-образні засоби графічного формоутворення та композиційної організації аркуша паперу, що унеможливує реалізацію самого творчого пошуку в художньо-графічній діяльності.

Неоднорідність методичних підходів у педагогічній діяльності викладачів характеризує стан наукової організації процесу художньо-графічної підготовки студентів на недостатньому професійному рівні. Такий стан підтверджують результати анкетування педагогічної діяльності викладачів, що здійснюють професійну підготовку майбутнього вчителя.

Узагальнення отриманих результатів анкетування викладачів дисциплін професійно-орієнтованого циклу засвідчило рейтингове місце дисципліни «Теорія і практика графіки» («Художня графіка») в навчально-виховному процесі підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва за спеціальністю «Образотворче та декоративно-прикладне мистецтво». Дисципліна «Теорія і практика графіки» посідає сьоме місце серед дев'яти навчальних предметів. Дослідження проводилося на четвертому курсі з 2006 по 2014 рр.

Гістограма 1.3.

Розподіл показників якісного рівня педагогічної діяльності викладачів професійно-орієнтованих дисциплін за спеціальністю «Образотворче та декоративно-прикладне мистецтво»

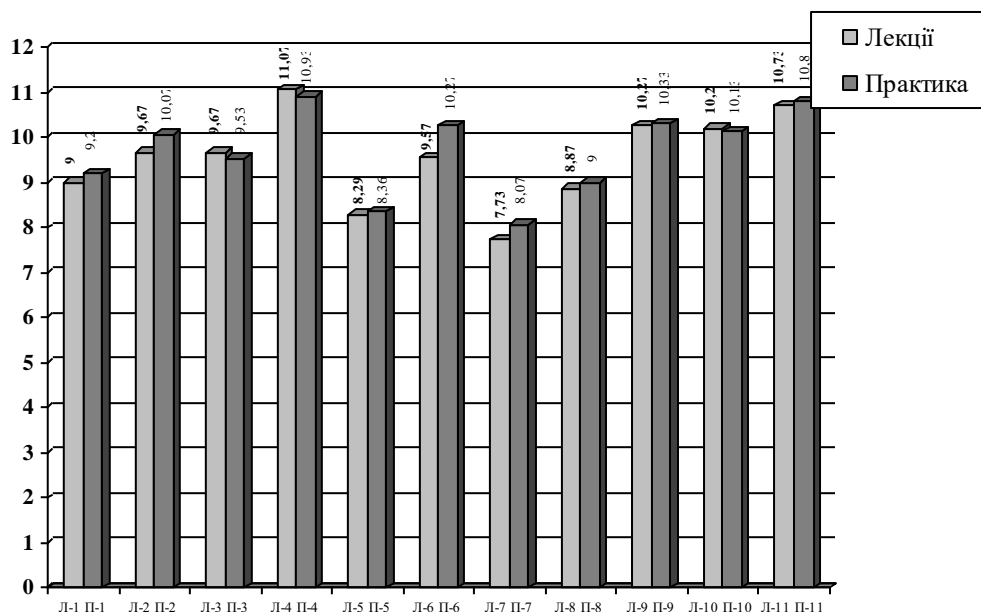
До анкетування було залучено 572 студента денної форми навчання художньо-графічного факультету ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, Ізмаїльського державного гуманітарного університету, Криворізького державного педагогічного університету, Центральноукраїнського державного педагогічного

університету імені Володимира Винниченка, Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Херсонського державного університету та інших ВПНЗ України.

Показники рівнів професійної діяльності викладачів, які здійснювали безпосередньо художньо-графічну підготовку майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, визначалися за такими 11 критеріями оцінювання результатів проведення лекційних і практичних занять: 1) актуальність навчального матеріалу; 2) здатність викликати інтерес до предмета та до мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів; 3) методичний підхід до процесу навчання (викладання предмета); 4) зв'язок дисципліни з практикою; 5) наявність рекомендованої літератури та наочності; 6) ясність, доступність викладання матеріалу; 7) спонукання до науково-пізнавальної та творчої діяльності; 8) творчий підхід до процесу навчання (викладання); 9) культура мовлення, такт; 10) професійна компетентність; 11) вимогливість педагога, толерантність.

Гістограма 2.3.

Розподіл показників якісного рівня педагогічної діяльності викладачів дисципліни «Теорія і практика графіки».

Оцінювання педагогічної діяльності викладачів визначалося в балах за лекції та практичні заняття у процентному співвідношенні: максимальний бал становить 12 балів, що відповідає 100% (найвищий рівень), високий рівень – 11-9 балів, 8-6 – достатній і нижче 6 балів – низький рівень (менше 50%).

За результатами проведеного анкетування педагогічної діяльності викладачів дисципліни «Теорія і практика графіки» середній бал за лекціями становить 9,58 (79, 83%), середній бал за практикою = 9,7 (80,83%). Середнє значення балу = 9,64 (80,33%).

Посилюють характеристику стану художньо-графічної підготовки майбутніх учителів і результати опитування й анкетування щодо рівня поінформованості та освіченості студентів-першокурсників про мистецтво графіки. Ця робота проводилася з 2006 по 2014 рр. до початку проведення занять з дисципліни «Теорія і практика графіки». В дослідженні брали участь 345 студентів денної та 227 студентів заочної форм навчання художньо-графічного факультету. В результаті опитування та анкетування було встановлено, що студенти-першокурсники в більшій кількості (72%) недостатньо освідомлені з мистецтвом графіки, як того вимагає Стандарт загальноосвітньої школи, вони не змогли навести приклади шкільних завдань з графіки, а у 24 % із них – достатній рівень освіченості і лише 4 % першокурсників зовсім не змогли відповісти на запитання.

Значна кількість першокурсників (76%) не ознайомлені з різновидами графіки, відповідно, 24 % відповіли позитивно, 87% – не знайомі із системою графічних засобів, не знають особливостей прийомів та способів графічного зображення, тобто не розуміють графічну мову, а 10 % відповіли позитивно, й лише 3% першокурсників не змогли дати відповіді, оскільки не розуміли суті запитання, 72% студентів-першокурсників не змогли назвати найбільш відомих майстрів графіки та їх твори.

Водночас результати аналізу анкетування та опитування свідчать і про те, що 28% першокурсників (випускники художніх шкіл) займалися оригінальною графікою, із них 12% - друкованою графікою. Усвідомленість вони пов'язують з професійною діяльністю їхнього педагога. Ці студенти брали участь у

конкурсах, виставках навчально-творчих робіт з графіки, що підтверджують грамоти і дипломи, каталоги виставок.

Проведення опитування після перших лекційних та практичних занять показує, що 92% студентів вважають необхідною художньо-графічну підготовку як важливу складову професійної освіти.

Для вірогідності був застосований метод оцінки у балах, виявлених при обробці результатів ранжування. Це надало можливість упорядкувати результати за їх значущістю в процесі художньо-графічної підготовки студентів.

Такий стан художньо-графічної підготовленості студентів – майбутніх учителів образотворчого мистецтва свідчить про потребу наукового обґрунтування методики художнього навчання основ мистецтва графіки та експериментальної перевірки.

Кореляційний аналіз анкетування та опитування, який включав три складові: системний, інформаційний та категоріальний аналіз надав оперативну інформацію про стан організації, дозволив з'ясувати причинно-наслідкові зв'язки суттєвих ознак вихідного стану художньо-графічної підготовки студентів у системі ВПНЗ. Такі показники стану з окресленого питання стали відправною точкою розгляду змістових компонентів організаційно-методичної моделі процесу художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя та критеріїв і показників рівня якості діяльності художника-педагога і студентів у їх взаємодії. Це спонукало визначенню методичних засад і ухвалення рішень у розв'язанні питань оптимізації процесу художнього навчання з окресленої проблеми дослідження.

Усе наведене вище, аналіз та узагальнення результатів дослідження, а також довготривалий педагогічний досвід роботи на художньо-графічному факультеті Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського дозволили розробити нову програму дисципліни «Теорія і практика графіки» й на її основі встановити змістові складові методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Для перевірки ефективності організаційно-методичної моделі художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва та їх якісного рівня підготовленості були залучені студенти із різних ВПНЗ. Вся діяльність була зумовлена завданнями методичного забезпечення освітнього вектора «навчання – пізнання – учіння – творчість» відповідно до сучасних вимог ОКХ, ОПШ Державного стандарту освіти та Болонської угоди. В основу експериментальної методики було покладено програму навчального курсу дисципліни «Теорія і практика графіки», зміст котрого розроблявся і уточнювався впродовж дисертаційного дослідження проблеми з 2010 р. Паралельно було виокремлено контрольні групи (КГ – 143 особи), в яких підготовка здійснювалася традиційними шляхами та сформовані експериментальні групи студентів (ЕГ – 116 осіб), з якими проводилася цілеспрямована робота щодо художньо-графічної підготовки у визначеному освітньому векторі.

З урахуванням мети та завдань дослідження експериментальна робота проводилась у два етапи. Перший етап визначався цілями констатувального експерименту, другий – здійснювався за логікою формувального експерименту на базі кафедр образотворчого мистецтва у зазначених ВПНЗ України.

Констатувальний експеримент мав на меті виявлення рівнів художньо-графічної підготовленості. До його завдань входило, перш за все з'ясування вихідного рівня художньо-графічної підготовки студентів. Для цього було визначено критерії і показники рівнів художньо-графічної підготовленості студентів випускних курсі ВПНЗ, в котрих проводилося обстеження. Шляхом математичного обрахування результатів дослідження, ми здійснили бальне оцінювання рівнів сформованості художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Протікання педагогічного процесу в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість» здійснюється за умов, коли більш глибокому і детальному вивченню основ мистецтва графіки під час практичної роботи передують цикл лекцій у систематизованому вигляді, що ознайомлює студентів із закономірностями формоутворення і образотворення для їх застосування в

практичній художньо-графічній діяльності. Практична робота на початковому етапі за кожним змістовим модулем програми здійснюється в режимі виконання системи графічних вправ, що становлять базис практичної реалізації засвоєних знань, умінь та навичок і художнього мислення в навчально-творчій діяльності в ході виконання завдань більш складного рівня та під час самостійної художньо-графічної діяльності за індивідуальним проектом.

Програмні завдання та вправи різної складності забезпечували процес пізнання закономірностей формоутворення засобами художньої графіки та її мови образотворення на професійному рівні. Перехід від навчальних програмних завдань до творчих, тобто від вивчення основ мистецтва графіки до пошуку художнього образу в подальшому здійснювалося шляхом послідовної зміни ставлення до форми графічного зображення, а саме від форми як самоцілі до форми як засобу характеристики, спочатку емоційно-змістової, потім пластично-графічної форми. На цій основі виробляється система художніх знань, система художньо-аналітичного та художньо-образного мислення, і як результат, професійна майстерність, що виражається в здатності використовувати накопичені вміння та навички в процесі художньо-творчої діяльності. Такий методичний підхід забезпечує свободу творчого вирішення навчального завдання. За таких методичних умов формуються й розвиваються засобами мистецтва графіки на якісно продуктивному рівні предметна компетентність як складова професійної культури майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Для цього нами була розроблена структурний зміст теоретичного матеріалу та програмних завдань і вправ за модулями.

Приведемо приклад змістового модуля III навчальної програми «Теорія і практика графіки» з методичною настановою (Додаток Ж).

Змістовий модуль III передбачає виклад теоретичного матеріалу з наочним супроводом ілюстрацій та застосуванням методичних настанов у формі педагогічного рисунка, опорних схем. Так, теоретичний матеріал лекції № 5 за темою «Структура змісту художньо-образної системи у станковій графічній композиції» та лекції № 6 «Основні закономірності графічної

композиції, її художні засоби» передбачає розгляд таких питань, як-от: композиція як способу упорядкування всіх частин та елементів конструкції графічного зображення у форматі; специфічні форми графічного зображення композиційної структури: стилізація, акцент, рух, статика, контраст, масштаб, архітектоніка, тектоніка; композиція як формоутворювальна структура єдності зовнішньої та внутрішньої форми й змісту; змістовність художньої форми й оформлення змісту; відносна самостійність форми й змісту; внутрішня форма графічної композиції як спосіб існування художнього образу; зображальні особливості графічної форми, її ознаки та властивості, вибір їх для оформлення художнього образу; елементи внутрішньої форми; стилізація як основа графічної мови; умовність у відображенні реального об'єкта засобами графіки, а також опис графічної палітри зображувально-виражальних засобів: лінія, тон, світло, пляма, фактура, риска (штрих) як засіб передачі тону та виявлення форми.

На лекційних заняттях з визначених тем викладач створює проблемно-комунікативну ситуацію з метою актуалізації знань студентів, Наприклад, разом із студентами утворює пізнавальне поле для вибору зображальних засобів графіки у виразному вирішенні задуму чи реального предмета, об'єкта. Разом із студентами розглядає таке поняття в графіці як «ущільнювання простору», що передбачає відмову від передачі нюансів тонового моделювання форми й зведення тонових відношень до мінімуму, до чорної й білої плям відмову від подробиць форми, узагальнення й геометризація. Цей же методичний прийом застосовується при розкритті поняття «стилізація й стилізаторство». Студенти намагаються пояснити розбіжність цих понять. Викладач доводить, що стилізація – це спосіб вираження думки, а стилізаторство – наслідування чужим мовним формам. Подальше ставить питання перед студентами: «В чому полягає завдання стилізації?» (у визначенні єдності формального рішення зовнішньої форми в наданні їй внутрішньої стилізації). Методична настанова наочно продемонстрована в Додатку 35, 311.

Такий методичний підхід було застосовано при викладі теоретичного матеріалу про закони, категорії, засоби, принципи, правила композиції та їх ієрархію та зв'язок з механізмом зорового сприйняття, про послідовне узагальнення від часткового в засобах до всезагального в законах. Розкриття сутності понять композиції, категорій композиції (об'ємно-просторова структура, декоративно-планова структура; тектоніка; умовність, що визначає якість графічного зображення та властивість композиції – повторення цілого в частинах (великого в малому), супідрядність, домірність, рівновага, єдність; стан композиції – статичність, динамічність) спрямовує студентів на художньо-аналітичне мислення та художньо-образні способи дій розумово-практичної діяльності. Це формує у студентів масив знань про єдність усіх елементів структури композиції в гармонійному вирішенні графічного зображення. Такий методичний розгляд питань створює мотивацію для подальшого пізнання в траєкторії учіння за умов індивідуальної навчально-творчої діяльності студента.

Розглянемо хід практичної роботи студентів на прикладі програмних завдань III змістового модуля.

Так, завдання «Композиція натюрморту з предметів, що визначають професійну діяльність людини» - (10 год.). Зміст натюрморту зумовлюється тематикою, детермінованою часовим відображенням сюжету. Виконується завдання з натури (постановки).

Методична настанова для навчально-пізнавальної, художньо-творчої діяльності студентів: попередньо, у вигляді вправ, виконуються завдання композиційного рішення структури змісту. Основні проблеми композиційної навчально-пізнавальної діяльності студентів полягають у варіативних пошуках структури змісту відповідно до задуму, формату й наданих у вправах умов, а саме таких задач: у варіативних розробках з'ясувати засобами графіки художню форму, її взаємозв'язок зі змістом; підпорядкувати формальне вирішення чорних та білих плям згідно з величиною зображальної площини формату, здійснити пошуки найбільш виразного зображення всього сюжету композиції

натюрморту у формі начерків. Один варіант повинен бути опрацьований білою лінією, плямою на чорній поверхні аркуша паперу.

Викладач наголошує, що в роботі використовуються різні способи та прийоми зображення й виразні засоби створення композиції, а остаточний варіант творчо виконується в одній із художніх технік оригінальної графіки. В термін виконання завдання студент має дослідити й визначити характерні особливості формоутворення в графічному зображенні предметів композиції натюрморту та вплив на образне рішення елементів структури композиції та її стилістичної системи й зображально-виразної мови. Для цього програмою визначена система вправ за таких умов:

Вправа 1.1. На основі композиційних пошуків виконати варіант графічного вирішення завдання лише білою лінією, штрихом або плямою на чорному тлі аркуша паперу відповідного формату. Формат: 1/16 аркуша паперу. Матеріал: чорний папір, біла гуаш, темпера, пензлик.

Вправа 1.2. Виконати композицію способом лінійно-пластичного трактування форми в умовному середовищі. Формат: 1/16 аркуша паперу. Матеріал: туш, перо, паличка.

Вправа 1.3. Виконати зображення предметів композиційної структури тільки контурною лінією. Формат: 1/16 аркуша паперу. Матеріал: туш, перо, рапідграф.

Вправа 1.4. Застосовуючи прийом паралельного чи перехресного нанесення ліній (штрихів) на площину, виявити форму об'єктів змісту композиції. Організувати формат зображальної площини штриховими (лінійними) плямами. Формат: 1/16 аркуша паперу. Матеріал: туш, перо.

Вправа 1.5. Виконати варіант графічної композиції, використовуючи стилізацію форм та контраст як виразний засіб у виявленні гармонійного співвідношення форми й фону. Формат: 1/16 аркуша паперу. Матеріал: туш, пензлик.

Розглянемо методичні умови і настанови до завдання 2 «Репродукційна графіка за сюжетом композиції натюрморту майстрів живопису» – 6 год.

Методична умова для навчально-пізнавальної діяльності студентів: виконати шість репродуктивно-графічних варіантів композиції натюрморту з живописної роботи, використовуючи різні способи та прийоми зображення (лінійний, штриховий, плямовий, лінійно-плямовий, декоративний, фактурний тощо). Кожний варіант повинен мати свою стилістично-графічну мову зображення.

Перший варіант виконується тільки за допомогою штрихів, штрихової плями. Форма виражається через показ пластики, контур має бути розмитим. У роботі виявити гармонію відношень тонових плям форми предметів і тла.

Другий варіант – показати силуетними плямами (чорним та білим) декоративну форму, підпорядковуючи її композиційній гармонії.

Третій – композиційно організувати структуру форми й тла за допомогою ліній.

Четвертий – використати спосіб лінійно-плямового зображення форми предметів композиційної структури натюрморту.

П'ятий – виконується за допомогою графічної палітри фактурних відношень. У виявленні художньої форми застосовується спосіб декоративної стилізації.

Шостий – здійснити будь-яким іншим способом, прийомом зображення графічної форми.

Всі варіанти виконуються на основі однієї схеми композиції. Формат: 1/16 аркуша паперу. Матеріал: туш, пензлик, репродукція живописної роботи в жанрі «Натюрморт».

Тема 3 завдання «Композиція сюжетно-тематичного натюрморту» охоплює дві вправи, які супроводжуються методичною настановою. Так, *вправа 3.1.* передбачає створення трьох варіантів графічної композиції натюрморту в різних форматах (квадрат, прямокутники - горизонтальний, вертикальний). У пошуках варіативних рішень використовувати різні закономірності перспективи. Зображення може бути лише лінійним. Формат одного варіанта – до 16 см за довшим боком. Матеріал: білий папір, туш, перо, пензлик, рапідграф.

Методична настанова до *вправи 3.2.*: на основі визначеного варіанту композиції натюрморту розробити виразну структуру сюжету, оформлюючи її засобами тонової графіки. В трьох варіантах дослідити особливості формоутворення різними прийомами зображення. Формат за умов попередньої вправи. Матеріал: туш, перо, пензлик, рапідграф, паличка.

Методична настанова до завдання 4 за темою «Графічна композиція з предметів, не згрупованих у постановці» – 6 год. Для серії навчально-пізнавальних практичних вправ визначено такі умови:

Вправа 4.1. Розробити композицію натюрморту із сюжетно-смісловим центром. Графічне зображення повинно бути лише плямовим. На форматі паперу підпорядкувати плями та їх відношення до композиційного центру. Формат: не більше 1/16 аркуша паперу. Матеріал: туш, пензлик, білий та чорний папір, картон, біла гуаш.

Вправа 4.2. Розробити варіанти композиції з предметів постановки. Структура композиції повинна визначати статику. В роботі використати три тонові градації як формоутворюючий засіб. Формат: не більше 1/16 аркуша паперу. Матеріал: туш, пензлик, білий та чорний папір, картон, біла гуаш.

Вправа 4.3. На основі однієї композиційної схеми виконати комбінаторику графічного зображення. В різних варіантах визначити тонові відношення форми предметів відносно один одного та тла. Формат та матеріал – див. у вправі 4.1.

Вправа 4.4. Створити композиційну структуру подібно до графічного зображення в ліногравюрі.

Перший варіант композиції опрацьовується чорною лінією, плямою, штрихом. Другий варіант – білою лінією, плямою, штрихом на чорному тлі паперу. Формат: не більше 1/16 аркуша паперу. Матеріал: білий, чорний папір, картон, біла гуаш, пензлик.

Завдання 5 передбачає графічне зображення будь-якого об'єкта реального світу в дев'ятьох варіантах – від реального визначення форми до символу-знака – 4 год. Методична умова навчально-пізнавальної діяльності студентів:

виявити структуру форми різними способами й прийомами графічного зображення. Формат: 1/4 аркуша паперу. Матеріал за вибором студента.

Для закріплення теоретичного матеріалу здійснюється обговорення питань «Форма і простір – складові образотворення. Особливості художнього сприйняття форми і простору в образотворчій діяльності. Функції художніх засобів відтворення образу предметного світу та середовища. Графічний рисунок – основа образного утворення на площині аркуша паперу» на семінарському занятті. Передуює обговоренню окреслених питань самостійна робота студентів, а саме:

1. Вивчення теоретичного матеріалу й аналіз творчих доробок майстрів мистецтва графіки.
2. Складання тлумачного словника термінів і понять у мистецтві графіки.
3. Практична робота за змістом індивідуальних завдань (6 - 12) 4-го семестру.
4. Індивідуальна творча робота в техніках оригінальної графіки.

Для самостійної навчально-пізнавальної діяльності в індивідуальній траєкторії учіння програмою рекомендовано такі завдання:

Завдання 6. Основна мета завдання - дослідити специфіку формоутворення в графіці.

Задачі: визначити особливості поняття графічного зображення пластичної форми предмета. Вивести предмети із ряду утилітарних асоціацій до рівня образу. Показати один і той же предмет у малюнках, виконаних майстрами графіки різними прийомами й способами для порівняння художніх результатів:

- зобразити предмет, взятий окремо (змістовний варіант);
- зобразити предмет, усвідомлений як форма (пластичний варіант);
- зобразити предмет, усвідомлений як пластична форма, але ізольовано;
- зобразити предмет, усвідомлений у змістовому значенні декоративної форми в навколишньому середовищі;
- зобразити предмет, усвідомлений як пластична форма в навколишньому середовищі.

При виконанні цього завдання можна усвідомити, що пластичність притаманна будь-якій об'ємній формі. Для виявлення властивостей пластичності форми викладач наголошує на тім, що потрібно зіставити результати всіх варіантів, проаналізувати й наочно переконатись у тому, що змістовне значення не збігається з практично усвідомленою пластичною формою.

Завдання 7. Розробити графічну композицію. Встановити супідрядність окремих елементів її структури в цілому, виявити композиційний центр.

Завдання 8. Скласти композицію з предметів і визначити:

- а) рівновагу форм у зображальній площині;
- б) перебільшення або зменшення одних елементів композиції для досягнення рівноваги та гармонії в цілому;
- в) загальну експресію структури композиції.

Завдання 9. Виконати серію технічних вправ на засвоєння засобів графічного зображення форми (за зразком), а саме:

Вправа 1. Створити композицію натюрморту з використанням ліній у горизонтальному напрямі.

Вправа 2. Створити композицію натюрморту лінією чи штрихом у вертикальному напрямі.

Вправа 3. Виконати композицію натюрморту з сюжетом морської тематики, використовуючи лінії різного характеру.

Завдання 10. Розробити графічну композицію. Встановити супідрядність окремих елементів її структури в цілому, виявити композиційний центр.

Завдання 11. Розробити ескіз графічної композиції на основі декоративної інтерпретації форм предметів в умовному просторі.

Завдання 12. Створити декілька варіантів композиції натюрморту на зближених, на контрастних тонових відношеннях.

Завдання 13. Виконати декоративний графічний рисунок предметів за умов, коли форма двохвимірна, форма просторова, але з переробкою та узагальненням усіх відтінків до двох – трьох тонових відношень.

Завдання 14. Скласти композицію натюрморту із форм, різних за силуетом, пропорціями на тлі тканини з візерунком та виразними складками. Графічно вирішити зображення, використовуючи найменшу кількість відношень відтінків тону конкретного предмета в постановці.

Завдання 15. Виконати графічне зображення групи предметів, де форма й тло визначаються на чистих, світлих тонових поєднаннях, розташованих у спокійному ритмі.

Для художньо-творчої діяльності програмою пропонуються теми з методичними настановами:

1. Створити серію графічних зображень предметів, застосовуючи гіперболізацію форм як виділення й розвиток суттєвих, характерних для них ознак (витягнута, кругла, з плавним видовженим силуетом, із загостреною пластичною характеристикою). В зображенні відмовитися від натурності.

2. Виконати серію графічних зображень узагальнених форм предметів. Декоративне трактування форм показати через тоновий та лінійний малюнок.

3. Графічно вирішити композицію натюрморту, де форма предметів повинна бути монументальною. Вся площа формату має бути заповненою. В композиції досягти відчуття масивності, ваги.

4. Виконати копії з робіт майстрів графіки й скласти з елементів графічного зображення форми наочну палітру стилістичної мови й стилів різних художників.

Процес оволодіння закономірностями графічної композиції за темою «Натюрморт» супроводжувався методичними настановами, наочно-інформаційним поясненням у формі педагогічного малюнка та особистим показом створення композиції засобами оригінальної графіки. В процесі художнього навчання використовувалися ілюстрації творів майстрів мистецтва графіки, організовувалися перегляди творів художників-графіків у музеях та картинних галереях (виставках). Студентам рекомендована спеціальна література за темою та електронні джерела на сайтах Інтернету.

Усвідомлення викладачем значущості методичної настанови в ході викладання основ мистецтва графіки дозволяє ефективно здійснювати педагогічний супровід діяльності навчально-пізнавальної та навчально-творчої діяльності студентів. В методиці художнього навчання основ мистецтва графіки метод методичної настанови в нашому розгляді об'єкта і предмета дослідження є провідним.

Для діагностики рівнів художньо-графічної підготовки студентів на етапі констатувального експерименту ми використовували, як традиційні форми контролю та виявлення якісних рівнів, так і нетрадиційні форми (тести, рейтинги, блокове оцінювання, перегляд навчально-творчих робіт студентів на засіданні кафедри з наступним аналізом і оцінкою). Вияв рівнів художньо-графічної підготовки студентів здійснювався за інтегрованими показниками критеріїв гносеологічного, праксеологічного та оцінно-регулятивного компонентів (Додаток Б). Особлива увага приділялася розгляду і аналізу практичних робіт, які найбільш показово висвітлювали рівень навчально-пізнавальних і художньо-творчих досягнень студентів. Такий підхід до оцінювання рівня досягнень був прийнятий абсолютною більшістю педагогів-художників, що на їхню думку має оптимальну ефективність діагностики результатів процесу художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Робота в цьому напрямку регулярно обговорювалася на засіданнях кафедри та науково-методичних семінарах факультету.

До констатуючого експерименту були залучені студенти випускних курсів 2008-2010 рр. ВПНЗ, котрі обстежувалися нами за методикою художньо-графічної підготовки в освітньому векторі «навчання – пізнання - учіння – творчість», але без педагогічного цілеспрямованого супроводу та методичних настанов. Завдання були запропоновані студентам за авторською програмою «Теорія і практика графіки», а саме за змістовим модулем III «Натюрморт». Це надало змогу здійснити діагностику рівнів художньо-графічної підготовки студентів-випускників, в цілому стан викладання дисципліни та її методичного забезпечення, подальше уточнити деякі параметри змісту методики художньо-

графічної підготовки студентів у ВПНЗ. До експериментальної роботи були залучені викладачі професійно-орієнтованих дисциплін, а саме викладачі історії мистецтв, композиції та художньої графіки. Їм було запропоновано методіку оцінювання освітніх досягнень студентів, як результату викладацької діяльності. Для цього була запропонована методика оцінки ефективності підготовки майбутніх учителів, змістова структура якої розроблена М. Кларінім, Є. Силяєвою, але адаптована для розгляду завдань нашого експериментального дослідження (Додаток Е).

Приведемо зразок обрахування даних показників на етапі констатувального експерименту. Діагностичні показники наявних рівнів художньо-графічної підготовки за визначеними компонентами обраховувалися в процентному визначені й представлені в таблицях 1.3 – 4.3.

Як видно з таблиці 1.3, ціннісна професійна орієнтація в мистецькому просторі та в мистецтві графіки за рівнем прояву якості характеризується недостатньо. Низький рівень було виявлено у 40% студентів які брали участь у констатуючому експерименті.

Низький рівень показали студенти КГ і ЕГ в середньому – 40%. Високий рівень прояву виявили в ЕГ – 8,8% студентів, КГ – 9,3%, достатній відповідно 12,3% і 15,8% студентів. Якість знань з теоретичних основ мистецтва графіки у середньому значені становить 5,5%.

Низький рівень професійної предметно-компетентнісної обізнаності за визначеними показниками показали студенти як експериментальних груп – 38%, так і контрольних груп – 53,2%.

Високий рівень прояву предметної компетентності в галузі мистецтва графіки виявили на високому рівні студенти експериментальних груп 9,2 %, відповідно контрольних груп – 17.6%. Переважна кількість студентів показали низький рівень, в КГ – 53,2%, ЕГ – 38%.

Середнє значення рівнів прояву художньо-графічної підготовки студентів за гносеологічним компонентом представляло: високий рівень в ЕГ – 6,5%, КГ – 5,5%, достатній рівень – 13% і 11,2% відповідно, середній – 38% і 34,2%, низький – 42,5 і 49,1% .

Таблиця 1.3.

Діагностика рівнів художньо-графічної підготовки студентів на етапі констатуючого експерименту за гносеологічним компонентом

Гносеологічний	Кількість студентів (в %)							
	Рівні прояву							
	високий		достатній		середній		низький	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Ціннісна професійна орієнтація в мистецтві	8,8	9,3	12,3	15,8	41,7	32,0	37,2	42,9
Знання теоретичних основ мистецтва графіки	1,7	1,4	9,2	7,9	37,0	39,7	52,1	51,0
Предметно-компетентнісна обізнаність	9,2	5,8	17,6	9,9	35,2	31,1	38	53,2
Середнє значення	6,5	5,5	13	11,2	38	34,2	42,5	49,1

Наведені в таблиці 1.3 результати переважно показують недостатню художньо-графічну підготовку студентів КГ і ЕГ, про що свідчить низький рівень за показниками середнього значення - 45.5%. Як очевидно, такий стан потребує перегляду форм і методів здійснення професійної підготовки студентів на художньо-графічних факультетах (відділеннях) й особливо перегляду традиційної методики викладання художньої графіки.

Для забезпечення продуктивної діяльності викладача був запропонований навчально-методичний комплекс дисципліни, як ефективного чинника взаємовпливу на процес художньо-графічної підготовки студентів в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість».

Результати визначення рівнів художньо-графічної підготовки студентів за праксеологічним компонентом представлені в таблиці 2.3.

Наведені в таблиці 2.3 дані, свідчать, що у студентів експериментальних груп і контрольних груп майже однаковий рівень мистецько-творчої обізнаності студентів, у середньому значенні 6,4 %

Таблиця 2.3.

Діагностика рівнів художньо-графічної підготовки студентів на етапі констатуючого експерименту за праксеологічним компонентом

Праксеологічний	Кількість студентів (в %)							
	Рівні прояву							
	високий		достатній		середній		низький	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Мистецько-творча обізнаність	6,5	6,3	9,5	9,4	32,3	30,6	51,7	53,7
Навчально-пізнавальна діяльність	3,8	4,2	11,4	10,5	32,2	36,2	52,6	49,1
Художньо-творча діяльність	3,7	5,1	15,4	14,3	28,2	27,6	52,7	53,0
Середнє значення	<4,7	5,2	12,1	11,4	30,9	>31,4	>52,3	<52

Достатній рівень виявили студенти ЕГ і КГ – 11,75%, а середній рівень прояву мистецько-творчої обізнаності, як складової професійної художньо-графічної підготовки засвідчили студенти обох груп – більше 31%, а низький рівень проявився у 52,7% студентів.

Переважає більшість обстежуваних студентів за показником для визначення рівня навчально-пізнавальної діяльності показали низький рівень (в середньому значенні), ЕГ – 52,7%, КГ – 52%. Лише в 7,5% студентів мають якісний показник рівня прояву навчально-пізнавальної діяльності.

Обрахування середнього значення рівнів прояву художньо-творчої діяльності за діагностикою констатувального експерименту засвідчило такі результати: високий рівень мають майже 5% студентів, достатній – 11,7%, середній – більше 31% і низький – більше 52% студентів, що брали участь в констатуючому експерименті.

Результати обстеження за критеріальними показниками праксеологічного компоненту в середньому значенні засвідчили в цілому низький рівень, а отже й стан художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

З аналізу показників рівня художньо-графічної підготовки за праксеологічним компонентом ми прийшли до висновку про те, що питання формування якісного рівня мистецько-творчої обізнаності студентів, їхньої навчально-пізнавальної та художньо-творчої діяльності мають бути переглянуті у змісті методики викладання дисципліни «Теорія і практика графіки», і взагалі у змісті методики художньо-графічної підготовки студентів ВПНЗ.

Результати визначення рівнів художньо-графічної підготовки студентів ВПНЗ за показниками оцінно-регулятивного компонента в ході проведення констатуючого експерименту представлені в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3.

Діагностика рівнів художньо-графічної підготовки студентів на етапі констатуючого експерименту за оцінно-регулятивним компонентом

Оцінно-регулятивний	Кількість студентів (в %)							
	Рівні прояву							
	високий		достатній		середній		низький	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Рефлексія системи знань на продуктивну розумово-практичної діяльності	4,5	5,1	25,5	23,8	34,3	48,1	35,7	23
Інтегрована діяльність в освітньому векторі	3,9	3,2	15	12,7	48,1	48,1	33	34
Усвідомлення навчально-творчих досягнень та регуляція самореалізації в художньо-графічній діяльності	5,4	3,1	25	18,7	35,6	39	34	39,2
Середнє значення	4,6	3,8	21,9	18,4	>39,4	45,8	34,2	>32

Проведений діагностичний зріз свідчить, що із загальної кількості обстежуваних студентів прояв показників високого рівня художньо-графічної підготовки достатньо низький, в ЕГ - 4,5%, КГ – 5,1%. Отже, здатність до рефлексії системи знань на особисту продуктивну розумово-практичну діяльність на високому рівні можуть здійснювати 4,8%, на достатньому – 24,6%, на середньому – 41%, а низький рівень показали майже 30% досліджуваних.

Показники інтегрованої діяльності студентів в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість» також характеризують низький рівень художньо-графічної підготовки, в ЕГ – 33%, КГ – 34%. Результати статистичного обрахування засвідчили високий рівень тільки у студентів ЕГ – 3,9%, КГ – 3,2%. Достатній рівень виявлено в середньому значенні у 39,4% студентів ЕГ і 45,8% студентів КГ.

Результати діагностики показників за оцінно-регулятивним компонентом окреслили ряд питань щодо методичного забезпечення процесу формування здатності студентів оцінювати свої досягнення і здійснювати корекцію на особисту продуктивну художньо-графічну діяльність.

Порівняльну діагностику узагальнених результатів обстеження і порівняння наявних рівнів художньо-графічної підготовки студентів ЕГ і К за показниками гносеологічного, праксеологічного та оцінно-регулятивного компонентів представлено в таблиці 4.3.

Прояв усвідомлення навчально-творчих досягнень та здатність до регуляції способів дій в художньо-графічній діяльності виявили високий рівень студенти ЕГ – 5,4%, КГ – 3,1%, достатній – 25% і 18,7%, середній – 35,6% і 39% відповідно, а низький рівень мають 34% студенти ЕГ і 39,2% студенти КГ.

Узагальнюючи результати цього обстеження за окресленим компонентом, ми визначили середнє значення наявних рівнів художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Високого рівня досягли студенти ЕГ – 4,6%, у КГ – 3,8%. Низький рівень виявився в значній кількості випускників, в середньому значенні - 38,6% у студентів, що були задіяні в експерименті. Різкої розбіжності в контрольних і експериментальних групах не спостерігалось.

Представлені результати діагностики в таблиці 4.3 розподілилися в такий спосіб: високий рівень прояву художньо-графічної підготовки показали студенти ЕГ – 5,3%, КГ – 4,8%, відповідно, достатній – 15,6% і 13,7%, середній – 36,1% і 37,1%, а низький рівень ЕГ – 43% і КГ – 44,4%. Виявлені під час констатуючого експерименту рівні художньо-графічної підготовки студентів свідчать про їх однозначність (100%), як у ЕГ, так і КГ.

Таблиця 4.3

Порівняльна характеристика рівнів художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва за результатами констатувального експерименту

Компоненти	Кількість студентів (в %)							
	Рівні прояву							
	високий		достатній		середній		низький	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Гносеологічний	6,5	5,5	13	11,2	38	34,2	42,5	49,1
Праксеологічний	4,7	5,2	12,1	11,4	30,9	31,4	52,3	52
Оцінно-регулятивний	4,6	3,8	21,9	18,4	39,4	45,8	34,2	32
Середній %	5,3	4,8	15,6	13,7	36,1	37,1	43	44,4

Кількісний і якісний аналіз результатів констатуючого експерименту засвідчив, що незначна кількість студентів випускних курсів досягли досить високого рівня професійної підготовки в галузі мистецтва графіки. Такими є студентами, котрі виконували кваліфікаційну дипломну графічну роботу. За результатами діагностичного зрізу, як видно з таблиці 4.3, лише 10% студентів мають високий рівень художньо-графічної підготовки. Вони усвідомлять її роль і значення в майбутній художньо-педагогічній діяльності вчителя образотворчого мистецтва. Порівняльна характеристика рівнів художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва висвітлює проблему організаційно-методичного забезпечення освітнього вектора у ВПНЗ й окреслює низку питань щодо методики викладання дисципліни «Теорія і практика графіки».

Отже, результати статистичної обробки матеріалів дослідження дають підставу стверджувати, що існуюча традиційна методика не сприяє оптимізації процесу художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва, тому що недостатньо створені організаційно-методичні умови для складових освітнього вектора, не забезпечена траєкторія навчально-

пізнавальної та художньо-творчої діяльності студентів навчально-методичним комплексом дисципліни «Теорія і практика графіки» із дидактично змістовними лініями настанов. Такий стан потребує впровадження нових технологій наукової організації освітнього вектора на основі теорії управління педагогічним процесом і забезпечення його доцільною методикою на всіх етапах художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Для оптимізації освітнього вектора «навчання – пізнання – учіння – творчість» під час формувального експерименту була запропонована викладачам дисципліни «Теорія і практика графіки» організаційно-методична модель художньо-графічної підготовки студентів у ВПНЗ.

Для перевірки дієвості організаційно-методичної моделі художньо-графічної підготовки студентів, спрямованої на результати продуктивної діяльності учасників освітнього вектора «навчання – пізнання – учіння – творчість» був здійснений формувальний експеримент. В основу його покладено закономірності педагогічного управління діяльністю учасників освітнього вектора. Для цього з 2008 по 2016 рр. із студентами двох наборів на перший курс впродовж чотирьох років навчання впроваджувалася авторська методика художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. В експериментальному дослідженні брали участь студенти денної та заочної форм навчання. Технологія експериментального дослідження та визначення якісних рівнів художньо-графічної підготовки студентів здійснювалася за результатами втіленої організаційно-методичної моделі освітнього вектора «навчання – пізнання – учіння – творчість» й застосованого навчально-методичного комплексу дисципліни в режимі педагогічного супроводу методичними настановами. Протікання навчального процесу в освітньому векторі забезпечувався системним підходом до його організації й здійснення за умов пропедевтики у змісті методики викладання дисципліни «Теорія і практика графіки» з її програмними завданнями різної складності «від простого до більш складного».

Для визначення ефективності організаційно-методичної моделі та запропонованого навчально-методичного комплексу дисципліни «Теорія і

практика графіки» ми виділяли показники й фактори кожної критеріальної функції, і привласнювали їм цифрове значення: 3 - показник проявляється в цілому, 2 - показник проявляється частково, 1 - показник не проявляється, 0 - інформація відсутня. Цифровими показниками ефективності методики художньо-графічної підготовки, як інструментарію управління педагогічним процесом в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість», є числові значення середнього бала за відповідним напрямком діяльності студентів, який ми надали таке значення: 1 – навчання, 2 – пізнання, 3 – учіння, 4 – творчість.

Узагальнений показник ефективності визначався середньоарифметичним значенням за формулою:

$$K_{cp} = \frac{K1_{cp} + K2_{cp} + K3_{cp} + K4_{cp}}{4},$$

де Ki_{cp} – середнє арифметичне кожного напрямку, $i = 1, 2, 3, 4$.

Методика художньо-графічної підготовки студентів буде ефективна, якщо $K_{cp} \geq 2,7$.

При визначенні оцінки нами була використана числова модель ефективності методики художньо-графічної підготовки майбутніх учителів у їхній образотворчій діяльності. На кожного студента заповнювався протокол діагностуючих показників (Додаток Е), а результати обраховувалися за формулою й здійснювався аналіз якісної характеристики даних і ефективність методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. В обговоренні результатів проведеного експерименту брали участь незалежні експерти – викладачі суміжних кафедр та безпосередньо викладачі кафедр, котрі забезпечували викладання дисципліни «Художня графіка» (узагальнена назва дисципліни за навчальними планами ВПНЗ, в котрих здійснювалося впровадження результатів дисертаційного дослідження).

За результатами експерименту ми здійснили понад 200 діагностичних зрізів що є, на нашу думку безперечно достатніми для ґрунтовних висновків.

Для цього ми застосували формулу репрезентативної вибірки 1.3 за В. Макєєвим [168].

Формула 1.3

$$n = \frac{1}{\Delta^2 + \frac{1}{N}},$$

де n – вибіркова сукупність,

N – генеральна сукупність,

Δ – припустима погрішність (0,05).

Формувальний етап експерименту реалізовувався нами спільно з 8 викладачами дисципліни «Теорія і практика графіка» ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Ізмаїльського державного гуманітарного університету, Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, Херсонського державного університету в різних формах і методах протягом 2010–2016 рр. В експерименті приймали участь 283 студенти контрольних та 289 студентів експериментальних груп. Особливостями нашого дослідження були комплексність, дієвість, орієнтація на широкий студентський контингент 1 – 4-х курсів навчання (бакалаврату). До експерименту були також залучені студенти 5 курсу (спеціалісти). Алгоритм наших дослідницьких дій на етапі обрахунку результатів експериментальної діяльності студентів полягав у наступному:

- статистично підтвердити співпадіння початкового стану художньо-графічної підготовки студентів експериментальних та контрольних груп;
- встановити відмінність кінцевого стану експериментальних та контрольних груп після застосування розробленої методичної моделі художньо-графічної підготовки студентів на організованих нами заняттях з дисципліни «Теорія і практика графіки» в експериментальних групах;
- виявити відмінності (та підтвердити їх статистично) у початковому й кінцевому станах (динаміці) експериментальних груп на заключному етапі художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва на рівні бакалавра, спеціаліста;

- встановити співпадіння чи несуттєві відмінності (та довести їх статистично) у початковому й кінцевому станах (динаміці) контрольних груп.

Для статистичного аналізу узагальнених результатів у контрольних та експериментальних групах на початку експерименту ми використовували t-критерії Стьюдента (Госсета) для однорідних вибірок.

Оскільки найбільша різниця двох часток, яка може свідчити про неоднорідність двох вибірок, становить 0,01, то ми передбачили перевірку значущості цієї різниці на прикладі показників студентів із низьким рівнем художньо-графічної підготовки за формулою 2.3.

Формула 2.3

$$P_1 = 0,65; P_2 = 0,66$$

Різниця вірогідностей:

$$\alpha = P_1 - P_2 = 0,01$$

Середня помилка вірогідності:

$$S_{p1} = \sqrt{\frac{P_1(1-P_1)}{N}} = \sqrt{\frac{0,65(1-0,65)}{283}} = 0,028$$

$$S_{p2} = \sqrt{\frac{P_2(1-P_2)}{N_2}} = \sqrt{\frac{0,66(1-0,66)}{289}} = 0,028$$

Середня помилка різниці вірогідностей:

$$S_d = \sqrt{S_{p1}^2 + S_{p2}^2} = 0,039$$

Нормоване відхилення:

$$t_{\alpha} = \frac{P_2 - P_1}{S_d} = \frac{0,01}{0,039} = 0,26$$

За таблицею критичних точок t-розподілу Стьюдента для нашого випадку ступенів свободи та на рівні значущості $\alpha = 0,05$, табличний коефіцієнт буде складати $t = 1,96$, а обраховане нами в експерименті фактичне $t_{\alpha} = 0,26$, яке значно менше можливої теоретичної величини, що вимірює випадкове коливання. Говорячи мовою математичної статистики, конструкт-ідею про не

значущість розходжень в оцінці чинника двох порівнювальних груп ми спостерігали для найбільшої з одержаних різниць відносних частот. Оскільки всі інші різниці частот дорівнюють 0,01, то розходження в оцінці всіх інших чинників будуть ще менше значущими, на рівні $\alpha = 0,05$.

Це надало змогу зробити висновок про істинність нуль-гіпотези щодо статистичної однорідності контрольних і експериментальних груп на початку експерименту.

Отже, було встановлено статистичне співпадіння у вимірах початкового стану експериментальних та контрольних груп.

Діагностика і порівняльні результати прояву рівнів художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва формувального експерименту представлені в таблицях 5.3 – 8.3.

Відповідно до діагностичної методики на підсумковому етапі був зроблений зріз якісних рівнів художньо-графічної підготовки студентів за втіленою в освітній вектор методики навчання основ мистецтва графіки і проведений порівняльний аналіз результатів формувального експерименту за визначеними компонентами.

Аналіз динаміки показників за показниками гносеологічного компоненту засвідчив високий рівень художньо-графічної підготовки у студентів експериментальних груп - середнє значення якісного рівня свідчить про підвищення рівня після формуючого експерименту на 57% в порівнянні із отриманим якісним рівнем до експерименту. Також було зафіксовані підвищення рівня сформованості системи вмінь за гносеологічним компонентом і у студентів КГ (середнє значення відповідно становило 18,8%).

Так, високий рівень художньо-графічної підготовки студентів за гносеологічним компонентом на заключному етапі експерименту був зафіксований у 32,8 % студентів ЕГ, відповідно достатній рівень - 43,7%, на середньому й низькому рівнях залишилося 18,9% і 4,6%.

Відмінність у показниках ЕГ між результатами констатуючого і формувального експериментів свідчить про ефективність застосування

організаційно-методичної моделі в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість».

Таблиця 5.3

Порівняльні результати визначення рівнів художньо-графічної підготовки студентів за гносеологічним компонентом після здійснення дослідно-експериментальної роботи (в %)

Показники	Г р у п и	Кількість студентів в %							
		До експерименту				Після експерименту			
		Рівні				Рівні			
		Високий	Достатній	Середній	Низький	Високий	Достатній	Середній	Низький
Ціннісна професійна орієнтація в мистецтві	ЕГ	8,8	12,3	41,7	37,2	27,4	43,1	21,3	8,2
	КГ	9,3	15,8	32,0	42,9	18,3	30,4	38,8	12,5
Знання теоретичних основ мистецтва графіки	ЕГ	1,7	9,2	37	52,1	38,3	36,7	21,2	3,8
	КГ	1,4	7,9	39,7	51	5,8	16,3	41,4	36,5
Предметно-компетентнісна обізнаність	ЕГ	9,2	17,6	35,2	38	32,3	51,2	13,8	2,7
	КГ	5,8	9,9	31,1	53,2	9,4	26,2	37,2	27,2
Середнє значення	ЕГ	6,5	13	38	42,5	32,8	43,7	18,9	4,6
	КГ	5,5	11,2	34,2	49,1	11,2	24,3	39	25,5

Ця відмінність характеризується так, в ЕГ різниця становить за високим рівнем 5,7%, достатнім – 30,7%, середнім – 19,1 % і низьким рівнем – майже 38%. Також позитивні зрушення відбулися і в КГ, а пов’язано це з тим, що студенти переймали досвід у студентів експериментальної групи, так як освітній процес протікав на одному курсі паралельно.

Прояв показників рівня художньо-графічної підготовки студентів за праксеологічним компонентом визначений у таблиці 6.3.

Для порівняння результатів формувального експерименту нами було внесено до таблиці, як і у попередній, показники результатів констатувального експерименту, що надає можливість більш наочно висвітлити різницю даних в процентному відношенні.

Таблиця 6.3

Порівняльні результати визначення рівнів художньо-графічної підготовки студентів за праксеологічним компонентом після здійснення дослідно-експериментальної роботи (в %)

Показники	Г р у п и	Кількість студентів в %							
		До експерименту				Після експерименту			
		Рівні				Рівні			
		Високий	Достатній	Середній	Низький	Високий	Достатній	Середній	Низький
Мистецько-творча обізнаність	Е Г	6,5	9,5	32,3	51,7	21,5	48,2	28,3	2
	К Г	6,3	9,4	30,6	53,7	10,3	21,6	41,7	26,4
Навчально-пізнавальна діяльність	Е Г	3,8	11,4	32,2	52,6	26,8	47,1	21,9	4,2
	К Г	4,2	10,5	36,2	49,1	10,2	28,8	27,9	33,1
Художньо-творча діяльність	Е Г	3,7	15,4	28,2	52,7	31,5	40,2	21,3	7
	К Г	5,1	14,3	27,6	53	11,2	21,5	27,5	39,8
Середнє значення	Е Г	4,7	12,1	30,9	52,3	26,6	45,1	23,9	4,4
	К Г	5,2	11,4	31,4	52	10,6	24	32,3	33,1

Результати, наведені в таблиці, свідчать про певні позитивні зміни в експериментальній групі. Отримані дані формуючого експерименту в середньому значенні засвідчили підвищення рівня мистецько-творчої обізнаності

студентів ЕГ: високий рівень на 31,5%, достатній – 40%, середній – 21,3% і низький рівень – 7%. Порівняльні результати дозволяють указати, що у студентів ЕГ підвищився показник високого рівня за показниками мистецько-творчої обізнаності в порівнянні з даними формувального експерименту на 20,3%, достатнього рівня на 24,8%, середнього на 6,9%, а на низькому рівні різниця складає 28,7%.

Знання теоретичних основ мистецтва графіки на високому рівні досягли студенти ЕГ – 21,5, достатнього - 48,2%, середнього – 28,3% і на низькому рівні залишилося 2% студентів. Відповідно в КГ - 10,3%, 21,6%, 41,7% і 26,4%. Характеристика показників навчально-пізнавальної діяльності зафіксована у студентів ЕГ на високому рівні 26,8%, на достатньому 47,1%, середньому 21,9% і на низькому рівні залишилося 4,2%.

Знання теоретичних основ мистецтва графіки на високому рівні досягли студенти ЕГ – 21,5, достатнього - 48,2%, середнього – 28,3% і на низькому рівні залишилося 2% студентів. Відповідно в КГ - 10,3%, 21,6%, 41,7% і 26,4%. Характеристика показників навчально-пізнавальної діяльності зафіксована у студентів ЕГ на високому рівні 26,8%, на достатньому 47,1%, середньому 21,9% і на низькому рівні залишилося 4,2%.

Показники художньо-творчої діяльності студентів ЕГ і КГ свідчать також про суттєві зрушення якісного характеру. Високий рівень виявили студенти ЕГ – 31,5%, КГ- 11,2%. Низький рівень показали лише 7% студентів ЕГ, а КГ – 39,8%. Аналіз результатів і узагальнення в числовому значенні показово свідчить, що високого рівня досягли студенти ЕГ – 26,6%, достатнього – 45,1%, середнього – 23,9, а на низькому рівні залишилося 4,4 % студентів.

У порівнянні з показниками рівнів формувального експерименту до показників констатувального експерименту (за праксеологічним компонентом), якісні характеристики високого рівня покращилися у студентів ЕГ на 21,9%, достатнього рівня на 35,7%. В цілому рівень художньо-графічної підготовки підвищився на 28,7%. Якість художньо-графічної підготовки студентів ЕГ складає 35,8%.

Це свідчить про ефективність застосованого в процесі формувального експерименту навчально-методичного комплексу й педагогічних заходів на заключному етапі художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Результати формувального експерименту за показниками оцінно-регулятивного компонента зафіксовано в таблиці 7.3.

Таблиця 7.3

Порівняльні результати визначення рівнів художньо-графічної підготовки студентів за оцінно-регулятивним компонентом після здійснення дослідно-експериментальної роботи (в %)

Показники	г р у п и	Кількість студентів в %							
		До експерименту				Після експерименту			
		Рівні				Рівні			
		Високий	Достатній	Середній	Низький	Високий	Достатній	Середній	Низький
Рефлексія системи знань на продуктивну розумово-практичну діяльність	Е Г	4,5	25,5	34,3	35,7	17,5	43,5	33,6	5,4
	К Г	5,1	23,8	48,1	33	21,3	29,2	43,1	6,4
Інтегрована діяльність в освітньому векторі	Е Г	3,9	15	48,1	34	17,7	36,4	33,2	12,7
	К Г	3,2	12,7	48,1	33	8,2	27,3	44	20,5
Усвідомлення навчально-творчих досягнень та регуляція самореалізації в художньо-графічній творчості	Е Г	5,4	25	35,6	34	19	45	27,3	8,7
	К Г	3,1	18,7	39	39,2	11,1	24,4	41,4	23,1
Середнє значення	Е Г	4,6	21,9	39,4	34,2	18	41,6	31,5	8,9
	К Г	3,8	18,4	45,8	32	13,6	26,9	42,8	16,7

Як свідчить таблиця 7.3, у результаті експерименту й вхідних у нього заходів якість рівнів професійної здатності виросла. Аналіз прояву до рефлексії

системи знань на продуктивну розумово-практичну діяльність свідчить, що із загальної вибірки, схильність до рефлексії на високому рівні спостерігається в 93,6% студентів ЕГ. Так, високий рівень покращився на 13%, достатній на 18%, середній – 33,6%. Показник низького рівня суттєво змінився. На низькому рівні залишилося 5,4% студентів ЕГ. В порівнянні з показниками констатувального експерименту розбіжності низького рівня становить 30,3%.

Результати проведеного зрізу за показниками інтегрованої діяльності студентів свідчать, що із загальної кількості студентів експериментальної групи високий рівень виявлено у 17,7% студентів, але достатньо високі показники низького рівня – 12,7%. Проте, в порівнянні з показниками констатувального експерименту, показник покращився на 20,3%.

Прояв ступеню усвідомлення навчально-творчих досягнень та регуляції самореалізації в художньо-графічній творчості зафіксовано на високому рівні у студентів ЕГ -19%, достатньому – 45%, середньому 27,3%, низькому – 8,7%.

Якісна характеристика показників усвідомлення навчально-творчих досягнень та регуляції самореалізації в художньо-графічній творчості виявлена у 32% студентів.

Наведені у таблиці результати свідчать про те, що якісний рівень зафіксовано у 59,6% студентів ЕГ. Показники оцінно-регулятивного компоненту свідчать про якісне зрушення в цілому рівня художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Із даних, приведених в таблицях 5.3 -7.3, видно, що різниця абсолютного показника за компонентами достатньо характеризує якість методики художньо-графічної підготовки вчителя образотворчого мистецтва в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість»

Отже, цілеспрямована методика художньо-графічної підготовки студентів в освітньому векторі ВПНЗ, за умов використання розробленої нами моделі й навчально-методичного комплексу для забезпечення цього процесу, дозволяє істотно підвищити рівень професійної здатності випускників й сформувати позитивний художньо-графічний, творчий досвід і соціально-культурну, педагогічну позицію як властивості сучасного вчителя образотворчого

мистецтва, діяльність якого спрямована на художньо-естетичне виховання підростаючого покоління.

Вивчення якості методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва здійснювалося методом узагальнення незалежних характеристик. Відповідно до виділених і описаних раніше результатів експерименту, узагальнені показники рівнів досягнень студентів ми звели у таблиці 8.4.

Таблиця 8.3

Зведені результати для порівняння рівнів художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва після здійснення дослідно-експериментальної роботи (в %)

Компоненти	Г р у п и	Кількість студентів в %							
		До експерименту				Після експерименту			
		Рівні				Рівні			
		Високий	Достатній	Середній	Низький	Високий	Достатній	Середній	Низький
Гносеологічний	Е Г	6,5	13	38	42,5	32,8	43,7	18,9	4,6
	К Г	5,5	11,2	34,2	49,1	11,2	24,3	48,8	15,7
Праксеологічний	Е Г	4,7	12,1	30,9	52,3	26,6	45,1	23,9	4,4
	К Г	5,2	11,4	31,4	52,9	10,6	24	32,3	33,1
Оцінно-регулятивний	Е Г	4,6	21,9	39,4	34,2	18	41,5	31,6	8,9
	К Г	3,8	18,4	45,8	32	13,6	26,9	42,8	16,7
Середнє значення	Е Г	5,3	15,6	36,1	43	25,8	43,4	24,9	5,9
	К Г	4,8	13,7	37,1	44,4	11,8	25,1	41,3	21,8

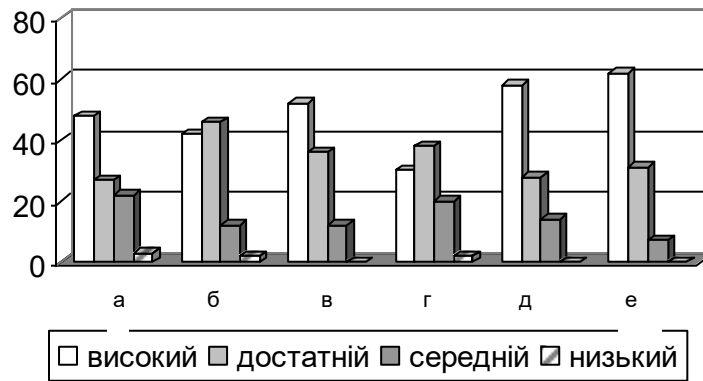
Отримані дані порівняльних результатів визначення рівнів художньо-графічної підготовки, як ознаки професійної здатності й компетентності в галузі мистецтва графіки, що надані в таблиці 8.3 свідчать про позитивні зміни показників основних параметрів, за якими обстежувалися студенти, як експериментальних груп, так і контрольних груп. Аналіз результатів експерименту засвідчує, що в експериментальних групах відбулися значні позитивні зміни якісних характеристик рівнів художньо-графічної підготовки за сукупністю показників визначених компонентів. Високого рівня в середньому значенні досягли 25,8 % студентів (було 5,3%), достатнього - 43,4% (було 15,6%), середнього - 24,9% (було 36,1%), на низькому рівні залишилося 5,9% студентів (було 43%). Якісні зрушення виявлено і у студентів контрольних груп – 11.3%.

Застосована методика художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва дозволила студентам експериментальних груп більш упевнено опанувати основами образотворчої грамоти мистецтва графіки, досить високим рівнем здатності здійснювати художньо-творчу діяльність, оптимально застосовувати свої професійні знання з основ мистецтва художньої графіки, практичні вміння у вирішенні програмних завдань в індивідуальній траєкторії пізнання, учіння і творчості, а також визначати індивідуальні рівні якісних характеристик своєї діяльності й при необхідності корегувати на більш якісний показник освітніх досягнень.

На заключному етапі формувального експерименту показники рівнів художньо-графічної підготовки стали більше високими, як у студентів контрольних груп, так і в студентів експериментальних груп, але в останніх значно вищі за рівнем якості на 32,3 %. Відмінність їх на основі експертного аналізу наочно визначене на гістограмах (рисунок 5.3).

Поліфакторну гістограму розподілу рівнів художньо-графічної підготовки впродовж експериментального дослідження укладено за результатами сумарних показників гносеологічного, праксеологічного та оцінно-регулятивного компонентів.

А - експериментальні групи, кількість студентів у %

Б - контрольні групи, кількість студентів у %

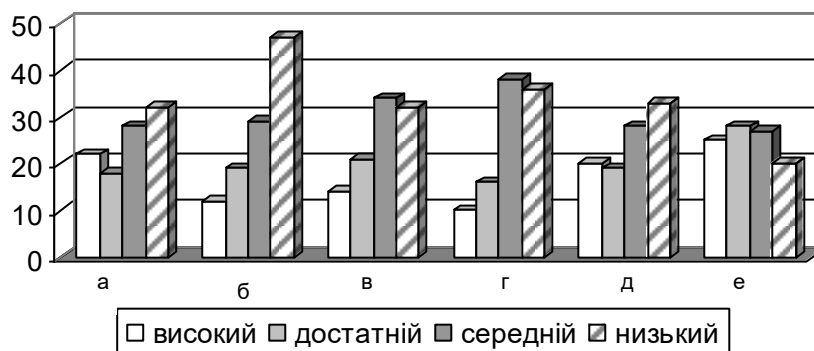

Рисунок 5.3. Поліфакторна гістограма розподілу рівнів художньо-графічної підготовки студентів експериментальних і контрольних груп

Для визначення вірогідності результатів було застосовано обчислення коефіцієнтів кореляції між факторами, які визначають ефективність організаційно-методичної моделі та навчально-методичного комплексу дисципліни «Теорія і практика графіки», висвітлених в таблицях 9.3, 10.3.

Таблиця 9.3.

Результати розрахунків коефіцієнтів кореляції між показниками художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва і застосованої організаційно-методичної моделі в освітньому векторі

Показники компонентів	Фактори, які визначають ефективність організаційно-методичної моделі		
	X_1	X_2	X_3
Y_1	0,81	0,71	0,76
Y_2	0,84	0,69	0,72
Y_3	0,72	0,78	0,63

Таблиця 10.3.

Результати оцінки вірогідності коефіцієнтів кореляції між показниками художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва й ефективністю застосовуваної методики в освітньому процесі

Показники компонентів	Фактори, які визначають ефективність навчально-методичного комплексу дисципліни			
		X 1	X 2	X 3
	Y1	38,5	51,2	49,4
	Y2	31,6	42,8	26,3
	Y3	81,5	74,3	25,4

Математичне обрахування результатів дослідно-експериментальної роботи дозволило визначити якісні рівні художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва (Таблиця 11. 3.).

Таблиця 11. 3.

Рівні художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва

Рівні художньо-графічної підготовки	Контрольні групи (осіб)	Експериментальні групи (осіб)	Контрольні групи (відн. част.)	Експериментальні групи (відн. част.)	Різниця у відн. част.
Високий	82	10	0,06	0,06	0
Достатній	102	87	0,05	0,05	0,01
Середній	82	81	0,29	0,28	0,01
Низький	17	17	0,65	0,66	0,01
Всього	283	289	1,00	1,00	

Отже, результати нашого дослідження дають підстави стверджувати, що запропонована методика художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва сприяє формуванню професійної здатності в найбільш доступному й мобільному виді образотворчого мистецтва, яким є художня графіка. Втілення розробленої організаційно-методичної моделі, педагогічних умов, структурно-функціонально і продуктивно забезпечує освітній вектор «навчання – пізнання – учіння – творчість» художньо-графічної підготовки студентів на кожному його етапі.

Встановлено статистичне співпадіння у вимірах початкового стану експериментальних та контрольних груп. Організувавши педагогічну діяльність викладачів і методистів з майбутніми бакалаврами та спеціалістами за створеною нами організаційно-методичною моделлю, ми визначили кінцевий стан художньо-графічної підготовки студентів експериментальних груп порівняно з результатами показників рівнів підготовки студентів контрольних груп. Обраховані та узагальнені середньостатистичні результати зведені в таблицях 1.3. – 11.3.

Дані оцінювання навчальних досягнень студентів з дисципліни «Теорія і практика графіки» зафіксовані у заліково-екзаменаційних відомостях для статистичного обрахування деканатами.

Результати статистичної обробки матеріалів дослідження підтверджують вірогідність зв'язків між виявленими педагогічними умовами й показниками, про свідчать дані якісних рівнів художньо-графічної підготовленості випускників – майбутніх учителів образотворчого мистецтва, подані в таблиці 11.3.

Зрозуміло, що виділені нами комплекси показників розглянутих факторів, які спричиняються формування якісного рівня художньо-графічної підготовки студентів в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість» не повною мірою й не всебічно характеризують цей складний й багатоаспектний педагогічний процес. Проте результати проведеного аналізу підтверджують певний ступінь адекватності розробленої нами організаційно-методичної моделі реальному навчально-виховному процесу підготовки майбутніх учителів на художньо-графічних (мистецьких) факультетів ВПНЗ до професійної роботи в умовах діяльності сучасної загальноосвітньої школи.

Подальшого наукового розгляду потребують питання щодо визначення якості методики художньо-графічної підготовки випускників ВПНЗ безпосередньо в їхній професійній діяльності вчителя образотворчого мистецтва в умовах практичної роботи з учнями нової української школи.

Висновки до третього розділу

Одержані результати дослідження дозволили дійти таких висновків.

Визначено, що методика художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва є ефективною за цілеспрямованої реалізації таких педагогічних умов, як-от: міжпредметний зв'язок фахових і психолого-педагогічних дисциплін; упровадження навчально-методичних матеріалів для педагогічного супроводу методичних настанов у навчально-пізнавальній та навчально-творчій діяльності студентів в окресленому освітньому векторі.

Реалізація системного підходу до управління художньо-педагогічною освітою при навчанні-учінні, оволодіння змістом дисциплін мистецького циклу необхідна для створення дидактичних умов формування грамотного, компетентного спеціаліста для сучасних закладів освіти різного типу. При управлінні такою системою пріоритетну роль відіграє вірне визначення цілей системи на різних рівнях підготовки фахівців (бакалавр, спеціаліст) і доцільне моделювання системи, технологій художньо-педагогічної підготовки, рівня результатів освітніх досягнень, котрі зумовлюються критеріями оцінювання якості готовності й фахової компетенції випускника виконувати професійні функції та вирішувати художньо-педагогічні завдання в сучасних умовах практичної діяльності.

Організаційно-методична модель художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва має бути забезпечена педагогічними умовами та навчально-методичним комплексом, що наповнює програму дисципліни «Теорія і практика графіки» дидактично змістовими лініями навчальних завдань-вправ (графічна форма, композиція, колір, об'єм і простір, художні техніки).

До розробленої програми «Теорія і практика графіки» введено систему вправ на таких рівнях навчально-пізнавальної діяльності: відтворювальний рівень навчально-пізнавальної діяльності, як відтворювальний: формально-настановні, технічні вправи; інтерпретаційний: навчально-пізнавальні,

допоміжні, додаткові й варіативні вправи; композиційні й творчі вправи та завдання.

Методична конструкт-модель забезпечує процес графічної діяльності студентів структурно-логічними рівнями розвитку художнього пізнання й практичного усвідомлення закономірностей мистецтва графіки, її образотворчої мови.

Методичну основу освітнього вектора «навчання – пізнання – учіння – творчість» становить нерозривність розумово-практичних, художньо-аналітичних і художньо-образних способів дій графічної діяльності студентів. Такий підхід визначає основні положення методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, важливим серед яких є перехід від навчальних завдань до творчих і передбачає послідовність художнього навчання – від вивчення об'єкта пізнання до пошуку його художнього образу, а отже, повинен здійснюватися шляхом послідовної зміни ставлення до форми зображення як об'єкта, до форми як самоцілі, до форми як засобу характеристики – спочатку емоційно змістової, потім зовнішньо пластичної, а зрештою – художньо-творчої. До змісту такого методичного підходу покладено уявлення про форму як пластичну основу художнього образу. Протікання процесу оволодіння основами мистецтва графіки повинно забезпечуватися системою навчальних і творчих завдань, що передбачають взаємозумовленість у графічній практичній діяльності студента художньо-аналітичних і художньо-образних способів дій, спрямованих на пізнання й реалізацію знань з основ мистецтва графіки. Вивчення цих аспектів процесу художньо-графічної підготовки є найсуттєвішим для забезпечення методичними умовами, настановами в ході навчання студентів основ мистецтва графіки.

Визначені критерії є загальними для виявлення рівня професійної підготовки в галузі мистецтва графіки. Однак на основі експертного аналізу педагогами кафедр університету, які здійснюють підготовку вчителя образотворчого мистецтва, ми доповнили критерії рівня якості навчально-пізнавальних та навчально-творчих досягнень студентів на кожному етапі

освітнього вектора художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, у тому числі й оцінювання завдань за кожним програмним модулем навчальної та творчо-індивідуальної діяльності, соціально-культурної позиції як педагога й художника (участь у виставках, керівництво гуртками).

Різні рівні навчально-пізнавальної й практично-творчої графічної діяльності доцільно доповнюють один одного, служать орієнтиром для конкретного й цілеспрямованого розгляду методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Виділені компоненти педагогічного процесу забезпечують освітній вектор «навчання - пізнання - навчання - творчість» на заняттях академічної дисципліни «Теорія й практика графіки» із дидактично-змістовними лініями є достатньо значимими для організації й здійснення педагогічного процесу в системі художньо-педагогічної освіти.

Загальні висновки

У дисертації актуалізовано проблему художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва та виявлено недостатність розробки теоретичних засад, шляхів та способів методичного забезпечення процесу художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва у ВПНЗ.

Вивчення отриманих результатів здійсненого впродовж 2010-2017 рр. дисертаційного дослідження за темою та їхнє узагальнення дали підстави для наступних загальних висновків.

1. На основі аналізу праць з психології, педагогіки, мистецтвознавства встановлено, що ефективне професійне становлення майбутніх учителів образотворчого мистецтва можливе за умов переорієнтації організаційно-методичних засад художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва на основі теорії особистості та теорії управління педагогічними процесами. Художньо-графічна підготовка майбутніх учителів

образотворчого мистецтва здійснюється системно та поетапно, де: на першому етапі формуються основи образного сприйняття творів мистецтва графіки й художнє уявлення про графічну діяльність; на другому – виробляється система художніх умінь та навичок у графічному зображенні форми; на третьому – відбувається опанування основ художньо-образної мови графіки та закономірностей образотворення в графічній композиції.

2. Виявлено методичну сутність художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва в системі художньо-педагогічної освіти, яка полягає в єдності форм навчання, пізнання, учіння й творчості студента. З'ясовано, що в процесі художньо-графічної діяльності особистість опрідметнює знання, накопичує професійний досвід, що відбувається емпірично та у формі академічного навчання, зокрема, в курсі «Теорія і практика графіки». Аналіз наукових поглядів учених та практичного досвіду уможливив виведення структурно-функціональних складових методичного забезпечення освітнього вектора «навчання – пізнання – учіння – творчість»: змістовий, методичний, організаційний, контрольний-аналітичний, що стало основою для теоретичного обґрунтування змісту та структури художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя.

3. Сформульовано та конкретизовано сутність поняття «художньо-графічна підготовка майбутнього вчителя образотворчого мистецтва» як особливий багатофакторний освітній вектор «навчання – пізнання – учіння – творчість», наповнений доцільно змістовими характеристиками методичних засад у цілому й окремо педагогічним супроводом, методичними настановами для кожного виду діяльності студента в його освітній траєкторії впродовж навчання у ВПНЗ; розкрито його зміст і структуру (гносеологічний, праксеологічний та оцінно-регулятивний компоненти).

4. Розроблено та обґрунтовано критеріальний апарат для визначення стану художньо-графічної підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва відповідно до змісту структурних компонентів. Виявлено рівні художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва (високий, достатній, середній, низький), представлено їх змістові

характеристики.

Розроблено та обґрунтовано організаційно-методичну модель художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва у вищих педагогічних навчальних закладах з урахуванням соціального замовлення та з метою організації якісної художньо-графічної підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва. Модель побудована з урахуванням теоретико-методологічних положень щодо особливостей впровадження навчально-методичного забезпечення освітнього вектора «навчання – пізнання – учіння – творчість» та ґрунтується на принципах науковості, систематичності й системності, наочно-методичних настанов, зв'язку мистецтва із практикою, активності у художньому пізнанні, учінні й творчості. Складовими моделі стали: завдання, принципи, педагогічне управління, умови, форми, комплекс завдань структурно-функціональне призначення для індивідуальної траєкторії художньо-графічного навчання студента, що має блочну структуру. Освітнім результатом в моделі зазначено підвищення рівня художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

У процесі дослідно-експериментальної роботи розроблено, впроваджено та виявлено ефективність методики художньо-графічної підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва в курсі навчальної дисципліни «Теорія і практика графіки». Кожна стадія формувального експерименту відповідала певному рівню художньо-графічної діяльності студентів: адаптивному (стадія оволодіння студентами початковими знаннями й уміннями), художньо-репродуктивному (стадія усвідомлення графічної мови, практичного оволодіння художніми способами та прийомами формоутворення), особисто-продуктивному (стадія усвідомлення сенсу способів та дій графічної діяльності у відтворенні художнього образу засобами графічної мови), суб'єктивно-професійному (стадія творчого самовираження особистості в мистецькому просторі).

За результатами контрольного зрізу впровадження методики відзначено позитивні зрушення рівнів художньо-графічної підготовленості в експериментальній групі. Із 116 студентів високого рівня збільшилось майже у

п'ятеро, достатнього - втричі, студентів середнього рівня стало більше у півтора рази, на низькому рівні залишилося лише 7 осіб, що становить 5,9%. Встановлено залежність успішності способів діяльності від методичних настанов, що надало можливість кожному студенту оволодіти сумою знань, сформувати усталені навички роботи з графічними матеріалами при створенні навчальної композиції та творчої роботи засобами оригінальної графіки. Практична реалізація організаційно-методичної моделі довела доцільність і ефективність створеного навчально-методичного комплексу забезпечення всіх етапів траєкторії освітнього вектора художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Підведення підсумків здійсненої дослідно-експериментальної роботи надало змогу стверджувати, що завдання дослідження виконані й мета досягнута.

Здійснене дисертаційне дослідження не вичерпує всіх аспектів методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Подальшого вивчення потребують питання фахового становлення майбутніх вчителів образотворчого мистецтва, а також удосконалення художньо-графічного навчання молоді у системі неперервної мистецької освіти.

Перелік використаних джерел

1. Абдуллина О. А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования : для пед. спец. высш. учеб. заведений / О. А. Абдуллина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1990. – 141 с.
2. Абульханова-Славская К. А. Брушлинский А. В. Философско-психологическая концепция С. Л. Рубинштейна: к 100-летию со дня рождения / К. А. Абульханова-Славская, А. В. Брушлинский. – М.: Наука, 1989. – 248.
3. Азаров Ю. П. Тайны педагогического мастерства: учеб. пособие / Юрий Петрович Азаров. – М.: МПСИ; Воронеж: МОДЭК, 2004. – 432 с.
4. Айсмонтас Б.Б. Теория обучения / Б. Б. Айсмонтас. - М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2002. – 176 с.
5. Алексюк А. М. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання: навч. посіб./Анатолій Миколайович Алексюк. – Київ : ІСДО, 1993. – 336 с.
6. Амонашвили Ш. А. Паритеты, приоритеты и акценты в теории и практике образования / Ш. А. Амонашвили, В. И. Завягинский // Педагогика. – 2000. – № 2. – С. 11-16.
7. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Борис Герасимович .Ананьев. – Л.: ЛГУ, 1969. – 339 с.
8. Анікіна Н. О. Педагогічна підтримка обдарованості / Н. О. Анікіна. – К.: Шкільний світ, 2005. – 128 с.
9. Антонович Є А. Педагогічне керівництво образотворчою діяльністю школярів. Курс лекцій. Частина II. Педагогічне керівництво декоративно-прикладною діяльністю школярів: Навч. посібник / Є. А. Антонович. – Івано-Франківськ: Прикарпатський університет, 1995. – 116 с.
10. Антонович Є. А., Свид С. П., Проців В. І. Художні техніки в школі: Навч.-метод. посібник / Є.А.Антонович, С.П.Свид, В.І.Проців. – К., ІЗМН, 1997. – 312 с.
11. Арнхейм Р. Искусство и визуальное восприятие / Рудольф Арнхейм.

– М.: Прогресс, 1974. – 392 с.

12. Атанов Г. А. Деятельностный подход в обучении / Геннадий Алексеевич Атанов. – Донецк: ЕАИ-пресс, 2001. – 160 с.

13. Афанасьев О. В. Творчество как саморазвитие личности / О. В. Афанасьев. – СПб.: Питер, 2000.– 78 с.

14. Бабанский Ю. К. Избранные педагогические труды / Юрий Константинович Бабанский. – М. : Педагогика, 1989. – 560 с.

15. Бакушинский А. В. Художественное творчество и воспитание: опыт исследований на материале пространственных искусств / А. В. Бакушинский. – М.: Новая Москва, 1925. – 250 с. – (Б-ка «Вестник просвещения).

16. Балан Е. Л. Дидактическое взаимодействие преподавателей и студентов как фактор оптимизации процесса обучения : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Елена Леонидовна Балан. – Одеса, 1994. – 273 с.

17. Балл Г. А. Теория учебных задач: психолого-педагогический аспект / Георгий Алексеевич Балл. – М. : Педагогика, 1990. – 284 с.

18. Балл Г. О. Сучасний гуманізм і освіта : соціально-філософські та психолого-педагогічні аспекти / Георгій Олексійович Балл. – Рівне : Ліста-М, 2003.– 128 с.

19. Барциц Р. Ч. Теория и практика обучения эстампу студентов художественно-графических факультетов педагогических вузов : дисс. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. / Барциц Рауф Чинчорович. – М., 2001. – 543 с.

20. Басин Е. Я. К вопросу о взаимоотношениях искусствознания и психологи художественного творчества: методология современного искусствознания / Евгений Яковлевич Басин. – М.: Искусство, 1983. – 515 с.

21. Белинский В. Г. Полное собрание сочинений: в 13 т. Т.3 / В. Г. Белинский. – М.: Акад. наук СССР, 1948. – 436.

22. Бердяев Н. А. Самосознание / Николай Александрович Бердяев. – Л.: Лениздат, 1992.– 398 с.

23. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии / Владимир Павлович Беспалько. – М. : Педагогика, 1989. – 199 с.

24. Бесчастнов Н. П. Черно-белая графика: учеб. пособие для студентов

вузов / Н. П. Бесчастнов.– М.: ВЛАДОС, 2008. – 272 с.

25. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2-х кн. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід : наук.-практ. засади: навч.-метод. посіб. / Іван Дмитрович Бех. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.

26. Бех І. Д. Емоційні передумови мистецького світогляду особистості / І. Д. Бех // Теоретичні та методичні засади неперервної мистецької освіти: зб. матеріалів наук.-методол. семінару / Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України. – Чернівці: Зелена Буковина, 2007. – С. 14 – 15.

27. Бех І. Д. Концепція виховання особистості / Іван Д. Бех // Рідна школа. 1991. – № 5. - С. 40-47.

28. Библер В. С. На гранях логіки культури: книга избранных очерков / В. С. Библер. – М.: Русское феноменологическое об-во, 1997. – 440 с.

29. Богданова І. М. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів на основі застосування інноваційних технологій : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Богданова Інна Михайлівна. – Одеса, 2003. – 438с.

30. Болюбаш Я. Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти / Ярослав Яковлевич Болюбаш – К.: ВВП «КОМПАС», 1997.– 64с.

31. Бондар В. І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів / В. І. Бондар. – К.: Вересень, 1996. – 129.

32. Бондар В. І. Дидактика: підручник / Бондар Володимир Іванович. – К.: Либідь, 2005. – 264 с.

33. Бондаревська Е.В. Парадигма как методологический регулятив педагогической науки и инновационной практики / Е. В. Бондаревская // Педагогика. – 2007. – №6 . – С.3 – 11.

34. Брушлинский А. В. Мышление /А. В. Брушлинский // Общая психология: учебник для студ. вузов / под ред. А. В. Петровского. – М.: Наука, 1986. – С. 151 – 158

35. Брюн Д. Живопись в образовании. Опыт вальдорфской школы / Дик Брюн, Атти Литхарт; пер. с англ. Е. Мезенцевой, Г. Волковой. – К.: НАИРИ, 2006. – 200 с.

36. Буркова Л. В. Технології в освіті / Людмила Буркова // Рідна школа.

– 2001. – № 2. – С.18–19.

37. Бутенко В. Г. Педагогические условия овладения учащимися эстетической информации В. Г. Бутенко // Эстетическое воспитание молодежи средствами искусства / Под ред. В. Г. Бутенка. – М., 1991. – С.39-46.

38. Бутенко В. Г. Формування інтелектуальних цінностей особистості: метод. посібник / В. Г. Бутенко. – Херсон: Видавець Грінь Б.С., 2012. – 136 с.

39. Бутенко В. Г. Шляхи удосконалення навчально-виховного процесу у вищій школі / В. Г. Бутенко // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки і психології: зб.наук. пр.- Вип.2(7). – Херсон, 2012.– С.120-126.

40. Васянович Г. П. Збірка наукових праць: [монографія] / Григорій Петрович Васянович. – Львів: Норма, 2006. – 447с.

41.Ващенко Г. Виховна роль мистецтва /Григорій Ващенко // Твори: в 4-х т. Т. 4: Праці з педагогіки та психології. – Київ: Школяр - „Фада» ЛТД, 2000. – 416 с.

42. Вдович С. Сучасні зарубіжні концепції естетичного виховання особистості /Світлана Вдович // Професійно спрямоване навчання і виховання особистості: зб. наук. праць / за ред. Г.П. Васяновича. – Львів: ЛДУ БДЖ, 2006. – С. 172-180

43. Велитченко Л. К. Педагогічна взаємодія як теоретико-емпіричний конструкт / Л. К. Велитченко //Матеріали III Міжнар. конгресу «Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі», 18-21 трав. 2017 р. – Одеса, 2017. – С.46-47.

44. Вербицкий А. А. Активные методы обучения в высшей школе: контекстный подход / Андрей Александрович Вербицкий. – М.: Высшая школа, 1991. – 204, [3] с.

45. Вернадский В. И. Философские мысли натуралиста / Владимир Иванович Вернадский. – М.: Наука, 1988. - 520 с.

46. Выготский Л.С. Психология искусства / Лев Семенович Выготский. – М: Искусство, 1986. – 573 с.

47. Виппер Б. Р. Введение в историческое изучение искусства / Борис Робертович Виппер. – М.: Изобраз. искусство, 1985. – 288 с.

48. Витанов В. Новая, толерантная дидактика / Виктор Витанов // Педагогика толерантности. - 1998. - №3/4. - С.39 – 45.
49. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посіб. / [М. Ф Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук та ін.]; за ред. В. Г. Кременя. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.
50. Власенко С. У пошуках моделі багаторівневої педагогічної освіти / Світлана Власенко // Рідна школа. – 2001. – № 10. – С. 27–29.
51. Волков Н. Н. Восприятие предмета и рисунка / Николай Николаевич Волков. – М.: АПН РСФСР, 1950. – 507 с.
52. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: навчальний посібник / Наталія Павлівна Волкова. – К. : Академія, 2006. – 256 с.
53. Воловик П.М. Проблеми підвищення ефективності психолого-педагогічних досліджень / Павло Воловик // Філософія педагогічної майстерності : зб. наук. пр. / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України. – Київ; Вінниця, 2008. – С. 58-66.
54. Володько В. Педагогічна система навчання: теорія, практика, перспективи: навч. посіб. / Володимир Володько.– К.: Пед. преса, 2000. – 148 с.
55. Воробйова С. Роль дидактичних задач у підготовці вчителя / Світлана Воробйова // Рідна школа. – 2002. – №1. – С.25–27.
56. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Лев Семенович . Выготский. – М.: Педагогика-Пресс. 1996. – 573 с.
57. Гавриш І. В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Гавриш Ірина Володимирівна. – Х., 2006. – 572 с.
58. Галаган В.Я., Орлов В. Ф., Отич О. М. Психологія управління: навч. посіб. / В. Я. Галаган. – Київ: КУЕТТ, 2006. – 237 с.
59. Гальперин П. Я. Основные результаты исследований по проблеме «Формирование умственных действий и понятий» / Петр Яковлевич Гальперин. – М. : Наука, 1965. – 207 с.
60. Гармашова С. С. Формирование готовности будущего учителя к творческой художественно-изобразительной деятельности средствами

графической подготовки: автореф. дисс. на соис. учен. ст. канд.пед. наук: 130008 – Теория и методика профессионального образования / Светлана Сергеевна Гармаш. – Сочи, 2007. – 18 с.

61. Гегель Г. Сочинения в 14т. Т. XIV: Лекции по эстетике / Георг Вильгельм Фридрих Гегель. – М: АН СССР, 1958. –440 с.

62. Герчук Ю. Я. Основы художественной грамоты. Язык и смысл изобразительного искусства : учеб. пособие / Юрий Яковлевич Герчук. – М.: Учеб. литература, 1998. – 204 с.

63. Гершунский Б. С. О взаимоотношении категорий «целостность», «системность» и «комплексность» /Б. С. Гершунский // Проблемы повышения зффективности педагогического процесса на основе идей оптамизации: сб. науч. тр. – М.: АПН СССР, 1985. – С. 14–24.

64. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века: (в поисках практико-ориентированного образования) / Борис Семенович Гершунский. – М.: Наука, 1998. – 608 с.

65. Гете И. В. Простое подражание природе. Манера. Стиль / Иоганн Вольфганг Гёте // Собрание сочинений: в 10 т.– М.: Худож. лит., 1975-1988. – Т. 10. – С. 26 – 30.

66. Гильдебрандт А. Проблема формы в изобразительном искусстве / Адольф Гильдебрандт . – М.: Логос , 2011. – 114 с.

67. Гильманов С. Творческая индивидуальность педагога / Сергей Гильманов // Народное образование. – 1999. – № 1/2. – С. 197 – 205.

68. Гинзбург И. П. П. Чистяков и его педагогическая система / Изабелла Гинзбург. – М.; Л.: Искусство, 1940. – 203 с.

69. Гіптерс З. В. Художньо-творча діяльність студентів вищих закладів освіти України : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Зінаїда Василівна Гіптерс; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – Київ, 1998. – 18 с.

70. Голубева Э. А. Способности. Личность. Индивидуальность / Э. А. Голубева. – Дубна: Феникс+, 2005. – 512 с.

71. Гончаренко С. У. Методика як наука / С. У. Гончаренко.

– Хмельницький : ХГПК, 2000. – 30 с.

72. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження : методологічні поради молодим науковцям / Семен Устимович Гончаренко. – Київ ; Вінниця : ПЛАНЕР, 2010. – 308 с.

73. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.

74. Гончаренко С. У. Педагогічні закони, закономірності, принципи. Сучасне тлумачення / С. У. Гончаренко. – Рівне: Волоинські обереги, 2012. – 192 с.

75. Грабарь М. И. Применение математической статистики в педагогических исследованиях / М. П. Грабарь, К. А. Краснянская. – М.: Педагогика, 1970. – 136 с.

76. Громов Е. С. Художественное творчество: опыт эстетической характеристики некоторых проблем / Евгений Сергеевич Громов. – М.: Политиздат, 1970. – 263 с.

77. Гузій Н. В. Педагогічна творчість у структурі професіоналізму учителя –вихователя - викладача / Н.В. Гузій // Педагогічна творчість: методологія, теорія технології: монографія / [В. П. Андрущенко, С. О. Сисоєва, Н. В. Гузій та ін.]; за ред. С. О. Сисоєвої, Н.В. Гузій. – Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2005.– С. 50–82.

78. Гузій Н. В. Основи педагогічного професіоналізму: навч. посіб. / Гузій Наталія Василівна.; Національний пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. – 156 с.

79. Давыдов В В. Теория развивающего обучения /Василий Васильевич Давыдов. – М.: Интор, 1996. – 544 с.

80. Даниэль С.М. Искусство видеть: о творческих способностях восприятия, о языке линий и красок и воспитании зрителя / С.М.Даниэль.- Л.: Искусство, 1990.- 221 с.

81. Дворник Ю. В. Жива вода рисунка / Ю. В. Дворник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. – 176 с.

82. Державний стандарт вищої освіти [Електронний ресурс].

– Режим доступу: <http://www.uk.wikipedia.org/wiki/Title2.pdf>].

83. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття).
– Київ: Райдуга, 1994. – 62 с.

84. Державний стандарт загальної середньої освіти. Художня культура
// Мистецтво та освіта. – 1997. – №3 . – С.2 –10.

85. Державний стандарт загальноосвітньої школи //Освіта України.
– 2004. – 20 січня (№5). – С. 3–5

86. Додаток 1 до Наказу Міністерства № 285 від 31 липня 1998р. «Комплекс нормативних документів для розробки складових системи стандартів вищої освіти» / розробники: Антоненко Г. Я, Булах І. Є., Котоловець Л.О., Петренко В.А., Салов В.О., Сухарніков Ю.В. – Київ: Наук. думка, 1998. – 106с.

87. Д'юї Джон. Досвід і освіта / Джон Д'юї; пер. з англ. Марія Василечко. – Львів: Кальварія, 2003. – 83 с.

88. Дзюба Л. А. Психологічні чинники впровадження сучасних освітніх технологій у вищому навчальному закладі : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Лілія Анатоліївна Дзюба ; Інститут психології імені Г. С. Костюка АПН України. – К., 2003. – 214 с.

89. Діалог культур: Україна у світовому контексті. Мистецтво і освіта: зб. наук. пр. Вип. 3. / Відповідальний за вип. Світлана Черепанова. – Львів: Каменяр, 1998. - 600с.

90. Дмитриева М. С. Научная организация учебного процесса в высшей школе. Ч.4: Управление и самоуправление деятельностью / Дмитриева М. С., Штейнберг А.А. – Кишинев, 1978. – 29с.

91.Добрынина Т. Н. Педагогические условия применения интерактивных форм обучения в педагогическом вузе: дисс... канд. пед. наук: 13.00.01 / Добрынина Татьяна Николаевна. – Новосибирск, 2003. – 196 с.

92. Дубасенюк О. А. Теоретичні і методичні основи виховної діяльності педагога: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 /Дубасенюк Олександра Антонівна. - Житомир, 1996. – 527 с.

93. Дьяченко В. К. Организационная структура учебного процесса и ее развитие / В. К. Дьяченко. – М. : Педагогика, 1989. – 160 с.

94. Євтух М. Б. Розвиток освіти і педагогічної думки в Україні (кінець XVIII - перша половина XIX століття) : дис. ... д-ра пед. наук у формі наукової доповіді : 13.00.01./ Євтух Микола Борисович. – Київ, 1996. – 70 с.
95. Ермаш Г. Л. Искусство как мышление / Гелла Леонидовна Ермаш. – М.: Искусство, 1982. – 227 с.
96. Ермолаева-Томина Л.Б. Психология художественного творчества: учеб. пособие. - 2-е изд. / Л.Б. Ермолаева-Томина. – М.: Академический Проект: Культура. 2005. – 304 с.
97. Завьялов В. В. О критериях сформированности профессионально-методических умений учителя / В.В. Завьялов. – М.: Педагогика, 1980. – 32с.
98. Загвязинский В. И. Теория обучения : современная интерпретация / В.И. Загвязинский. – М.: Академия, 2001. – 192 с.
99. Закон України «Про вищу освіту» № 2984-III, із змінами від 19 січня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // [http : // www.osvita.org.ua / pravo/law_05 /](http://www.osvita.org.ua/pravo/law_05/). – Загол. з екрану.
100. Закон України «Про освіту» прийнятий від 05.09.2017 р. [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://www.pedrada.com.ua/article/1484-znayomtesya-zakon-ukrani-pro-svtu-2017>
101. Зинченко В. П. Порождение образа // Искусство и научно-технический прогресс / В. П.Зинченко, Г. Г. Вучетич, В. М. Гордон. – М.: Искусство, 1973. – 485 с.
102. Зинченко В. П. Развитие творческих способностей на занятиях академическим рисунком / В.П.Зинченко. – Ростов-н/Д.: РГПУ, 1996. – 126 с.
103. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. посіб / І. А. Зязюн. – Київ : МАУП, 2000. – 312 с.
104. Зязюн І. А. Ціннісні пріоритети підготовки вчителя / Іван Зязюн. // Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей: зб. матеріалів X Міжнар. педагогічно-мистецьких читань пам'яті проф. О. П. Рудницької / [голов. ред. І. А.Зязюн]. – Чернівці: Зелена Буковина. 2013. – Вип.4 (8). – С.17–21.
105. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії: монографія / Іван Зязюн.

– Черкаси: ЧПУ ім. Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с.

106. Иванов В. П. Человеческая деятельность – познание – искусство / В.П. Иванов. – Київ: Наукова думка, 1977. – 252 с.

107. Ильин Е. П. Психология индивидуальных различий / Евгений Павлович Ильин. – СПб.: Питер, 2004. – 701 с.

108. Каган М. С. Человеческая деятельность (опыт системного анализа) / Моисей Самойлович Каган. – М.: Политиздат, 1974. – 328 с.

109. Кан-Калик В. А. Педагогическое творчество / В. А. Кан-Калик, Н.Л.Никандров. – М.: Педагогика, 1990. – 144 с.

110. Кайдановська О. О. Формування творчого мислення майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі вивчення основ композиції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук:13.00.04 Теорія і методика професійної освіти / Олена Олександрівна Кайдановська. – К., 2004. – 20 с.

111. Кандинский В. Точка и линия на плоскости / Василий Кандинский. – Л.; М.: Искусство, 1926. – 124 с.

112. Кант И. Критика чистого разума / Иммануил Кант. – М.: Мысль, 1994. – 591 с.

113. Каписевич Чеслав. Основы общей дидактики / Чеслав Куписевич; пер. с пол. О.В.Долженко. – М.: Высшая школа, 1986. – 368 с.

114. Карпова Н. К. Художественное познание и личностная модель синтеза искусств в условиях информационных технологий / Н. К. Карпова. – Ростов-н/Д.: Просвещение, 1995. – 212 с.

115. Кічук Н. В. Формування творчої особистості вчителя / Наталія Кічук. – Київ: Либідь, 1991. – 95 с.

116. Кирилова О. С. Педагогические условия активизации художественно-познавательной деятельности студентов на занятиях по книжной графике (на примере художественно-графических факультетов педагогических вузов): дисс... канд. пед. наук.: 13.00.02/ Кирилова Ольга Степановна. – М., 2004. – 211 с.

117. Кирилова О. Организация и методика самостоятельной работы

студентов ХГФ/ Ольга Кирилова. – Кишенев: Пед. изд-во, 1988. – 64 с.

118. Кларин М. В. Проблема критериев эффективности психолого-педагогической подготовки будущих учителей /М. В. Кларин // Психолого-педагогическая подготовка учителей: учеб.-метод. пособие для преподавателей и студентов педагогических вузов. – М., 1988. – С. 82–109.

119. Коменский Я. А. Великая дидактика// Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения: в 2т. / под ред. А. И. Пискунова; Ян Амос Коменский – М., 1982. – Т. 1. – С. 242–476.

120. Комплекс нормативних документів для розробки складових систем стандартів вищої освіти. – К.: ІЗМИ, 1998. – 118 с.

121. Коновець С. В. Творчий розвиток учителя образотворчого мистецтва : монографія / Світлана Володимирівна Коновець. – Рівне : Волинські обереги, 2009. – 384 с.

122. Коновець С. В. Теоретичні і методичні основи творчого розвитку майбутніх учителів образотворчого мистецтва у вищих навчальних закладах: дис. ... д-ра пед. наук: , 13.00.04 / Коновець Світлана Володимирівна. – Київ, 2012. – 472 с.

123. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) // Довідник учителя художньо-естетичного циклу в запитаннях та відповідях / [упоряд. М.С. Демчишин]. –Харьків:Веста: Ранок, 2006. – С.8–28.

124. Концепція педагогічної освіти. – Київ : МО України, ІЗМН, 1998. – 19 с.

125. Кравчук П. Ф. Формирование творческого потенциала личности в системе высшего образования : автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра филос. наук: 22.00.06 / Павлина Феодосьевна Кравчук. – М., 1992. – 32 с.

126. Коссов Б. Б. Личность: теория, диагностика и развитие: учеб.-метод. пособие / Б.Б. Коссов. – М.: Академический Проект, 2000. – 240 с.

127. Костин В. И. Язык изобразительного искусства / В.И. Костин, В. Л. Юматов. – М.: Знание, 1978. – 112 с.

128. Костюк Г.С. Избранные психологические труды /Костюк Григорий Силович . – М.: Педагогика, 1988. – 304 с.

129. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / за ред. Л. М. Проколієнко; Костюк Г. С. . – Київ: Рад. школа, 1989. – 608 с.

130. Краевский В. В. Моделирование в педагогическом исследовании : учеб. пособие / Володар Викторович Краевский. – М. : Просвещение, 1988. – 239 с.

131. Кремень В. Г. Система освіти в Україні : сучасні тенденції і перспективи / В. Г. Кремень // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2004. – №1. – С. 112 – 118.

132. Крижко В. В. Антологія аксіологічної парадигми освіти : навч. посіб. / В. В. Крижко – Київ : Освіта України, 2005. – 440 с.

133. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти (дисципліни художньо-естетичного циклу) // Освіта. – 2000. Коменский Я. А. Великая дидактика // Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения: в 2 т. / под ред. А. И. Пискунова; Ян Амос Коменский – М., 1982. – Т. 1. – С. 242–476. 8–15 листоп. (№ 50/51). – С. 20–21

134. Ломов Б. Ф., Кудин П. А. Психология восприятия и искусство плаката / П. А. Кудин, Б. Ф. Ломов . – М.: Плакат, 1987. – 207 с.

135. Кузин В. С. Психология: учебник для художественных училищ / Владимир Сергеевич Кузин – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1982. – 256 с.

136. Кузьмина Н. В. Методы системного педагогического исследования: учеб. пособие / Нина Васильевна Кузьмина. – Л.: ЛГУ, 1980. – 247 с.

137. Кузьмина Н. В. Проблемы обучения и воспитания студентов в вузе / Н. В. Кузьмина. – М.: Просвещение, 1976. – 112 с.

138. Кузь В. Г. Труд, талант і творчість : сучасний учитель – будівничий нової школи / Володимир Г. Кузь // Рідна школа. – 2004. – № 6. – С. 9 – 11.

139. Курик С. П. Графіка: програма та метод. рек. до практичних і самостійних робіт для студентів денної та заочної форми навчання

спеціальності 7.020205 ПМСО, «Образотворче мистецтво» / С. П. Курик. – Херсон: ХДПУ, 2002. – 32 с.

140. Кучерявий І. Т. Творчість – основа розвитку потенційних джерел особистості : навч. посіб. /Іван Тихонович .Кучерявий, Олексій Ігорович Клепіков. – Київ: Вища школа , 2000. – 288с.

141. Лабанов А. И. Формирование композиционных способностей в процессе обучения графической композиции :на примере студентов художественно-графических факультетов педагогических вузов: автореф. дисс. на соиск. науч. степени канд. пед. наук: 13.00.02 – Теория и методика обучения и воспитания / Артем Иванович Лабанов. – М., 2007. – 23 с.

142. Лаптев А. М. Рисунок пером / А. М. Лаптев. – М.: АХ СССР, 1962. – 165 с.

143. Леонов Н. Ф. Новая эффективная дидактика: технология учебного процесса без пробелов в знаниях и умениях учащихся, основанная на автоматизированной психологической системе управления познавательной деятельностью учащихся / Николай Федорович Леонов – М.: Спутник +, 2009. – 176 с.

144. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / Алексей Николаевич Леонтьев. – Изд. 2-е. –М.: Политиздат, 1977. –304 с.

145. Лернер И. Я. Процесс обучения и его закономерности / Исаак Яковлевич Лернер. –М.: Знание , 1980. – 96 с. – (Педагогика и психология).

146. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения / И. Я. Лернер. – М. : Педагогика, 1990. – 186 с.

147. Лещенко М. П. Зарубіжні технології підготовки вчителів до естетичного виховання: монографія / Марія Лещенко. –2-ге вид., доп. – К.: Гротеск , 1996. – 192 с.

148. Лихачев Б. Педагогика: курс лекций / Борис Лихачев. – изд. 2–е, испр. доп. – М.: Прометей; Юрайт, 1998. – 520 с.

149. Лещинский А. А. Основы графики : учеб. пособие / А. А. Лещинский. – Гродно: ГрГУ, 2003. – 194 с.

150. Ломов Б. Ф. Формирование графических знаний и навыков у

учащихся / Борис Федорович Ломов. – М.: АПН РСФСР, 1959. – 270 с.

151. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии: монография / Борис Федорович Ломов. – М.: Наука, 1984. – 444 с.

152. Луговий В. І. Педагогічна освіта в Україні: структура, функціонування, тенденції розвитку: [монографія] /Луговий Володимир Ілларионович; за заг. ред. акад. О. Г. Мороза. – Київ: МАУП, 1994. – 196 с.

153. Лук А. Н. Психология творчества / Александр Наумович Лук. – М.: Наука, 1978. – 127 с.

154. Лутай В. С. Філософія сучасної освіти : навч. посіб. / Владлен Степанович Лугай. – Київ : Центр Магістр-S, 1996. – 256 с.

155. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посіб. для студентів ВНЗ / С. Д. Максименко, В. О. Зайчук, М. В. Папуча, В. В. Клименко, В. О. Соловієнко. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 701 с.

156. Максименко С. Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці : методологія, методи, програми, процедури : навч. посіб. для вищої школи / Сергій Дмитрович Максименко. – Київ : Наукова думка, 1998. – 224 с.

157. Маркова С. М. Проектировочная деятельность педагога как творчество / С. М. Маркова, В. Г. Горлова // Вестник Мининского университета, - Нижний Новгород, 2014. – №3. – С.24– 29.

158. Маслоу А. Мотивация и личность / Абрахам Маслоу; [пер. с англ.] – СПб.: ПИТЕР, 2003. – 351 с. – (Мастера психологии).

159. Медведев Л. Г. Формирование графического художественного образа на занятиях по рисунку: учеб. пособие для студентов худ-граф. фак-тов пед. ин-тов. / Леонид Георгиевич Медведев. – М.: Просвещение, 1986. – 158 с.

160. Мелик-Пашаев А. А. Педагогика искусства и творческие способности. /Мелик-Пашаев А. А. – М.: Знание, 1981. – 96 с.

161. Мельничук С. Г. Формування естетичної культури майбутніх учителів (історико-педагогічний аспект), 1860-1970рр.) : [монографія] / Сергій Гаврилович Мельничук. –Київ: Держвидав, 1995. – 198 с.

162. Мерлим В. С. Очерк интегрального исследования индивидуальности / В. С. Мерлин. – М.: Педагогика 1986. – 436 с.

163. Методические указания к учебным планам педагогических институтов по специальности 2109 «Черчение и изобразительное искусство». – М.: Управление учебных заведений, 1985. – 13 с.

164. Мільто Л. О. Технології розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога / Л. О. Мільто // Педагогічна творчість: методологія, теорія, технології: монографія / [В. П. Андрущенко, С. О. Сисоєва, Н. В. Гузій та ін.]; за ред. С. О. Сисоєвої, Н. В. Гузій. – Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. – С. 152 - 167.

165. Миропольська Н. Є. Творча діяльність учнів у мистецькій сфері як складова процесу їх естетичного виховання / Н. Є. Миропольська // Зб. наук, праць Бердянського держ. пед. ун-ту. Педагогічні науки. – Бердянськ: БДПУ. 2006. – Вип. 2. – С. 51 – 59.

166. Мистецтво у розвитку особистості: монографія / за ред., передмова та післямова П. Г. Ничкало. - Чернівці: Зелена Буковина, 2006. - 224 с.

167. Михайлюк О. Виховання мистецтвом / О. Михайлюк // Ідеї, смисли, інтерпретація образотворчого мистецтва: українська теоретична думка ХХ століття: антологія / [упоряд. Р. М. Яців]. – Львів: Львівська національна академія мистецтв; Інститут народознавства НАН України, 2012. – Ч. 2. – С. 540 – 546.

168. Михеев В. И. Методика получения и обработки экспертных данных в психолого-педагогических исследованиях / В. И. Михеев. – М.: Ун-т Дружбы народов, 1986, – 85 с.

169. Моляко В. О. Основні вектори творчої діяльності в сучасних умовах / В. О. Моляко // Творча діяльність в ускладнених умовах [заг. ред. В. О. Моляко, А. Б. Коваленко та ін.]. – К.: Освіта України, 2007. – С.8-54.

170. Монахов М. М. Методология проектирования педагогической технологи / Вадим Макарьевич Монахов // Школьные технологии. – 2000. – № 3. – С. 57–71.

171. Мороз О. Г. Підготовка майбутнього вчителя : зміст та організація : навч. посіб. / О. Г. Мороз, В. О. Сластьон, Н. І. Філіпенко ; Національний пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 1997. – 166 с.

172. Мороз О. Г. Педагогіка вищої школи : підруч. для студентів вищої школи /О. Г. Мороз, О. С. Падалка, В.І. Юрченко. – Київ: НПУ, 2003. – 267 с.

173. Мужикова І. М. Образотворче мистецтво у професійній підготовці вчителя початкових класів / І. М. Мужикова // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Зміст загальної середньої образотворчої освіти і підготовка вчителів образотворчого мистецтва.»; [редкол.: Рудницька О. П. та ін.]. – Київ, 2000. – Ч. 2. – С.61– 66.

174. Навчальний процес у вищій педагогічній школі : навч. посіб. / [О. Г. Мороз, В. О. Сластіон, Н. І. Філіпенко та ін.] ; Національний пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Інститут вищої освіти АПН України . – Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2001. – 338 с.

175. Неменский Б. М. Дидактика глазами художника / Б. М. Неменский // Педагогика. – 1996. – №3. – С.19–24.

176. Неменский Б. М. Свет лучей познания: основы художественной дидактики / Борис Неменский //Школа духовности. –1998. –№1. – С.14–20.

177. Неменский Б. М. Эмоционально-образное познание в развитии человека / Борис Михайлович Неменский. – М.: Экос, 1999. – 273 с.

178. Неменский Б. М. Познание искусством / Б. М. Неменский . – М.: Изд-во УРАО, 2000. -196 с.

179. Ничкало Н. Г. Оксана Петрівна Рудницька - видатний український вчений-педагог: про концептуальні засади цільової комплексної програми досліджень „Психолого-педагогічні основи формування загальної та професійної культури студентів мистецьких спеціалізацій: Постанова Президії АПН України від 31.01.1996, Протокол № 1-7/1-1. Додаток до протоколу: Цільова комплексна програма, підписана О. П. Рудницькою / Н. Ничкало // Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посіб. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – С. 302-310

180. Нодельман Л. Я. Технология обучения студентов художественно-графического факультета компьютерной графике: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Нодельман Лев Яковлевич : – М., 2000. – 275 с.

181. Обуховский К. Психологическая теория строения и развития

личности / К. Обуховский // Психология формирования и развития личности: сб. науч. тр. - М.: Наука, 1981. – С. 45-67.

182. Оконь В. Основы проблемного обучения / В.Оконь; [пер. с польського]. – М.: Просвещение, 1968. – 208 с.

183. Олексюк О. М. Формування духовного потенціалу студентської молоді в процесі професійної підготовки: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04; 13.00.01 /Олексюк Ольга Миколаївна; Київський держ. ін-т культури. – Київ: 1997. – 333 с.

184. Онищук Л. А. Сутність і зміст професійної компетентності вчителя /Людмила Онищук // Педагогічна освіта і освіта дорослих: європейський вимір: зб. наук. пр. /за ред. І. А. Зязюна, Н. Г. Ничкало. – Київ; Хмельницький, 2008. – С.455-463.

185. Орлов А. Б. Психология личности и сущности человека: парадигмы, проекции, практики / Александр Борисович Орлов. – М. : Academia, 2001. – 400 с.

186. Орлов В. Ф. Теоретичні та методичні засади професійного становлення майбутніх учителів мистецьких дисциплін : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. / Орлов Валерій Федорович; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – Київ, 2004. – 542 с.

187. Орлов В. Ф. Аксиологічний та акмеологічний аспекти формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя / В. Ф. Орлов // Вісн. Глухівського держ. пед. ун-ту. Серія.: Пед. науки. – Глухів, 2008. - Вип. 11. . – С. 13-23.

188. Орлов В. Ф. Професійне становлення вчителів мистецьких дисциплін: монографія / за заг. ред. І.А.Зязюна; В. Ф. Орлов. – Київ: Наукова думка, 2003. – 262 с.

189. Орловский Г. И. О художественном образовании учителя рисования (из опыта работы) / Глеб Иванович Орловский –Л.: Учпедгиз, 1961 – 165 с.

190. Освітні технології: навч. метод. посіб. / за заг. ред. О. М. Пехоти. – Київ: А.С.К, 2001.– 256 с.

191. Основи викладання мистецьких дисциплін: навч. посіб. /за заг. ред.

О. П. Рудницької. – Київ: Експресс-об'ява, 1998. – 183, [1] с.

192. Основы графических техник: программа спецкурса для специальности 2109 «Черчение, изобразительное искусство и труд» педагогических институтов / [Сост. В. М. Вильчинский, В. Г. Ефименко, Н. И. Резниченко]. – Київ, 1988. – 12 с.

193. Островеерхова Н. М. Учитель / Н. М. Островеерхова // Енциклопедія освіти / АПН України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 947 с.

194. Осьмак Т. В. Творча особистість майбутнього педагогаб визначення, сутність, структура / Т. В. Осьмак // Молодь і ринок. - 2015. - № 2. - С. 103-106

195. Отич О. М. Мистецтво у розвитку індивідуальності педагога: історичний і методологічний аспекти: монографія /Олена Миколаївна Отич; за наук. ред. І. А.Зязюна. – Чернівці: Зелена Буковина, 2009. – 440 с.

196. Павлинов П. П. Графическая грамота / П. П. Павлинов. – М.: Сов. художник, 1935. – 82 с.

197. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) : [монографія] / Галина Микитівна Падалка. – Київ: Освіта України, 2008. – 274 с.

198. Паньок Т. В. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх художників-педагогів у контексті розвитку вищої художньої освіти України (1917 – 1991рр.): автореферат дис. наук. ступеня докт. пед. наук / Тетяна Володимирівна Паньок. – Київ: НАПН України, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти, 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки, 2017. – 40 с.

199. Пастир І. В. Художньо-творче становлення фахівця засобами образотворчого мистецтва: теорія і практика: монографія / І. В. Пастир. – Одеса: Букаєв Вадим Вікторович, 2012. – 243 с.

200. Пастир І. В. Педагогіка художньої творчості: монографія / І. В. Пастир. – Ізмаїл: СМІЛ, 2016. – 250 с.

201. Педагогіка: навч. посіб. / за ред. дійсного члена АПН СРСР

М. Д. Ярмаченка. – Київ : Вища школа, 1986. – 543 с.

202. Педагогический энциклопедический словарь / глав. ред. Б. М. Бим-Бад; [редкол.: М. М. Безруких, В. А. Болотов, Л.С. Глебова и др.]. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2002. – 528 с.

203. Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи / [Н. Ничкало, І. Зязюн, Л. Пуховська та ін.]; АПН України. Ін-т педагогіки і психології професійної освіти; Глухівський держ. пед. ун-т. – Київ; Глухів: РВВ ГДПУ, 2005. – 234 с.

204. Педагогічна творчість: методологія, теорія, технології / [Андрущенко В. П., Сисоєва С. О., Гузій Н. В. та ін.]; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Ін-т історії та філософії педагогічної освіти, кафедра педагогічної творчості. – Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. – 183 с.

205. Пеленков А. И. К вопросу художественной и методической подготовке учителей начальных классов / А. И. Пеленков // Художественно-педагогическое образование: история, современное состояние, перспективы развития: сборник. – М., 2002. – С. 144–145 .

206. Пехота О. М. Індивідуалізація професійно-педагогічної підготовки вчителя : автореф. дис. на здобуття наук ступеня д-ра пед. наук: 13.00.04 / Олена Миколаївна Пехота; АПН України. Інститут педагогіки і психології професійної освіти. – Київ, 1997. – 52 с.

207. Пидкасистый П. И. Перспективные направления развития дидактики / П.И.Пикасистый // Педагогика. – 2007. – №6. – С.43–53.

208. Плазовська Л. В. Формування умінь художньо-образного аналізу творів декоративного мистецтва у студентів вищих педагогічних навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Л. В. Плазовська; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - К., 2010. - 20 с.

209. Платонов К. К. Проблемы способностей / Константин Константинович Платонов. – М.: Наука, 1972. – 312 с

210. Полатайко О. М. Формування художньо-образного мислення майбутнього вчителя музики у процесі інтерпретації творів мистецтва : автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.02 / О.М.Полатайко; наук. керівник

О. П. Щолокова; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова, К., 2010. – 20 с.

211. Полатайко О. М. Формування художньо-образного мислення студентів у курсі «Методики викладання художньої культури» / О. М. Полатайко. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова. 2012.– 165 с.

212. Положення «Про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту)» : затверджено Постановою Кабінету міністрів України від 20 січня 1998 р. № 65.[Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.pravoznaves.com.ua/bo oks /141/9693/13/>. – Загол. з екрану.

213. Пономарев Я. А. Фазы творческого процесса: исследование проблем психологии творчества / Яков Александрович Пономарев. – М.: Наука, 1983. – 336 с.

214. Претте М. К. Творчество и выражение : курс художеств. воспитания / Мария Карла Претте, Альфонсо Капальда; пер. с итал. А. Махова. – М.: Советский художник, 1981. – 112 с.

215. Радкевич В. О. Теоретичні і методичні засади професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю : монографія /В. О. Радкевич. – Київ : УкрІНТЕІ, 2010, – 424 с.

216. Радлов Н. Э. Рисование с натуры / Н.Э. Радлов. – 3-е изд. – Л.: Художник РСФСР, 1978. – 120 с.

217. Раушенбах Б. В. Пространственные построения в живописи / Б. В. Раушенбах. – М.: Наука, 1980. – 288 с.

218. Резниченко Н. И. Методические рекомендации по совершенствованию подготовки учителей к руководству графической деятельностью учащихся 1-4 классов / Н. И. Резниченко. – М.: НИИ общей педагогики АПН СССР, 1988. – 65 с.

219. Резніченко М. І. Художня графіка Кн. І: навч.-метод. посіб. для студентів художньо-графічного факультету пед. ун-тів / М. І. Резніченко, Я. М. Твердохлібова. – Тернопіль: Навчальна книга–Богдан, 2011. – 272 с.

220. Ржецький М. М. Структура процесу навчання / Ржецький М. М. // Рад. школа, 1985. -№ 4. – С. 41 - 47.

221. Рибалка В. В. Теорії особистості у вітчизняній психології та

педагогіці: навч. посіб. / Рибалка Валентин Васильович – Одеса: Букаєв Вадим Вікторович, 2009. –575 с.

222. Ростовцев Н. Н. Методика преподавания изобразительного искусства в школе/ Николай Ростовцев . – М.: Агар, 1998. – 256 с.

223. Ростовцев Н. Н., Терентьев А. Е. Развитие творческих способностей на занятиях рисованием: учеб. пособие для студентов худож. – граф. фак-тов пед. ин-тов / Н. Н. Ростовцев. – М.: Просвещение, 1987. – 174 с.

224. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / Сергей Леонидович Рубинштейн. – СПб : Питер, 2000. – 712 с.

225. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посіб. / Оксана Рудницька. – Тернопіль: Навчальна книга–Богдан, 2005. – 360 с.

226. Рудницька О. П. Образотворчі мистецтва у розвитку національної самосвідомості майбутнього фахівця художнього профілю / О. П. Рудницька // Професійно-художня освіта України: зб. наук. пр./ Ін-т педагогіки і психології професійної освіти. – Київ;Черкаси: Черкаський ЦНТІ, 2002. – Вип. 1.– С. 11-18.

227. Руубер Г. Э. О закономерностях художественного визуального восприятия / Георг Э. Руубер. – Таллин : Валгус, 1985. – 344 с.

228. Рылова Л. Б. Теория и методика обучения изобразительному искусству: учебно-методический комплекс (инновационная тьюторская модель) / Людмила Рылова . – М.: Эрго, 2010. – 295 с.

229. Рындин А. С. Живопись: теория и практика: учебное пособие. – 2-е изд., перераб. и доп. /А.С.Рындин. – Одесса: КП ОГТ, 2014. – 288 с.

230. Савченко О. Я. Підготовка вчителя в контексті інноваційної шкільної освіти / О. Я. Савченко // Школа першого ступеня: теорія і практика : зб. наук. пр.. Переяслав-Хмельницького держ. пед. ун-ту імені Григорія Сковороди. – Переяслав- Хмельницький, 2004. – Вип.10. – С. 109– 117.

231. Саган О. В. Формування художньо-графічних умінь і навичок майбутніх учителів початкових класів.: дис. канд.. пед. наук: 13.00.04 / Саган Олена Валеріївна; Херсонський держ. пед. ун-т. – Херсон, 2000. – 345 с.

232. Свешников А. В. Композиционное мышление в изобразительном

искусстве: автореф. дисс. на соискание учен. степени д-ра искусствоведения: 17.00.09 – Теория и история искусства / Свешников Александр Вячеславович. – СПб., 2004. – 52 с.

233. Севостьянов Е. И. Единство познания и творчества в искусстве /Е. И. Севастьянов. – М.: Изобраз. искусство, 1977. – 312 с.

234. Севостьянов Е. И. Изобразительность и выразительность в искусстве /Е.И. Севастьянов. – М.: Изобраз. искусство, 1970. – 247 с.

235. Селевко Г. К. Педагогические технологии на основе дидактического и методического усовершенствования УВП / Герман Константинович Селевко. – М. : НИИ школьных технологий, 2005. – 288 с.

236. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий: в 2 т. Т.1. : А - М / Герман Константинович Селевко. – М.: НИИ школьных технологий, 2006. – 816 с.

237. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності. Навчальний посібник / В. А. Семиченко. – Київ: Вища школа, 2004. – 335 с.

238. Сердотецька Я. М. Методичні аспекти педагогічної технології навчання школярів в процесі вивчення художньої графіки / Я. М. Сердотецька // Науковий вісн. Південноукраїнського пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського: зб. наук. пр. – Одеса: ПДПУ ім. К.Д.Ушинського, 2002. – Спецвип.: Теорія та практика управління педагогічними процесами . – С. 134-140.

239. Сердотецька Я. М. Навчальний курс із методики художньої графіки в системі художньо-педагогічної освіти / Я. М. Сердотецька. // Зб. наукових праць. Педагогічні науки / Херсонський держ. ун-т. - Херсон: ХДУ, 2003. – Вип. 33. – С. 134 – 140.

240. Сердотецька Я. М. Художньо-графічна підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва як педагогічна проблема / Я. М. Сердотецька // Науковий вісник Південноукраїнського пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського. – Одеса: ПДПУ ім. К.Д. Ушинського, 2004. – С.155–157

241. Симоненко С. Н. Визуальное мышление и художественно-графическое творчество / С. Н. Симоненко. – Одесса: Деп. в ГНТБ України, 1994. – 110 с.

242. Сисоєва С. О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня: [монографія] / Світлана Олександрівна Сисоєва. – Київ: Поліграфкнига, 1996. – 406 с.
243. Скаткин М. Н. Совершенствование процесса обучения: проблемы и суждения / М. Н. Скаткин. – М. : Педагогика, 1971. – 206 с.
244. Слостенин В. А. Педагогика: учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов ; под ред. В. А. Слостенина. – М.: Академия, 2002. – 576 с.
245. Слостенин В. А. О моделировании образовательных технологий. / В.А.Слостенин // Наука и школа. – 2000. – №2. – С. 50-56.
246. Совершенствование профессиональной и методической подготовки студентов художественно-графических факультетов педагогических вузов: материалы Всесоюзного семинара-совещания заведующих кафедрами изобразительного искусства, ноябрь, 1987. – Ростов-н/Д.: РГПИ, 1989. – 113 с.
247. Сотська Г. І. Теоретичні та методичні засади формування естетичної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва в педагогічних університетах : монографія / Галина Іванівна Сотська. – Київ: Інститут обдарованої дитини, 2014. – 382 с.
248. Сухарев М. И. Пути совершенствования специальной подготовки студентов ХГФ педагогических вузов в процессе преподавания курса композиции по художественной графике: автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. пед. наук : 13.00.02 – Теория и методика обучения / Михаил Иванович Сухарев. – М., 1999. – 24 с.
249. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5т Т. 2 : Як виховати справжню людину. Сто порад учителям / Василь Олександрович Сухомлинський. – Київ: Рад. школа, 1976. – 670, [2]с.
250. Талызина Н. Ф. Управление процессом знаний / Н. Ф. Талызина. – М.: МГУ, 1975. – 343 с.
251. Татур Ю. Г. Высшее образование: методология и опыт проектирования: учеб.-метод. пособие / Юрий Геннадьевич Татур. – М.: Университетская книга: Логос. – 256 с.

252. Твердохлібова Я. М. Активізація творчої діяльності студентів на заняттях з художньої графіки / Я.М.Твердохлібова // Збірник наук. праць. Педагогічні науки / Херсонський держ. ун-т. –Херсон: ХДУ, 2006. – Вип. XXX. – С. 136-140.

253. Твердохлібова Я. М. Дидактичні умови розвитку творчої активності в художньо-графічній діяльності студентів / Яніна Твердохлібова. // Педагогіка вищої та середньої освіти: зб. наук. пр. / Криворізький держ. пед. ун-т. – Кривий Ріг: КДПУ, 2006. – № 16: Спецвипуск «Мистецько-педагогічна освіта (теорія, методика, технології). – С.164 - 173.

254. Твердохлібова Я. М. Художньо-графічна підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва як складова у змісті педагогічної освіти /Я. М. Твердохлібова // Науковий вісник Південноукраїнського пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського: зб. наук. пр. – Одеса: ПДПУ ім. К.Д.Ушинського, 2008. – № 8/9. – С. 231 – 238.

255. Твердохлібова Я. М. Художня графіка як навчальна дисципліна підготовки вчителів образотворчого мистецтва / Я. М. Твердохлібова // Наука і освіта. – 2009. – №4 – С.124 - 127.

256. Твердохлібова Я. М. Творчий компонент художньо-графічної підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтв / Яніна Миколаївна Твердохлібова: Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей: зб. матеріалів ІХ педагогічно-мистецьких читань пам'яті професора О.П.Рудницької / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – Чернівці, 2011. - Вип.3. – С. 297 -298.

257. Твердохлібова Я. М. Композиційна діяльність студентів у процесі художньо-графічної підготовки вчителів образотворчого мистецтва / Я. М. Твердохлібова // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 17, Теорія і практика навчання та виховання : зб. наук. пр. /за наук. ред. акад. В. І. Бондаря. – Київ: Вид-во НПУ ім. Драгоманов, 2015. – Вип.26. – С. 182–190.

258. Творческий процесс и художественное восприятие / под ред. Бориса Егорова. – Л.: Искусство, 1978. – 278 с.

259. Терентьев А.Е. Рисунок в педагогической практике учителя изобразительного искусства: пособие для учителей / А. Е. Терентьев. – М.: Просвещение, 1981. – 175. с.
260. Туманов І. М. Рисунок, живопис, скульптура: теоретико-методологічні основи комплексного навчання: навч. посіб. /І. М Туманов. – Львів: Аверс, 2010. – 496 с.
261. Туманов И. Н. Изобразительные приемы рисунка (теория, история, методика): учеб.-метод. пособие для высш. художественных учебных заведений / Игорь Николаевич Туманов. – Волгоград: Перемена, 1996. – 158, [1] с.
262. Узнадзе Д. Н. Теория установки / Дмитрий Узнадзе ; ред. Ш. А. Надирашвили, В. К. Цаава ; Академия педагогических и социальных наук ; Московский ин-т практической психологии. – М.: МОДЭК, 1997. – 448 с.
263. Уман А. И. Теория обучения: от единой – к триединой дидактике / А. И. Уман //Инновации в образовании. – 2007 . – №4. – С.4 - 12.
264. Фаворский В. А. Литературно-творческое наследие / Владимир Андреевич Фаворский. – М.: Сов. художник, 1988. – 587 с.
265. Фейербах Л. Избранные философские произведения: у 2т. Т. 2. / Людвиг Фейербах. – М.: Госполитиздат, 1955. —943 с.
266. Философский словарь / [авт.– сост. И. В. Андрушенко и др]. – Київ: А.С.Київ: 2006. – 1053 с. – (Новые словари).
267. Флоренский П. А. Анализ пространственности в художественно-изобразительных произведениях / Павел Александрович Флоренский. – М.: Искусство, 1982. – 416 с.
268. Формирование творческих способностей : сущность, условия, эффективность : сб. науч. трудов / под ред. С.З. Гончарова. – Свердловск : Свердл. пед. ин-т., 1990. – 153 с. [2] с.
269. Фурман А. В. Технологія створення граф-схем навчальних курсів у модульно-розвивальній системі /Анатолій В.Фурман // Рідна школа. – 1997. – №2. – С. 25 - 34.
270. Хмель Н. Д. Теоретические основы профессиональной подготовки

учителя : автореф. дис. ... на соискание ученой степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.01/ Надежда Дмитриевна Хмель; Киевский гос. пед. ин-т им. А. М. Горького. - Київ, 1986. – 46 с.

271. Хогарт У. Анализ красоты / Уильям Хогарт; пер. с англ.; вступ. ст. и примеч. М. П. Алексеева. – 2-е изд., испр., доп. - Л.: Искусство, 1987. – 254 с.

272. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів: [монографія] /Лідія Олексіївна Хомич. – Київ: Магістр-S, 1998. – 200 с.

273. Художественно-педагогическое образование: история, современное состояние, перспективы развития: материалы Всероссийской научно-практ. конф.: сборник статей.– М.: «Век книги», 2002. – 460 с.

274. Хуторской А. В. Современная дидактика : учебное пособие / Андрей Викторович Хуторской. – 2-е изд., перераб. – М.: Высшая школа, 2007. – 639 с.

275. Чебикин А. В. Художня освіта в Україні ХХІ століття (культурологічний аспект) / Андрій Чебикин // Діалог культур: Україна у світовому контексті: художня освіта : зб. наук. пр. /упоряд. і відповід. ред. С. О. Черепанова. – Львів, 2000. – Вип. 5. – С. 30 - 39 .

276. Чебыкин А. Я. Теория и методика эмоциональной регуляции учебной деятельности: науч.-метод. пособие / Чебыкин Алексей Яковлевич. – Одесса: АстроПринт, 1999. – 158 с.

277. Черепанов В. С. Экспертные оценки в педагогических исследованиях / Вячеслав Сергеевич Черепанов. – М.: Педагогика, 1989. – 152 с.

278. Чернышева Е. И. Содержание графической подготовки учителя изобразительного искусства и черчения в условиях многоуровневого педагогического образования: автореф. дисс. на соис. наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.02 / Елена Ивановна Чернышева. – М., 2000. – 24с.

279. Чернышевский Н. Г. Полное собрание сочинений: в 15 т. Т.2 / Н.Г. Чернышевский. – М.: Гослитиздат, 1939-1951. – 943 с.

280. Чистяков П. П. Письма. Записные книжки. Воспоминания. 1832-1919 гг. / Павел Петрович Чистяков. – М.: Искусство, 1953. – 592 с.

281. Шевнюк О. Л. Формування художньо-естетичного досвіду майбутнього вчителя : автореф. дис на здобуття наук ступеня канд. пед. наук :

спец. 13.00.01 – теорія та історія педагогіки / Олена Леонідівна Шевнюк. – Київ, 1995. – 22 с.

282. Шевнюк О. Л. Моделі культурологічної освіти майбутнього педагога у вищій школі / Олена Шевнюк // Імідж сучасного педагога. – 2002. – №4/5 (23/24). – С. 65 - 68.

283. Шевнюк О. Л. Методика навчання образотворчого мистецтва у вищих навчальних закладах: навч. посіб. / Олена Леонідівна Шевнюк. – Київ: Освіта України, 2017. – 312 с.

284. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів : у 12 т. Т.6. / Тарас Григорович Шевченко. – Київ: Наукова думка, 2003. – 632 с.

285. Шевченко Г. П. Естетичне виховання у вищих навчальних закладах України у сучасний період / Г. П. Шевченко. – Луганськ: Вид-во СНУ ім.В.Даля, 2004. – 208 с.

286. Шмагало Р. Т. Мистецька освіта в Україні середини ХІХ – середини ХХ ст. : структурування, методологія, художні позиції / Ростислав Шмагало; Львів нац. акад. мистецтв. – Львів : Українські технології, 2005. – 526 с.

287. Шорохов Е. В. Основы композиции : [учеб. пособие для пед. ин-тов по спец. 2109 «Черчение, рисование и труд» / Евгений Васильевич Шорохов. – М.: Просвещение, 1979. – 303 с.

288. Щербаков В. С. Изобразительное искусство: обучение и творчество / В. С. Щербаков. – М.: Просвещение, 1969. – 271 с.

289. Щербина В. Г. Система композиційних вправ у змісті підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед.наук: 13.00.04 – Теорія і методика професійної освіти / Щербина Володимир Григорович; Інститут педагогіки і психології АПН України. – Київ: 2000. – 18 с.

290. Щолокова О. П. Основи професійної художньо-естетичної підготовки майбутнього вчителя: [монографія] / Ольга Пилипівна Щолокова. – Київ: Віпол, 1996. – 172 с.

291. Юсов Б. П. Личность и творчество : проблемы, идеи, возможности / Б. П. Юсов, В. И. Ильченко, О. А. Левченко. – Луганск : Пресса, 1997. – 157 с.

292. Якиманская И. С. Технология личностно-ориентированного обучения в современной школе / Ираида Сергеевна Якиманская. – М. : Сентябрь, 2000. – 176 с.
293. Якиманская И. С. Построение модели личностно-ориентированной школы / Ираида Сергеевна Якиманская. – М.: КСП+, 2001. – 128 с.
294. Яковлев М. И. Основы композиции: геометричні аспекти художнього формотворення / М. И. Яковлев, В. С. Михайленко. – Київ: Академія мистецтв України, «Студент+», 2004. – 304 с.
295. Якунин В. А. Обучение как процесс управления. Психологические аспекты / В. А. Якунин –Л.: Ленинградский ун-т, 1988. – 160 с.
296. Янковська І. М. Формування у молодших школярів уміння організувати художню діяльність з образотворчого мистецтва; навч.-метод. посіб. для вчителів початкових класів та образотв. мистец. / І. М. Янковська. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – 201 с.
297. Яців Р. М. Ідеї, смисли, інтерпретація образотворчого мистецтва. Ч.2 / [упоряд. Р. М. Яців –. Львів: Львівська національна академія мистецтва, Інститут народознавства НАН України, 2002. – 832 с. (Українська теоретична думка ХХ століття: антологія).
298. Estetika vychova, 26 1995/96, No 4, -S.101-104.
299. Kunsterrichtung, 32, 1985.No. 9. S 1741-176.
300. Mayer Rudolf. Gedruckte kunst / Rudolf Mayer. VEB Verlag der Kunst Dresden, 1984/- 379 s.
301. Ferbert H. Was wollen wirim Bild sichtbar macen ? // Kunsterrichtung,32, 1985.No. 10. S-201-202.

ДОДАТКИ

Додаток А

АНКЕТА

«Викладач очима студента»

Шановний студент(ка). Просимо відповісти без упереджень на питання анкети, в якій перераховані професійні якості викладача вищої школи. Визначте ці якості за 9 бальною шкалою, де: 9-8 – якості виробляються завжди, 7-6 – якості виробляються часто, 5-4 – якість виробляється на рівні 50%, 3-2 – виробляється рідко, 1 бал – якість практично відсутня, 0 – не можу оцінити. Підпис не потрібний.

Спеціальність _____ Курс __, група ____, підгрупа _____

Якість викладача. Код №__				
1. Викладає матеріал ясно, доступно 2. Дотримується логічної послідовності у викладі матеріалу та поясненні завданьпрактичної роботи 3. Пояснює складні питання за темою 4. Виділяє головні, опорні моменти 5. Вміє викликати й підтримувати інтерес до предмета 6. Слідкує за реакцією студентської аудиторії 7. Створює мотивацію до активної діяльності 8. Демонструє культуру мовлення, чіткість дикції, темп 9. Коректність та доброзичливість, такт і толерантність 10. Орієнтує на використання навчального матеріалу на продуктивну учбово-пізнавальну та творчу діяльність 11. Творчий підхід до методики навчання 12. Терпіння 13. Вимогливість 14. Зацікавленість в успіхах студентів 15. Об'єктивність в оцінюванні учбово-пізнавальних та творчих досягнень 16. Розташовує до себе як художник з високою ерудицією, компетентністю, манерою поведінки, зовнішнім виглядом 17. Здійснює супровід особистим наочним показом виконання практичного завдання 18. Активний науковець, творча особистість як художник				
Сума балів				
Середній бал				

Дякуємо!

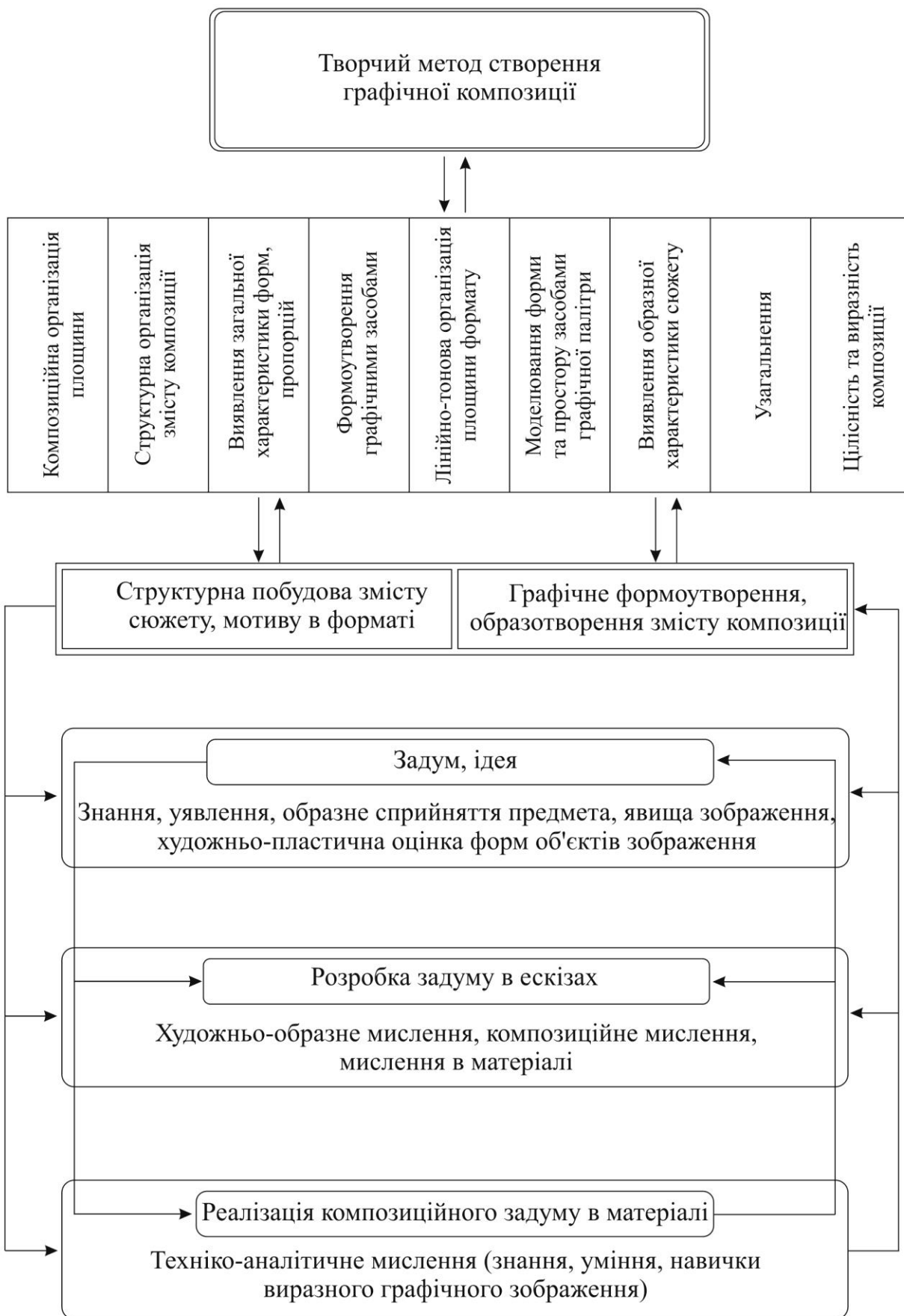
Основні показники критеріїв та рівнів художньо-графічної
підготовленості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва

Компоненти		
гносеологічний	праксеологічний	операційно-регулятивний
критерії та показники рівні художньо-графічної підготовки		
<p><i>Ціннісна професійна орієнтація; знання теоретичних основ мистецтва графіки; предметно-компетентнісна обізнаність:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - наявність світоглядної культурологічної основи готовності до продуктивної художньо-графічної діяльності; - усвідомлює значущість художньо-графічної підготовки в професійній і творчій діяльності вчителя образотворчого мистецтва; - віддає належне практиці особистого самопізнання, учіння та творчості в галузі мистецтва графіки. - сформованість цілісної структури значущих художньо-педагогічних цілей: - в мотиваційній сфері особистості домінує навчально-творчий характер художньо-графічної діяльності; - мотиви творчої діяльності характеризуються високою усталеністю, продуктивною дієвістю та позитивним естетичним ставленням до дійсності й творів мистецтва графіки; - художньо-творча активність, тактика та стратегія особистого зростання професійного рівня своєї діяльності в процесі художньо-графічної підготовки. 	<p><i>Мистецько-творча обізнаність; навчально-пізнавальна діяльність; художньо-творча діяльність:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - усталена система ціннісних орієнтацій на творчу діяльність: - володіє художньо-естетичною культурою, здатністю до художнього пізнання, учіння та творчості; - знання, уміння, навички техніко-технологічних та художньо-образних способів дій художньо-графічної діяльності продуктивно використовуються у графічній творчості. - адекватна самооцінка результатів навчально-пізнавальних та художньо-творчих досягнень: - на основі особистих результатів навчально-творчої діяльності оцінює рівень художньо-графічної підготовленості до продуктивної роботи вчителем образотворчого мистецтва; - оптимально використовує масив теоретичних знань і практичних умінь у самовдосконаленні свого творчого потенціалу 	<p><i>Рефлексія системи знань на продуктивну розумово-практичну діяльність; інтегрований результат освітньої траєкторії в процесі навчання, пізнання, учіння та творчості; усвідомлення навчально-творчих досягнень та регуляція самореалізації в художньо-графічній творчості:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - сформованість цілісної картини художньо-педагогічної діяльності вчителя образотворчого мистецтва: - сформована професійна компетентнісна здатність до керівництва художньо-графічною діяльністю школярів; - високий рівень розвитку інтелекту, професійної компетентності й художньо-творчих здібностей; - творчий характер мислення, високий ступінь художніх здібностей і креативності розумово-практичних способів дій у художньо-графічній діяльності: - володіє творчим методом створення композиції в художніх техніках оригінальної чи друкованої графіки; - передбачає, прогнозує динаміку розвитку результатів художньо-графічної діяльності.

Протокол діагностики якості художньо-графічної підготовленості
студента _____ курсу

Синтетичний результат навчально-пізнавальної та навчально-творчої діяльності	Діагностичні властивості (рівні художньо-графічної діяльності) студента в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість»	Оцінка результатів у балах
<p>1. Сприйняття творів мистецтва графіки та дійсності в графічних образах</p> <p>2. Мислинневі способи дій у процесі художньо-графічної діяльності</p> <p>3. Практична художньо-графічна діяльність (способи дій)</p>	<p>.Художнє пізнання дійсності в процесі сприйняття творів мистецтва графіки Емоційно-естетичне сприйняття, почуття, що викликане в процесі сприйняття мистецтва графіки Художньо-естетична інтерпретація творів (мистецтвознавчий та методичний аспект) мистецтва графіки в процесі графічної діяльності. Художнє пізнання дійсності в процесі сприйняття творів мистецтва графіки Художня оцінка дійсності в процесі сприйняття творів мистецтва графіки Емоційно-естетичне сприйняття, почуття, що викликане в процесі сприйняття мистецтва графіки</p> <p>Художньо-естетична інтерпретація творів (мистецтвознавчий та методичний аспект) мистецтва графіки в процесі графічної діяльності. Художньо-графічні знання Художньо-аналітичне мислення Художньо-образне мислення, уявлення, інтуїція Мислення в матеріалі Художнє пізнання дійсності в процесі сприйняття творів мистецтва графіки Художня оцінка дійсності в процесі сприйняття творів мистецтва графіки Емоційно-естетичне сприйняття, почуття, що визвано в процесі сприйняття творів мистецтва графіки</p> <p>Художньо-естетична інтерпретація творів (мистецтвознавчий та методичний аспект) мистецтва графіки в процесі графічної діяльності. Художньо-графічні знання Художньо-аналітичне мислення Художньо-образне мислення, уявлення, інтуїція Мислення в матеріалі Художньо-графічні вміння: навчально-репродуктивні; навчально-творчі; художньо-творчі. 10. Володіння способами дій відтворення образу різними засобами художньої графіки.</p>	
Експерти:	Прізвище, посада: 1. 2.	всього

Творчий процес художньо-графічної діяльності

Розглянуто і затверджено на засіданні кафедри
Теорії та методики ДПМ та графіки
Протокол № 2 від 17.09 2015
Зав. кафедри п-професор
М.І.Резніченко
«___» _____ 2014 р.

«Погоджено»
Декан художньо-графічного факультету
_____ проф. Ю.Б.Максименко

ГРАФІК

виконання програмних завдань дисципліни «Теорія і практика графіки» за змістовим та індивідуально-творчим модулями для студентів 1 курсу напряму підготовки

6.020205 Образотворче мистецтво (перший семестр 2014-2015 н.р.)

Модуль І. Технічні вправи та графічні фрази

№ тижня	Дата	Тема заняття (аудиторного), короткий зміст завдання	Години	Бали	Зміст програмного завдання для самостійної роботи	Години	Бали	Кредити
Змістовий модуль І								
2,3		Завдання 1. Зображальні можливості графічних матеріалів. Вправи 1.1-1.4.	4	10-20	Індивідуально-творчий модуль ІІ Завдання 1. Вправи 1.5-1.7.	3		0,20
4,5		Завдання 2. Графічні прийоми відбитків та ляпкографії. Вправа 2.1.	2	10-15	Завдання 2. Вправа 2.2.	2		0,15
5 - 7		Завдання 3. Художні прийоми графічного зображення за допомогою забризкування та способом розпису. Вправи 3.4.- 3.5.	4	10-20	Завдання 3. Вправи 3.1.- 3.3.,3.6.	4		0,25
8-9		Завдання 4. Виконання вправ із застосуванням різних пензлів та сухих художніх матеріалів. Вправи 4.5.-4.6.	2	10-15	Завдання 4. Вправи 4.1.-4.4., 4.6.	4		0,25
10-12		Завдання 5. Графічні вправи та фрази, виконані різними графічними матеріалами, прийомами та способами виразного зображення форм. Вправа 5.1.	2	10-15	Завдання 5. Вправа 5.2. Завдання 6. Художньо-творча робота. П'ять вправ за вибором студента.	3		0,15
ВСЬОГО			14	50-85		16		1

Критерії та бали оцінювання навчальних досягнень, рівня професійної компетентності

Перелік критеріїв	Бали								Загальна кількість балів
	Змістовий модуль								
	1зав.	2 зав.	3зав.	4зав.	5зав.	6	7	8	
Композиційна організація площини формату та підготовчий малюнок	2-4	3-4	3-4	3-4	3-4				14-20
Володіння графічними зображальними матеріалами та інструментами	3-4	3-4	3-4	3-4	3-4				15-20
Володіння різноманітними прийомами та способами виразного графічного зображення.	5-6	4-7	4-7	4-7	4-7				21-34
Самостійна робота	3-5	3-5	3-5	3-5	5-6				17-26
ВСЬОГО	13-19	13-20	13-20	13-20	15-21				67-100

Графік склав викладач Твердохлібова Я.М.
«___» _____ 2014 р.

Методика оцінювання ефективності художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва (адаптована за методикою оцінки ефективності психолого-педагогічної підготовки вчителів авторів М.Кларіна, Є. Силяєвої, описаної в навчально-методичному посібнику для викладачів і студентів педагогічних вишів «Психолого-педагогическая подготовка учителя» /под ред. Рувинського Л.И.: АПН ССРСР, лабораторія проблем підготовки учителів. – М., 1988. – С.82-109.

Художньо-графічну підготовку майбутніх учителів образотворчого мистецтва слід розглядати як цілісну дидактичну систему, котра може бути структурно-методично побудована так: на першому етапі формуються основи образного сприйняття дійсності та творів мистецтва графіки й художнє уявлення про графічну діяльність, на другому етапі практично виробляється система художніх знань, умінь та навичок в графічному зображенні форми (вивчається графічна палітра формоутворення), на третьому – студенти опановують базові основи художньо-образного усвідомлення мови графіки, закономірностей образотворення в графічній композиції безпосередньо в процесі навчально-творчої діяльності.

Оцінювання ефективності процесу художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва передбачає розгляд показників професійно-діяльнісного навчання студентів в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість». Об'єктом оцінки є навчально-пізнавальна та художньо-творча діяльність, котра зумовлюється системою знань студентів й наочно проявляється в практичних уміннях застосовувати закономірності виразного зображення мовою графіки. Така оцінка художньо-графічної діяльності доповнює традиційно систему заліково-екзаменаційного оцінювання навчальних досягнень студентів. В професійно-діяльнісному аспекті критерієм ефективності художньо-графічної підготовки є відповідність рівня художньо-графічної діяльності студентів тим нормативним вимогам, котрі визначаються

сучасною системою освіти, а саме вимогам трансферної системи модульного оцінювання ECTS.

Методика передбачає виділення компонентів педагогічної діяльності (критеріальних функцій), котрі відображають структуру професійної діяльності викладача: аналіз (діагностика) умов педагогічної взаємодії, планування (конструювання), реалізація (здійснення) педагогічної взаємодії, конструктивний педагогічний самоаналіз, цілеспрямований на професійне самовиховання майбутнього вчителя. Ці компоненти визначають основні напрямки оцінки художньо-графічної діяльності студентів, і являють собою як ознака якості критеріальних функцій. Змістовно критеріальні функції розкриті в показниках, прояви яких окреслені в методиці і виступають орієнтиром для оцінювання освітніх досягнень. Вибір ознак приведено відповідно до вимог програми «Теорія і практика графіки». Їх вибір не претендує на повноту опису і деталізацію всіх вимог до художньо-педагогічної підготовки майбутнього вчителя. Методика орієнтована не на повний перелік ознак, а на виділені ключових, найбільш характерних, вузлових, котрі піддаються реальному виявленню (заміру). Приведені в методиці ознаки (прояви) можуть бути доповнені викладачами з урахуванням індивідуальної траєкторії діяльнісного змісту навчання студента за модулями програми дисципліни «Теорія і практика графіки».

На основі структурного змісту компонентів процесу художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва, критеріїв та їх показників, викладач дисципліни за допомогою організаційних форм і методів, що використовуються при визначенні рейтингових рівнів досліджуваного феномена застосовує 100-бальну шкалу оцінок. Критерії мають відповідати вимогам багатоцільового механізму Європейської кредитно-трансферної акумулюючої системи (ECTS). Застосовані показники, критерії якості рівня художньо-графічної підготовки студентів, їх професіоналізації також мають відповідати вимогам професіограми вчителя образотворчого мистецтва ОПП і ОКХ державного стандарту педагогічної освіти.

Рівні художньо-графічної підготовленості студентів виявляються за шкалою оцінювання ECTS: 90-100 балів – відмінно (A); 75-89 балів – добре (BC); 60-74 балів – задовільно (DE); 35-59 балів – незадовільно з можливістю повторного складання (FX), а 1-34 балів – незадовільно з обов'язковим повторним курсом (FX) у нашому дослідженні не використовувалися.

Критеріальні ознаки художньо-графічної підготовки уможливають визначення високого, достатнього, середнього, початкового і низького рівнів.

Виявлення *високого рівня* (90 - 100 балів, A – відмінно) здійснюється за такими показниками:

1. Завдання за змістовими модулями привертають увагу виявами зацікавленого художньо-емоційного ставлення автора до графічного зображення доцільним трактуванням форми та простору, художньою виразністю образу в графічній композиції.

2. У навчальних та творчих роботах вміло узгоджена зображальна якість із художньо-образним зображенням елементів композиції, що свідчить про високий рівень загального й художнього розвитку студента: гарну спостережливість, зорову пам'ять, здатність до художнього сприйняття форми й простору, відчувати й передавати характерну виразність форми, багатство тонових відтінків, просторові зв'язки тощо.

3. Навчально-творчі роботи (завдання) за змістовими модулями характеризуються високим художнім рівнем, вільним володінням основними теоретичними знаннями та практичним застосуванням образотворчих засобів у виразному графічному відтворенні об'єктів різноманітними художніми прийомами та способами. Структура композиції графічного зображення вирішена образно й несе художньо-сміслову навантаженість.

4. Наочний прояв художньо-аналітичного, художньо-образного мислення та особистісної культури в композиційній діяльності, усталеність інтересів до самовдосконалення в художньо-графічній творчій діяльності, обізнаність у психології творчості та творчих методах створення композиції засобами оригінальної графіки.

5. Самостійність у вирішенні завдань індивідуально-творчого проекту, участь у НДР та НТР студентів, у конкурсах, виставках студентських робіт тощо.

Достатній рівень (75-89 балів, В-дуже добре) визначається за такими показниками:

1. Сформована культурологічна позиція до мистецтва, студент емоційно реагує на художньо-образний вияв сюжету в композиції майстра мистецтва графіки.

2. Студент усвідомлює значення теоретичних положень і закономірностей мистецтва графіки, володіє сумою знань, свідоміше обирає їх для вирішення творчих завдань, показує художньо-образне мислення через прагнення до повнішого творчого відтворення художнього образу в графічних композиціях.

3. Студент на практиці достатньо володіє окремими художніми техніками графічного мистецтва. сміливіше експериментує з художніми техніками та матеріалами, але навички графічного зображення потребують удосконалення.

4. Студент не відчуває необхідності у виконанні ескізу для пошуку кращого вирішення графічних гармоній у лінійному та тоновому зображенні композиції. Варіанти художніх рішень графічних робіт такі ж, але в технічному відношенні вони виконані на більш високому рівні.

5. Роботи характеризуються достатнім художнім рівнем сприйняття форми й простору, володінням основними практичними знаннями в галузі мистецтва графіки та достатнім рівнем використання художніх засобів формоутворення й образотворення у виконанні графічної композиції за темами змістових модулів та індивідуально-творчого проекту.

Середній рівень досягнень (60-74 бали, С - добре) характеризується такими показниками:

1. Студент демонструє знання та рівень володіння художніми матеріалами. Низький рівень володіння образотворчою грамотою не дозволяє йому зробити це відповідно до вимог програми за змістовими модулями.

2. Студент більш свідомо намагається відомими йому графічними засобами виразності розкрити свій задум у композиції; графічною грамотою володіє на рівні елементарних вимог програми.

3. Виконані навчально-творчі роботи характеризуються незначною силою емоційного сприйняття моделі та труднощами практичного використання образотворчих прийомів і художніх засобів графічного зображення.

Початковий рівень (35-59 балів, задовільно - D, достатньо - E) визначається за такими показниками:

1. Навчальним роботам властивий недостатній художній рівень сприйняття об'єктів графічного зображення.

2. Роботи виконані на основі прямого відтворення окремих предметів та їхніх фрагментів, композиція зображень не організована у вибраному форматі.

3. У навчальних роботах й творчому проекті не застосовані художні прийоми та засоби графічного образотворення об'єктів зображення; графічний рисунок примітивний, рівень володіння зображальними вміннями та навичками елементарний; відсутність деяких програмних завдань за змістовими модулями, а знання теорії на недостатньому рівні.

Низький рівень досягнень (1-34 бали, FX - незадовільно) виявляється за такими показниками:

1. Теоретична підготовка недостатня, знання на низькому рівні.

2. Графічні зображення за змістовими модулями примітивні, схематичні й художньо невиразні.

3. Відсутній творчий підхід у вирішенні завдань змістових модулів програми та індивідуального проекту.

4. Тестування виконано на низькому рівні або відсутній індивідуально-творчий проект.

Основні критерії та їх показники оцінювання навчально-пізнавальних та навчально-творчих досягнень у сукупності визначають характеристику якісного рівня художньо-графічної підготовки студента за період навчання в університеті.

Суттєвою методичною умовою художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість» є нерозривність художньо-аналітичних і художньо-образних способів дій у графічній діяльності студента. Такий підхід визначає методичні положення художньо-графічної підготовки студентів, важливішим серед яких є перехід від навчальних завдань до творчих, тобто від вивчення об'єкту зображення до пошуку його художнього образу, що повинно здійснюватися шляхом послідовної зміни ставлення до форми зображення як об'єкта – спочатку емоційно змістової, потім зовнішньо пластичної, а потім художньо-творчої.

Для посилення достовірності визначення якісного рівня художньо-аналітичного та художньо-образного мислення доцільно враховувати такі показники художньо-графічної діяльності студентів, як-от: а) наявність запасу образного зіставлення, вміння здійснювати варіативний пошук. Цей рівень вимірюється як ступенем відповідності зображуваного об'єкта графічному відтворенні (просторове розташування, конструкція і т.д.), так і виразністю форми; б) художньо-естетична цінність графічного зображення, що визначається знанням зображальних та виражальних можливостей графіки, культурою застосування образотворчих зображальних засобів графічного відтворення образу; в) здібність до синтезу уявлень, виражених у графічному зображенні, що виявляється в образності композиції, здібність підпорядкувати модель (постановку) задуму графічної композиції.

Рівень уміння студента створювати художній образ природи характеризується проявом в художньо-графічній діяльності, як він:

а) визначає засоби графічного вираження (різноманітність ліній – м'яка, легка чи штрих для передачі об'єму та відповідної штриховки, використання ракурсів, світлотіні тощо);

б) обирає художні способи виразного графічного зображення;

в) застосовує необхідні художньо-технічні прийоми, техніко-технологічні методи графічного зображення відповідно до завдань та мети;

г) вибирає папір за фактурою та відтінком;

д) використовує художньо-композиційні прийоми вираження образного стану природи (спокійний, ліричний, бурхливий тощо), моделі (міміка, жест, рух) загального композиційного рішення змісту природи (композиційна рівновага плям і т.п.);

е) виокремлює в графічному зображенні ті деталі, частини природи, котрі допомагають вираженню її стану та її образу.

Важливими ознаками якісного рівня художньо-графічної підготовки студента є художньо-аналітичне сприйняття моделі, природи, що передбачає визначення загальної пропорційності елементів графічного зображення форм (передача характеристики форми та її змісту; конструктивне членування форми; знання теорії наочної перспективи – ракурси довільних форм; правильна техніка роботи в матеріалі; ступінь завершеності графічної роботи).

Всі категорії показників можна умовно поділити на групи, котрим властивий рівень якості художньо-аналітичного та художньо-образного мислення в процесі методичного супроводу графічної діяльності студентів.

Перша група показників характеризується на рівні сприйняття, а саме: 1) загальних пропорцій об'єктів зображення; 2) наявності умовного простору, планів; 3) різних точок зору на об'єкт зображення; 4) силуетного окреслення форм та їхніх частин; 5) світлотіньових мас форми та фону; 6) експресії як внутрішнього протиріччя; 7) композиційних елементів форм; 8) образного стану та узагальненості графічного зображення; 9) характерних ознак форм.

Друга група показників окреслює змістовність методів активного образного мислення, зокрема: 1) метод формування задуму, уявлення про об'єкт зображення та кінцевий результат графічного зображення; 2) метод художньо-образного зіставлення; 3) метод взаємозв'язку художньо-образного та техніко-аналітичного способів дій для оволодіння графічною формою, котрий являє собою і метод дослідження процесу художньо-творчої діяльності; 4) метод перетворення образу, що передбачає вивчення літературних джерел з питань творчості в художньо-графічній діяльності та визначення загальних програмних вимог до графічних зображень, за допомогою яких створюються передумови до побудови системи образного оволодіння дійсності.

Окреслені показники навчально-аналітичної та художньо-образної діяльності студентів у процесі викладання основ мистецтва графіки надали можливість визначати три групи якісного рівня художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Перша група показників виявляє якісний рівень творчого мислення за такими ознаками:

1. Прагнення до передачі загальних характеристик форм.
2. Уміння узагальнювати, абстрагувати форму, прагнення до її стилізації.
3. Уміння визначати головне, доцільний зміст графічного зображення.
4. Уміння підпорядковувати деталі форми загальній образній структурі графічної композиції.
5. Здатність знаходити внутрішні смислові зв'язки в цілому.
6. Спостережливість і вміння міркувати та самостійно розмірковувати, тобто аналізувати.
7. Своєрідність та оригінальність мислення, судження.
8. Наявність творчого задуму графічного зображення до початку його практичної реалізації.
9. Загальний рівень образності в графічній роботі.

Друга група показників, що визначає якісний рівень навчально-пізнавальної та художньо-творчої діяльності студента виявляється такими проявами:

1. Прагнення до передачі динаміки, внутрішнього руху та стану об'єктів графічного зображення.
2. Тенденція до використання образотворчих засобів для вираження і передачі особистого ставлення до об'єктів зображення в питаннях композиційного вирішення, малюнка форм, визначення тону, пропорційних відношень.
3. Прагнення до виразних графічних варіантів вирішення завдання (характер графічного малюнка).
4. Емоційність, що виявляється через креативність, художньо-експресивну манеру виконання графічного зображення.

Третя група показників, що характеризує рівень технічних можливостей студента, визначається такими якісними проявами:

1. Уміння komponувати зображальну площину формату аркуша паперу.
2. Загальна пропорційність.
3. Конструктивність, тектонічність форм.
4. Рівень просторової організації елементів зображення (глибина, плановість).
5. Застосування закономірностей і послідовності виконання роботи (методика виконання графічного зображення).
6. Знання та вміння використовувати допоміжні прийоми й засоби графічного рисунка.
7. Знання й уміння застосовувати основні закони графічного зображення (основи научної перспективи, пластичної анатомії, теорії світлотіні, принципи роботи відношеннями).
8. Знання й творче використання різних графічних технік, зображальних можливостей художніх матеріалів та прийомів і способів виразного графічного зображення.
9. Єдність художнього стилю та рівень завершеності графічної роботи.

До змісту такого методичного підходу покладено уявлення про форму як пластичну основу художнього образу. Протікання процесу оволодіння основами мистецтва графіки повинно забезпечувати свободу творчого вирішення навчальних завдань (постановок чи графічного зображення за задумом) й одночасно сприяти досягненню навчально-пізнавальних завдань у графічному рисунку. Взаємозумовленість у графічній діяльності навчально-аналітичних і художньо-образних способів дій – важливий аспект методики художнього навчання основ мистецтва графіки.

Значно важливими показниками є прояви творчих способів дій на кожному етапі художньо-графічної діяльності студентів. Так, на першому етапі такими творчими способами діймають бути: пошук композиційних

засобів вираження задуму; вміле застосування художніх матеріалів для передачі якісних виразних характеристик природи, об'єктів графічного зображення; використання методів та прийомів графічного рисунку й вірне застосування їх під час роботи; пошук зовнішніх і внутрішніх смислових виразних якостей об'єктів зображення і передача їх у графічному рисунку. Виразність графічного рисунку залежить і від здібності студента бачити, свідомо уявляти та образно мислити, а також від пропорцій, композиційної побудови, тонових відношень форми і тла, художніх матеріалів та їх зображальних можливостей, культури застосування графічних засобів.

Виразність графічного рисунка зумовлюється знаннями з основ мистецтва графіки та навичками техніки художнього вираження форми предмету в графічному рисунку. Знання, уміння та навички забезпечують грамотність графічного рисунку, а графічна техніка зображення виступає як форма їх практичної реалізації.

Отже, оцінювання рекомендується проводити на кожному етапі художньо-графічної діяльності студентів на основі експертних суджень викладача, а рівень підготовки за конкретним модулем визначається разом із викладачами інших дисциплін художнього циклу. Доцільно враховувати судження і висновки викладача дисципліни «Теорія і практика графіки, а також залучати до оцінювання студентів, котрі у майбутній педагогічній діяльності будуть також виконувати цю функцію.

Рамки і об'єм оцінюваної художньо-графічної діяльності за відповідний термін навчання визначаються конкретними задачами. Так, з метою визначення поточної оцінки, можна оцінити результати діяльності студента на етапі формування знань чи учіння, або творчості, фіксуючи рівень підготовки в траєкторії конкретного студента, так і групи в освітньому векторі за результатами виконання змістового модуля програми. З метою рубіжної оцінки проводяться підсумки за результатами виконаних програмних модулів кожного семестру, курсу. З метою підсумкового оцінювання проводиться обрахування всіх результатів оцінювання за період навчання в ВПНЗ з подальшим аналізом і

оцінкою застосованої методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва на засіданні кафедри.

Зміст художньо-графічної діяльності студентів визначається програмою дисципліни для кожної складової освітнього вектора (етапу діяльності чи сукупності етапів) художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Оцінювання може проводитися як по відношенні всієї художньо-графічної підготовки студентів в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість» за вибраний відрізок часу, так і до уособленої діяльності студента на основі виконаних ним окремих завдань. Формулювання ознак, проявів носить узагальнений характер й можуть бути застосовані при оцінюванні рівня підготовки у різних видах діяльності студента в освітньому векторі.

Викладач оцінює діяльність кожного студента індивідуально. Для отримання групових показників дані індивідуальних оцінок узагальнюються.

При проведенні експериментального дослідження критеріальна оцінка ефективності методики художньо-графічної підготовки студентів надає можливість виявити рівні оволодіння програмним матеріалом за тематичними модулями дисципліни й охарактеризувати інтегральний внесок експериментального навчального курсу для оптимізації системи художньо-педагогічної освіти, визначити доцільне зміщення форм і методів побудови освітнього процесу на сучасних концептуальних засадах психолого-педагогічної науки. В цьому аспекті необхідно дотримуватися основних положень теорії управління педагогічним процесом.

Ознакам, що розкривають показники кожної критеріальної функції, надається умовне числове значення від 1 до 4. Наприклад, 3 – показник проявляється в цілому, 2 – показник проявляється частково, 1 – показник практично не проявляється, 0 – інформація відсутня. Числові показники ефективності методики художньо-графічної підготовки за кожним напрямком оцінки (аналіз, планування, реалізація, конструктивний самоаналіз та корегування) є значенням середнього бала для відповідних розумово-

практичних способів дій навчально-пізнавальної та художньо-творчої діяльності студентів в освітньому векторі.

Ці величини найчастіше використовуються в теорії педагогічного управління процесом навчання. Вони найбільш доступні для математичного обчислення результатів досягнень студентів викладачами кафедр мистецьких дисциплін.

Якісний рівень художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва виявляється за допомогою математичного обрахування. Узагальнений показник ефективності визначається середньоарифметичним значенням за формулою:

$$K_{cp} = \frac{K1_{cp} + K2_{cp} + K3_{cp} + \dots + K4_{cp}}{4},$$

де K_{cp} – середнє арифметичне кожного напрямку, $i = 1, 2, 3, 4$.

При цьому рівень художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва буде якісним, якщо $K_{cp} \geq 2,7$.

При виявленні показників ефективності художньо-графічної підготовки студентів необхідно враховувати також положення й нормативні вимоги Державного стандарту педагогічної освіти.

При діагностичній обробці даних показників їхні числові значення ознак критеріальних функцій фіксуються викладачем у відповідні клітинки числової моделі. Аркуш числової моделі заповнюється на кожного студента. Заповнені таблиці подальше обраховуються.

.

**Навчально-методичний комплекс дисципліни
«Теорія і практика графіки»**

Форма № Н-3.03

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Державний заклад

«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

Художньо-графічний факультет
Кафедра ужиткової творчості та методики художнього навчання

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ГРАФІКИ

ПРОГРАМА

**нормативної навчальної дисципліни
підготовки бакалавра образотворчого мистецтва
напряму: 6.020205 «Образотворче мистецтво»
спеціальності: 6.02020501 «Образотворче мистецтво»**

(Шифр за ОПІ: ПП-005)

Одеса 2010

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО: викладач кафедри графіки та дизайну інституту мистецтв художньо-графічного факультету **Твердохлібова Я.М.**

Рецензенти: *Солом'яний Микола Федорович* – кандидат педагогічних наук, професор кафедри малюнка і живопису Київського національного університету будівництва та архітектури, член Національної спілки художників України.

Ткачук Олег Володимирович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри графіки та дизайну Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського.

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Теорія і практика графіки» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки – **бакалавр образотворчого мистецтва – напряму 6.020205, спеціальності – 5.02020501 «Образотворче мистецтво».**

Предметом вивчення навчальної дисципліни є зображення предметного світу та творчий метод образотворення засобами художньої графіки.

Головним завданням педагогічної науки та практики постає проблема формування творчої особистості засобами образотворчого мистецтва. У вирішенні окресленої проблеми в системі художньо-педагогічної освіти важливе місце належить мистецтву графіки. Професійна підготовка майбутнього вчителя образотворчого мистецтва з графіки є невід’ємною складовою навчально-виховного процесу на художньо-графічних факультетах педагогічних навчальних закладів. Зміст вивчення основ мистецтва художньої графіки забезпечується освітньо-професійною програмою підготовки бакалаврів за спеціальністю «Образотворче мистецтво» та положеннями освітньо-кваліфікаційної характеристики вчителя образотворчого мистецтва загальноосвітньої школи у відповідності вимог Болонської угоди (1999 р.).

Оволодіння основами художньої графіки в навчальному процесі відбувається послідовно за змістовими модулями в структурно-логічних та міжпредметних взаємозв’язках зі спеціальними мистецькими дисциплінами, що надає можливість на достатньо високому рівні отримати знання та придбати практичні навички, уміння і професійні здатності для подальшої художньо-творчої, педагогічної діяльності.

Художня графіка як самостійний вид образотворчого мистецтва і самостійна навчальна дисципліна має значний освітньо-виховний вплив на культурне, духовне становлення особистості вчителя образотворчого мистецтва, розвиток його креативних здібностей, формування мистецької компетентності та здатності до професійної художньо-педагогічної діяльності..

Міждисциплінарні зв’язки: філософія, психологія, педагогіка, композиція, кольорознавство, рисунок, живопис, історія мистецтв, пластична анатомія, педагогічний малюнок, методика художнього навчання, декоративно-прикладне мистецтво, пленер.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Художня графіка як вид мистецтва та образотворчої діяльності. Науково-теоретичні основи художньої графіки. Художні техніки оригінальної графіки, прийоми та способи зображення.
2. Види графіки. Класифікація видів графіки. Графіко-зображальні засоби та їхні функції. Графічні фрази.
3. Художньо-виразна система графічної мови в станковій композиції. Композиційна фраза.
4. Сутність творчого процесу в художньо-графічній діяльності. Натюрморт.
5. Основні закони, закономірності графічної композиції. Пейзаж. Робота на пленері.
6. Мистецтво книги. Книжкова графіка. Ілюстрація.
7. Художні особливості образотворення. Портрет. Постаць людини.
8. Друкована графіка. Монотипія. Види малих форм графіки. Основи графіки в школі.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни «Теорія і практика графіки»

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни Теорія і практика графіки» є – фахова підготовка вчителя образотворчого мистецтва в галузі мистецтва оригінальної та основ друкованої графіки до компетентнісного вирішення завдань художньої і педагогічної діяльності на якісному рівні майстерності.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Теорія і практика графіки»: розкрити теоретичні основи мистецтва графіки за темами змістових модулів та методично забезпечити процес практичної навчально-творчої діяльності студентів.

Програма передбачає основні **завдання**, спрямованих на формування та розвиток у студентів професійної компетентності, а саме:

- соціально-творчу активність та естетичне ставлення до творів мистецтва, дійсності, явищ художньої культури свого народу та народів світу;
- художньо-творчу здатність до графічної діяльності, педагогічної роботи;
- знання теоретичних основ мистецтва оригінальної та друкованої графіки;
- уміння розбиратися у всіх тонкощах графічних прийомів та способів образотворення і, як результат, створювати композиції в художніх техніках оригінальної та друкованої графіки;
- уміння творчо використовувати різноманітність палітри виразних засобів, прийомів та способів графічного відтворення художньої форми;
- практичні навички роботи різними графічними матеріалами та інструментами в образотворенні.

Програмний матеріал спрямовано на оволодіння системою знань, умінь та навичок у процесі виконання практичних завдань та формування на цій основі здатності до організаційно-методичної, художньої професійної діяльності педагога образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва.

Структура змісту програми розглядає основні положення оригінальної та друкованої графіки, теоретичний та практичний матеріал для засвоєння художніх закономірностей мистецтва графіки. Практичний курс програми вміщує завдання та систему вправ як складову змістових модулів, що дозволяють професійно оволодіти основами мистецтва графіки. Кожна вправа, індивідуальна творча робота та тестування оцінюються за критеріями у відповідності вимог ECTS.

Структура програми поєднує такі основні напрями навчальної художньо-графічної діяльності:

1. Теоретичну підготовку з основ мистецтва оригінальної графіки, експрес-колоквиуми, семінарські заняття та практичні тести-завдання.
2. Практичну роботу (навчальні завдання, вправи, навчально-творчі та індивідуальні творчі роботи).
3. Навчально-творчу діяльність в період проходження пленерної практики.
4. Методичну підготовку (практика в школі, написання реферату та виконання наочності за темою шкільної програми з графіки).
5. Самостійну роботу студентів, створення творчої роботи за індивідуальним проектом (модулем II), виконання курсової та кваліфікаційної роботи.

Указані в програмі навчально-практичні завдання необхідно розглядати як обов'язковий мінімум для будь-якої спеціалізації. При цьому важливо зберігати

дидактичні засади художнього навчання, формувати усвідомлене сприйняття форми і простору, руху та часу, композиційне, графічне та художньо-образне мислення та мислення «в матеріалі». Перш за все практичні справи потрібно орієнтувати на розвиток творчих здібностей студентів в процесі цілеспрямованого засвоєння графічних прийомів, способів зображення та художньої системи образотворення при створенні композиції за темами як змістового модуля так і творчого проекту (модуля II).

У процесі вивчення художніх технік оригінальної графіки необхідно застосовувати метод послідовного засвоєння художньо-образної системи створення графічної композиції.

Важливо приділяти увагу культурі навчання-пізнання-учіння й головному принципу дидактики художньої педагогіки – принципу наочного навчання. Організація занять має найповніше сприяти індивідуалізації навчання студентів.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти (бакалаври) повинні:

знати :

- основні етапи розвитку мистецтва оригінальної та друкованої графіки в історіографічному аспекті;

- основні аспекти теорії та практики графіки як виду образотворчого мистецтва та художньо-творчої діяльності;

- особливості прийомів та способів виразного формоутворення та образного вирішення змісту графічної композиції;

- техніко-технологічні особливості друкованої графіки;

- особливості творчого процесу створення композиції в будь-якій графічній техніці, художніми матеріалами та інструментами;

володіти способами та прийомами графічного відображення об'єктів і явищ дійсності та творчим методом втілення задуму в художньо-образну структуру композиції;

вміти:

- визначати морфологічну структуру засобів графічного зображення форми в її художньо-образній організації на площині;

- професійно застосовувати зображувальні та виражальні засоби художніх матеріалів, графічних технік, їх палітру у вирішенні завдань навчальної чи творчої роботи;

- відтворювати, стилізувати, символізувати форму з виявленням образного початку в єдності з її змістом;

- застосовувати знання в організації графічної композиції, а саме: розміщати і організувати форми або об'єми, які зображуються конкретними графічними матеріалами в процесі матеріалізації ідеї, яка може мати той чи інший сюжет, в геометричних межах зображувальної поверхні з метою розкриття художньо-змістової сутті цієї ідеї; виявляти в межах однієї зображальної поверхні, яка може бути будь-якої геометричної форми (прямокутною, квадратною, круглою тощо), незалежно від площинно-просторового принципу рішення сюжету – об'ємно-просторового або декоративно-площинного; в межах двох (диптих) зображальних поверхонь; за принципом площинно-просторових; за принципом організації картинного поля: фризіві,

рапортні, замкнуті; за принципом статичності і динаміки, використанням в сюжеті людської фігури, казкових персонажів (в ілюстрації); за принципом синтезу – поєднання чорно-білого та кольорового зображення;

- застосовувати в створенні графічної композиції однопросторово–одночасно, однопросторово–різночасно, різнопросторово–одночасно, різнопросторово–різночасно зображувальних подій, мотивів, сюжетів в форматі зображальної-художньої площини;

- відтворювати художній образ засобами оригінальної та друкованої графіки;

- розкривати особливості графічної мови, уміти аналізувати твори митців зарубіжного й українського мистецтва графіки;

- на професійному рівні компетентісно здійснювати структурно-топологічний аналіз творів мистецтва графіки й пояснювати їх художню цінність в культурі людства;

- методично забезпечувати процес художнього навчання та естетичного виховання школярів в процесі керівництва їхньою графічною діяльністю.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 360 годин 12 кредитів ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1.

Художня графіка як вид мистецтва та образотворчої діяльності. Науково-теоретичні основи художньої графіки. Художні техніки оригінальної графіки, прийоми та способи зображення.

Теми лекційних та практичних занять Теоретичні відомості.

Вступна лекція – 2 год.

Місце графіки як навчальної дисципліни та графічної творчості в системі художньо-педагогічної освіти.

Роль художньої графіки в професійному та культурно-освітньому становленні особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, мета, завдання курсу. Зв'язок курсу з дисциплінами психолого-педагогічного та мистецького циклів.

Художня графіка як самостійний вид пластичного мистецтва та сфера образотворчої діяльності.

Мобільність графіки – миттєве відображення в образах явищ та соціальних подій сучасності.

Короткий огляд історії виникнення та розвитку художньої графіки.

Організація навчально-творчої діяльності на заняттях дисципліни «Художня графіка». Загальні правила роботи та навчання в процесі графічної діяльності. Поводження з матеріалами та інструментами. Гігієна праці.

Лекції 1-2. Художні техніки оригінальної графіки – 2 год.

Загальна характеристика видів графіки. Художні напрямки в мистецтві графіки. Інструменти та художні матеріали для образотворчо-графічної діяльності: сталеве перо, гусяче перо, очеретяне перо, рапідграф, пензлі, текстурний папір, акрил, акварель, гуаш, туш, чорнило, сепія, вугілля, соус, сангіна, олівці, фломастери, воскова, крейдяна та олійна пастелі .

Художні техніки (прийоми) оригінальної графіки: ляпкографія, гротаж, монотипія, ниткографія, рисунок пензлем, ручкою зі стальним пером, тушшю, чорнилом, рисунок крейдою, пастеллю, олівцями, соусом, сангіною, сепією, вугіллям, фломастерами, рапідграфом, гелевими ручками тощо. Технічні та виражальні засоби формоутворення.

Прийоми та способи графічного зображення: класичні, оригінальні та найбільш доступні для практики вчителя образотворчого мистецтва.

Завдання для практичної роботи - 32 години

Технічні вправи та графічні фрази

*Для студентів заочної форми навчання та студентів екстернатури практичні завдання, що позначені * (зірочкою), визначають зміст контрольної роботи № 1. Інші завдання виконуються в майстерні під керівництвом педагога.*

Завдання 1*. Зображальні можливості графічних матеріалів — 6 год.

Вправа 1.1. Виконати серію лінійних зображень різними інструментами та матеріалами на виявлення їхніх зображальних можливостей на різному папері, формат: 1/16 аркуша паперу для кожного матеріалу та інструменту. Матеріал: папір із різною поверхнею (крейдовий, фактурний, тоновий тощо), туш, різні інструменти та художні матеріали.

Вправа 1.2. Виконати серію графічних зображень чорнилом, сепією, застосовуючи різні прийоми формоутворення. Визначити особливості зображально-виражальних можливостей художніх матеріалів.

Формат: 1/16 аркуша паперу різних сортів.

Матеріал: чорнило, рідка сепія, перо, пензлі різних видів.

Вправа 1.3. Виконати серію графічних зображень у вигляді технічних вправ. Провести дослідження зображально-виразних можливостей сухих графічних матеріалів (сепія, соус, сангіна, вугілля, пастель, кольорові олівці, олійна пастель, воскова пастель, крейдяна пастель, ретуш, акварельна крейда тощо).

Формат: 1/8 аркуша паперу різних сортів та тону.

Матеріал: сухі художні матеріали для графічного зображення.

Вправа 1.4. Провести дослідження про особливості художніх прийомів техніки акварелі, туші, сепії, чорнила по вологій поверхні паперу за допомогою пензля з наступним оформленням плям лінією.

Формат: 1/16 аркуша паперу різних сортів.

Матеріал: туш, чорнило, акварель, сепія, пензлі, ручка зі сталевим пером.

Вправа 1.5. Застосовуючи прийом ляпкографії, виконати два-три зображення квітів. Плями використати як елемент подальшого графічного оформлення квітів лінією, штрихом. Дослідити властивості паперу різних сортів та зображально-виразні можливості матеріалів.

Формат: 1/8 аркуша паперу різних сортів.

Матеріал: туш (в тому числі, китайська), чорнило, пензлик, ручка зі сталевим пером.

Вправа 1.6. Виконати зображення рослин, застосовуючи прийом графічно-відтворення форми на вологому папері з застосуванням солі, води з оприскувача з подальшим оформленням форм у декоративний мотив композиції «Флора».

Формат: 1/8 аркуша паперу.

Матеріал: туш, пензель, ручка зі сталевим пером, гелеві ручки різного кольору.

Вправа 1.7. На основі плям, отриманих за допомогою прийому ляпкографії «повологому», створити за уявою композицію «Натюрморт з квітами».

Формат: 1/8 аркуша паперу різного за тоном.

Матеріал: туш, пензель, чорнило, ручка зі сталевим пером, гелеві ручки, біла гуаш.

Завдання 2. Графічні прийоми відбитків та ляпкографії — 4 год.

Вправа 2.1. Виконати серію графічних зображень у техніці монотипії, ляпкографії та лінійного рисунка. Створити за уявою композиційні фрази натюрморту з квітами, пейзажного мотиву з природним станом чи явищем — гроза, вітер, туман, сніг та інші мотиви.

Формат: 1/16 аркуша паперу.

Матеріал: туш, пензлик, акварель, ручка зі сталевим пером, гелеві ручки різного кольору, сіль.

Вправа 2.2. Виконати серію графічних фраз у техніці ниткографії з подальшою доробкою лінією, штрихом. Дослідити виразні можливості прийому графічного зображення різними вологими художніми матеріалами та нитками.

Формат: 1/16 аркуша паперу.

Матеріал: нитки різних видів, чорнило, кольорова та чорна туш, ручка з сталевим пером.

Завдання 3*. Художні прийоми графічного зображення за допомогою набризкування та способом розпису — 6 год.

Вправа 3.1. Створити декоративну композицію в техніці розпису по-вологому паперу із застосуванням набризок.

Формат: 1/8 аркуша паперу, затонованого аквареллю.

Матеріал: папір, пензель для акварелі, гуаш, кольорова туш, пензель зі щетини.

Вправа 3.2. Виконати серію графічних зображень квітів, рослин у техніці розпису тушшю з гуашевою фарбою чи темперою й оформити як декоративну композицію.

Формат: 1/8 аркуша паперу.

Матеріал: папір, гуаш, туш, темпера, пензель.

Вправа 3.3. Створити графічну композицію способом послідовного набризкування гуашшю, використовуючи колаж із листя дерев. Формат: 1/8 аркуша тонованого паперу. Матеріал: гуаш, туш, пензель зі щетини.

Вправа 3.4. Виконати графічні зображення за уявою пейзажного мотиву, застосовуючи монотипію з прийомом «в протяг» з подальшим лінійним, плямовим оформленням композиційних елементів гелевою ручкою, пензлем чи ручкою зі сталевим пером.

Формат: 16 см з більшого боку.

Матеріал: туш, гелеві ручки, ручка зі сталевим пером, фломастери.

Вправа 3.5. Створити графічну монохромну композицію в техніці монотипії (відбитків листя на поверхні паперу) з наступним оформленням відбитків лінією, штрихами.

Формат: 1/8 аркуша паперу.

Матеріал: гуаш, пензель, фломастери, туш, ручка зі сталевим пером, листя дерев.

Вправа 3.6. Створити декоративно-графічну композицію натюрморту з рослинами, використовуючи прийом комбінованого монохромного зображення (на бризки, монотипія, відбитки) з доробкою лінією, штрихами.

Формат: 1/8 аркуша паперу.

Матеріал: туш, гуаш, темпера, акрил, пензель, гелева ручка, ручка зі сталевим пером.

Завдання 4*. Виконання вправ із застосуванням різних пензлів та сухих художніх матеріалів — 8 год.

Вправа 4.1. Виконати композиційну фразу пейзажного мотиву від плями, застосовуючи різноманітну графічну палітру. Формат: 1/8 аркуша паперу. Матеріал: туш, пензель, ручка зі сталевим пером, інші інструменти, білила гуашеві.

Вправа 4.2. Створити композиційну фразу з пейзажним мотивом «ліс», «поле», використовуючи графічний прийом роботи «сухим пензлем». Формат: 1/8 аркуша паперу. Матеріал: туш, пензлі, паличка.

Вправа 4.3. Створити композиційні фрази «парк», «садок», використовуючи графічний прийом ляпкографія на першому етапі по вологому папері, а на другому — по сухій поверхні аркуша з наступною доробкою зображення до виразного визначення пейзажного мотиву.

Формат: за вибором студента.

Матеріал: папір, пензель, ручка зі сталевим пером, кольорові олівці, гуаш, туш.

Вправа 4.4. Виконати серію композиційних фраз пейзажного мотиву з представниками фауни, використовуючи прийом ляпкографії з наступною доробкою будь-яким графічним матеріалом (можливо в комбінації) та інструментом. Виявити природний стан, пору року.

Формат: за вибором студента.

Матеріал: різнокольорова та чорна туш, пензлі, гуаш, гелеві ручки, ручка зі сталевим пером, паличка тощо.

Вправа 4.5. Створити серію асоціативних графічних фраз, використовуючи пляму як формоутворюючий елемент композиції, наприклад, графіка, живопис, скульптура та інші види мистецтва. Пляму створити прийомом ляпкографії чи монотипії й далі відтворити сюжет за допомогою графічної доробки в техніці туш-перо тощо.

Формат: не більше 16 см з більшого боку.

Матеріал: папір різного тону, гуаш, туш, ручка зі сталевим пером, гелеві ручки.

Вправа 4.6. Створити серію асоціативних композицій, що відображають мотив пори року за допомогою прийому монотипії в поєднанні з ляпкографією з наступною доробкою графічного зображення до образу за уявленням, наприклад, місто, порт, гори тощо.

Формат та матеріали й інструменти за вибором студента.

Завдання 5. Графічні вправи та фрази виконані різними матеріалами, способами виразного зображення форм — 8 год.

Вправа 5.1. Виконати серію графічних зображень одного і того ж дерева в різних техніках із використанням прийомів та способів виразного формоутворення об'єкта. Формат: на 1/8 аркуша паперу. Матеріал: різноманітні матеріали та інструменти.

Вправа 5.2. Виконати графічне зображення фруктів різними графічними матеріалами в їхньому поєднанні. Формат: на 1/8 аркуша паперу. Матеріал: різноманітні графічні матеріали та інструменти.

Примітка. Практична робота зі студентами денної та заочної форм навчання супроводжується наочним показом графічного зображення конкретними матеріалами та інструментами, тобто педагогом проводиться майстер-клас. Завдання та вправи з позначкою * студентами заочної форми навчання виконуються самостійно у формі контрольної роботи за умов консультації педагогом.

Ілюстрована програма в деяких завданнях, вправах змінена за змістом.

Самостійна робота

1. Вивчення теоретичного матеріалу за темами та практичними завданнями.
2. Підготовка до практичних занять.
3. Вивчення графічних прийомів та способів художніх технік формоутворення на прикладі творчих робіт майстрів мистецтва графіки (оформлення колекції зразків).
4. Художньо-графічна творча робота за індивідуальним планом.

Завдання для самостійної практичної роботи з опанування прийомами і способами зображення графічними матеріалами

Завдання 6. Виконати технічні вправи з виявлення властивостей графічних матеріалів та зображальних можливостей інструментів при формоутворенні.

Вправа 6.1. На папері, картоні різних гатунків і тональностей затонувати та заштрихувати невеличкі площини різними графічними матеріалами.

Вправа 6.2. Створити графічні фрази за допомогою сухих матеріалів. Застосувати технічний спосіб прорисовки матеріалом під різним нахилом до аркуша паперу.

Вправа 6.3. Виконати тонову шкалу штрихами накладанням один на одного (кожну шкалу окремими графічними твердими матеріалами).

Вправа 6.4. Виконати комбіновану штрихову шкалу за силою інтенсивності різними графічними матеріалами (сепія, сухий соус, сангіна, пастель).

Вправа 6.5. Скласти різноманітні поєднання ліній, штрихів, плям у безпредметній композиції з геометричних площин.

Вправа 6.6. Виконати серію графічних зображень однієї форми, наприклад, яблука, із застосуванням різних прийомів формоутворення.

Вправа 6.7. Виконати серію декоративних зображень із застосуванням різних способів та прийомів графічного відтворення форм стилізованого характеру.

Вправа 6.8. Виконати серію графічних фраз, застосовуючи різні графічні матеріали в одній композиції з геометричних форм. Визначити особливості зображальних можливостей прийомів та їх поєднань на поверхні різних гатунків паперу.

Вправа 6.9. Виконати технічні вправи, застосовуючи прийоми оригінального друку (зображення сірниковою коробочкою, картонним кліше, трафаретом). Визначити художньо-зображальні особливості використаних прийомів оригінального друку.

Вправа 6.10. Виконати фломастерами стилізовані зображення будь-якої рослини, наприклад, маківка, цвіт верби, колосок, шишка тощо.

Вправа 6.11. Виконати фломастерами декоративну графічну фразу «квіти та комахи».

Вправа 6.12. Виконати графічну композицію пейзажного мотиву в техніці гратажу (гратографії).

Вправа 6.13. На основі однієї композиційної схеми пейзажного мотиву виконати серію зображень. Особливу увагу приділити прийомам графічного відтворення виразного зображення мотиву різними художніми матеріалами, інструментами.

Вправа 6.14. Виконати композицію графічно-декоративного характеру, використовуючи прийом колажу із листя дерев та набризкування.

Вправа 6.15. Виконати технічні вправи за формальним композиційним змістом, використовуючи художні техніки та прийоми і способи графічного зображення та їхніх поєднань: кольорова крейда, темпера, акварель, чорна акварель, туш, гуаш, акрил, ляпкографія з доробкою, ниткографія, монотипія, гратографія, рисунок по вологій основі, кольорові олівці, фломастер, чорнило, туш, перо (очеретяне, гусяче, паличка), сангіна, сепія, соус, пастель, кулькова ручка, олійна крейда, воскова крейда, вугілля, «сухий пензель», по вологій та сухій поверхні паперу. За основу прийомів та способів графічного зображення потрібно взяти зразки художнього відтворення об'єктів майстрами мистецтва графіки, особливо художників ілюстраторів.

Модуль II. Завдання для індивідуальної навчально-дослідницької діяльності (теоретичний аспект творчого проекту) *.

Перелік тем для наукової та творчої діяльності студента за індивідуальним планом:

1. Графічна форма як комплекс знакових систем.
2. Тон і фактура в графічній композиції.
3. Рисунок пером і тушшю, його зображальні та виражальні особливості.
4. Різноманітність штрихової палітри у виявленні тону і фактури, виразного графічного зображення.
5. Структурне та композиційне значення лінії, її функції.
6. Функція штриха як модуля і його масштабності при формоутворенні та у співвідношенні до зображальної і художньої площини.
7. Особливості та відмінності формоутворення в техніках оригінальної графіки.
8. Особливості графічного зображення декоративної та пластичної форми та її художньо-образна характеристика.
9. Умовно-асоціативна графічна форма в композиції натюрморту, пейзажу.
10. Методи побудови художньої форми та умовного простору в станковій графічній композиції пейзажу.
11. Стилзація і трансформація форм у графічному зображенні.
12. Способи формування стилю в графічній композиції.
13. Просторово-часові співвідношення в графічній композиції.
14. Структура оформлення графічної форми.
15. Форма, об'єм, простір, композиція, художня техніка як образотворчі компоненти діяльності художника-графіка та навчально-творчої роботи учнів освітніх закладів.

* *Примітка.* Можливо виконання науково-методичної роботи студента протягом декількох семестрів.

Змістовий модуль 2.
Теми лекційних та практичних занять
Теоретичні відомості.

Лекції 3-4. Види графіки. Класифікація видів графіки — 4 год.

Загальна характеристика видів графіки. Художні напрямки в мистецтві графіки (на прикладі аналізу творів зарубіжних та українських майстрів графічного мистецтва).

Класифікація графіки за способом утворення: унікальна, друкована, репродукційна.

Класифікація та особливості видів графіки за способом застосування: станкова, прикладна.

Класифікація та особливості видів графіки за призначенням: допоміжна, оригінальна.

Специфічні ознаки й особливості унікальної та друкованої графіки.

Топологічний склад та структура графічного зображення. Станкова, прикладна та агітаційна графіка.

Класифікація за способом відтворення та видом друку.

Художньо-виражальна та зображальна системи графічної мови. Пляма, лінія, штрих, контраст, нюанс, тон, силует, ритм, акцент, пластичність, декоративність, фактура, текстура тощо. Основні закономірності композиції в станковій графіці.

Художні прийоми та способи графічного зображення форми. Технічно-виражальні засоби формоутворення. Художньо-образне вирішення форми зображення засобами оригінальної графіки.

Практичні завдання — 30 год.

Завдання 1*. Зображальні засоби оригінальної графіки та її палітра — 4 год.

Вправа 1.1. Провести дослідження особливостей та зображально-виражальних можливостей лінії, штриха, плями в техніці туш-перо, туш-пензлик, туш-паличка. Виконати серію графічних зображень на виявлення особливостей:

- а) лінії;
- б) плями;
- в) штриха.

Формат: 1/8 аркуша паперу.

Матеріал: туш, ручка зі сталевим пером, паличка, пензлик.

Вправа 1.2. Створити дві тонові шкали з 9-ма градаціями, використовуючи лінію як засіб зображення.

Тон шкали виявити за допомогою ліній, нанесених:

- а) паралельно;
- б) перехресно.

Дослідити функції лінії у виявленні тону й тонових градацій. Формат: 1/8 аркуша паперу. Матеріал: туш, перо, паличка.

Вправа 1.3. Виконати 16 зображень куба, варіативно заповнивши його площини за допомогою ліній різного напрямку в техніці туш-перо. Визначити особливості формального формоутворення об'єму в інтерпретації трьох площин куба, заповнених лініями різного напрямку та однакової товщини.

Формат: 1/6 аркуша паперу (два аркуша). Матеріал: туш, перо.

Завдання 2*. Графічні можливості виявлення фактури й тону — 6 год.

Вправа 2.1. Дослідження особливостей тону й фактури, їх взаємозалежність. Зобразити вісім квадратів, фактурно заповнюючи їх площини. В роботі використати можливості графічної палітри (зигзаг, розчерк, перехрестя ліній, штриха тощо).

Формат: 1/8 аркуша паперу.

Матеріал: туш, перо.

Вправа 2.2. Комбінаторика тонових співвідношень через фактуру. Виконати 12 варіативних зображень куба з різноманітними фактурними площинами. Досягти декоративності форми за допомогою різнофактурного заповнення трьох площин (граней) куба.

Формат: 1/8 аркуша паперу (2 аркуша).

Матеріал: туш, перо.

Вправа 2.3. Комбінаторика тонових співвідношень у системі плям: 1 — чорний, 2 — сірий, 3 — сірий, ближчий до білого, 4 — сірий, ближчий до чорного, 5 — чорний. Зображення виконати за схемою: 1 + 2 + 3 + 4 + 5, 1+2 + 4 +3 + 5, 1 + 2 + 5 + 3 + 4, 1 + 3 + 2 + 4 + 5, 1 + 4 + 2 + 3 + 5, 1+2 + 5 + 3 + 4, 1 + 3 + 4 + 2 + 5, 1 + 3 + 5 + 2 + 4 тощо.

Формат: 1/8 аркуша паперу.

Матеріал: туш, перо, пензлик.

Завдання 3*. Створити лінійну фразу — 2 год.

На 1/8 аркуша паперу виконати шість формальних композиційних фраз за допомогою ліній різної товщини й характеру (округла, ламана, пряма тощо). Матеріал: туш, перо, паличка, рапідграф.

Завдання 4*. Комбінаторика геометричних площин у форматі за схемою — 4 год.

Виконати 36 варіантів комбінаторики геометричних площин у системі двох, трьох планів, використовуючи лінійне, тонове, лінійно-тонове зображення за схемою: 1 + 2 + 3, 1 + 3 + 2, 2 + 1 + 3, 2 + 3 + 1, 3 + 1 + 2, 3 + 2 + 1, коли композиційна структура має:

а) різноплановість;

б) різну тональність;

в) варіативність схеми.

Формат: 1/8 аркуша паперу (два аркуша). Матеріал:

туш, перо, пензлик.

Завдання 5. Композиція з геометричних площин у різних системах виміру — 4 год.

Виконати серію ескізів формальної композиції у вигляді клаузур. У зображенні використовувати геометричні плоскі фігури різної форми. Першу серію композиційного пошуку визначити лише лінійно. Особливу увагу приділити змісту структури композиції з геометричних площин у різних системах просторового виміру (в площинному вирішенні, двох-, трьохплановому вирішенні). Другу серію (6—8 клаузур) виконати на основі однієї композиційної схеми. В роботах використати тонову палітру й можливості різноманітних фактур. Зображення виконується в системі «форма + фон». У третій серії клаузур варіативно виявити основні особливості формальної композиції. Зміст структури композиції послідовно збагачувати виразними художніми засобами.

Формат: 1/8 аркуша паперу.

Матеріал: туш, перо, пензель, рапідграф, кулькова ручка.

Завдання 6*. Натюрморт із геометричних форм — 6 год.

Виконати 12 варіантів однієї композиційної структури натюрморту, використовуючи різні способи формоутворення. Виявити ознаки й властивості форми геометричних тіл у системі графічного зображення: лінійно-площинне, конструктивне, об'ємне, пластичне, силуетне, плямове, лінійно-плямове, штрихове, фактурне, в двох тонах (білий+чорний), декоративне, комбіноване. Вправи виконуються на основі композиційних замальовок натюрморту з натурної постановки.

Формат: 1/8 аркуша паперу (3 аркуша).

Матеріал: туш, перо.

Завдання 7*. Композиційні клазури з геометричних фігур — 4 год.

Виконати серію композиційних клаузур з геометричних фігур (від плоских до об'ємних) на основі змісту попередньої постановки в форматі 1/8 аркуша паперу. Організувати площину формату плямами, творчо вирішити структуру композиції в різних варіантах. Використовуючи графічну палітру перового рисунка, визначити: 1) статику, 2) динаміку, 3) величину, 4) плани, 5) декоративність, 6) пластичність тощо в форматі клазури за вибором.

Формат: 1/8 аркуша паперу (2 аркуша паперу).

Матеріал: туш, перо, пензлик, рапідграф.

Примітка. Завдання та вправи з позначкою * виконуються самостійно студентами заочного навчання у формі контрольної роботи №2.

Самостійна робота

1. Вивчення теоретичного матеріалу за темами.
2. Підготовка до практичних та семінарських занять.
3. Художньо-графічна самостійна робота.
4. Виконання творчої роботи за індивідуальним планом.

Завдання для самостійної практичної роботи з опанування основ художньої графіки

Завдання 8. Виконати технічні вправи з виявлення властивостей поверхні паперу та можливостей рисунка пером, рисунка паличкою та іншими інструментами для графічного зображення.

Вправа 8.1. На папері, картоні різних гатунків і тональностей затонувати та заштрихувати невеличкі площини тушшю (перо, паличка, пензлик тощо).

Вправа 8.2. У форматі одного гатунку паперу передати за допомогою штриховки варіанти тону та фактури.

Вправа 8.3. На 1/8 аркуша паперу провести вертикальні лінії однакової товщини та відстані між ними, різної товщини та інтервалів.

Вправа 8.4. Провести лінії з нахилом та у довільному напрямку.

Вправа 8.5. Провести горизонтальні лінії однакової товщини з різними інтервалами, різної товщини з однаковим інтервалом.

Вправа 8.6. Виконати штриховку в різних напрямках.

Вправа 8.7. Виконати комбіновану штриховку за силою інтенсивності лінії, штриха.

Вправа 8.8. Виконати тонову шкалу від білої до темної плями за допомогою штриховки.

Завдання 9. Передати за допомогою різноманітної штриховки варіанти тону і фактури. У вправах 9.1—9.3 тон виявляється без перехресного штрихування.

Вправа 9.1. Показати тон і фактуру однаковими.

Вправа 9.2. Показати тон різний, а фактуру однакову.

Вправа 9.3. Показати тон однаковий, а фактуру різну.

Вправа 9.4. Передати в рисунку тон, фактуру та умовний колір у поєднанні штрихів усіх характерів, товщини і напрямів.

Завдання 10. Створити поєднання світлових контрастів.

Вправа 10.1. Передати світлові контрасти тону (шість градацій) на тонованому фоні від світлого до темного.

Вправа 10.2. Об'єднати тональні відтінки у варіативних поєднаннях (білий + чорний, білий + сірий, білий + сірий — ближчий до темного, білий + сірий — ближчий до світлого, сірий + чорний та ін.).

Вправа 10.3. Скласти різноманітні поєднання лінії, штриха й тонової плями в формальній безпредметній композиції графічної фрази.

Семінарські заняття за темами

Види графіки. Класифікація, типологічний склад та структура графічного зображення. Художньо-образна система графічної мови. Специфіка та способи графічного зображення.

Особливості формоутворення в художній графіці. Характерні ознаки та властивості зображальної форми. Художнє виявлення форми засобами оригінально графіки.

Практичні завдання для індивідуально-творчої діяльності (творчий проект художньо-методичного спрямування)

Завдання 1. Виконати серію зображень геометричних фігур, використовуючи особисті враження від художніх засобів у відтворенні легкості, ваги, динаміки, масивності, ніжності, декоративності, рельєфності.

Формат аркуша паперу, техніка виконання та тематика за вибором.

Завдання 2. Розробити серію графічних клаузур, використовуючи одну чи декілька композиційних схем. У виявленні художньої структури композиції застосувати різноманітність графічної палітри й виражальні засоби лінійного, тонового зображення формального змісту із геометричних форм.

Формат аркуша паперу 1/16. Матеріал туш, перо, пензлик.

Завдання 3. Розробити наочний альбом-посібник за темами та завданнями першого або другого семестру (за змістовими модулями 1,2). Дидактичний матеріал має розкривати зміст основ мистецтва оригінальної графіки.

Формат аркуша паперу, техніка виконання та тематика за вибором.

Завдання 4. Створити симетричну чи асиметричну асоціативну роботу (мозаїку), заповнивши геометричні площини різним тоном та фактурою. Робота повинна мати вигляд творчої формальної композиції.

Формат: аркуш паперу А3. Матеріал, художні техніки оригінальної графіки за вибором.

Тематика творчої роботи залишається за вибором студента. Змістовий сюжет має бути виражений в асоціативних образах.

Розглядаючи визначені вище проблеми, студенту потрібно виконати самостійно творчу роботу в будь-якій із художніх технік оригінальної графіки з обґрунтуванням (тези), окреслених темою завдань (за індивідуальним творчим проектом).

Змістовий модуль 3.

Графіко-зображальні засоби та їхні функції. Натюрморт

Теми лекційних та практичних занять

Теоретичні відомості.

Лекція 5. Функції художніх засобів графічного зображення –2 год.

Психологічні особливості сприйняття графіки, враження від функцій художніх засобів відтворення образу предметного світу та явищ. Потрійна дія виразних засобів відтворення змісту та форми предметів чи явищ. Символізація їх краси, значення, життя. Розпізнавальні риси предметів та явищ (форма й відповідність розмірів, пропорцій й сутність її змісту) в їх графічному відображенні.

Особливості оформлення художньої форми в мистецтві графіки. Умовність, стилізація структури форми, її змісту. Спрощення, узагальнення й сплюснення та деформація графічної форми.

Декоративність форми та її визначення через зображення контрасту частин (контрастний контур, розмитий, плавний, живописний, різкий, чіткий тощо).

Організація простору в графічному зображенні за допомогою контрасту становища: (спокою та руху, статичності та динаміки), напруження (великий, малий, спокійний, рухомий, частина-ціле, світлий-темний, лінія-тон, лінія-структура, фактура).

Лекція 6 . Художньо-виразна та зображальна система графічної мови – 2 год.

Специфіка графіки - лінійність і живописність, площинність і просторовість, відкритість і замкненість форми, множинність і єдність, абсолютність і відносність предметного середовища.

Сутність графіки та її ознаки: перевага лінії, контраст білого і чорного, декоративність, ілюстративний і різномірний характер, відношення форми і площини паперу як зображальної площини, часове начало як четвертий вимір.

Зображально-виразні засоби формоутворення графічного образу: лінія, пляма, тон, контраст, пластика, насиченість, акцент, фактура, текстура, колір, ритм, плани простору, умовність, декоративність та стилізація форм.

Основи організації структури поверхні площини формату: зображальна площина і предметний зміст; зображальна площина і форма; зображальна площина і фактура, умовний колір; площина формату і простір, плани, середовище; зображальна площина і рух; площина та єдність стилістичної мови графіки. Гармонізація плям структури тонових відношень як декоративності в графічній композиції.

Завдання для практичної роботи - 32 год.

Завдання 1. Композиція натюрморту з предметів побуту - 6 год.

Вправа 1.1. Композиційне вирішення структури графічного зображення предметів побуту на основі постановки натюрморту.

Виконати вісім варіантів однієї композиційної схеми натюрморту, використовуючи різні способи зображення - лінійне, плямове, лінійно-плямове, тонове, штрихове, силуетне, абрисне, комбіноване тощо.

Формат композиційного зображення - не більше 160 мм по більшій стороні.

Матеріал: туш, перо, пензель, рапідграф.

Вправа 1.2. Здійснити пошук композиційної структури і виконати шість варіантів зображення постановки натюрморту з предметів побуту.

Вирішити задачу на виявлення форми, використовуючи різні способи графічного зображення. Досягти художніх особливостей композиції, структура якої повинна виражати образність форм через інтерпретацію зображально—виразних засобів графіки.

Формат композиційного зображення - не більше 160 мм по більшій стороні.

Матеріал: туш, перо, пензель, рапідграф.

Завдання 2. Декоративна композиція натюрморту з предметів побуту в художніх техніках оригінальної графіки - 4 год.

Вправа 2.1. Виконати варіанти декоративної композиції натюрморту однієї і тієї ж постановки в графічному зображенні: лінійному, тоновому, штриховому, фактурному, плямовому, лінійно-плямовому, комбінованому.

Формат: 1/8 аркуша паперу.

Матеріал: туш, перо, пензлик.

Вправа 2.2. Виконати декоративну композицію натюрморту в техніці туш-пензель. Дослідити виразні можливості різних прийомів зображення по вологій та сухій поверхні. Малювати напівсухим, сухим та мокрим пензликом на паперах різного гатунку.

Формат: 1/8 аркуша паперу різного гатунку.

Матеріал: туш, чорнило, пензлик.

Завдання 3. Графічне зображення натюрморту - 4 год.

Виконати серію композицій. Дослідити виразні можливості графічного рисунка в композиційній організації аркуша паперу, різного за форматом.

Формат: за вибором студента.

Матеріал: туш, чорнило, перо.

Завдання 4. Композиція натюрморту з квітами та фруктами. 4 год.

Створити графічну композицію натюрморту на основі постановки. Використовуючи різні способи графічного зображення (чорне, біле, кольорове) сформулювати зміст структури композиції.

Формат: за вибором студента.

Матеріал: папір, друкарська фарба (колір за вибором), олівець, кулькова ручка, інші інструменти.

Завдання 5. Графічна фраза у вигляді клаузури – 4 год.

Вправа 5.1. Створити графічні фрази в 6 варіантах однієї композиційної схеми з предметних форм. Зображення лише лінійне.

Формат: 1/8 аркуша паперу, на якому розробити шість композиційних фраз.

Матеріал: туш, перо, рапідграф.

Вправа 5.2. Виконати плямові графічні фрази в формі клаузур (6 варіантів). В роботі використовувати лише контраст білих і чорних плям.

Формат: 1/8 аркуша паперу.

Матеріал: туш, пензлик.

Завдання 6. Графічне зображення натюрморту – 2 год.

Виконати серію (4-6 варіантів) графічних зображень постановки, використовуючи різні рисувальні матеріали та способи відтворення форми.

Формат: 1/16 аркуша паперу.

Матеріал: туш, перо, пензлик, м'які матеріали.

Завдання 7. Графічні особливості виявлення художньої форми об'єктів предметного світу - 4 год.

Виконати серію графічних зображень предметів (за вибором). На прикладі однієї форми показати різноманітність відтворення, стилістичної мови й палітри графічного зображення (від реального зображення форми до оформлення її як символа-знака).

Зміст завдання визначається педагогом, або студентом.

Формат: 1/4 аркуша паперу з 12 зображеннями однієї форми.

Матеріал: туш, перо, пензлик.

Завдання 8. Виконати серію графічних зображень рослин (квіти, овочі, фрукти) – 4 год.

Формат та матеріали за вибором студента

Семінарські заняття за темами.

Форма і простір – складові образотворення. Особливості художнього сприйняття форми і простору в образотворчій діяльності.

Функцій художніх засобів відтворення образу предметного світу та середовища.

Графічний рисунок – основа образного утворення на площині аркуша паперу.

Завдання для самостійної роботи.

1. Вивчення теоретичного матеріалу за науковими першоджерелами, посібниками, монографіями, підручниками.

2. Написання реферату за темою (за вибором).

3. Практична робота за змістом завдань змістового модуля 3.

4. Індивідуальна творча робота (вправи в техніках оригінальної графіки).

Виконати композиційну фразу (композицію) за умовою завдань в одній з художніх технік оригінальної графіки.

Формат, техніка та зміст композиції визначаються студентом особисто.

Завдання 9. Передача умовного простору лінією, штрихами.

Вправа 9.1. Показати просторове розміщення лінійного кола та квадрата.

Вправа 9.2. Показати планове (просторове) розміщення геометричних площин за допомогою тону.

Вправа 9.3. Передавання простору з використанням лінійної перспективи та просторовим послабленням начерку лінійного зображення у глибину.

Вправа 9.4. Передача простору з використанням горизонтальних ліній різних за характером.

Вправа 9.5. Передача простору з використанням вертикальних штрихів, які забезпечують фактурне вирішення.

Вправа 9.6. Передача простору за допомогою фактурно-тонових відношень.

Завдання 10. Передача умовного простору тоном.

Вправа 10.1. Передати глибину вертикальної та горизонтальної площин за допомогою тону.

Вправа 10.2. Створити глибинні плани тоном.

Вправа 10.3. Показати у тоні площини, які знаходяться під різним кутом зору та у різних планах простору.

Вправа 10.4. Показати різні властивості округлої геометричної форми площини та об'єму.

Вправа 10.5. Зруйнувати форму куба за допомогою фактурного чи лінійного оформлення об'єму.

Вправа 10.6. Зобразити куб з виявленням найбільш інтенсивної лінії його ребер у різних положеннях. Виконати максимальну кількість варіантів.

Вправа 10.7. Графічно показати форму куба в три-, чотиривимірному просторі (гіперкуб) та їх розгортку. Дослідити особливості лінії при зображенні простору та об'єму за допомогою різних видів перспективи. Лінійне зображення доповнити тоном так, щоб більше виявлявся 4-вимірний об'єм гіперкуба.

Завдання 11. Графічне зображення драперій, різних за тоном тканин.

Вправа 11.1. а) дослідити властивості лінії в графічному зображенні драперій тканини різними рисувальними матеріалами; б) передати об'єм складок драперій тоном м'якими графічними матеріалами.

Вправа 11.2. а) виконати серію копій драперій з робіт майстрів образотворчого мистецтва способом змінення характеру лінії (потовщення, потоншення, перервність) і штриха (зигзаг, риска, розчerk). б) засобами оригінальної графіки виразити відчуття рельєфності складок драперії на об'ємних формах.

Завдання 12. Дослідити структурне та композиційне значення лінії, її функцій.

Вправа 12.1. Виразити лінійно-структурну графічної форми в тривимірному зображенні.

Вправа 12.2. Виразити лінійно-композиційне зображення залежно від формату площини.

Завдання 13. Дослідити функції штриха як модуля і масштабності його по відношенню до зображення і зображальної площини.

Виконати графічний рисунок складної форми предмету, наприклад, самовара, товстим, тонким штрихом в комбінованому зображенні.

Змістовий модуль 4.

Структура змісту художньо-образної системи у станковій графічній композиції. Тематичний натюрморт.

Теми лекційних та практичних занять.

Теоретичні відомості

Лекція 7. Особливості образотворення в графічній композиції – 2 год.

Визначення композиції як способу упорядкування всіх частин та елементів конструкції графічного зображення у форматі.

Специфічні форми графічного зображення композиційної структури: стилізація, акцент, рух, статика, контраст, масштаб, архітектоніка, тектоніка тощо.

Композиція як формоутворювальна структура єдності зовнішньої та внутрішньої форми й змісту. Змістовність художньої форми й оформлення змісту. Відносна самостійність форми й змісту. Внутрішня форма графічної композиції як спосіб існування художнього образу. Зображальні особливості графічної форми, її ознаки та властивості. Вибір їх для оформлення художнього образу.

Елементи внутрішньої форми. Стилізація як основа графічної мови.

Умовність у відображенні реального об'єкту засобами графіки.

Графічна палітра зображувально-виражальних засобів: лінія, тон, світло, пляма, фактура.

Риска (штрих) як засіб передачі тону та виявлення плями.

Вибір зображальних засобів графіки у виразному вирішенні задуму чи реального предмета, об'єкту.

Ущільнювання простору - відмовлення від передачі нюансів тонового моделювання форми й зведення тонових відношень до мінімуму, до чорної й білої плям. Відмовлення від подробиць форми, узагальнення й геометризація.

Гіпертрофія пропорцій - спосіб виділення головного змістовного аспекту форми. Згущення та розрідження тону як спосіб ущільнення й розмивання контуру.

Стилізація й стилізаторство. Стилізація - спосіб вираження думки. Стилізаторство - наслідування чужим язиковим формам.

Завдання стилізації - визначення єдності формального рішення зовнішньої форми в наданні їй внутрішньої стилізації.

Вплив внутрішньої форми й композиційної схеми на вибір зовнішньої форми, заповнення її поверхні й тону фактурою.

Лекція 8. Основні закономірності графічної композиції, її художні засоби – 2 год.

Закони, категорії, засоби, принципи, правила композиції. їх ієрархія та зв'язок з механізмом зорового сприйняття.

Послідовне узагальнення від часткового в засобах до всезагального в законах.

Основні поняття композиції. Категорії композиції: об'ємно-просторова структура, декоративно-планова структура; тектоніка; умовність, що визначає якість графічного зображення та властивість композиції - повторення цілого в частинах (великого в малому), супідрядність, домірність, рівновага, єдність; стан композиції - статичність, динамічність.

Єдність усіх елементів структури композиції в гармонійному вирішенні графічного зображення.

Практична робота - 32 год.

Завдання 1. Композиція натюрморту з предметів, що визначають професійну діяльність людини – 10 год.

Зміст натюрморту визначається тематикою, зумовленою часовим відображенням сюжету. Попередньо, у вигляді вправ, виконуються завдання композиційного рішення структури змісту. Основні проблеми композиції визначаються в варіативних пошуках структури змісту відповідно задуму, формату й наданих у вправах умов.

У варіативних розробках визначити засобами графіки художню форму, її взаємозв'язок зі змістом. Підпорядкувати формальне вирішення чорних та білих плям відповідно до величини зображальної площини формату. Пошуки найбільш виразного зображення всього сюжету композиції натюрморту провести через начерки. Один варіант повинен бути опрацьований білою лінією, плямою на чорній поверхні аркуша паперу.

В роботі використовуються різні способи та прийоми зображення і виразні засоби створення композиції. Остаточний варіант виконується в одній із художніх технік оригінальної графіки.

Дослідити й визначити характерні особливості формоутворення в графічному зображенні предметів композиції натюрморту та вплив на образне начало елементів структури композиції та її стилістичної системи і зображально-виразної мови.

Вправа 1.1. На основі композиційних пошуків виконати варіант графічного вирішення завдання лише білою лінією, штрихом або плямою на чорному тлі аркуша паперу відповідного формату.

Формат: 1/16 аркуша паперу.

Матеріал: чорний папір, біла гуаш, темпера, пензлик.

Вправа 1.2. Виконати композицію способом лінійно-пластичного трактування форми в умовному середовищі. Формат: 1/16 аркуша паперу. Матеріал: туш, перо, паличка.

Вправа 1.3. Виконати зображення предметів композиційної структури тільки контурною лінією.

Формат: 1/16 аркуша паперу. Матеріал: туш, перо, рапідграф.

Вправа 1.4. Застосовуючи прийом паралельного чи перехресного нанесення ліній (штрихів) на площину, виявити форму об'єктів змісту композиції. Організувати формат зображальної площини штриховими (лінійними) плямами.

Формат: 1/16 аркуша паперу.

Матеріал: туш, перо.

Вправа 1.5. Виконати варіант графічної композиції, використовуючи стилізацію форм та контраст, як виразний засіб у виявленні гармонійного відношення форми і фону.

Формат: 1/16 аркуша паперу.

Матеріал: туш, пензлик.

Завдання 2. Репродукційна графіка за сюжетом композиції натюрморту майстрів живопису – 6 год.

Виконати шість репродуктивно-графічних варіантів композиції натюрморту з живописної роботи, використовуючи різні способи та прийоми зображення (лінійний, штриховий, плямовий, лінійно-плямовий, декоративний, фактурний тощо).

Кожний варіант повинен мати свою стилістично-графічну мову зображення.

Перший варіант виконується тільки за допомогою штрихів, штрихової плями. Форма виражається через показ пластики, контур має бути розмитим. В роботі виявити гармонію відношень тонових плям форми предметів й тла.

Другий варіант - показати силуетними плямами (чорним та білим) декоративну форму, підпорядковуючи її композиційній гармонії.

Третій - композиційне організувати структуру форми й тла за допомогою ліній.

Четвертий - використати спосіб лінійно-плямового зображення форми предметів композиційної структури натюрморту.

П'ятий - виконується за допомогою графічної палітри фактурних відношень. У виявленні художньої форми використовується спосіб декоративної стилізації.

Шостий - виконати будь-яким іншим способом, прийомом зображення графічної форми.

Усі варіанти виконуються на основі однієї схеми композиції.

Формат: 1/16 аркуша паперу.

Матеріал: туш, пензлик, репродукція живописної роботи в жанрі «Натюрморт».

Завдання 3. Композиція сюжетно-тематичного натюрморту – 6 год.

Вправа 3.1. Виконати три варіанта графічної композиції натюрморту в різних форматах (квадрат, прямокутники - горизонтальний, вертикальний). У пошуках варіативних рішень використовувати різні закономірності перспективи. Зображення може бути лише лінійним.

Формат одного варіанта - до 16 см за довшою стороною.

Матеріал: білий папір, туш, перо, пензлик, рапідограф.

Вправа 3.2. На основі визначеного варіанта композиції натюрморту розробити виразну структуру сюжету, оформлюючи її засобами тонової графіки. В трьох варіантах дослідити особливості формоутворення різними прийомами зображення.

Формат за умов попередньої вправи.

Матеріал: туш, перо, пензлик, рапідограф, паличка.

Завдання 4. Створити графічну композицію із предметів не згрупованих в постановці - 6 год.

Вправа 4.1. Розробити композицію натюрморту із сюжетно-смісловим центром. Графічне зображення повинно бути лише плямовим.

На форматі паперу підпорядкувати плями та їх відношення до композиційного центру.

Формат: не більше 1/16 аркуша паперу.

Матеріал: туш, пензлик, білий та чорний папір, картон, біла гуаш.

Вправа 4.2. Розробити варіанти композиції із предметів постановки. Структура композиції повинна визначати статику. В роботі використати три тонових градації як формоутворюючий засіб.

Формат та матеріал - за умов вправи 4.1.

Вправа 4.3. На основі однієї композиційної схеми виконати комбінаторику графічного зображення. У різних варіантах визначити тонові відношення форми предметів відносно один одного та тла.

Формат та матеріал - за умов вправи 4.1.

Вправа 4.4. Виконати композиційну структуру подібно до графічного зображення в ліногравюрі.

Перший варіант композиції опрацьовується чорною лінією, плямою, штрихом.

Другий варіант опрацьовується білою лінією, плямою, штрихом на чорному тлі паперу.

Формат: не більше 1/16 аркуша паперу.

Матеріал: білий, чорний папір, картон, біла гуаш, пензлик.

Завдання 5. Графічне зображення будь-якого об'єкту реального світу в дев'ятих варіантах - від реального визначення форми до символу-знака – 4 год.

Виявити структуру форми різними способами і прийомами графічного зображення.

Формат: 1/4 аркуша паперу.

Матеріал за вибором студента.

Семінарські заняття за темами

Форма і простір – складові образотворення. Особливості художнього сприйняття форми і простору в образотворчій діяльності.

Функцій художніх засобів відтворення образу предметного світу та середовища.

Графічний рисунок – основа образного утворення на площині аркуша паперу.

Завдання для самостійної підготовки до занять.

1. Вивчення теоретичного матеріалу та аналіз творчих доробок майстрів мистецтва графіки.
2. Написання тлумачного словника термінів і понять в мистецтві графіки.
3. Практична робота за змістом завдань (6 - 12) 4-го семестру.
4. Індивідуальна творча робота в техніках оригінальної графіки. Створення ескізів до творчої композиції

Індивідуальна робота (за вибором)

Завдання 6. Дослідити особливості формоутворення в графіці.

Визначити особливості поняття графічного зображення пластичної форми предмета. Вивести предмети з ряду утилітарних асоціацій до рівня образу. Показати один і той же предмет у малюнках, виконаних за умов для порівняння художніх результатів:

- зобразити предмет, узятий окремо (змістовний варіант);
- зобразити предмет, усвідомлений як форма (пластичний варіант);
- зобразити предмет, усвідомлений як пластична форма, але ізольовано.
- зобразити предмет, усвідомлений у змістовому значенні навколишньому пластичному середовищі;
- зобразити предмет, усвідомлений як пластична форма у навколишньому пластичному середовищі.

При виконанні цього завдання можна усвідомити, що пластичність притаманна будь-якій об'ємній формі. Для виявлення властивостей пластичності форми потрібно зіставити результати всіх варіантів, проаналізувати й наочно переконатись у тому, що змістовне значення не збігається з практично усвідомленою пластичною формою.

Завдання 7. Розробити графічну композицію.

Установити супідрядність окремих елементів її структури в цілому, виявити композиційний центр.

Завдання 8. Скласти композицію із предметів і встановити:

- а) рівновагу форм у зображальній площині;
- б) перебільшення або зменшення одних елементів композиції для досягнення рівноваги та гармонії в цілому;
- в) загальну експресію структури композиції.

Завдання 9. Виконати серію технічних вправ на засвоєння засобів графічного зображення форми (за зразком).

Вправа 1. Створити композицію натюрморту з використанням ліній у горизонтальному напрямку.

Вправа 2. Створити композицію натюрморту лінією чи штрихом у вертикальному напрямку.

Вправа 3. Виконати композицію натюрморту із сюжетом морської тематики, використовуючи лінії різного характеру.

Завдання 10. *Розробити ескіз графічної композиції. Установити супідрядність окремих елементів її структури в цілому, виявити композиційний центр.*

Завдання 11. *Розробити ескіз графічної композиції на основі декоративної інтерпретації форм предметів в умовному просторі.*

Завдання 12. *Створити декілька варіантів композиції натюрморту на зближених, на контрастних тонових відношеннях.*

Завдання 13. *Виконати декоративний графічний рисунок предметів за умов, коли форма двохвимірною, форма просторова, але з переробкою та узагальненням усіх відтінків до двох – трьох тонових відношень.*

Завдання 14. *Скласти композицію натюрморту з форм, різних за силуетом, пропорціями на тлі тканини з візерунком та виразними складками.*

Графічно вирішити зображення, використовуючи найменшу кількість відношень відтінків тону конкретного предмета в постановці.

Завдання 15. *Виконати графічне зображення групи предметів, де форма й тло визначаються на чистих, світлих тонових сполученнях, розташованих у спокійному ритмі.*

Творча робота (індивідуальний проект)

1. Виконати серію графічних зображень предметів, застосовуючи гіперболізацію форм як виділення й розвиток суттєвих, характерних для них ознак (витягнута, кругла, із плавним видовженим силуетом, із загостреною пластичною характеристикою). В зображенні відмовитися від натурності.

2. Виконати серію графічних зображень узагальнених форм предметів. Декоративне трактування форм показати через тоновий та лінійний малюнок.

3. Графічно вирішити композицію натюрморту, де форма предметів повинна бути монументальною. Уся площа формату має бути заповненою. В композиції досягти відчуття масивності, ваги.

4. Виконати копії з робіт майстрів графіки й скласти з елементів графічного зображення форми наочну палітру стилістичної мови й стилів різних художників.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 5

Сутність творчого процесу в художньо-графічній діяльності. Пейзаж.

Теми лекційних та практичних занять.

Теоретичні відомості.

Лекція 7. Зміст та особливості художньо-творчої діяльності в області мистецтва графіки – 2 год.

Методи творчого вирішення задуму мовою оригінальної графіки.

Аналіз творчих методів роботи українських (М.Бойчук, О.Данченко, М.Дерегус, М.Жук, Н.Зубрицький, В.Касян, О.Кульчицька, С.Конончук, М.Мурашко, Г.Нарбут, О.Постель, Л.Тарасевич, А.Чебикін, Г.Якутович) та зарубіжних – (А.Дюрер, Х.Рембрандт, А.Цорн, В.Фаворський, А.Остроумова-Лебедєва, О.Кравченко, Е.Кібрик, І.Богдеско, В.Толлі, Д.Дубинський та ін.) майстрів мистецтва графіки. Мистецькі доробки майстрів Південного регіону України та художників-графіків м. Одеси.

Лекція 8. Композиційні закони, принципи та засоби. Структурно-функціональний аналіз графічної композиції (станкової, ілюстрації, прикладної, штрихової) – 2 год.

Композиційний закон єдності. Композиційні принципи. Функція і структура та їхні єдність. Засоби гармонізації композиційної єдності.

Закон підпорядкування. Підпорядкування змістовної та формоутворювальної сторін композиції в залежності від їхнього значення у виявленні задуму, ідеї. Композиційні принципи. Принцип контрасту. Контраст як засіб підпорядкування образів. Контраст в пластичному підпорядкуванні образів. Контраст в розробці тектоніки. Контраст в масштабі зображення.

Закон рівноваги. Упорядкування формальних композиційних плям всього масиву відносно формату аркуша. Геометричний та оптичний центр ваги плями в форматі. Принцип тектонічності та симетричності закону рівноваги. Роль тектоніки в побудові рівноваги. Симетрія як засіб миттєвого сприйняття зображення. Ритм як засіб організації композиційної плями на зображальній площині та його роль в організації тектоніки.

Закон супідрядності. Супідрядність елементів композиційної структури за ознакою та положенням у форматі відповідно змістовного центру. Домінанта, акцент-визначення головного елементу композиції за допомогою контрасту, що акцентує та загострює характер зображення в основній низці однорідних явищ. Композиційний принцип масштабності, вилучення головного з другорядного.

Закон варіативності. Принцип варіативності. Повторення цілого в його частинах /великого в малому/, повторення однотипових елементів усередині єдиного композиційного цілого. Пластичність, архітектоніка композиції, як засіб вираження пластичності. Плинність, мінливість пластики відносно жорсткої конструкції. Принцип тональності в варіативному вирішенні великого в малому через мале.

Закон розмірності. Розмірність, відповідність елементів композиційної структури. Кількісне та якісне співвідношення між усіма елементами композиції. Модуль – основа побудови відповідної пропорційності.

Метр - ритм. Зв'язок метра з вибраним модулем. Ритм - засіб організації метричної одиниці.

Практичне використання основних законів композиції в творчій діяльності графіка.

Завдання для практичної діяльності

Завдання 1. Композиційна фраза за мотивами різного видового пейзажу –10 год.

Вправа 1.1. Створити композиційну фразу видового мотиву сільського пейзажу засобами графіки. У стилізованій формі показати мотив сільської місцевості. Композиційна структура повинна бути найбільш виразною. Використовуючи один із прийомів зображення, передати пейзаж та його стан так, щоб основні елементи структури композиції виявляли образну цілісність, єдність елементів мотиву. Творчий метод роботи над композиційною фразою – менше засобів, більше виразності.

Формат: 1/16 аркуша паперу.

Матеріал: туш, перо металічне, тростникове.

Вправа 1.2. Попередній мотив композиційної фрази виконати пензликом. Формоутворення елементів структури композиції здійснити за допомогою контрастних плям (чорної й білої). Виявити декоративну суттєвість графічної форми, образу мотиву.

Вправа 1.3. Використовуючи основні виразні засоби графіки, створити композиційну фразу пейзажного мотиву, що розкриває його стан через динаміку чи статику елементів структури зображення.

Формат та матеріал за умов попередніх вправ.

Вправа 1.4. Створити композиційну фразу за мотивами просторового (ландшафтного) пейзажу, використовуючи засоби гармонізації (симетрія, дисиметрія, асиметрія, ритм, контраст, нюанс, рівність, масштаб, фактура).

Формат: не більше 16 см. по довшій стороні.

Матеріал: туш, перо, пензлик.

Вправа 1.5. Виконати композиційну фразу сільського пейзажу двома кольорами, що водночас взаємодоповнюють елементи сюжету у виявленні зображально-виразної форми образного стану мотиву.

Формат: не більше 1/16 аркуша паперу

Матеріал: кольорова туш, перо, пензлик, тонований папір.

Завдання 2. Створити графічну композицію міського пейзажу. На основі однієї композиційної схеми розробити шість варіантів зображень, застосовуючи зображально-виразні прийоми і способи формоутворення та різноманітність графічної палітри.

Вправа 2.1. Використовуючи штрих як модуль організації плями для формоутворення стилізованих елементів композиційного сюжету, виявити образний стан усього мотиву композиції міського пейзажу.

Формат: не більше 1/8 аркуша паперу.

Матеріал: кольорова туш /коричнева/, перо, паличка.

Вправа 2.2. Виявити структуру композиції лише лінією.

Формат та матеріал за умов вправи 2.1.

Вправа 2.3. Виявити форму об'єктів сюжету за допомогою плям, доводячи їх зображення до гармонійного відношення в картинній площині.

Формат: не менше 1/16 аркуша паперу.

Матеріал: туш, пензлик.

Вправа 2.4. Композиційну схему попередніх вправ заповнити лінійно-плямовим зображенням.

Формат: за умов попередніх вправ,

Матеріал: папір, туш, перо, пензлик.

Вправа 2.5. Композиційну схему заповнити фактурним зображенням.

Формат та матеріал за умов попередніх вправ.

Вправа 2.6. Використовуючи спосіб пуантилізму /крапкового зображення/, виявити образний стан мотиву композиції міського пейзажу.

Формат: не менше 1/16 аркуша паперу.

Матеріал: туш, перо, паличка, рапідграф, капілярна ручка.

Завдання 3. Створити композиційні фрази за змістом промислового чи морського пейзажу (за вибором студента).

Використовуючи творчий метод роботи над композицією «від натури», виконати комбінаторику тонових відношень в одній композиційно-структурній схемі не менше шести варіантів.

У кожному варіанті показати умовний простір в 4-х планах, яким задається кожного разу своя тональність. Наприклад, на першому плані - чорний тон, на другому - сірий, на третьому - білий, на четвертому - сірий тощо. За схемою комбінаторики тонових відношень це буде виглядати так: а/ перший план - чорний тон, другий план - білий тон, третій план - сірий тон, четвертий план - білий тон; б/ перший план - сірий тон, другий план - чорний тон, третій план - білий тон, четвертий план - сірий тощо.

Формат: 1/16 аркуша паперу.

Матеріал: туш, перо, пензлик.

Завдання 4. Формоутворення об'єктів природи в графіці.

Виконати серію графічних зображень об'єктів природи. Виявити основні художні особливості зображально-виразних засобів та їх можливості у виявленні образу, використовуючи широкий арсенал прийомів та способів формоутворення.

Формат для вправ: 1/8 аркуша паперу.

Матеріал: туш, перо, пензлик, рапідграф, паличка.

Вправа 4.1. Засобами лінійної графіки виявити структурне зображення води, хвиль та їхній стан в природі за кліматичних умов.

Вправа 4.2. Графічно виявити структуру форми та фактуру поверхні окремих рослин /гриби, соняшник, ялинка тощо/.

Вправа 4.3. Графічно виявити структуру форми та фактуру оперення, волосяного покриву тіла окремих тварин та інших представників фауни.

Вправа 4.4. Графічно показати структуру та фактуру різних дерев, трав, польових квітів.

Вправа 4.5. Виконати серію стилізованих зображень одного об'єкту зі світу флори (кукурудзяний качан, квіти, листя тощо). Приділити особливу увагу архітектоніці, структурі форми. Об'єкт для графічного зображення визначається педагогом.

Вправа 4.6. Графічне зображення сонця. Виконати серію умовного зображення сонця. Можлива репродукційна робота за зразком.

Завдання 5. Створити ілюстрацію пейзажу за мотивами літературного твору письменника чи поета.

Відповідно сюжету твору розробити композицію й визначити художні засоби виявлення образу в ілюстрації.

Формат і матеріал за вибором студента.

Завдання 6. Створити творчу роботу в жанрі пейзажу

В структурі композиції пейзажу повинен бути сюжетний центр з обов'язковим зображенням культової чи громадської споруди, які являють собою пам'ятники архітектури.

Формат, матеріал та художня техніка оригінальної графіки за вибором студента.

Теми семінарських занять

Композиційні структури та їх функції. Методи побудови художньої форми та умовного простору в станковій графічній композиції.

Творчо-технологічний процес художньо-композиційної діяльності в області мистецтва оригінальної графіки.

Практичне використання методів побудови структури графічної композиції. Особливості стилізації, трансформації форми засобами графіки.

Завдання для самостійної індивідуальної роботи (за вибором студента)

1. Підготовка до семінарських занять, оволодіння науково-теоретичними та практичними доробками з питань творчої діяльності в області мистецтва графіки.
2. Продовження написання тлумачного словника термінів та понять за темами.
3. Практична самостійна робота за темами.
4. Копія графічної роботи майстра графіки (з фоторепродукції - за вибором).

Завдання для науково-дослідної та творчої роботи. Дослідження закономірностей творчого методу в роботі над графічним твором (композицією).

7.1. Виконати графічну фразу з малюнком дороги в полі, використовуючи лінії різного характеру.

7.2. Намалювати форму трави чи кімнатної рослини лініями різного характеру: за формою, напрямком, активністю, ступенем складності, товщиною, амплітудою тощо.

7.3. Виконати композицію пейзажу різними лініями.

7.4. Виконати графічну фразу з композицією пейзажу тільки лініями горизонтального напрямку.

7.5. Створити графічну фразу з пейзажним мотивом тільки лініями у вертикальному напрямку.

7.6. Виконати композицію пейзажу з декоративною інтерпретацією структури форм об'єктів графічного зображення.

7.7. Виконати декілька варіантів композиційних фраз за зближеними тоновими відношеннями, за контрастними тоновими відношеннями.

7.8. Виконати серію композиційних фраз пейзажного мотиву різними способами та прийомами графічного зображення.

7.9. Розробити композицію пейзажу, у якій на основі трьох головних тональностей визначити декоративність. Визначити супідрядність чорної, сірої і білої плям та дослідити виразні функції тону в організації структури образу композиції.

7.10. Розробити композицію пейзажу, у якій на основі емоційних асоціацій передати мелодійність, плавність, співучість, динамічність.

7.11. На основі однієї композиційної схеми пейзажного мотиву виконати серію зображень. Особливу увагу приділити ритмові, як засобу чергування елементів композиції в певному просторі, пластичному та тоновому відношенні один до одного.

В подальшій роботі щодо пошуку виразності та художнього образу необхідно виявити:

- ритм (за допомогою штрихових плям, ліній, крапок, тону);

- статичність, рух, динаміку;
- масштабне співвідношення форм та їх ритму;
- рівновагу, акцент, контраст.

7.12. Виконати серію графічних фраз пейзажного мотиву, використовуючи виразні функції тону. При цьому дослідити такі особливості:

- супідрядність трьох, чотирьох, п'яти тонових плям та їх відношення у визначенні найбільш виразного зображення;
- тон як проміжний перехідний елемент світла, за допомогою якого можливо згладити, послабити гостроту протиріччя чорного й білого, послабити їх контраст;
- тоновий перехід чорного в білий та навпаки (так, начебто один тон розчинився в іншому);
- чорна пляма, як активний елемент визначення зорового центру всієї композиції (чорний тон не може бути проміжним, за своєю природою він активний).

7.13. Графічні малюнки об'єктів оточуючого світу з натури в будь-яких художніх техніках.

7.14. Виконати серію малюнків з натури об'єктів природи (парк, сад, будівлі, дерева тощо/ різної пори року, використовуючи художні техніки та прийоми графічного зображення: кольорова крейда, темпера, акварель, чорна акварель, туш, гуаш; кольорова крейда, темпера; кольорова крейда, туш двох кольорів, перо, кольорові олівці; акварель, туш, перо, паличка; фломастер; акварель, фломастер; чорнило; монотипія; туш, широке перо; туш, очеретяне, гусяче перо; туш, сепія, пензлик, перо; чорна й біла гуаш; чорна туш, крейда; сангіна; олівець; сангіна, вугіль, туш, перо; соус, пензлик; кулькова ручка, рапідграф; воскова крейда тощо.

7.15. Створити композиційну фразу на прикладі одного об'єкту (ворона, ліхтар, криниця тощо), графічне зображення якого визначає емоційно-асоціативне сприйняття художньої умовності.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 6

Книжкова графіка. Ілюстрація.

Теми лекційних та практичних занять.

Теоретичні відомості.

Лекція 9. Зміст та особливості художньо-творчої діяльності в області мистецтва графіки – 1 год.

Історія виникнення та розвиток книжкової графіки. Типи книговидавань, особливості оформлення друкованих видань, принципи оформлення книжки. Зовнішні та внутрішні елементи структури книжки: обкладинка, суперобкладинка, форзац, фронтиспіс, авантитул, титул, шмуцтитул, розгортка, форматні ілюстрації, спускові та кінцеві полоси.

Методика роботи над макетом книжкового блоку (конструкцією та архітектонікою, морфологією блоку).

Графіко-зображувальні засоби та їх використання в оформленні книжки. Шрифт, орнамент, ілюстрація.

Види ілюстрацій: науково-пізнавальні та художньо-образні. Ілюстрація за способом виконання.

Способи розміщення ілюстрацій на сторінках книги.

Композиційні засоби та їх застосування при оформленні книжкового блоку. Симетрія, асиметрія, ритм, метр, контраст, нюанс, пропорції, масштаб, фактура, колір. Цілісність шрифтової та зображальної графіки в композиції оформлення книжки. Формат книжки, її розміри як умова композиції оформлення

Композиційні закономірності оформлення елементів структури книжкового блоку. Види розміщення ілюстрацій та способи верстки.

Особливості технології творчого методу в процесі оформлення структури елементів

книжкового блоку

Методика навчання основам книжкового мистецтва в процесі керівництва образотворчою діяльністю дітей.

Лекція 10. Мистецтво плаката. Сучасні види прикладної, рекламної графіки. Екслібрис - 1 год.

Історія та розвиток плаката, як виду художньо-прикладної графіки.

Види плаката, їх призначення.

Особливості психологічного впливу сучасного плаката на глядача.

Використання закономірностей зорового сприйняття та законів композиції в мистецтві плаката.

Принципи організації зображення на плакаті. Специфічна умовність плаката. Знаково-символічні та предметні елементи структури композиції плаката. Гармонія пропорційних відношень композиційної структури. Засоби гармонізації.

Симетричні композиції. Композиційний центр. Зорові вісі рівноваги в асиметричній композиції. Золотий перетин. Ритм. Колір.

Малі форми прикладної графіки: листівки, піктограми, емблеми, знаки, марки, етикетки, запрошення, квитки, програми проекту.

Екслібрис як різновид мистецтва графіки. Художньо-функціональне значення екслібрису в житті людини. Вимоги до створення екслібрису.

Художні техніки та їх використання у створенні плаката та інших видів прикладної графіки.

Завдання для практичних занять та творчої діяльності.

Завдання 1. Художньо-графічні техніки та їх використання в ілюстрації.

Виконати серію технічних вправ в різних художньо-графічних техніках. Використовуючи палітру графічного зображення, арсенал прийомів та способів відтворення форми, наочно показати їх можливості та особливості художньої мови в залежності від матеріалу та інструментів.

Формат: 1/8 аркуша паперу для 4-6 зображень.

Матеріал визначається відповідно до властивостей художніх технік.

Завдання 2. Композиційно-графічна фраза за змістом літературного твору.

Вправа 2.1. Створити засобами графіки композиційну фразу пейзажного мотиву за сюжетом літературного твору. Зображення чорно-біле, лінійно-тонове.

Формат: за визначенням студента відповідно задуму.

Матеріал: туш, перо, пензель.

Вправа 2.2. Створити композицію ілюстрації анімалістичного жанру у формі фрази. В роботі над ілюстрацією застосувати метод варіативного пошуку структури змісту композиції, використовуючи різні прийоми графічного зображення.

Формат: 1/8 аркуша паперу.

Матеріал: різні інструменти, туш.

Завдання 3. Оформлення макета дитячої книжки за змістом української народної казки.

Розробити композиційну структуру макета книжки, визначити архітектоніку й морфологію конструктивної основи блоку й оформити його ілюстраціями та іншими графіко-зображальними засобами.

В роботі над ілюстраціями з'ясувати зміст та зображальну форму й підпорядкувати

стилістику графічної мови з літературним змістом. Виявити метафоричність зображальних елементів композиційної структури ілюстрації.

Результатом композиційного пошуку має бути остаточна розробка всіх елементів книжкового оформлення: обкладинка, авантитул, титульна сторінка, фронти спис, розворотний шмуцтитул, заставка, кінцівка, ілюстрації для різних версток.

Формат макета 1/16 аркуша паперу.

Матеріал за вибором студента.

Формат для ілюстрацій - 1/8 аркуша паперу.

Завдання 4. Ілюстрація для шмуцтитула чи розвороту до поеми Т.Г.Шевченка «Сова» або «Гайдамаки»

Створити творчу роботу у формі ілюстрації однією з графічних технік в чорно-білому зображенні. Виявити художній образ змісту ілюстрації, використовуючи арсенал композиційних засобів.

Формат та матеріал за вибором студента.

Завдання 5. Створити кольорову ілюстрацію за сюжетом казки чи оповідання К.Д.Ушинського, В.Сухомлинського (за вибором).

Використовуючи закономірності композиції в книжковій графіці, створити ілюстрацію за сюжетом літературного твору. В роботі застосувати тонально-кольорове зображення. Структура композиції повинна викликати емоційну виразність малюнка ілюстрації, асоціативне сприйняття й визначати особистісний художній стиль, розкривати образну сторону змісту твору. Особливу увагу приділити колориту ілюстрації,

Формат: не менше 1/8 аркуша паперу.

Матеріал: кольорова туш, акварель, гуаш, пензлик та інші матеріали й інструменти (за вибором студента).

Завдання 6. Розробити ескізи еклібрису для книг бібліотеки автора.

В ескізах підпорядкувати шрифту з візуальним змістом композиції, використовуючи виразні засоби графіки та закономірності образотворення.

Формат – не більше 8 см. по більшій стороні.

Матеріал: туш, перо, пензлик.

Семінарські заняття за темами

Структура художнього оформлення книжки. Види ілюстрацій.

Творчий метод роботи над оформленням книжкового блока та створення ілюстрацій за сюжетом літературного твору.

Завдання для самостійної та індивідуально творчої роботи студента

6.1. Засвоєння теоретичного матеріалу за першоджерелами та аналіз практичного досвіду художників книги.

6.2. Розробка ескізів ілюстрацій до твору, пошуки формоутворюючих та композиційних засобів в оформленні художнього образу за змістом літературного твору.

6.3. Дослідження особливостей духовної, матеріальної та етнографічної культури часопису відповідно до змісту літературного твору.

6.4. Збір підготовчих матеріалів за змістом ілюстрацій /замальовки, малюнки, начерки, композиційні пошуки та визначення стилістичної зображально-виразної графічної мови/.

- 6.5.** Виконання ескізів, начерків для творчої роботи (композиції ілюстрацій)
- 6.6.** Виконати ілюстрацію до одного з оповідань М. Пришвіна. Зображення чорно-біле.
- 6.7.** Виконати ілюстрацію до однієї з казок Г.Х.Андерсена. Зображення лінійне.
- 6.8.** Розробити декілька композиційних фраз з ініціалом до твору О.Гончара «Собор» для оформлення заставки початкової смуги.
- 6.9.** Виконати ескіз суперобкладинки до книжного блоку за мотивами одного із творів М.В.Гоголя.
- 6.10.** Виконати мальований форзац за мотивами української народної казки.
- 6.11.** Виконати розгортку титульної сторінки з мальованими та шрифтовими елементами.
- 6.12.** Виконати розгорнутий шмуцтитул до книги «Легенди і міфи Стародавньої Греції».
- 6.13.** Оформити розгортки книги з використанням художньої ілюстрації та рукописного шрифту за мотивами народної української пісні.
- 6.14.** Створити ілюстрацію до вірша Л.Костенко.
- 6.15.** Виконати серію ескізів ілюстрацій для різних видів їх верстки на сторінках книги (відкрита, закрита, смугова, глуха, з виносом на шпальти, розворотна тощо).
- 6.16.** Виконати декілька ілюстрацій з використанням різних художніх технік та їх сполучень у виразному виявленні образу.
- 6.17.** Виконати копію ілюстрації будь-якого майстра книжкової графіки (за вибором студента) для вивчення художніх прийомів графічного зображення.
- 6.18.** Виконати серію ілюстрацій у формі клаузурних фраз за змістом народних висловів, прислів'їв
- 6.19.** Виконати ескізи ілюстрації на історичний сюжет, наприклад, «Скарби України», «Хортиця» або за сюжетом міфологій українського народу (за книгою Войтовича В. «Міфи та легенди України»
- 6.20.** Виконати декілька семантичних інтерпретацій одного фразеологічного вислову у формі клаузур. Наприклад: «Ворона вороні ока не виклює», «Дешевше від дірки од бублика».
- 6.21.** Виконати ескізи вітальної листівки з конвертом до свята, ювілею у формі фірмового стилю університету, факультету, кафедр або свого логотипу.
- 6.22 .** Виконати ескізи екслібрисів за темами, що пов'язані з мистецтвом (за вибором).

Теми рефератів з проблем історії, теорії та практики мистецтва графіки

1. Графіка як вид образотворчого мистецтва. Витоки та розвиток.
2. Види графіки та їх особливості.
3. Художні техніки оригінальної графіки.
4. Художні особливості графічного зображення пером, перовий малюнок.
5. Стилiстичні особливості прийомів митців європейської графіки.
6. Графіка в Україні.
7. Графіка в творчості митців «Товарищества Южно-русских художников».
8. Оригінальна графіка одеських художників.
9. Структура та особливості творчого методу.
10. Т. Г.Шевченко - художник-графік.
11. Ілюстрація як вид графіки.
12. Малюнок у творчості Т.Н.Яблонської.
13. Графіко-зображальні засоби та їх використання в малюнках з натури.

14. Промислова графіка. Основні характеристики видів промграфіки. Історія та розвиток.
15. Оригінальна графіка у фондах Одеського художнього музею. Аналіз робіт майстрів. Історіографічний аспект.*
16. Творчий метод створення графічної композиції художника Є. А. Кібрика.
17. Закономірності сприйняття графіки. Психологічний аспект.
18. Прийоми, способи та засоби формоутворення в оригінальній графіці.
19. Композиційні засоби та композиційна структура графічного твору. Історіографічний аспект.
20. Книжкова графіка в творчості Г.Якутовича.
21. Книжкова графіка в творчості І.Їжакевича, Г.Нарбута.
22. Малюнок Ван Гога.
23. Графічна форма та художній образ.
24. Особливості структури графічної композиції на античних вазах.
25. Принципи оформлення книги.
26. Орнаменти та їх різновиди в книжковій графіці.
27. Графіка як комплекс зображальних знакових систем.
28. Закономірності й засоби формоутворення в графіці.
29. Специфіка оригінальної графіки та її функції.
30. Системи проектування простору на зображальну площину засобами художньої графіки.
31. Закон єдності в структурі графічної композиції.
32. Закон рівноваги в композиції плакату.
33. Закон супідрядності та розмірності в організації елементів графічної структури композиції.
34. Графіка в творчості М. Мурашко.
35. Функціонально-структурний аналіз творів художників радянського періоду /на основі закону єдності/.
36. Закон варіативності. Наочний аналіз графічних робіт Дж.Б.Піранезі, Дж.Б.Тьєпало, Е.Делакруа.
37. Творчі методи роботи О.Кульчицької, С.Конончук, М.Жука - в оригінальній графіці.
38. Малюнок, начерки, замальовки в практиці художників (графіків, живописців, скульпторів).
39. Художній образ в мистецтві оригінальної графіки. Портрет.
40. Художній образ в оригінальній графіці. Натюрморт.
41. Художній образ в станковій графіці. Пейзаж.
42. Художній образ в унікальній графіці. Сюжетно-тематичний жанр.
43. Символіка і алегорія в прикладній графіці.
44. Сучасний малюнок, як вид оригінальної графіки.
45. Уроки творчості А.Чебикіна. Оригінальна графіка – замальовки, начерки, ескізи, малюнки.
46. Графічно-стилістична мова Стародруків XVII - XVIII ст. Аналіз художніх особливостей орнаментальної графіки.
47. Методичні особливості графічного зображення, з натури та за уявою.
48. Вплив задуму графічного зображення на вибір виразних засобів, матеріалу та художньої техніки.
49. Можливості використання графічних матеріалів у виявленні художніх форм.
50. Графіка рукописної книги XI-XVI ст.

51. Особливості зображальних можливостей графічних матеріалів «мокрих» та «сухих».

52. Графічне зображення в практиці вчителя /педагога/ образотворчого мистецтва.

53. Лінійна графіка.

54. Закономірності композиції станкової графіки.

55. Сутність графічної мови у визначені художньої форми.

56. Декоративність й пластичність графічної форми.

57. Закономірності формоутворення в графіці.

58. Еволюція образної системи в українській графіці.

59. Графіка як основа книжкового мистецтва.

60. Творча діяльність художника-графіка, педагога Єфіменко В.Г.

** Примітка: можливо і в інших художніх музеях України*

Змістовий модуль 7.

Портрет, фігура людини.

Теми лекційних та практичних занять.

Теоретичні відомості

Лекція 11. Зображення людини в мистецтві графіки – 1 год.

Образ людини в творах видатних українських та зарубіжних майстрів художньої графіки 19 ст. – початку 21 століття. Побутовий та портретний жанри в творчості сучасних мистців графіки.

Лінія і тон, їх внутрішній взаємозв'язок як багатофункціональні засоби вираження образу людини.

Як і якими художніми та технічними засобами вирішує свій задум художник-графік для досягнення емоційного впливу на глядача?

Об'єктивна та суб'єктивна оцінка художньої цінності графічного твору. Оцінка виразних та зображальних особливостей твору графічного мистецтва. Аналіз творів мистецтва графіки: основний задум художника, втілений в творчій роботі; загальне емоційне враження від твору.

Лекція 12. Педагогічне управління процесом графічної діяльності школярів - 1 год.

Основні педагогічні принципи керівництва художньо-графічною діяльністю учнів, різних за віком.

Зміст художньо-графічної діяльності учнів в умовах школи.

Планування навчального процесу на заняттях з образотворчого мистецтва за темами з художньої графіки. Розгляд програмних завдань.

Методика наочного навчання в процесі графічної діяльності школярів.

Критерії оцінки основних факторів, що визначають рівень графічної підготовки учнів та їх художньо-естетичну культуру.

Основні вимоги до рівня сформованості предметної компетентності школярів в процесі їхньої художньо-графічної діяльності.

Практичні заняття

Завдання 1. Графічне зображення голови людини.

Вправа 1.1. На основі натурної постановки виконати два силуетних зображення голови людини в профіль.

Перше зображення форми визначається чорним силуетом на білому тлі, друге - навпаки, білий силует на чорному тлі. В композиції застосувати закон рівноваги, розмірності.

Формат: 1/8 аркуша паперу із двома зображеннями.

Матеріал: туш, пензлик, білий та чорний папір.

Вправа 1.2. Виконати варіативні лінійно-графічні зображення голови людини у форматі. Приділити увагу вибору засобу гармонізації композиційної єдності та закону супідрядності.

Формат: 1/8 аркуша паперу.

Матеріал: туш, перо, пензлик.

Вправа 1.3. Виконати серію (4 варіанта) зображень голови людини, використовуючи різноманітність засобів, прийомів та графічної мови у відтворенні форми, її образу.

Формат: не менше 1/16 аркуша паперу для кожного варіанта.

Матеріал: чорна чи коричнева туш, ручка зі сталевим пером, пензлик, рапідграф, паличка.

Завдання 2. Виконати копію портрета з репродукції твору художника-графіка.

Формат: 1/3 аркуша паперу.

Матеріал: відповідно техніки та способу й прийому художнього зображення портрета, виконаного автором роботи.

Завдання 3. Створити графічну композицію портрета людини на основі натурних замальовок.

Формат та матеріал за вибором студента.

Завдання 4. Композиція портрета людини з руками на тлі середовища атрибутами її професійної діяльності.

Завдання виконується на основі натурних замальовок. В роботі над композицією показати варіативні пошуки образу від схеми структури змісту до пластичного визначення форми засобами графіки. В пошуках виразного вирішення художньої форми образу використати основні закономірності графічної композиції портрета.

Формат: 1/8 аркуша паперу.

Матеріал: туш, біла гуаш, пензлик, ручка зі сталевим пером, тонований папір.

Завдання 5. Графічне зображення одягненої фігури людини з натури.

Вправа 5.1. На основі однієї композиційної схеми виконати шість-вісім варіантів стилізованої форми постаті людини. В роботі застосувати силуетне, лінійне, лінійно-плямове, фактурне зображення. В кожному варіанті необхідно творчо вирішити композицію й визначити виразну форму.

Формат: не більше 1/16 аркуша паперу для кожної композиції.

Матеріал: туш чорна, перо, пензлик.

Вправа 5.2. Застосовуючи різноманітність фактур, створити серію графічних зображень одягненої постаті жінки. Особливу увагу приділити визначенню закону варіативності.

Формат та матеріал за умов попередньої вправи.

Завдання 6. Виконати в чотирьох варіантах графічні зображення оголеної постаті людини на основі натурних начерків.

У вирішенні завдання використати різні формоутворюючі графічні засоби, прийоми, способи та композиційні принципи, категорії для виявлення виразного зображення моделі.

Формат: 1/8 аркуша паперу.

Матеріал: чорна туш, пензлик, ручка зі сталевим пером, паличка.

Завдання 7. Створити творчу сюжетно-тематичну композицію однією з художніх технік оригінальної графіки.

Тематика, сюжет визначається змістом народної пісні, казки, думи тощо. Графічне зображення умовно-декоративне, форма стилізована.

В роботі над завданням наочно розкрити творчий метод та процес створення графічної композиції від першого формального вирішення схеми структури композиційного змісту до остаточного варіанта, вирішеного в матеріалі.

Формат, матеріали за вибором студента.

Семінарські заняття за темами змістового модуля «Портрет, фігура людини»

Закономірності композиції портрету, фігури людини. Композиційні принципи. Композиційні засоби. Складові елементи структури композиції. Аналіз композиційних засобів за творами митців мистецтва графіки.

Завдання для самостійної роботи

1. Засвоєння теоретичного матеріалу за темами програми.
2. Написання реферату з проблем мистецтва графіки.
3. Виконання завдань за темами самостійної роботи.

Теми й завдання для індивідуально – творчої діяльності

8.1. Виконати серію зображень голів людей різних за віком в художніх техніках оригінальної графіки.

8.2. Виконати автопортрет у трьох варіантах графічного зображення (лінійне, плямове, лінійно-плямове).

8.3. Створити композицію з жіночою постаттю в довільному середовищі. Значну увагу приділити фактурним зображенням одягу.

8.4. Розробити композиції з фігурою людини і виконати їх способом паралельного штриха.

8.5. На основі однієї композиційної схеми розробити графічну структуру форми за допомогою штрихової плями, перехресної штриховки.

8.6. Виконати графічне зображення оголеної постаті людини тільки лінією, плямою, фактурними плямами.

графіки за жанром.

8.7. Виконати творчу роботу в будь якій художній техніці оригінальної графіки.

8.8. Виконати копію портрета, фігури з репродукцій роботи майстрів мистецтва оригінальної графіки.

8.9. Виконати серію графічних зображень постаті людини, казкових персонажів у стилі народної картинки.

8.10. Створити узагальнений стилізований образ людини за мотивами пісень або народних вірувань.

- 8.11.** Виконати серію клаузур з зображенням голови та постаті людини.
- 8.12.** Виконати композицію портрета, використовуючи різні стильові зображення /5 варіантів/.
- 8.13.** Розробити декоративне зображення портрета з руками, використовуючи різні виразні засоби гармонізації в графічній композиції.
- 8.14.** Виконати серію графічних зображень тварин, птахів та інших представників фауни.
- 8.15.** Створити композицію портрета. Зображення лінійне. Через варіативний пошук образу вибрати художній матеріал в залежності від задуму.
- 8.16.** Зібрати колекцію репродукцій оригінальної графіки за жанром.
- 8.17.** Виконати творчу роботу в будь якій художній техніці оригінальної графіки.
- 8.18.** Виконати копію портрета, фігури з репродукцій роботи майстрів мистецтва оригінальної графіки.
- 8.19.** Виконати серію графічних зображень постаті людини, казкових персонажів у стилі народної картинки.
- 8.20.** Створити узагальнений стилізований образ людини за мотивами пісень або народних вірувань.
- 8.21.** Виконати серію клаузур з зображенням голови та постаті людини.
- 8.22.** Замалювати зображення людини в схематичному, символічному зображенні на виробах декоративно-ужиткового, народного мистецтва.

Змістовий модуль 8.

Художні техніки друкованої графіки в практиці вчителя образотворчого мистецтва.

Теми лекційних та практичних занять.

Теоретичні відомості

Лекція 13. *Різновиди художніх технік друкованої графіки. Естамп та його художні особливості – 1 год.*

Основні чинники творчої графічної діяльності.

Зображально-виражальні засоби художніх технік друкованої графіки.

Творчо-технологічні методи в процесі створення художнього твору (естампу).

Матеріали та інструменти та обладнання.

Способи створення естампу. Монотипія, гравюра на картоні, гротаж та його різновиди (суха голка, гратографія), ліногравюра.

Техніко-технологічні процеси створення композиції в матеріалі естампу.

Лекція 14. *Керівництво графічною діяльністю школярів – 1 год.*

Аналіз шкільних програмних завдань, що пов'язані з художньо-графічною діяльністю учнів 1-7 класів на заняттях образотворчою діяльністю (за діючими програмами «Образотворче мистецтво. 1-4, 5-7 класи)

Методика аналізу творів художників – графіків на заняттях образотворчою діяльністю школярів.

Керівництво графічною діяльністю школярів. Особливості процесу формування предметної (художньо-графічної) компетентності учнів 1-4, 5-7 класів.

Методика художнього навчання основам мистецтва графіки в школі та позашкільних закладах освіти художньо-естетичного спрямування.

Практичні заняття

Завдання 1. Створити композицію в жанрі пейзажу в техніці акварельної монотипії.

Вправа 1.1. В техніці плоского друку виконати акварельними фарбами монохромну композицію з пейзажним мотивом (за матеріалами пленерної практики).

Формат $\frac{1}{4}$ аркуша паперу.

Матеріали: папір, акварельні фарби, папір.

Вправа 1.2. Виконати композицію в жанрі натюрморту в техніці кольорової монотипії акварельними фарбами (за матеріалами планерної практики).

Формат $\frac{1}{4}$ аркуша паперу.

Матеріали: папір, акварельні фарби, папір.

Завдання 2. В техніці олійної монотипії виконати серію пейзажних композицій за вибраною темою.

Вправа 2.1. Створити графічну композицію з пейзажним мотивом рідного краю (міський, сільський тощо).

Формат $\frac{1}{4}$ аркуша паперу.

Матеріали: папір, олійні фарби, папір.

Вправа 2.2. Виконати композицію натюрморту з натури в техніці олійної кольорової монотипії.

Створити художньо-образну структуру композиції тематичного натюрморту.

Формат $\frac{1}{4}$ аркуша паперу.

Матеріали: олійні фарби, розчинник, папір, оргскло, пензлі.

Завдання 3. Копія роботи майстрів мистецтва оригінальної або друкованої графіки (за визначенням педагога).

Формат та техніка виконання визначається у відповідності розміру репродукції та матеріалу виконання.

Завдання 4. Сюжетно-тематична композиція за вибором в техніці друкованої графіки.

Створити композицію за матеріалами пленерної практики в техніці гротажу.

Формат - не більше 16 см. по більшій стороні.

Матеріали: органічне скло, офортна голка, фарби, папір.

Завдання 5. За ескізом ескібрису, розробленого в попередньому семестрі, виконати в техніці гротажу (сухої голки) творчу роботу в матеріалі способом друку.

Формат - не більше 10 см. по більшій стороні.

Матеріали: органічне скло, металева пластина, офортна голка, фарби, папір.

Завдання 6. Виконати натюрморт із предметів побуту в техніці гравюри на картоні.

Вправа 6.1. Створити декоративну композицію в жанрі натюрморту. Використати чорно-білу пляму як засіб виразності композиції графічного аркушу.

Формат – альбомний аркуш.

Матеріали: картон, клей, фарби, папір, ніж-різак, різці.

Вправа 6.2. Створити тематичний натюрморт за уявою на історичну тематику в техніці кольорової гравюри на картоні.

Попередньо розробити ескізи композиції в кольорі на основі одного виконати роботу в матеріалі.

Формат – за вибором.

Матеріали: картон, клей, фарби, папір, ніж-різак, різці.

Завдання для самостійної роботи

Підготовка до державного екзамену «Теорія і практика образотворчого мистецтва» з питань мистецтва графіки (за переліком питань з дисципліни «Художня графіка» для складання державного екзамену).

1. Засвоєння теоретичного матеріалу за темами програми.

2. Написання реферату та створення альбом-посібника з основ образотворчої мови мистецтва графіки (за змістом програми навчальної дисципліни ВЗО «Педагогічний малюнок».

3. Виконання творчої роботи для захисту на ДЕК (за вибором) роботи.

Завдання для індивідуально – творчої діяльності

(виконання кваліфікаційної творчої роботи)

Створити сюжетно-тематичну композицію в будь-якій техніці оригінальної графіки, як творчої кваліфікаційної роботи для захисту перед Державною екзаменаційною комісією для отримання звання «бакалавр образотворчого мистецтва» і кваліфікації – «вчитель образотворчого мистецтва». Тема і матеріал за вибором студента.

Робота має бути виконана самостійно (за консультацією педагога), оформлена належним чином, зареєстрована на кафедрі як така, що належить університету і зберігається у фондах кафедри.

Рекомендована література

1. Авсиян О.В. Натура и рисование по представлению. -М., 1985.
2. Алпатов М. В. Композиция в живописи. Исторический очерк. -М.-Л., 1940.
3. Альбом «Акварелі Володимира Чуприни» – Херсон, 2005.
4. Арнхейм Р. Искусство и визуальное восприятие. -М., 1974.
5. Ананьев Б.Г. Пространственное различие.- Л., 1955.
6. Андреева Е.А., Вергалес Н.Ю., Ломов Б.Ф. Механизм элементарных движений глаз как следящая система. /В кн.: Моторные компоненты зрения. -М., 1975.
7. Антонович Є.А., Проців В.І., Свид С.П. Художні техніки в школі: Навчально – методичний посібник для студентів художньо-графічних факультетів вищих навчальних закладів.-К.,1997.
8. Бакушинський А.В. Художественное творчество и воспитание. –М.,1922.
9. Басанець Л.В. Художні техніки рисунка. Програма для студентів художньо-графічних факультетів педагогічних університетів - ПДПУ ім.К.Д.Ушинського.- Одеса, 2000.
10. Бернштейн М.Д. Проблемы учебного рисунка. -М.,1962.
11. Бесчастнов Н.П. Черно-белая графика: учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности «Художественное проектирование текстильных изделий».- М., 2005.
12. Бесчастнов Н.П. Графика пейзажа: учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности «Художественное проектирование текстильных изделий».- М., 2005.
13. Бесчастнов Н.П. Портретная графика: учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности «Художественное проектирование текстильных изделий».- М., 2007.
14. Бесчастнов Н.П. Графика натюрморта: учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности «Художественное проектирование текстильных изделий».- М., 2008.

15. Бесчастнов Н.П. Изображение растительных мотивов: учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности «Художественное проектирование текстильных изделий».- М., 2008.
16. Білецький П.О. Мова образотворчих мистецтв.-К., 1973.
17. Бехтерев В.М. Первоначальная эволюция детского рисунка в объективном изучении. - Спб., 1910.
18. Валентин Филипенко. Живопись, графика. Каталог.-Одесса,1986.
19. Вельфнин Г. Основные понятия изобразительного искусства. Проблема эволюции стиля в новом искусстве. -М.-Л., 1930.
20. Верба І.І. Мистецтво графіки. –К., 1968
21. Виппер Б. Р. Ведение в историческое изучение искусства.-М.,1985.
22. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. -М., 1996.
23. Выготский Л.С. Психология искусства. -М., 1968.
24. Власов В.Г. Графика. Графическое начало в искусстве. Большой энциклопедический словарь изобразительного искусства. –СПб., 2001. –Т.2. –С.612-619.
25. Волков Н.Н. Композиция в живописи. -М., 1961.
26. Волков Н. Н. Цвет в живописи. -М., 1965.
27. Врона И. Художественная жизнь советской Украины. Очерк первый. Художественная школа. //Советское искусство.-1926.-№10.
28. Гильденбрант А. Проблемы формы в изобразительном искусстве. -М., 1914.
29. Гинзбург И.П. Чистяков и его педагогическая система. -М.-Л., 1940.
30. Гете В.Статьи и мысли об искусстве.–Л-М.,1936.
31. Гете И. В. Избранные сочинения по естествознанию. -М.-Л., 1957.
32. Гончаров А.Д. Об искусстве графики. –М., 1960.
33. Гольцов Д.Д. Илья Богдеско. Альбом. –М.,1987.
34. Грабарь Е.И. Серов – рисовальщик. –М., 1961.
35. Гурий Захаров. Альбом. Графика. -М., 1985.
36. Дейнека А. Учитесь рисовать.-М., 1968.
37. Дворников Ю.В.Жива вода рисунка. –Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009.
38. Жегин Л.Ф Язык живописного произведения. -М., 1970.
39. Жердицкий В.Е. Живопись. Техника и технология. –Х., 2006.
40. Зайцев А.С. Наука о цвете и живописи. -М., 1998.
41. Зорин Л.Н. Эстамп: Руководство по графическим и печатным техникам. –М., 2004.
42. Игнатъев Е.И. Влияние восприятия предмета на изображение по представлению. –М., 1954.
43. Изобразительное искусство Одессы. Живопись, графика, скульптура. –М., 1981.
44. Искусство народов Африки. –М., 1975.
45. Йогансон Б.В. Молодым художникам о живописи. -М., 1959.
46. Ефименко В.Г., Резниченко Н.И. Основы графических техник. Программа спецкурса для специальности 2109 «Черчение, изобразительное искусство и труд» педагогических институтов».-К., 1988.
47. Каган М.С. Морфология искусства. Историко-теоретическое исследование внутреннего строения мира искусств. Л., 1972.
48. Кандинский В. О духовном в искусстве.-М., 19..
49. Кантор А.М. Предмет и среда в живописи. Проблемы взаимоотношений предметного мира и пространственной среды. -М., 1981.
50. Кардовский Д.Н. Об искусстве. –М., 1960.
51. Киплик Д.И. Техника живописи. Ч.1-2.–М.-Л., 1947.
52. Комарова Т.С. Формирование графических навыков у дошкольников. –М., 1970.

53. Кудин П.А., Ломов Б.Ф., Митькин А.А. Психология воспитания и искусство плаката. –М., 1987
54. Кузин В.С. Психология /Под ред. Б.Ф.Ломова. Учебник. «2-е изд., перераб. и доп. –М., 1982.
55. Кузин В.С. наброски и зарисовки. М., -1981.
56. Культура, наука, искусство СССР. Словарь-справочник. –М., 1965.
57. Лагутенко О. Українська графіка першої третини ХХ століття. – К., 2006.
58. Лаптев А.М. Некоторые вопросы композиции (Вопросы изобразительного искусства). –М., 1954.
59. Лаптев А.М. Рисунок пером. –М., 19..
60. Логвиненко А.Д. Зрительное восприятие пространства. –М., 1981.
61. Лоза А.И. По волнам моей памяти: Записки. –Одесса, 2004.
62. Ломов Б.Ф. Формирование графических знаний и навыков у учащихся. –М., 1959.
63. Ломов Б.Ф. Человек и техника.-М.,1966.
64. Лушников Б.В., Перцов В.В. Рисунок. Изобразительно – выразительные средства: учебн. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности «Изобразительное искусство» -М., 2006.
65. Материалы и техники рисунка: Учеб. пособие. Под ред.В.А.Королева. –М., 1983.
66. Мастера искусства об искусстве. –М.-Л., 1936.
67. Медкова Е. Постигая язык графики. //Искусство № 23, 1-15 декабря 2008.
68. 61.Мириманов В.Б. Малая история искусств. Первобытное и традиционное искусство.- М., 1973.
69. Мистецтво Одеси в колекції Михайла Кнобеля: Альбом.-Львів, 2002.
70. . Михайло Жук. Альбом. Автор состав. И.И.Козерод, С.С.Шевелев.-К., 1987.
71. Одноралов Н.В. Материалы инструменты и оборудование в изобразительном искусстве. –М., 1987.
72. Ожегов С.И. Словарь русского языка. –М., 1980.
73. Пастырь И.В. Креативность познания композиции изобразительного искусства. –Измаил, 2005.
74. Пучков А.С., Триселев А.В. Методика работы над натюрмортом: Учеб. пособие для студентов худож.-граф. фак. пед ин-тов. –М., 1982.
75. Радлов Н.Э. Рисование с натуры. 3-е изд. –Л., 1978.
76. Резниченко Н.И. Руководство графической деятельностью учащихся 1-4 классов. –М., 1990.
77. Резніченко М.І. Художньо-прикладна графіка: Програма для студентів художньо-графічних факультетів педагогічних навчальних закладів. –Львів: Світ, 2002.
78. Рембрандт. Офорты. -М., 1924.
79. Раубер Г.Г. О закономерностях художественного визуального восприятия. -Таллин, 1985.
80. Рудаметов М.Д. Опыт систематического курса по графическим искусствам. Спб., 1898.
81. Рудницька О.П.Педагогіка: загальна та мистецька: Навчальний посібник. –Тернопіль, 2005.
82. Сапего И.Г. Предмет и форма. Роль восприятия материальной среды художником в создании пластической формы.-М.,1984.
83. Сидоров А.А. Рисунок старых русских мастеров. Т.ІІ.-М.,1956.
84. Сидоров А.А. Русская графика начала ХХ века. –М., 1969.
85. Сеченов И.М. Избранные произведения. 2-е изд. –М., 1958.
86. Смирнов М.І. Азбука мистецтва графіки. –К., 1970.

87. Собрание живописи Одессы Людмилы Викторовны Ивановой. Вторая половина 20 века., -Одесса, 2004.
88. Советы мастеров. Живопись, графика. Составитель А.С.Зайцев.- Л., 1966.
89. Соловьев Б.А. Искусство рисунка. –Л., 1989.
90. Сухенко В.О. Рисунок. Навчальний посібник. –К., 2004.
91. Тарасенко О.А. Авторский миф Г.Палатникова в пространстве культуры постмодернизма. //Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтва: Зб. наук. праць. – Харків, 2006, -С.121-132.
92. Тарасенко О.А. Art longa, vita brevis! //Образотворче мистецтво. № 1, 2009.–С.34-35.
93. Фаворский В. А. «О графике как основе книжного искусства». -М., 1961.
94. Фаворский В. А. Об искусстве, о книге, о гравюре. –М.,1986.
95. Фернандес оманик. Основные и второстепенные источники вдохновения Микеланджело. // Дерево до корней. – СПб., - 1998. –С.66- 130.
96. Флиппов В.А. Основы техники рисунка. –М., 1966.
97. Флоренский П.А. Иконостас. –М., 2003.
98. Флоренский П. Анализ пространственности и времени в художественно-изобразительных произведениях.-М., 1993.
99. Шевелев И.Ш. О формообразовании в природе и искусстве. /В кн. Золотое сечение. М., 1990.
100. Шорохов Е.В. Основы композиции. -М., 1979.
101. Щербина В.Г. Практична композиція: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. –Кривий Ріг, 2009.
102. Чарушин Е.А. Мой метод рисования с детьми. //«Дошкольное воспитание» 1943, №2.
103. Чистяков П.П. Письма, записные книжки, воспоминания. М.-Л., 1953.
104. Ченнино-Ченнини. Трактат о живописи.- М., 1933.
105. Яковлев М.И. Композиция+геометрия. -К., 2007.

Додаткова література

1. Добкин С.Ф. Оформление книги. –М., 1985.
2. Зорин Л.Н.Эстамп: Руководство по графическим и печатным техникам. –М., 2004.
3. Купенко М.Я. Основы графічного дизайну: Підручник. Вид 2-е, доп., і випр. –К., 2007.
4. Лагутенко О. Новый взгляд на мистецтво української графіки ХХ ст. //Мистецькі обрії. –К., 2002.
5. Туманов І.М. Рисунок, живопись, скульптура: Теоретико-методологічні основи комплексного навчання: Навчальний посібник. –Львів, 2010.
6. Овчинников В.С. Історія книги: становлення сучасного книгодрукарського мистецтва: навчальний посібник. –Львів, 2010.
7. Одесский художественный музей. /Каталог.Графика, скульптура. –К.,1974.
8. Орлов В.Ф., Фурса О.О., Баніт О.В. Педагогічна майстерність викладача мистецьких дисциплін: Навчально-методичний посібник.-К., 2012.
9. Пахомов А.Ф. Про свою работу в детской книге. –М., 1982.
10. Резніченко М.І., Твердохлібова Я.М. Художня графіка. Змістові модулі 1,2.: Навчально-методичний посібник для студентів художньо-графічних факультетів. – Тернопіль, 2011.

11. Резніченко М.І., Твердохлібова Я.М. Художня графіка. Змістові модулі 3,4: Навчально-методичний посібник для студентів художньо-графічних факультетів. – Тернопіль, 2011.
- 12.
13. Федорук О.К. Графіка як вид образотворчого мистецтва. –К., 1983.
14. Українська графіка XI – початку XX ст.: Альбои /Упорядник А.Вюник. –К., 1994.
15. Хейл Р.Б. Уроки рисования от великих мастеров /Пер. К.Малькова. –М., 2005.
16. Яців Р.М. Львівська графіка. 1945-1990. Традиції та новаторство.- К., 1992.
17. Серія спеціальних випусків /Советская графика. –М., /разные годы/.
18. Журнал «Образотворче мистецтво» /Видання Національної спілки художників України.
19. 5000 шедевров рисунка. Електронная библиотека. /диск с каталогом изображений. –Ровно, 2011.

Інтернет-ресурси:

- <http://www.oko.kiev.ua> – архітектура і краєзнавство України;
<http://www.spadshina.com.ua> – українська спадщина;
<http://prostir.museum/> – музейний простір України;
<http://namu.kiev.ua/> – Національний художній музей України;
<http://honchar.org.ua/pro-muzeu/> – Український центр народної культури «Музей Івана Гончара»;
<http://www.mundm.kiev.ua/> – Національний музей українського народного декоративного мистецтва;
<http://www.derev.org.ua/index.html> – дерев'яні храми України;
<http://hutsul.museum/> – Національний центр народного мистецтва Гуцульщини і Покуття;
<http://www.artofukraine.com> – сучасне мистецтво українських художників;
http://www.louvre.fr/llv/commun/home_flash.jsp – Лувр (Париж, Франція);
<http://www.metmuseum.org> – Метрополітен (Нью-Йорк, США);
<http://www.hermitagemuseum.org/> – Ермітаж (Санкт-Петербург, Росія);
<http://www.khm.at/> – Музей історії мистецтва (Відень);
<http://smallbay.ru/default.html> – Віртуальний музей живопису;
<http://staratel.com/> – напрямки живопису;
<http://www.abc-people.com/typework/paint/index.htm> – мистецтво живопису, художники
<http://artclassic.edu.ru/catalog.asp> – колекція «Світова художня культура»;
<http://www.artclass.lviv.ua> – журнал «Артклас», статті про мистецтво;
<http://artdic.ru/index.htm> – словник образотворчого мистецтва; художники;
<http://www.brainart.ru/vocabulary/19/stil.php> – словник по мистецтву і архітектурі.

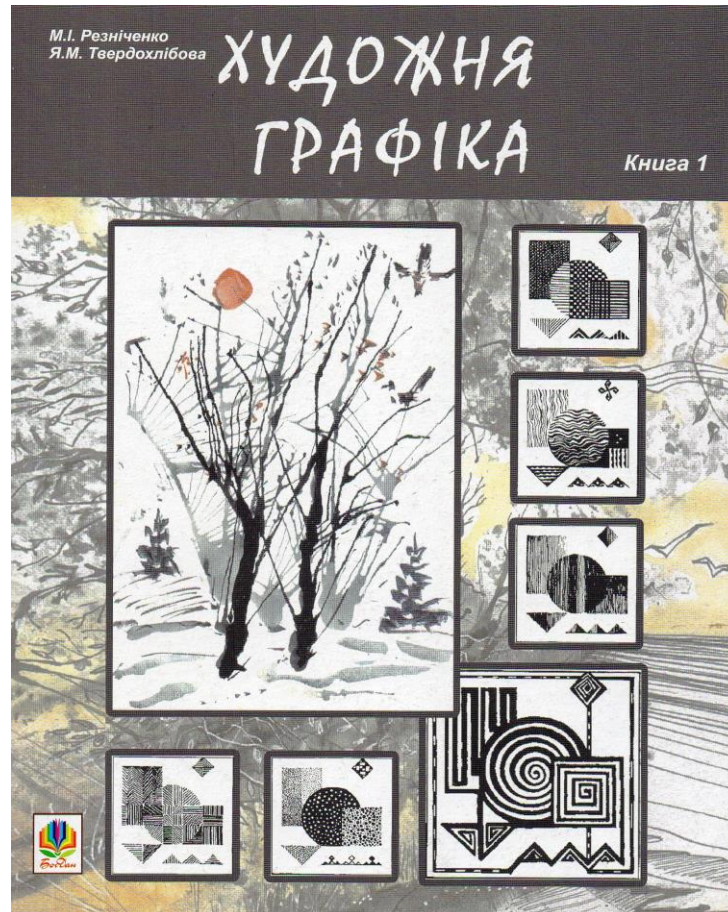
Твори майстрів мистецтва графіки для виконання копій та аналізу образотворчих закономірностей композиції (за шкільною програмою).

Бейхун С. («Кінь»); **Боччоні У.** («Лебеді»); **Брак Ж.** («Голуби в польоті»); **Нольде Е.** («Портрет голови рибалки»); **Пікасо П.** («Ваза з квітами», «Студія скульптора»); **Сеан Л.** («Фігура з півнем»); **Спакал Л.** («Циркові фургони»); **Спацапан Л.** («Кінь, що скаче»); **Адамович С.** (ілюстрації до твору М. Гоголя «Вечори на хуторі біля Диканьки», цикли «У Седневі», «Дерева»), **Базилевич А.** («Еней»); **Білібін І.** (ілюстрації до «Казки про царя Султана»); **Ватагін В.** («Рись»);

Гніздовський Я. («Бук», «Кіт», «Фламінго», «Папороть»); **Дерегус М.** («Вітер»); **Жук М.** («Хризантеми»); **Караффа-Корбут С.** (ілюстрації до творів С. Васильченка «Чарівна книжка», Л. Українки «Лісова пісня», Т. Шевченка «Кобзар»); **Касіян В.** («Дерева»); **Ковальчук В.** (ілюстрації до дитячих книжечок); **Конончук С.** («Дерево кричить»); **Кульчицька О.** («Верби взимку», «Яблуньки», «Буря над Адріатичним морем», «Місяць на воді»; «Гуцульська забава», «Вівці», «Водяні лілії»); **Лебедєв В.** («Жирафа»); **Левицький Л.** («Замріяна»); **Нарбут Г.** (ілюстрації до «Української абетки» та ін.); **Хейлік О.** («Золоті ворота», «Андріївська вулиця»); **Шевченко Т.** («Хата батьків у с. Кирилівка») та ін.

**Навчально-методичний комплекс дисципліни
«Теорія і практика графіки» (посібники, методичні рекомендації,
наочно-ілюстративні матеріали, які додатково відображають наукові
результати дисертації)**

Додаток 3.1

Художня графіка. Змістовий модуль 1,2: Навчально-методичний посібник для студентів художньо-графічних факультетів галузі знань 0202. Мистецтво та напрямку підготовки - 6.020205* / М. І. Резніченко, Я. М. Твердохлібова / – Тернопіль, Видавництво «Навчальна книга – Богдан», 2011. – 272 с. (в співавторстві, особистий внесок 70 % матеріалу).

У посібнику розкриваються принципово важливі проблеми педагогічної технології навчання основ мистецтва графіки. Зміст завдань спрямовано на послідовне формування системи художньо-графічних умінь й розвиток творчих здібностей студентів – майбутніх учителів образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва. Викладення програмного матеріалу передбачає закріплення теоретичних положень графічного зображення у формі практичного виконання навчальних завдань за змістовими модулями 1,2. Матеріал посібника орієнтує студентів на активну пізнавальну, художньо-графічну та самостійну навчально-творчу діяльність.

Посібник розрахований на студентів художньо-графічних факультетів вищих навчальних закладів педагогічної освіти, вчителів образотворчого мистецтва, керівників художніх студій, слухачів курсів підвищення кваліфікації працівників освіти.

Сердотецька Я.М. Графічне зображення птахів у практиці вчителя образотворчого мистецтва: Навчальне видання. – Одеса: Аудиторія, 2012. – 70 с.

У роботі розглядається методика графічного зображення птахів у вигляді педагогічного малюнка. Наочно-методична розробка призначена для вчителів образотворчого мистецтва, студентів художньо-графічних факультетів педагогічних навчальних закладів.

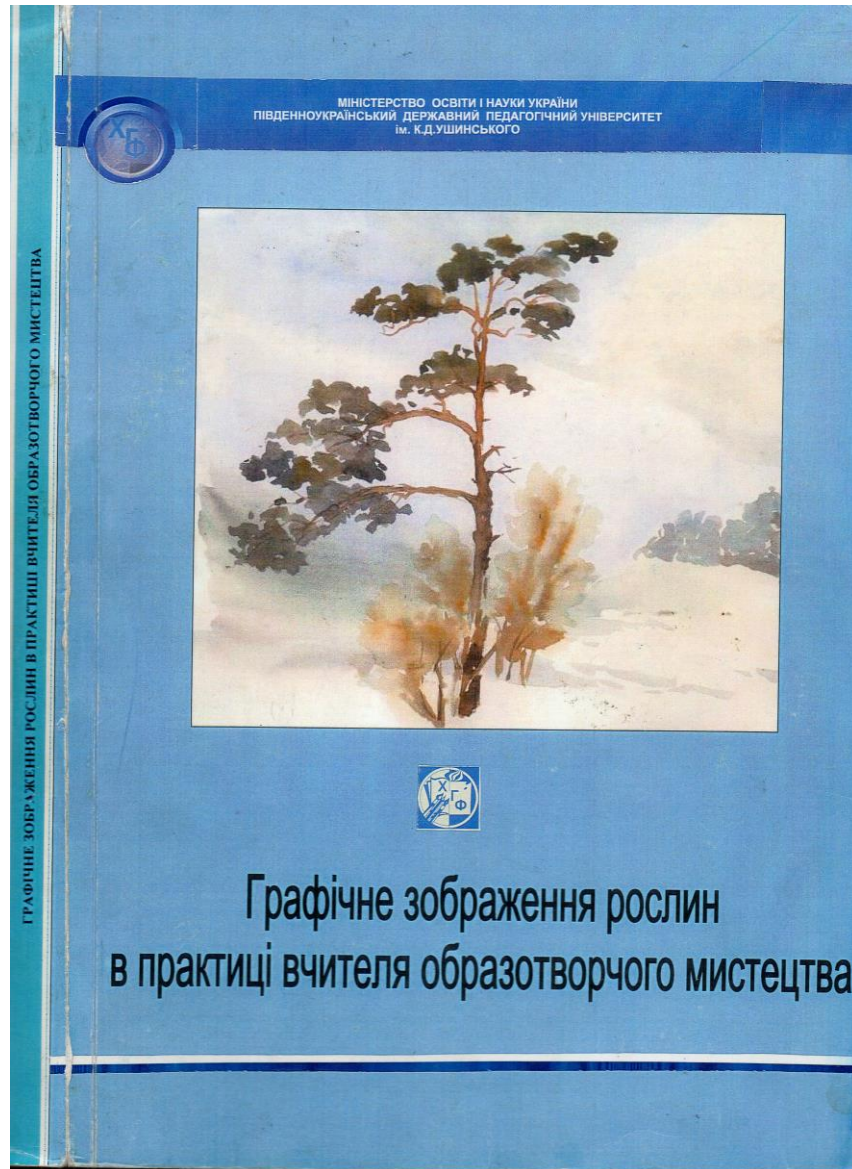

Твердохлібова Я.М. Графічне зображення птахів у практиці вчителя образотворчого мистецтва: Навчальне видання. – Одеса:ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2012. – 70 с.(перевид. і доповн.).

У роботі розглядається методика графічного зображення птахів засобами педагогічного малюнка. Наочно-методична розробка адресована, студентам художньо-графічних факультетів педагогічних навчальних закладів, вчителям образотворчого мистецтва, керівникам художніх студій, слухачам курсів підвищення кваліфікації працівників освіти.

**Навчально-методичний комплекс дисципліни
«Теорія і практика графіки»**

Додаток 3.4

Сердотецька Я.М. Графічне зображення рослин у практиці вчителя образотворчого мистецтва: Навчальне видання. – Одеса: ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2005. – 86 с.

У роботі розглядається методика графічного зображення рослин засобами педагогічного малюнка. Наочно-методична розробка проілюстрована студентськими роботами, адресована вчителям образотворчого мистецтва, студентам художньо-графічних факультетів педагогічних навчальних закладів.

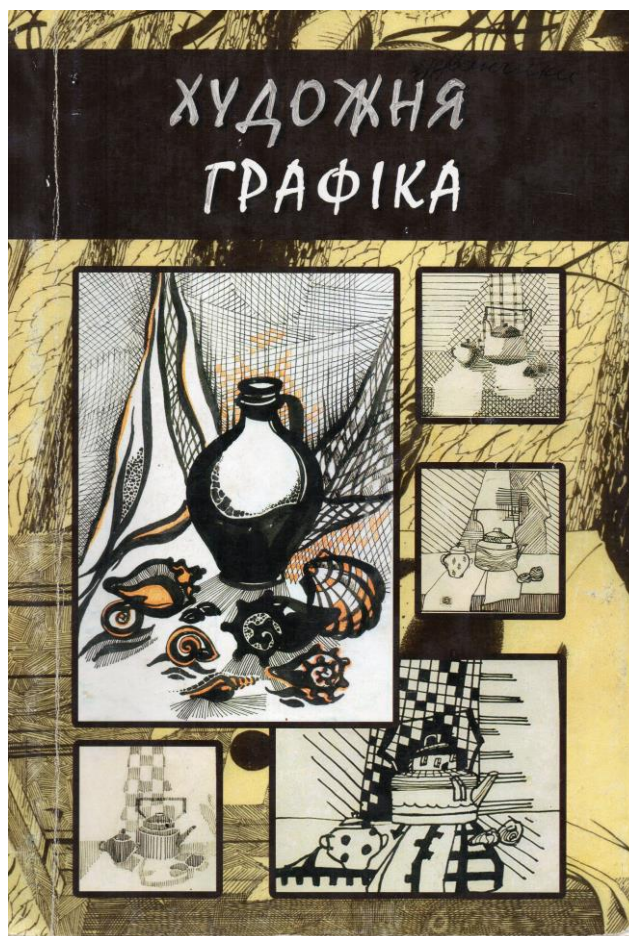

Твердохлібова Я.М. Художня графіка. Методичні рекомендації до занять третього модуля «Натюрморт»: Навчальне видання. – Одеса: ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2015. – 70 с.

У роботі розглядається методика графічного зображення рослин засобами педагогічного малюнка. Наочно-методична розробка проілюстрована студентськими роботами, адресована вчителям образотворчого мистецтва, студентам художньо-графічних факультетів педагогічних навчальних закладів

**Навчально-методичний комплекс дисципліни
«Теорія і практика графіки»**

Додаток 3.6

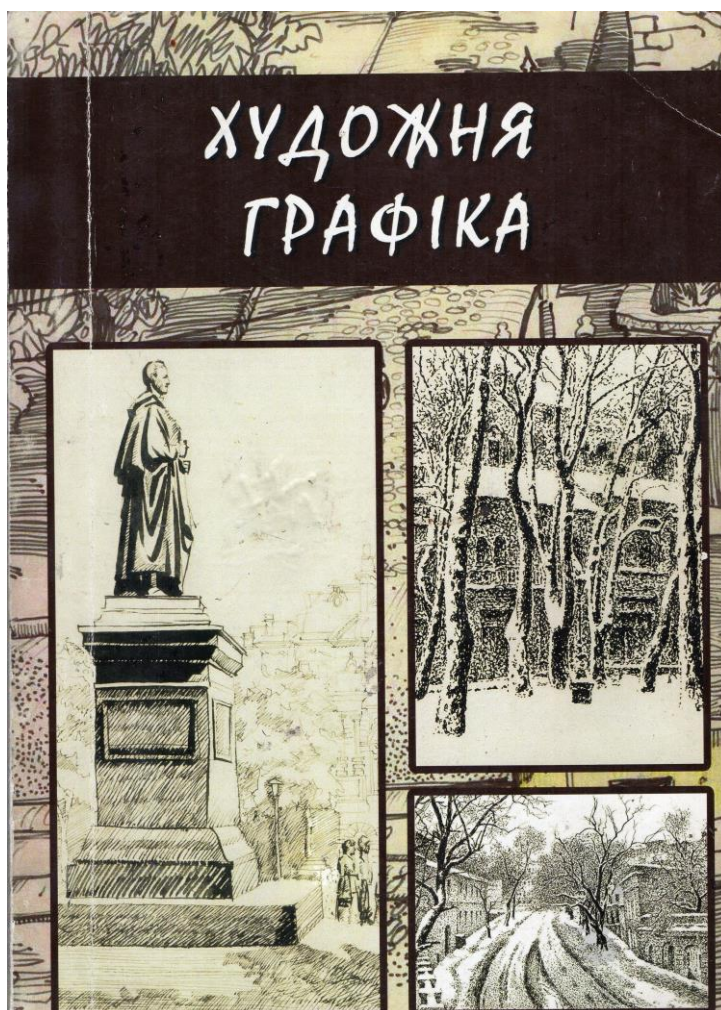

Твердохлібова Я.М. Художня графіка. Методичні рекомендації до занять третього модуля «Натюрморт»: Навчальне видання. – Одеса: ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2015. – 70 с.

Художня графіка. Змістовий модуль 1,2: Навчально-методичний посібник для студентів художньо-графічних факультетів галузі знань 0202. Мистецтво та напрямку підготовки - 6.020205* / М. І. Резніченко, Я. М. Твердохлібова / – Тернопіль, Видавництво «Навчальна книга – Богдан», 2011. – 272 с.(в співавторстві, особистий внесок 70 % матеріалу).

У посібнику розкриваються принципово важливі проблеми педагогічної технології навчання основ мистецтва графіки. Зміст завдань спрямовано на послідовне формування системи художньо-графічних умінь й розвиток творчих здібностей студентів – майбутніх учителів образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва. Викладення програмного матеріалу передбачає закріплення теоретичних положень графічного зображення у формі практичного виконання навчальних завдань за змістовими модулями 1,2. Матеріал посібника орієнтує студентів на активну пізнавальну, художньо-графічну та самостійну навчально-творчу діяльність.

Посібник розрахований на студентів художньо-графічних факультетів вищих навчальних закладів педагогічної освіти, вчителів образотворчого мистецтва, керівників художніх студій, слухачів курсів підвищення кваліфікації працівників освіти.

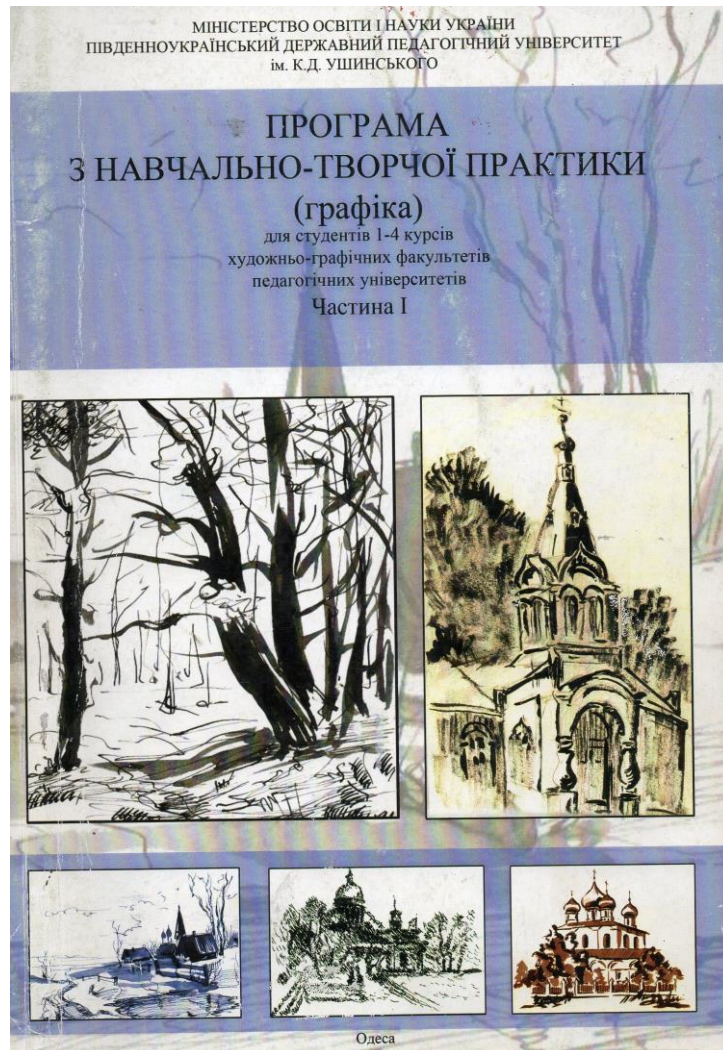
Твердохлібова Я.М.. Художня графіка. Змістовий модуль 4: Навчально-методичний посібник для студентів художньо-графічних факультетів галузі знань 0202. Мистецтво та напряму підготовки - 6.020205* . -= Одеса, 2008. – 70 с.

Зміст методичних матеріалів за змістовим модулем 4 «Пейзаж» спрямовано на формування системи художньо-графічних знань, умінь, а також розвиток творчих здібностей студентів – майбутніх учителів образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва. Програмні завдання-вправи за тематикою «Пейзаж» передбачають усвідомлене засвоєння закономірностей основ мистецтва оригінальної графіки наприкладі композиції пейзажного жанру. Наочно-методичний матеріал орієнтує студентів на активну навчальну, художньо-пізнавальну та творчу графічну діяльність.

Посібник може також використовуватися вчителями образотворчого мистецтва, керівниками художніх студій, гуртків, викладачами позашкільних закладів початкової художньої освіти.

**Навчально-методичний комплекс дисципліни
«Теорія і практика графіки»**

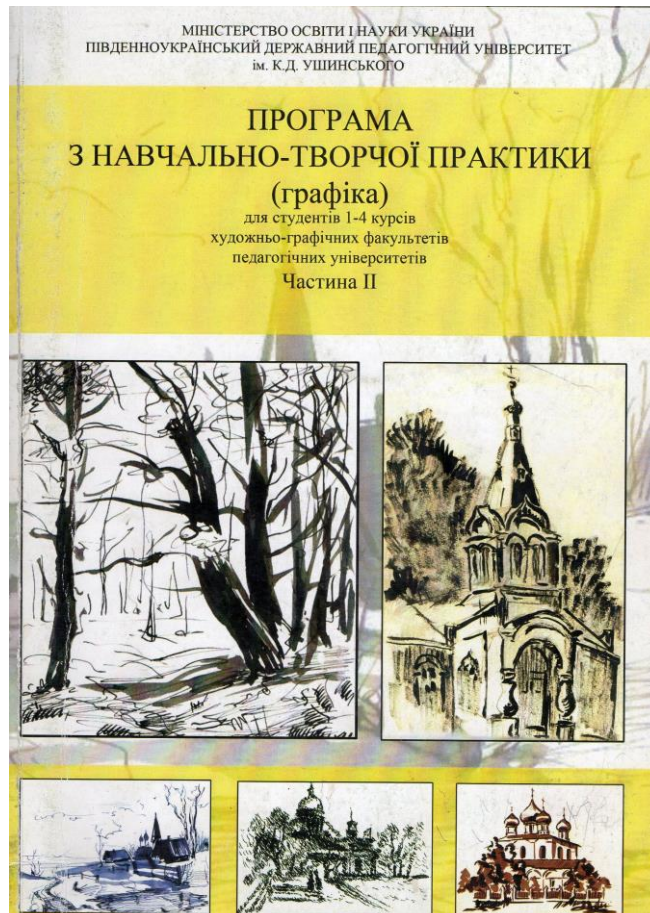
Додаток 3.8.1

Твердохлібова Я.М. Програма з навчально-творчої практики (Графіка) для студентів 1-4 курсів художньо-графічних факультетів педагогічних університетів. Частина I. – Одеса, ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2009. – 120 с., іл.

**Навчально-методичний комплекс дисципліни
«Теорія і практика графіки»**

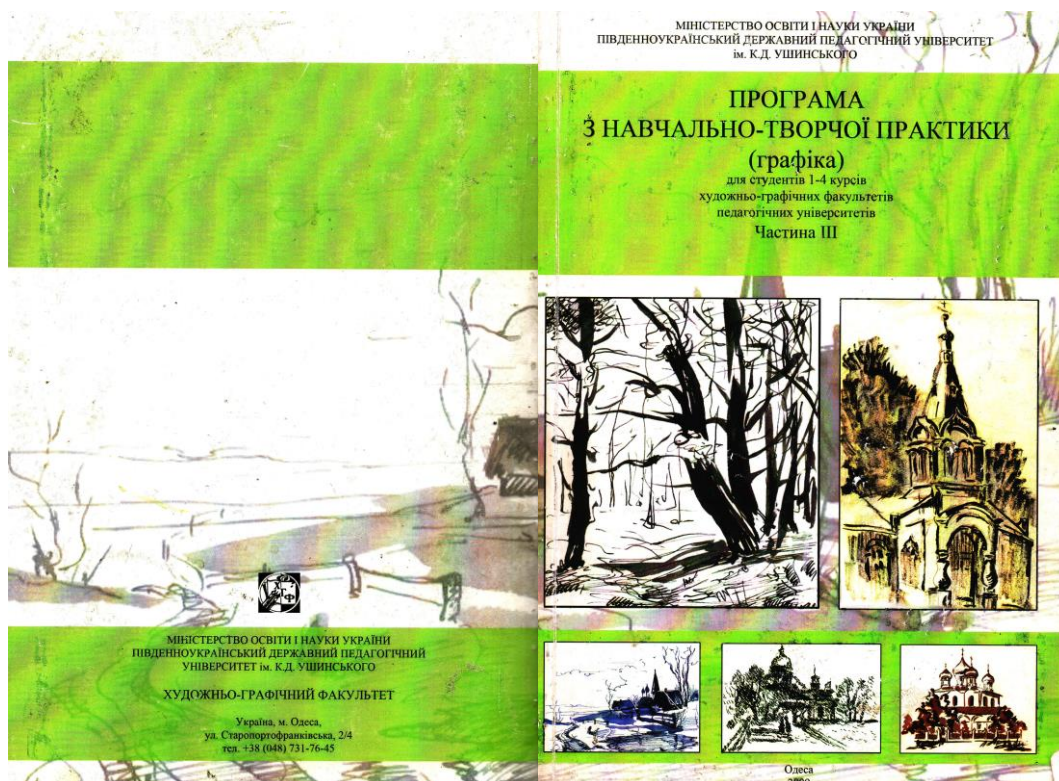
Додаток 3.8.2

Твердохлібова Я.М. Програма з навчально-творчої практики (Графіка) для студентів 1-4 курсів художньо-графічних факультетів педагогічних університетів. Частина II. – Одеса, ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2009. – 120 с., іл.

**Навчально-методичний комплекс дисципліни
«Теорія і практика графіки»**

Додаток 3.8.3

Твердохлібова Я.М. Програма з навчально-творчої практики (Графіка) для студентів 1-4 курсів художньо-графічних факультетів педагогічних університетів.. Частина III. – Одеса, ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2009. – 101 с., іл.

В програмах з навчально-творчої практики «Графіка» в 3-х частинах визначені завдання для студентів заочного відділення 1-3 курсів художньо-графічного факультету педагогічних університетів за спеціалізацією «Графічний дизайн» (художнє редагування освітніх видань). Завдання спрямовані на вивчення закономірностей формоутворення і оволодіння засобами різних художніх прийомів оригінальної графіки в процесі проходження пленерної практики.

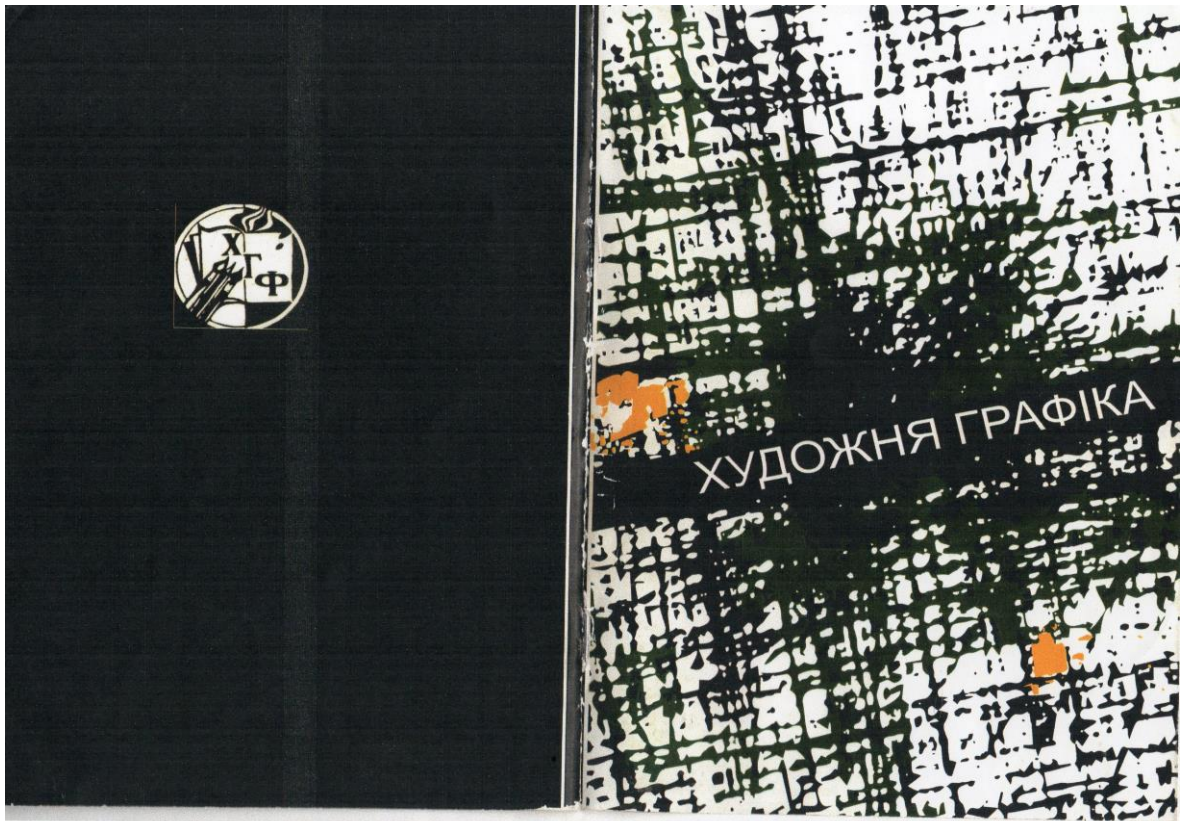
**Навчально-методичний комплекс дисципліни
«Теорія і практика графіки»**

Додаток 3.9

Твердохлібова Я.М. Методичний наочно-ілюстративний довідник з основ мистецтва графіки для учнів 1-4 класів. Матеріал для студентів-практикантів. – Одеса, ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2009. – 48 с.

В методичному довіднику подано матеріали з основ мистецтва графіки у відповідності змісту програм з образотворчого мистецтва для 1-4 класів загальноосвітньої школи.

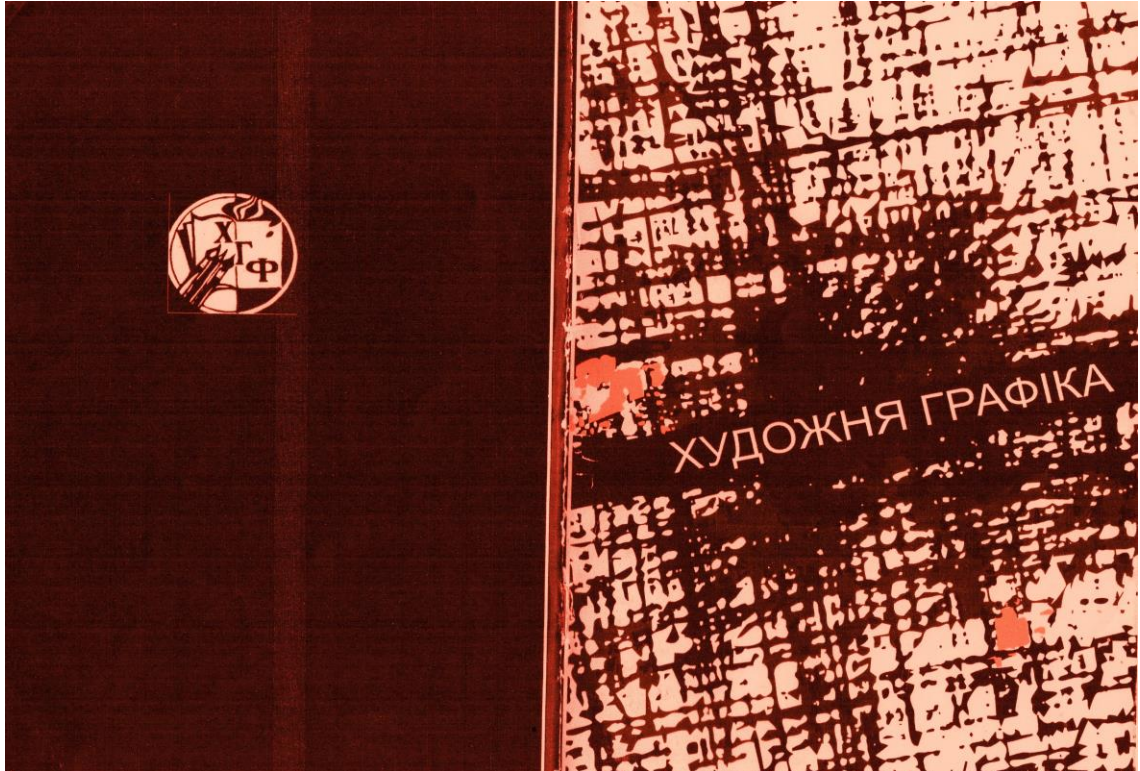

Твердохлібова Я. М. Художня графіка. Змістовий модуль 2. Навчально-методичні матеріали для студентів художньо-графічних факультетів вищих педагогічних навчальних закладів. Ч.І – Одеса, ПУНУ ім. К. Д. Ушинського, 2010. – 156 с.

Методичні матеріали передбачають усвідомлене засвоєння основ графічної мови та її виразної палітри на прикладі виконання технічних, композиційно-формальних вправ.

**Навчально-методичний комплекс дисципліни
«Теорія і практика графіки»**

Додаток 3.10.1

Твердохлібова Я. М. Художня графіка. Змістовий модуль 2. Навчально-методичні матеріали для студентів художньо-графічних факультетів вищих педагогічних навчальних закладів. Ч.ІІ – Одеса, ПУНУ ім. К. Д. Ушинського, 2010. – 187 с.

Методичні матеріали спрямовані на усвідомлене засвоєння основ графічної мови та її виразної палітри на прикладі виконання комбінаторних зображень простих геометричних площин у формі композиційно-формальних вправ.

**Навчально-методичний комплекс дисципліни
«Теорія і практика графіки»**

Додаток 3.10.2

Твердохлібова Я. М. Художня графіка. Змістовий модуль 2. Навчально-методичні матеріали для студентів художньо-графічних факультетів вищих педагогічних навчальних закладів. Ч.ІІІ – Одеса, ПУНУ ім. К. Д. Ушинського, 2010. – 145 с.

Методичні матеріали передбачають усвідомлене засвоєння основ графічної мови та її виразної палітри на прикладі виконання комбінаторних зображень простих геометричних форм різними способами та прийомами графічного зображення.

Твердохлібова Я. М. Художня графіка. Натюрморт. Змістовий модуль 3. Навчально-методичні матеріали для студентів художньо-графічних факультетів. – Одеса, ПНУНУ ім. К. Д. Ушинського, 2012. - 74 с.

Зміст методичних матеріалів спрямовано на формування системи художньо-графічних знань, умінь, а також розвиток творчих здібностей студентів – майбутніх учителів образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва. Програмні завдання-вправи за тематикою «Пейзаж» передбачають усвідомлене засвоєння закономірностей формоутворення та образотворення в графічному зображенні в процесі виконання практичних завдань за змістовим модулем 3.

Наочно-методичний матеріал орієнтує студентів на активну навчальну, художньо-пізнавальну та творчу графічну діяльність. Навчально-методичні матеріали для студентів художньо-графічних факультетів галузі знань 0202. Мистецтво та пряму підготовки – 6.020205*

Твердохлібова Я. М. Художня графіка. Пейзаж. Змістовий модуль 5. Навчально-методичні матеріали для студентів художньо-графічних факультетів. – Одеса, ПУНУ ім. К. Д. Ушинського, 2010. - 240 с.

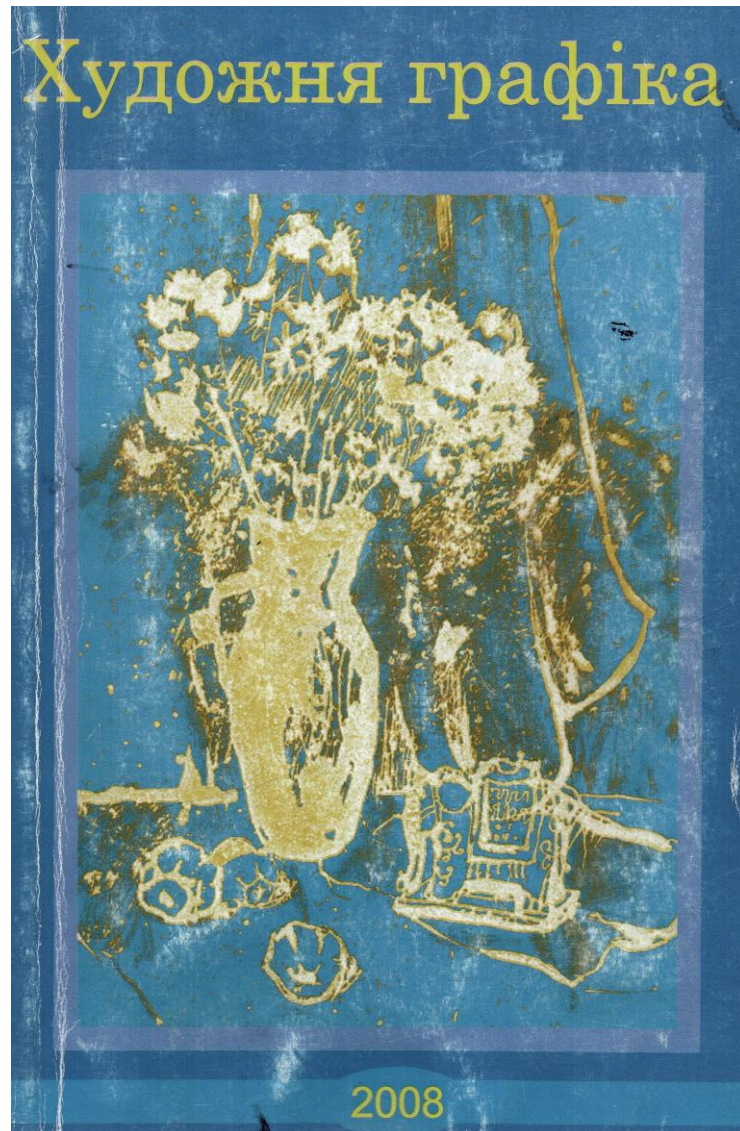
Зміст методичних матеріалів спрямовано на формування системи художньо-графічних знань, умінь, а також розвиток творчих здібностей студентів – майбутніх учителів образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва. Програмні завдання-вправи за тематикою «Пейзаж» передбачають усвідомлене засвоєння закономірностей формоутворення та образотворення в графічному зображенні в процесі виконання практичних завдань за змістовим модулем 5.

Наочно-методичний матеріал орієнтує студентів на активну навчальну, художньо-пізнавальну та творчу графічну діяльність. Навчально-методичні матеріали для студентів художньо-графічних факультетів галузі знань 0202. Мистецтво та напряму підготовки – 6.020205*

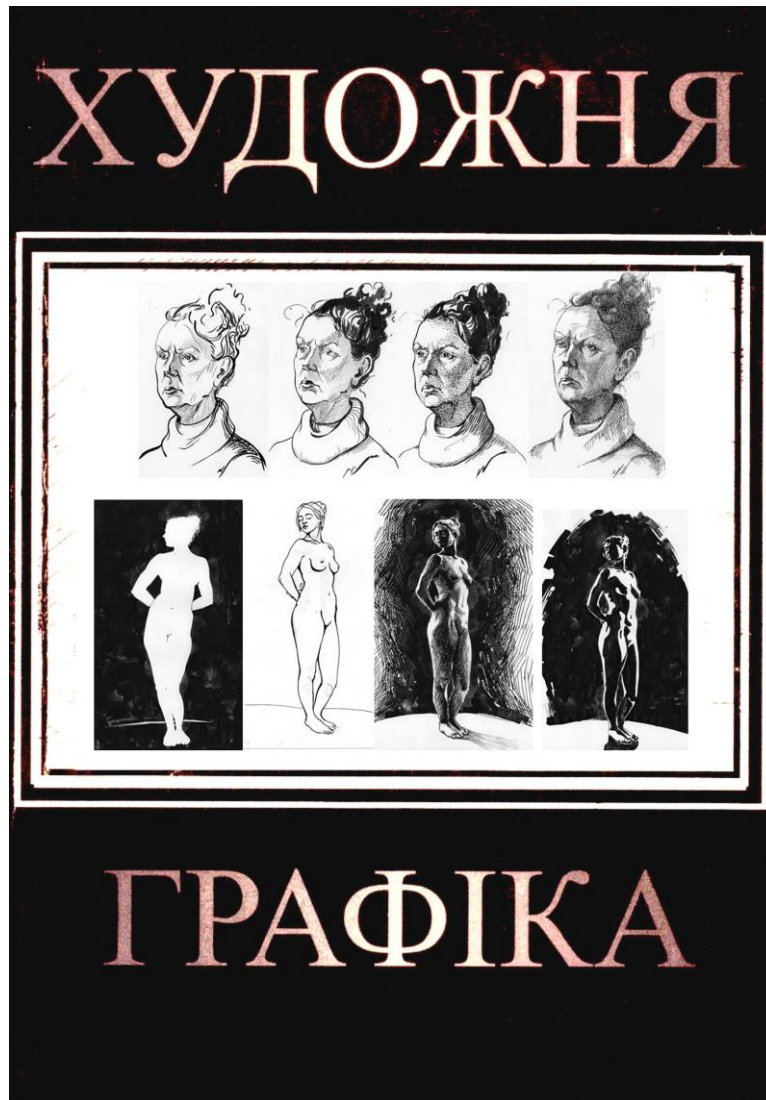
Твердохлібова Я.М. Графічне зображення тварин в практиці вчителя образотворчого мистецтва: Навчальне видання. – Одеса: ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2013. – 70 с.

У роботі розглядається методика графічного зображення тварин у формі педагогічного малюнка. Наочно-методична розробка проілюстрована студентськими роботами, адресована студентам художньо-графічних факультетів педагогічних навчальних закладів, вчителям образотворчого мистецтва, слухачам курсів підвищення кваліфікації вчителів, керівникам гуртків образотворчої діяльності школярів.

Твердохлібова Я.М. Графічні прийоми і способи зображення. Наочно-ілюстративний матеріал для студентів художньо-педагогічних факультетів. – Одеса: ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2008. – 48 с.

Наочно-методична розробка проілюстрована зразками графічних прийомів і способів зображення різними художніми матеріалами та інструментами. Матеріал адресовано студентам художньо-графічних факультетів педагогічних навчальних закладів, вчителям образотворчого мистецтва, слухачам курсів підвищення кваліфікації вчителів, керівникам гуртків образотворчої діяльності школярів.

Твердохлібова Я.М. Портрет, фігура людини. Змістовий модуль 7.
Наочно-ілюстративний матеріал для студентів художньо-педагогічних факультетів. – Одеса: ПУНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2016. – 28 с.

Наочно-методична розробка проілюстрована зразками навчальних робіт за змістом програми «Теорія і практика графіки». Матеріал адресовано студентам четвертого курсу художньо-графічних факультетів вищих педагогічних навчальних закладів, вчителям образотворчого мистецтва, слухачам курсів підвищення кваліфікації вчителів, керівникам гуртків образотворчої діяльності школярів.

**Навчально-методичний комплекс дисципліни
«Теорія і практика графіки»**

Додаток 3.16

Тестове завдання

**до теми «Декоративна композиція натюрморту з предметів побуту в
художніх техніках оригінальної графіки».**

Виконати декоративну композицію натюрморту в чотирьох варіантах:

а) лінійному; б) тоновому; в) комбінованому; г) плямовому.

Матеріал: чорна туш, перо, пензель.

